

MONUMENTHERMONIMENT

Final Visual Final

100 200 300

HENRY DE MONTHERLANT

Visul

Titlul original: *Le songe* (1922)

Traducere din limba franceză de
ILEANA CANTUNIARI

RAO Internațional Publishing Company
septembrie 2007

PARTEA ÎNTÂI

1

ALBAN RESPINGE CUNUNA DE SPINI

Ca un bolnav care se sprijină pe brațe, încercând să se ridice, Alban de Bricoule se aplecă peste marginea scaunului cu brațe de fier, trase aer în piept cu gura larg deschisă, sufocat fizic de propriu-i suflet. Lumea reîncepu atunci să comunice cu el, toate acele lucruri bune și plăcute care viețuiesc într-o atmosferă de blândețe. Deveni conștient de mirosul trandafirilor diluat în aerul umed, de freamătul minuscul al ierbii, de o ramură de glicină translucidă care atârna precum o mână divină, de cel mai mândru dintre trandafiri, roșu aprins, cu frunzele de pe tulpină roșcate ca și cum ar fi sângerat peste ele, sau ca și cum floarea ar fi fost lumină și ar fi răspândit reflexe. Simți dorința ca trandafirul să-i dăruiască ceva mai mult. Îl trase afară din coș, îl respiră adânc și, când senzația se sfârși, dorința sa se prelungi, așa cum un val se prelungește depășit de alt val; atunci, aplecându-și gura până la miezul tare și dulce, mușcă din el și rămase apoi nemișcat. Clipă încremenită. Apoi, fără bucurie, dar satisfăcut, strivi lucrul mort.

Cucerirea Troiei, anul de ia întemeierea lumii 2820

Întemeierea Romei, anul de la întemeierea lumii 3250

Marathon, anul de la întemeierea lumii 3154.

Zâmbi din ochi. Iată, aşadar, ce era el pe punctul să transcrie, aşezat la masa din grădină, în ziua călduţă a acelui martie 1918, când o neaşteptată nevoie de destindere îl făcuse să ia în mână şi să frunzărească broşura sosită cu poştă de dimineaţă, odată cu florile provensale de care tocmai profitase atât de brusc – acel Buletin al colegiului în care îşi încheiase studiile cu cinci ani mai înainte. Îşi aruncă ochii la rezezeală peste necrologuri, scrisori de la combatanţi, camarazii lui de clasă, peste toate acele nume aparţinând unor persoane în viaţă, care lupta, care au dorinţe, care fac combinaţii sau fac să curgă lacrimi. El, care de atâtea ori vorbise despre „mania sa pentru suflete”, care se numise pe sine un „pastor de suflete”, cât de repede trecea peste toate acele suflete! „Bieţii băieţi, am ținut oare la ei? Da, așa cum Cezar ținea la legionarii săi. Dar i-am detestat, uneori, de asta sunt sigur, i-am detestat când îi vedeam aplecați peste cărți, sporindu-și numărul, adică înarmându-se împotriva mea.” Și iată ca privirea i se întoarce iarăși spre titlu, pe care-l reciti ca și cum nu l-ar fi înțeles bine, sau ca și cum și-ar fi citit acolo propriul nume:

ÎN MEMORIA

LUI

JACQUES DEJOIE

Locotenent în regimentul 152 de infanterie,

decorat cu Crucea de război,

Cavaler al Legiunii de Onoare,

Mort pentru Franța la 12 iunie 1917,

la vârsta de 22 de ani.

La colegiu, de abia îl cunoștea pe acest mort de vârsta lui. De la terminarea colegiului, de câte ori îi vorbise? De trei sau patru ori, poate. Nu-și scriseseră niciodată, nu-i știuse niciodată adresa, nu-și mai amintea nici măcar de un singur cuvânt schimbat între ei care să fi fost mai mult decât o vorbă banală. Și iată că, știind de șase luni de aceasta moarte, se găsea aici, în fața acestei mici broșuri de calitate proasta, cu mâinile tremurând și cu pomeții obrazilor încinși.

„Dar eu? Dar eu?” Pentru a patra sau a cincea oară, așa cum privirea se întoarce spre un cadavru fără a se putea abține; pentru a patra sau a cincea oară, așa cum apuci ziarul, gata să-ți dai duhul doar văzând tipărit numele aceleia pe care credeai că n-o mai iubești; pentru a patra sau a cincea oară, reluă Buletinul și citi iarăși.

Erau acolo strădaniile sale, ale acelui Dejoie, speranțele sale, evocarea zilei în care pusese mâna pe o mitralieră, și apoi toate frazele de la douăzeci de ani: „Când mă voi întoarce, va trebui...”, „știi bine că sunt protejat...”, toate acele afirmații de viață care sunt întotdeauna înscrise pe morminte. Citea și i se părea că fiecare dintre rândurile scrise de bunul preot fusese scris cu gândul la el, Alban de Bricoule, fusese scris cu gândul *împotriva* lui, și când sfârși dădu din cap, ca și cum ar fi băut ceva amar. O frază căpătă contur în conștiința lui, limpede, indiscutabilă, izolată de oricare alta ca banderola unui filacteriu: „Sunt îngrozitor de gelos pe acest mort”.

Ah! Sfântă gelozie, și încă exprimată cu atâta iubire! Acel mort, care nu era prietenul lui, intrase înlăuntrul lui ca o viespe într-o încăpere și făcea acolo un zgomot enorm. Totul se trezea, totul se reaprindea. Numele băieților, în *adresele de pe Front* din Buletin, erau aidoma numelor alergătorilor de pe un program de curse.

„Cine va fi întâiul, cine va cădea? Cine se va da la o parte? Cine va fi izolat de către camarazi?” Ieșea un val de căldură din acele nume de parcă s-ar fi aplecat peste o forja. Simțea în piept un nod care îl sufoca, o nerăbdare febrilă, ca și cum umbra acelui mort s-ar fi înălțat înaintea lui și i-ar fi stăvilit trecerea; și se arunca spre ea și trăgea în ea cu revolverul, iar ea rămânea neatinsă, și el nu putea face niciun pas mai mult. Dintr-odată ambiția se năpustise asupra lui și-l ținea strâns cu ghearele, iar el lupta cu ea, imobilizat parcă de un vampir: nemișcat în scaun, nemaiputându-și înălța ochii, nemaiputând privi și altceva decât pietrișul, picioarele mesei, pământul straturilor de flori, nemaiputând cu adevărat să-și înalțe privirea. Și prin neputința lui treceau ca niște străfulgerări cele mai absurde clipe ale răului care-l chinuia.

Se revedea pe sine în serile în care lecturile din istoria română i se urcau cu adevărat la cap, când simțea într-adevăr că măreția tuturor acelor lucruri îi influența creierul. Atunci gesturile îi deveneau nesigure, nu mai putea mânca, toată partea inferioară a obrazului încremenea de parcă ar fi fost cuprinsă de spaimă. „Ce pot face împotriva acestui râu?” Supremația îmi este indispensabilă; nimic din ea nu mă atrage; numai că o viață lipsită de ea nu îmi pare a fi de conceput. „Nu caut să fiu fericit.”

Niște nume pe un program, o cursă... Ah! La ora asta, dacă ar fi fost o cursă, i-ar fi depășit pe toți; dacă ar fi fost o luptă, i-ar fi strâns de gât pe toți, i-ar fi aruncat pe toți făcuți bucăți la picioare! Dar ce putea face el împotriva unui Dejoie, un mort monstruos care se joacă de-a Charlemagne, care dispare odată ce și-a asigurat gloria, care îți răpește orice șansă de a-l putea diminua vreodată în viitor? Ce poți face împotriva simplității gestului său, când tu ești așezat la masa de lucru, când nu poți lupta împotriva lui decât printr-o anumită putere a minții, sau a cunoștințelor sau a

memoriei, sau a geniului? Cu coatele proptite pe masă, ținându-și capul în mâini ca pe un fruct putred, Alban apăsa lucrul acela învelit în oase și par, creierul moale ca un burete care nu ocupa mai mult loc decât o bila de biliard, dar care era singura armă ce i-ar fi îngăduit să-și înfrângă toți egalii. Când îți evaluezi limitele la rece, se naște un sentiment înălțător, grav și trist, ca după un eșec, și care îți face bine. Însă atunci când ți se pare că ți se contracta creierul, că sprâncenele se încruntă, în efortul de a ajunge pe loc la ceva superior, pentru a câștiga pe loc ceva, la fel de evident ca atunci când adaugi ceva într-o balanță, când creierul tău nu reușește acest lucru și încerci să o iei în toate direcțiile, și din toate direcțiile te oprești la marginea lacunelor tale ca pe buza unei prăpăstii, încerci atunci o senzație care cu siguranța te duce la nebunie...

Cu un gest brusc dădu la o parte masa, se ridica, făcu vreo câțiva pași în grădină, unde se năștea un întreg norod de mărunte speranțe. Cele doua pisici care îi erau atașate și care, întinse cât erau de lungi, se amuzau lăsându-se să cada, cu o mișcare de șolduri, când pe o parte, când pe cealaltă, se ridicaseră la venirea lui și mergeau înaintea lui precum pajii: doua pisici persane, de aceeași mărime, cu aceeași culoare a blăniței, cenușie ca fierul, și care nu aveau nume.

„Am fost un nebun”, se gândi el, așezându-se pe iarba și mângâind cu o tandră pricepere capul blând și obtuz al unuia dintre animale (avea ochii închiși și imperceptibilul zâmbet al celor ce-și amintesc de ceva plăcut). „Pentru ce aceasta încredere în mine însumi? Nu mă bizui decât pe mine și nu mă consult decât pe mine.” Știa bine că tot ce dorea va obține, că fiecare din țintele sale va cădea, una după alta; iar calmul cu care își întâmpina victoriile îl făcea demn să le obțină pe toate. „Nimic nu mă poate opri –

decât boala... sau moartea..." Fără să se gândească la acest lucru, ajungea la vorba strămoșilor:.. Doar dacă nu-mi cade cerul în cap".

În iarba, o lupta între furnici îi atrase atenția. Cea mai mare o trăgea pe cealaltă și o devora de vie: o bucățică din corp dispăruse deja, pe când piciorușele încă i se zbăteau. Cu un bobârnac le zvârli mai departe: „Mă plictisiți. Duceți-vă sa suferiți în altă parte!" apoi se ridica.

„Trebuie să plec. Sunt sătul de secretarii de stat-major și de respingătorul minister. (în urma unei apendicite prost vindecate, fusese «vărsat» în serviciul auxiliar și încorporat unui minister, la Paris.) Prinete, dragul de el! *Amice primæ admissionis!* Se afla la al...-lea de infanterie; îl voi reîntâlni. – (Deja nu ar mai fi suportat să fie vorbit de rău acel regiment în fața lui!) – Creierul îmi este istovit, în timp ce corpul îmi reînflorește. Gata cu gânditul! Resping cununa de spini! Resping nevoia de glorie! E nevoie să mă odihnesc în acțiune."

Câte ceasuri mersese el prin gradina aceea închipuindu-și o anume prezență alături de el, imaginându-și întrebările și răspunsurile! De câte ori își cufundase obrazul în jetul fântânii ars de acea veșnică febra care-l făcea să păstreze întotdeauna pe masă alături o cană cu apă la îndemână! Privea în jur. I se părea că în grădina învecinată lăstarii crescuseră mai mult decât aici, i se părea ca aici, pentru că prea își plimbase încetineala și pentru că prea mult meditase, dorise, urâse, se înfuriase, iarba rămăsese arsă, mugurii se ofiliseră, glicinele se înroșiseră și chiar și acum, pe măsură ce înainta, orice colț de verdeață se usca imperceptibil la apropierea lui, ca și cum el ar fi fost soarele.

— Un adăpost, mizerie, moarte... Dar totul purificat! Totul simplificat! Simplitatea acțiunii, mai ales a acțiunii de război! Pentru a-mi stabili influența intelectuală, socială, câta răbdare, câta

trudă, câte obstacole, câtă abilitate – și mă vor discuta, și nu voi fi susținut de către cei pe care-i iubesc; cei mai buni prieteni ai mei vor risca să-mi devină adversari; mie însumi, cine poate să-mi dea asigurarea că am dreptate, să mă scape de îndoială? Dar aici! Te urci pe un parapet, te duci să vezi și te întorci, apeși pe trăgaci, iată ceva limpede, direct și care îți aduce pe loc o glorie măreață! Aici valorile sunt prețuite, clasate; toată lumea este de acord asupra fiecăreia dintre ele. Ce superioritate! Ce odihnă!

Se îndreptă brusc, cu întregul chip înviorat într-o clipită!

— Panterele!

Mârâieli surde veneau dinspre Bois de Boulogne la marginea căruia se găsea vila lui Alban. Le auzise de nenumărate ori pe acele pantere de la grădina zoologică, iar când căscatul lor enervant, răsunând în liniștea nopții de vară, ajungea până la tânărul care lucra în fața ferestrei deschise, o exaltare tulbure îl răscolea, cu toată ființa lui se năpustea spre Roma imperială, într-o zi din ajunul Jocurilor. Însă în ziua aceea își spusese doar atât: „Briza vine deci dinspre sud”, și acest cuvânt îi stârni eterna nostalgie a sudului, care se amestecă cu nostalgia primăverii. Simți cu adevărat că, în brusca lui nevoie de război, era neliniștea că viața lui nu va egala în frumusețe primăvara, că nu va fi demnă de primăvară, că frumusețea primăverii va rămâne nefolosită și pierdută. Poate că, în acea clipă chiar, trezite de aceeași emoție, niște ființe se hotărâu să plece spre lacul Maggiore.

„Un adăpost, mizerie, moarte... Voi arăta că pot suporta excesul mizeriei așa cum am suportat excesul voluptății: așa cum au procedat Alcibiade și Cezar și Catilina. Voi suferi, îmi voi răscumpăra păcatele. Am păcătuit, Dumnezeuule, am păcătuit! Am provocat suferință, dar eu n-am suferit. Am ridicat mâna asupra unui preot. În confesional, am luat ferma hotărâre să fac tot răul cu

putință dușmanilor mei! Și mărturiseam acest lucru. Și eram absolvit de păcate! De data asta, însă, totul va fi spălat. Voi căuta mai multă suferință, așa cum odinioară, părăsind-o pe cea pe care o iubeam și care tocmai fusese dura cu mine, îi telefonam fără alt scop decât acela de a-i auzi duritatea vocii la capătul firului. Mă voi oferi pentru tot ce e mai rușinos, voi îngropa morții, iar pe fiecare dintre aceste încercări o voi oferi Dumnezeului meu pentru salvarea mea și pentru salvarea celor pe care îi iubesc. Și toate încercările, prin acest singur cuvânt: „O ofer”, vor folosi și se vor înrola spre binele meu...” – „Este oare cu putință ca eu să mor?” își spuse el, dintr-odată. „Desigur, moarte pentru moarte, o moarte violentă este cea mai demna de mine.” Un glas vorbi atunci, care nu era tocmai glasul lui, un glas care vorbea înlăuntrul lui și care spunea: „îmi e totuna dacă mor”.

Prin febra sa trecu fata cu numele de Douce, fata tăcută care nu s-a refuzat niciodată și din pricina căreia n-a suferit niciodată – nefolositoare în afara dragostei și pe care o dădu apoi la o parte cu o blândețe fermă. Ea îl învăluia ca apa, alunecând deasupra lui, dedesubt, căci el trăia în miezul ei ca în mijlocul unui pârâu cu ape iuți. „Îți voi săruta încă o dată fruntea, în acel locșor spre partea de sus a tâmplei, care e întotdeauna fierbinte ca și cum ai gândi! Încă o dată voi asculta cum bate acel ceva din tine, ca și cum ai avea o inimă! Încă o dată gustul pleoapelor tale și al palmelor tale! Încă o dată aroma plăcută a părului tău!” Excesul brusc al senzualității lui îi dădea accentul tandreței, iar recunoștința era nemărginită pentru tămăduitoarea tuturor relelor. „O, tu, care îmi erai atât de ușoară! Chiar și atunci când, în fața dorinței mele, făceai ochii atât de mari încât pupilele se dilatau imens, chiar în ceasul copleșitor, când culcușul nostru în zori, la ora șase dimineața, e o mare piatra a

lunii, cenușie și alba, iar noi, într-un mod atât de fermecător, dăm o mână de ajutor morții.”

Camera lui de lucru era la parter, cu ferestrele deschise: cameră pe care nopțile o luau cu asalt ca pe o cabină de vas pe care o zdruncină marea. Urcă două trepte, intră.

Se văzu venind în oglindă, își văzu capul zbârlit de gestul pe care îl făcea de a-și trece mâna prin păr când stătea pe gânduri, chipul brun, ridurile minuscule de la pleoape, iar în cearcănul un pic umflat, ceva fierbinte și vlăguit, oboseala neîntreruptă din acel trup solid totuși ca fierul, îmbibat astăzi cu bucurie și care mâine îi va înfrânge cu ascetismul lui pe cei mai slabi, așa cum sufletul voluptuos s-a amestecat uneori cu gloata lăsându-se în voia celor mai vulgare atenții, pentru a-și exersa suplețea și a-și afirma dominația asupra vieții.

Iar jur-împrejur se găseau cărțile, unele dintre ele deschise pe niște șevalete ca Evanghelia așezată pe altar. Împrejur mai erau foile de hârtie, zeitățile seminude și nude, soluția de clor pentru curățirea statuiilor de marmură antice, pătura cu care își acoperea picioarele atunci când lucra cu furie, la cinci dimineața, în frig, la lumina lămpii; și apoi apa de colonie de verbină cu care își umezea fruntea, pleoapele, gâtul, încheieturile mâinilor; masa în aceeași dezordine ca și ieri-seară, când îl doborâse somnul, cu acel ceva veșted propriu locurilor unde s-a cugetat prea mult și unde nu s-a știut păstra gândirea vie; pe perete; capul de taur, între două banderile ale căror fiare înnegrite de sânge închegat mai aveau încă fire din părul animalului; pe covor, dicționare grecești și latinești; și, ici-colo, câte o frunză moartă din iarna trecută pe care vântul o împinsese prin fereastră sau pe care o pisică o avusese agățată de coadă, ca un mic animal dionisiac. Deasupra acestui câmp de luptă al victoriilor și înfrângerilor sale, mai sus decât cărțile, mai sus

decât obiectele de artă, se înălța un ecorșeu de amfiteatru. Floarea umană! Muzica lumii devenită Crup! Să ne oprim o clipă.

Între timp ochii lui Alban se fixaseră asupra unui Crist din fildeș, pe mijlocul mesei, un crucifix frumos. Era un Crist lucrat în stilul Ludovic al XIII-lea, încadrat în lemn de stejar, cu reflexe ca de apă șiroind, cu fisuri verticale în fildeș care aminteau de dărele de sudoare și de sânge.

Îl privea. „De ce îți este pieptul umflat, la fel ca pieptul nostru pe stadion, când ne tragem sufletul după cursa de patru sute de metri? Și tu ești sleit de propria-ți inimă?” De multe ori își apăsase buzele pe acel Crist, fără a ști prea bine ce anume sărută acolo, dacă era vorba de chipul Dumnezeului său ori de minunea artei, ori, pur și simplu, de frumusețea materiei, de materia plăcută, dezirabilă, atât de caldă încât ar fi putut inspira în preajma ei o mireasma asemănătoare cu cea a trupurilor. Îl sărutase, îl numise geniul muncii lui și obiect al rugăciunilor lui, *veni creator*. Îi ceruse să-i dăruiască mai multa destoinicie, îi ceruse puterea de a crea fraza tainică în stare să-i apropie de altarul sau pe „cei care îl numesc pe Dumnezeu taina pădurilor”. Iar locul era aranjat astfel încât, atunci când stătea la masă, tânărul se putea vedea, pe sub crucifix, reflectându-se în geamul bibliotecii pe fundalul întunecat al cărților legate. Și alături de ei, atârnat în aer, adevărat spectru al unei lumi moarte, un diafan chip feminin, strălucind cu o misterioasă lumină aurie care făcea ca umbra să aibă marginile translucide: marmura adusă din Ahaia, mătăsoasă ca spuma de bere, cu sclipiri ca de paiete, precum boratul de sodiu, și care, din fundul încăperii venea să-și așeze imaginea, așa cum un cap se apleacă pe un umăr, lângă imaginea lui Alban și cea a Crucii.

Pe masă se afla o fotografie. Alban o luă, o privi.

Dreaptă stătea fata care câta spre el, neatinsa de vreun zâmbet, cu un deget strecurat ca un semn într-o carte, fără nicio podoaba, fără niciun inel, doar cu o brățară de fildeș, la încheietura mâinii, care nu era fragila; dreapta, cu nasul ei drept, cu părul ei strâns răsucit strângându-i capul și acoperindu-i fruntea, cu gura ei cam aspră, cu sprâncenele ei un pic încruntate, cu ochii ei gravi în care credeai ca poți vedea un suflet, și îndărătul lui un alt suflet, și dincolo de el încă un alt suflet. Iar privirea tânărului, încrucișându-se cu privirea aceea, a fost una dintre cele mai frumoase priviri din lume.

O căutătură bărbătească, o nobila privire de bărbat, încărcată de admirație, de respect, de camaraderie, de recunoștința, o privire aidoma unei străneri de mâna sincere, care nici nu se bucura, nici nu zăbovește. Platon spusese: „Un iubit este un prieten în care simți ceva dumnezeiesc”. Acea privire o definea pe ea, fără ca ea să fi fost o iubită: o iubită în care simți ceva dumnezeiesc.

Alban înclină imaginea. Pe coperta cărții sprijinite de mâna brună, străluciră cele două cuvinte ale titlului: *Taciti opera*.

„Dominique... Da, e bine că ea există. Cât sunt de bucuros că ea există! Frumoasa mea, ce satisfacție reprezinți tu pentru mine! Ce bucurie pentru spirit! O, tu, ființă invulnerabilă!”

— „Dar eu, am să mor, oare?” se întrebă el.

„Nu, firește, eu nu pot muri.” Existența acelei fete îl ferea de moarte. „Și totuși?” O privi iarăși. O voce se înălță atunci, care nu ieșea chiar dinlăuntrul lui, care venea de la un altul, care se năștea în el, dar pe care nu o confirma întru totul: „Mi-e totuna că mor.”

Revenit în grădină, pe când închidea Buletinul colegiului, Alban își dădu seama că, un pic mai devreme, meditând distrat, făcuse câte un semn în dreptul numelui cutărui camarad, apoi în dreptul

altuia, apoi al altuia. Un semn? Ce fel de semn? Îl recunoaște dintr-odată, este un *deleatur* de tipografie. „Să fie distrus.” „Să fie distrus!” Să fie distrus!” Și tresărind, cuprins de rușine, acoperă cu cerneală îngrozitorul semn.

II

SORA VICTORIILOR ÎNARIPATE

— Trebuie *să mențin* ce-am spus, Alban, spuse Dominique Soubrier, sprijinindu-se de masă în salonul tatălui ei – și netezea cu palma o cută a rochiei de un cenușiu perlat. Înțelegi cu adevărat ce cuprinde acest cuvânt: a *menține*? Când mi-ai spus adineaori atât de brutal, aș putea spune atât de grosolan, că pleci, nu m-ai văzut nici tulburându-mă, nici plângându-mă – asta nu face parte din convențiile noastre, adaugă ea cu voce mai scăzută, ca și cum ar fi dorit ca acest cuvânt să fie rostit și să nu fie auzit. Acum însă simt mai bine ce amenințare exista pentru mine în aceasta veste a absenței tale. De ce să mă prefac ca nu o știi? Facem noi oare parte dintre cei care au nevoie să se prefacă? Nu, nimic nu va fi schimbat doar pentru că îți voi fi spus, pur și simplu, că am atins un nivel superior în a fi eu însămi alături de tine. Și iată că tu pleci, iar eu nu știu ce se va întâmpla cu mine rămasă de una singura.

— Este o întrebare? spuse tânărul.

— Da, dacă vrei să răspunzi la ea.

— Atunci nu este o întrebare.

— Ah! spuse ea cu regret, și de ce?

— Pentru că îmi refuz mie însumi dreptul de a te sfătui atâta timp cât te voi cunoaște atât de puțin. Lumea mă crede perspicace. Lumea nu știe cât de orb pot fi.

— Ai față de oameni o indiferență care este monstruoasă. Cum ai putea face tu efortul de a încerca să-i înțelegi?

— E adevărat, nu-i iubesc decât pe oamenii care-mi plac, nu-i iubesc pe aceia care-mi sunt indiferenți; nu-i așa că e ceva de neconceput? Dar aceia pe care îi iubesc cel mai mult, ce tenebre închid în ei! Astfel vad înlăuntrul tău lucruri pe care le socot lesne de înțeles, dar, dacă încerc s-o fac, mă lovesc imediat de ceva, așa cum o pasăre închisă ar muri izbindu-se de geamul acestei ferestre dacă s-ar arunca spre iluzia cerului liber.

Peretele mare de sticlă dintr-o singură bucată până la plafonul salonului înălța între ei și promenada Ranelagh o perdeă atât de transparentă încât era aproape invizibilă. Se puteau vedea dincolo de el peluzele cu înfățișarea lor din luna martie, femeile, copiii mici, toate acele lucruri plăcute, iar în grupul fetițelor, jocurile și înghiontelile care sfârșesc prin strângeri în brațe.

Ea spuse;

— De unde să aștept un sfat?

Dintr-odată, faptul că ea, fata cea robustă, cu umerii ei drepți, cu parul ei ca o casca strânsă în jurul capului, cu mâinile ei eroice care aruncau sulita pe stadion, ea, fata cea cu chipul aspru care se crispase sub bătaia vântului în timpul alergării, se crispase până ce ajunsese la o splendidă urâțenie, ea cu sufletul ei sever, cast și sălbatic, putuse fi brusc tulburată de ceva ce-i venea din mintea lui, ceva ce mintea lui avea putere să facă să se nască sau să nu se nască, îl făcu să se simtă jenat, nemulțumit, ca și cum acea minune de trup, ajungând să depindă de ceea ce nu provenea decât de la o inteligență, se îndepărtase de la planul divin din vina lui.

— De unde să aștept un sfat?

Neatent, el mângâia cu mâna albumele împrăștiate. Într-unui din ele, pe care îl întredeschise, văzu imaginea unei siluete goale și îi bătu inima, așa cum i se întâmpla întotdeauna la vederea unui trup dezgolit. Și deschise albumul ca și cum ar fi trebuit să primească de la acea prospețime umană un sfat fratern, așa cum în mijlocul asprimilor naturii te duci să-l cauți în preajma unui izvor.

Ea înțelese gestul și se așeză ostenită; arta era cu adevărat aidoma vieții: aducea împăcare atunci când ești fericit. Între timp, rezemând albumul de marginea mesei, își aplecară capetele care nu se atingeau.

Prin planșele mari de heliogravură treceau călăreții de pe Parthenon. Se perindau, aidoma toți, când împingându-se ca duși de val, când singuri ca cineva neavând decât propria-i valoare; dădeau filă după filă și ei treceau mai departe. Iar căluții se ridicau în două picioare în același ritm, atât de nervoși și fremătători și totuși atât de cuminți, până la cel ce-și azvârle copitele spre cer cu un fel de calmă fericire; iar băieții stăteau călare pe spatele lor, „crescuți printre flori”, frunți liniștite care se pleacă un pic sub blânda învățătură a lui Silene; și, în vreme ce își pleacă ușor fruntea, cu privirile mereu ațintite înainte, pupilele lor pe jumătate pierdute în visare sunt încărcate de himere. Și toți priveau înainte, era însă unul care își smulgea chipul din semiobscuritatea profilului și te fixa drept în ochi, ca și cum din piatră ar fi vrut să-l smulgă, din piatră, din uitare, din noapte, din ceva nemărginit și îngrozitor, pentru a-l arunca viu în veșnicie; iar Alban simți între poza aceea și el însuși o asemenea corespondență încât își înălță bustul, cuprins de emoție. Oare nu încercase și el să smulgă vieții, cu ajutorul artei, clipele de frumusețe și de blândețe, pentru a face din ele ceva ce l-ar fi putut împiedica să moară? Și cum fata privea

pagina opusă, cu un gest de camarad îi prinse brațul deasupra cotului spre a o atrage spre patetica apariție. Simți atunci mișcarea aceluia braț care se trăgea la o parte, se degaja pentru a-i scăpa, fugea înainte precum o aripă. Iar el zâmbi și încercă o senzație de plăcere ca și cum în loc de a face acel gest de refuz, ea s-ar fi lipit dintr-odată de el, cuprinsă de slăbiciune și înmuiată de dragoste.

Călărețul trecuse; treceau iarăși cu toții. Râni mari în piatră străpungeau dintr-o parte în cealaltă aceste himere. Nu se mai vedeau decât o coamă în forma de flacăra, un grumaz ca un piept de lebăda, o mână lăsată în voie pe crupa precum mai înainte, agale, pe lâna oii, un picior omenesc zvelt, neted și suplu, într-un dumnezeiesc repaus. Și apoi, iată-i iarăși pe toți în sens invers, ca și cum se întorceau, ca și cum și-ar fi atins ținta și ar fi venit înapoi, și era ceva straniu, emoționant și greu de spus în cuvinte să vezi astfel întorcându-se, cu ochii gânditori, cu frunțile plecate, animale și oameni în același ritm, cu toții egali în acea fraternitate a grației. Și paginile se succedau și, la fiecare din ele, inima tânărului creștea, precum o simfonie la fiecare irumpere a unui nou instrument care sporește tumultul, iar vocea i se cam schimbă când își îndrepta poziția pe scaun și spuse copleșit de muzica, la ivirea unei imagini de ansamblu a templului:

— Puritatea, Dominique! Câți dintre noi, care o venerază pe Sfânta Fecioara, cutează să-și amintească faptul că cel mai faimos monument al păgânilor era închinat purității? Parthenonul: templul Tinerei Fete! – Privește-l, spuse el înroșindu-se, ca și cum nu o idee descoperise, ci o iubită neașteptată în mulțimea indiferentă. Coloanele lui fără soclu par să țâșnească din apă; ele reprezintă forța omului înrădăcinată în pământ până la jumătatea piciorului, ea, care sprijină cerul pe umeri... Vezi tu, mi se pare un lucru remarcabil că acest templu al Tinerei Fete este construit în stil

doric, de parcă atenienii, paznicul cetății lor fiind o femeie, ar fi dorit ca măcar prin locuința, ea să reamintească în mod constant că se alătură ordinii masculine...

Se opri, căci îi bătea inima tare, și o privi cum respira ușor, aplecata peste albumul în care foaia, înălțându-se un pic de fiecare dată când ea trăgea aer în piept, se lipea de cea de deasupra.

— De-ai putea ști cât am rătăcit de la o femeie la alta înainte de a ajunge la tine, răbdarea, bunăvoință pe care le-am avut, tot ce am fost nevoit să atribui femeilor, tot ce a trebuit să le iert! Și apoi, într-una din zile, un fleac, o frază, un răs, un anume mod de a bate din palme, de a cânta la pian, și ele recădeau atunci în bietul lor domeniu, se întorceau la unicul cerc de plăcere din care mă încăpățânăm să le trag în afară. Astfel încât, găsindu-mă în fața ta, sunt precum un savant în fața soluției unei probleme care l-a chinuit vreme de ani buni: rămâne uimit, neîndrăznind să creadă, un pic neliniștit din pricina acestui echilibru atât de subtil... Draga mea, cât mister în acest mod în care mă copleșești! Așa cum dai ocol unei statui care e la fel de frumoasa de oriunde ai privi-o, tot astfel mă pot roti în jurul tău cu aceeași intensitate a bucuriei...

Tăcu, nu mai spuse nimic. O floare se născu din tăcerea lui, așa cum, în notarea muzicală a hindușilor, un lotus desenat indica sfârșitul unui cântec.

Părul negru al fetei se trăgea strâns peste fiecare ureche, acoperea fruntea până la sprâncene și se răsucea jur-împrejurul capului cuprinzându-l. Iar chipul ieșea din el ca un fruct pe jumătate scos din păstaie, cu gura umeda ca rana unui miez din care ai mușcat. Însă pielea închisă la culoare era mai neteda decât pielea unui fruct, care are întotdeauna vinișoare. Întinsă, lucioasă de parcă ar fi fost lăcuită cu delicatețe, avea uniformitatea metalului sau a cerului, trandafirie doar la pomeți și căpătând o

nuanță mai întunecată spre gât, acolo unde limitele corpului pun deja ceva animalic, care te face să dorești să strângi cu amândouă mâinile. Urma unei cicatrici vechi, deasupra buzei, semăna cu urma lăsată de unghie în ceară. Și, de fiecare dată când o trăsătură a acelui chip trimitea spre Alban o undă de tulburare, o altă undă de gravitate, venită mai de departe, mai din adânc, dintr-o mare care sclipea acolo, o acoperea pe cealaltă și o distrugea așa cum un talaz puternic acoperă și distruge mișcarea ușoară a valurilor care mor pe plajă. Fiecare frumusețe care se înălța era pe dată doborâtă, înlocuită, iar cea nouă cădea la rândul ei ca soldații într-o redută.

Cu un an mai înainte, când pentru prima dată o văzuse la Palestra arcuindu-și genunchii în cursa de o mie de metri în jurul stadionului, îi oferise o bucurie cu adevărat superioară, prin noblețea pasului și splendoarea stilului. O dorise, caldă și pierdută de efort la capătul cursei, în gâfâitul victoriei sau al înfrângerii, cu ardoarea riscului înscrisă pe chipul care nu se înroșise de efort. Unica dorință de o zi! Căci, după ce o cunoscuse mai bine, ea îi revelase un sentiment care, ajuns în punctul de perfecțiune, excludea dorința, un sentiment pe care dorința l-ar fi denaturat și depreciat. Pentru ce, de atunci încolo, să caute în ea, care astfel ar pierde, plăcerea pe care atâtea altele i-o puteau da, ea fiind atunci cea în câștig?

Și tot sângele urcase iarăși din adânc spre creier. Ore întregi rămânea sorbind-o din ochi, fără urmă de dorință, dar, plecând de lângă ea, se revărsa, o distrugea pe copila cu numele de Douce – cea Dulce –, de o admirabila prostie și tot mai râvnită pe măsură ce se dovedea tot mai proastă: prețioasă fată, care îi îngăduise să reconstituie câteva din senzațiile semizeului antic ce luase în căsătorie o fabuloasă Gâscă. În aceeași perioadă, Alban devenea conștient de faptul că lucrul straniu din felul lui de a fi era

camaraderia. Știa că era capabil de prietenie, știa că era capabil de dorința, știa că nu era în stare de iubire; însă camaraderia cu băieții de vârsta lui, iată un domeniu în care obținuse calitatea maximă. Deosebind-o cu adevărat de prietenie, făcuse din ea ceva mai fermecător ca prietenia, pentru că aceasta nu se contempla pe sine însăși, în timp ce prietenia se privea pe ea însăși cu admirație, precum iubirea. Iar între Dominique și el, modelase acest lucru, care era creația lui: o camaraderie plină de încântare. Voiseră și reușiseră să fie egali unul cu altul, egali într-un sentiment de religiozitate, căci, orice ar fi făcut, unul era bărbat, iar celălalt femeie.

Între timp, o fetița care tocmai traversase grădina împreună cu bona, intra în salon sărind într-un picior:

— O, Dominique, am dat peste o piatră tare frumoasă!

Îi întinse o pietricică trandafirică cât se poate de obișnuită.

— Piatra ta e tare urâtă, n-o vreau, spuse Dominique.

— Cine e?

— O verișoară. Vine uneori și dă totul peste cap în grădina.

Era de o drăgălășenie înduioșătoare în inutila ei ofertă, aceea micuța Psyche, asemănătoare celei ce întruchipează pe sarcofage sufletul răposatului care merge în infern, împodobit cu aripi pestrițe de fluturi. Ochii ei uimiți păreau că-i acoperă suprafața chipului îngust, tenul ei avea culoarea blondă a lemnului copacilor proaspăt tăiați; iar cascada părului roșcat, revărsându-se, se întredeschidea spre ceafa ascunsă. O urechiușă trandafirică ieșea la iveală, așa cum într-o vâlcea feerică se ițește o minuscule stâncă de culoarea coralului palid, în mijlocul unui torent de aur revărsat.

În vreme ce ea stăruia, tot întinzându-și darul:

— Haide, lasă-mă, i-o tăie Dominique mânioasă. Lasă-mă în pace!

— Dominique, spuse Alban (care simțea cum îi furnică prin degete dorința de a mângâia părul fetei), Dominique, cât ești de crudă!

Ar fi vrut s-o întrebe în joacă: „N-ai mers niciodată pe lângă ea ținând-o de gaica paltonașului bleumarin? N-ai lăsat-o niciodată să dea ocol peluzei cocoțate pe arcele bolții și sprijinindu-se cu o mână de gâtul tău gol? N-ai avut niciodată niciun secret să-i spui și nu i-ai ridicat niciodată buclele ca să-i șoptești secretul la ureche, pentru ca mai apoi să-i aduci bucla înapoi peste ureche cu o mișcare ușoară a palmei? Spuse doar privind acel trupușor de o sfâșietoare fragilitate:

— Mi se pare înduioșătoare din cauza puterii pe care o tăinuiește.

— Putere... Ce rușine!

Faptul că un bărbat putea provoca o stare de confuzie în sufletul unei femei, mult prea norocoase, se gândea ea, să aibă stări de confuzie pentru a-și putea omorî timpul, era un lucru cât se poate de bun. Dar ca o femeie, stupidul cap de pasăre care va fi mai târziu această fetiță, să ajungă să influențeze o viață de bărbat! N-ar fi oare un lucru de neconceput ca un bărbat să i se adreseze vreodată unei femei dacă n-ar exista dorința? Întoarse ochii spre promenada Ranelagh, văzu femeile conform propriei sale viziuni: atârinate de brațul amanților ca niște ființe nevertebrate și care fără acest suport s-ar prăbuși din slăbiciune, ca niște uriași limacși deghizați; pe prundiș, în fața băncilor, se vedeau desenele făcute cu vârful umbrelor de cele care stăteau să tragă cu urechea; iar băncile, tufișurile, statuile purtau urma așteptării, amintirii, calvarului, tulburării inimii.

Odată surprinsese o sărutare. „Cât e de stupid și de urât un chip care se oferă, lucrul acela aplecat, încordat, care pare fericit...”

Se pomeni exclamând astfel și iată ca în aceeași clipă își aminti că în urma cu două zile, la ora la care oamenii ieșeau de la uzină, întâlnind îndrăgostiți ce mergeau înlănțuiți, surprinsese remarca unui ucenic ce le-o luase înainte, fugind probabil spre un teren de sport și ducându-și sacul de fotbal sub braț. „Dobitocilor!” murmurase puștiul. Iar ea fusese șocată și dăduse din umeri, nu împotriva lor, ci împotriva lui! De unde venea acea contradicție? Când lucrul cel mai important din viața ei interioară era să-și depășească sexul, îndeosebi prin sport, cum de nu reușea să aibă vreo simpatie pentru această nouă generație de tineri sportivi, care nu se ocupă de femei, nu simte decât dispreț pentru sentimentalism și ia în zeflema până și voluptatea?

Mai mult ca niciodată, în acest moment în care plecarea lui Alban o tulbura, simțea dezacordul care exista în ea, opoziția ireductibilă între ordinea sportului și ordinea inimii, opoziția pentru care sta mărturie faptul că, printre colegele ei de la Palestra, toate cele care ajungeau în marea clasă a atletelor aveau inima liberă – și care poate n-ar fi dispărut decât într-o prietenie amoroasă nutrindu-se din viața de stadion și contopindu-se cu ea.

Așa cum un câine sau un copil încearcă să-ți atragă atenția asupra lor pentru a fi mângâiați, o adiere de aer pătrunse înăuntru, mireasma ierbii la căderea serii. Un porumbel își luă zborul din fața intrării casei. Se puteau vedea reflexele trandafirilor ale amurgului pe abdomenul și sub aripile lui.

Pendula bătu de jumătatea orei. Alban spuse:

— Trebuie să plec.

— Ah! Acuma...

Se simți cuprinsă de un acces de neliniște. Teamă de a părea că-și pierde curajul, teamă de a fi asemănătoare celorlalți în acea scenă de călătorie trăită de milioane de alte ființe, o amuți. Rămase astfel

emoționată, stând picior peste picior și uitându-se la vârful pantofului care tresărea la fiecare bătaie a inimii.

În timpul ăsta, Alban privea gamba aceea puternică și caldă, adevărată delicatessă, forța ușoară care întinde mătasea neagră a ciorapului. Goală pe stadion, cât rău îi pricinuisese! Ar fi vrut să o păstreze, mereu, să o posede total, într-o îmbrățișare pe lângă care sărutările și mângâierile nu înseamnă nimic; în fața ei își simțea neputința, era chinuit de imposibil, ea îi dădea sentimentul infinitului... Și iată că din nou, ca și adineaori, simți un protest care se ridica din întreaga lui ființă, o senzație de mânie că această față atât de uimitor de desăvârșită la trup putea fi rănită de un suflet, putea să depindă de un suflet, da, trupul acesta putea să depindă de sufletul din lăuntrul lui! Iar țipătul fetei nu stârni în el decât această tresărire: „Victorie, soră a Victoriilor înaripate, nu ți-e rușine să ai nevoie de mine?” Și proslăvi viața de pe front, cufundarea în elementar, nimicirea inteligenței și a inimii.

Îi dădu adresa, pe care ea și-o nota fără să scoată o vorbă, îi spuse câteva cuvinte. Apoi nu mai luptară împotriva tăcerii.

În tăcere se scurse ora străveche pe care oamenii o numiseră ora lui Hermes, pentru că acel zeu veghea, de asemenea, tot ce curge și trece, drumul, amurgul, tinerețea, frăgezimea trupului. De pe rând, oamenii se ridicaseră. Pe deasupra acelei grădini cu copii, soarele apunea îndărătul unor copaci desfrunziți, aidoma unui balon roșu prins între ramuri. O rândunica își luă brusc zborul, se învârti în jurul unui copac, cum se răsuțește un tanc într-o carieră. Să fi fost oare o anxietate pe care o avusese întotdeauna (pe care o au probabil toate femeile), la apropierea întunericului? Să fi fost oare faptul că vedea întruchipată în această creștere a umbrei schimbarea care se producea în viața ei? Cu ochii ațintiți asupra acelor clădiri înalte atât de decolorate pe fondul albastrui fad al

apusului, asupra înaltelor imobile fantomatice, acoperite de o stranie tenta livida, avu senzația că intra într-o noapte veșnică, singura, părăsită parcă în adâncul unui parc. Încerca o senzație fizică atât de insuportabilă încât își întinse brațele înainte.

Ea îi puse mâna pe umăr, de parcă ar fi fost oarbă. În fața lui, foarte aproape de el, mai aproape decât se aflate vreodată, aproape lipită de pieptul lui, îl privi fix, pe sub mâna aceea care se sprijinea, fără ca el să facă vreun gest. De multe ori, singuri în salon sau pe strada, cu toate aparențele dragostei, simțise în același timp cu el nevoia și voluptatea de a dezminți aparențele și de a-și afirma nepăsarea. Și în acel moment, ea întrezărea iarăși faptul ca el nu greșea nefăcând niciun gest, că neîndoielnic el lupta chiar pentru a nu face acel gest care ar fi distrus poate echilibrul pentru care făcuseră legământ, că el era egal cu tot ce fusese întotdeauna, cu tot ce se mândriseră amândoi că erau. Și totuși se simți înghețata la gândul că el putea ieși învingător din acea luptă. Și rămase astfel, cu mâna ei pe umărul lui, ca și cum cineva ar fi surprins-o în timp ce fura ceva dintr-un sertar și ea n-ar mai fi schițat niciun gest de a bate în retragere, renunțând să se mai prefacă, acceptând totul.

Îl privi dintr-odată cu oroare, cu ochii ei limpezi care ar fi putut privi o agonie fără să șovăie. Avu brusc sentimentul ca zămisliseră împreună ceva monstruos, ca un fel de copil oribil. Nu-i apărură niciun motiv precis, nu simți decât o silă care venea din adânc, dar atât de puternică încât ochii îi fugiră într-o parte, se plecară cu o stinghereală niciodată cunoscută până atunci și cu jenă își trase mâna înapoi.

El înainta spre ușă. Ea îl urmă.

— La revedere, fidelitate! spuse vocea.

— La revedere! spuse ea, înălțând pentru o ultima oară tristețea chipului ei spre el, într-o rugă muta.

El o luă de mână, de mână ei plăcută, musculoasa și strălucitoare, blândă ca botul unui cal. Cum s-a întâmplat acest lucru? Se pomeni însă, după câteva secunde, că ea, Dominique, era cea care îl ținea de mână. Își dădu seama de gest și se desprinse, își aruncă privirea spre ceasul de la mână și spuse: „Ah! E șase fără cinci. Trebuie să mă grăbesc”, iar Alban rămase singur.

III

ÎNDRĂGOSTIT DE FRONT

Atâta timp cât voi fi sigur de cea care se numește Douce, sigur că voi putea stabili contactul cu ea, ca mă voi încărca de ființa ei așa cum te încarci de un fluid electric, voi fi înălțat și dus pe sus de spiritul victoriei care sfărâmă totul; totul îmi va fi cu putință, totul îmi va fi îngăduit. Certitudinea mea că ea va consimți mereu, iată lucrul de care mă voi sprijini și totodată disciplina mea. Dominique, cu spiritul și cu sufletul ei, îmi este un bun de mare preț. Dar tu, Dulcea mea, doar cu trupul tău, ești o adevărată ordonatoare a vieții mele!

Trenul înainta ducându-i pe front pe cei ce-și părăsiseră locuințele la ora indicată, luându-și cu ei gândurile, amintirile, iubirile, tot acel bagaj nevăzut care se mișca odată cu ei în spațiu. În colțul vagonului, Alban, cu un gest ușor, ridică mână spre obraz, simți pe degete un slab miros de gumă, mirosul unui trup tânăr care nu era al lui. Tenacele miros al corpurilor dezmiardate! Îl lăsa să adaste pe degete așa cum aripa fluturului își lasă praful. Dinadins Alban nu-și spălase mâinile în dimineața asta; evitase pe

cât putuse orice alte atingeri, pentru ca nimic să nu altereze acel miros care persista, persista de parcă trupul aceleia care se numea Douce, cea Dulce, ar fi desprins o parcelă tainică în stare să-i prelungească prezența câteva ceasuri încă, dincolo de clipa despărțirii. Vedeă în mod vag gonind prin geam grupuri anemice de arbuști, câmpia pustie presărată cu băltoace lungi cu apă verde-albăstruie. Oamenii care îl înconjurau existau pentru el în chip vag, cu intermitențe. Se simțea atunci cuprins de dorința de a le oferi din vinul lui, din proviziile lui, de a le face loc pentru ca ei să poată sta în voie: minunata fraternitate a sporturilor îl adusesse în poziție de egalitate cu gloata. Apoi viața lui interioară îi acoperea iarăși pe toți, îi devora, viața lui atât de apăsătoare în acel tren.

„Mă duc în linia întâi, ca să mă alătur unei companii de infanterie din Hautes-Vosges doar pentru plăcerea mea. Sper că o să mă distrez bine. N-are a face, o călătorie în Spania m-ar fi distrat mai mult.” Cu o oră mai devreme, în fața barierei care interzicea accesul la peron al civililor, timpul se oprise parcă pentru o clipă, șase perechi încremeniseră strâns îmbrățișate, în timp ce mulțimea se învârtea în jurul lor. Cu două ore mai devreme, acasă, când ranițele fuseseră închise și erau în așteptarea mașinii, timpul se oprise preț de un minut, o clipă de vid, toate lucrurile fiind făcute și spuse. Lipsita de apărare în fața neașteptatei încremeniri, mama lui căzuse în genunchi, izbucnind în plâns:

— Vrei să spui un *Ave Maria*?

Îngenunchease, crispat de neplăcerea de a fi nevoit să cedeze în fața pateticului. Ea se ridicase. Întrebase:

— Ai spus?

Răspunsese „da” cu o voce abia auzită, de copil necăjit.

Iar cu patru ore mai înainte...

„Cât îmi plăci, Douce! Cât îmi plăci!” De o sută de ori se născuse în el fraza asta, involuntară, zvârlită din lăuntrul trupului spre gură precum strigătul rănitului, printre micile mormăieli ale fetei, lipsite de vlagă și rigidă, ah!, crispata de plăcere. Nimic din inteligența ei nu se vădea în tânăra fată; nimic din inima ei, în afară de acea falsă tandrețe care reprezintă spuma senzualității. Însă o altă realitate decât cea a inteligenței se ascundea în acele trei cuvinte: „Cât îmi plăci!” – „Tu, dorința de care sunt întotdeauna sigur, directă, ce poți fi satisfăcută, desăvârșită, cunoscându-ți scopul!”

Acolo, în acel vagon, având impregnat în trup mirosul unui alt trup care îi aparținea la fel de mult ca și al său, i se păru că un univers decolorat rățăcea în penumbra unei puternice creste luminate din plin de soare. Nicio lumină a acelor tărâmurii nu putea părea luminoasă, niciuna din fericirile lor nu constituia o fericire pentru cei ce fuseseră duși o dată pe acea creastă. Celui care fusese în stare să-i spună cu sinceritate lui Dominique: „Mă satisfaci pe deplin” îi apărea totuși evident acum, în acest moment, când era încă buimăcit de plăcere, că arta, cunoașterea, relația spiritelor și sufletelor nu ofereau decât înșelăciune, înfometare, suferința cenușie, o lume plină de întinderi insipide, plină de bariere, de capcane și de miraje. Doar plăcerea își respecta făgăduiala. Doar plăcerea se confirma, dovedea fără putința de tăgadă că era realizată. Și de aceea, atunci când, aflat la marginea încercării, trebuise să-și facă plinul de forță și liniște pentru planul lui, instinctul îl făcuse să decidă că, dintre cele două femei, pe Dulcea o va vedea ultima. Și se îndreptase spre tămăduitoarea tuturor durerilor lui.

Tresări însă ca la un apel muzical. O locomotivă sub camuflaj își încrucișa drumul cu al lor, apoi un tun așezat pe o platformă,

transportat odată cu servanții așezați în jurul lui, ca într-un tablou vivanț pe un car de carnaval. Aplecat peste portiera, văzu că trecea dincolo de o lume, că se ajungea la o alta. Nu mai existau nici femei, nici copii, nu mai existau dușmani îmbrăcați în cenușiu și în negru, ci un popor de oameni albaștri, albaștri ca și el, cu toții semenii lui, cu toții frații lui. Se simți plin de emoție, de șovăială, mișcat deja, gata să iubească, cu inima lui care se zbătea lovindu-se de cadrul aceluia geam coborât. Trase în piept aerul, care i se păru mai curat, și sacru precum cel care anunța apropierea mării. Dar el ce simțea oare? Care era acea noua patrie în care se afunda, cu senzația că se duce în întâmpinarea nopții? Unde se ducea? Se afunda într-un vis. Se ducea în țara frontului, se ducea *acolo*. Acolo... Așa cum cuvintele rostite într-un tunel căpătă o rezonanță nesfârșită, vechile cuvinte răsunau, târau după ele lungi mișcări de arcuș peste tot ce este ca o carne vie în suflet: *Acolo... plecare... întoarcere...* Ce își spuneau oare trenurile, asupra căror primejdii se avertizau unele pe altele, atunci când trimiteau în spațiu acele vaiete atât de prelungite? Le era oare teamă? Credeau că nu se vor mai întoarce? Luminile și lungimea șinelor, acea lungime halucinatorie, gâfâitul locomotivei, dispariția fumului sugerau lucruri care lupta, care se desprind, se duc, sunt irevocabile. La dreapta, la stânga, alte trenuri alergau de-a lungul trenului său și-l depășeau sau erau depășite de el, și asta se întâmpla imediat sau după ce merseseră alături, nu se știe de ce, în scopuri misterioase, așa cum par misterioase figurile dintr-un balet. Și toate mergeau spre răsărit, aspirate de acel mare vid ce se căsca îndărătul ultimei linii perceptibile, invizibila vale a morții care le fascina, înaintând de-a lungul rețelei lor ca niște muște pe pânda păianjenului, acolo, către orizontul calm, cu pădurile, casele, colinele sale, aidoma tuturor orizonturilor pământului.

— Révigny!

Niște oameni coborâra: cei ce se duc la Verdun. Se uită la chipul oamenilor buni pentru Verdun: băcanii, ajutorii de notar, comisionarii de mâine, acei oameni care nu sunt *de rangul tău*, care trăiesc, suferă, se mișca fără ca tu să știi că ei există. Își duse degetele la obraz, nu mai simți mirosul Dulcei. I se strânse inima. Aceasta era cu adevărat despărțirea. Sau mai curând era ca și cum Dulcea îl respingea, îl părăsea, lăsându-l prada disperării. Privi copilărește ora la ceasul de la încheietura mâinii. Acest gest îi reaminti de ultimul gest al lui Dominique. Se simți singur, după ce o rupsesse cu tot ce constituia viața lui, precipitat de propria-i voință într-o uriașă mașinărie în care viața lui nu mai avea importanța, în care Dominique și Douce și toate prioritățile lui nu mai însemnau nimic, biet obiect disprețuit, manevrat cu mâini feroce care-i dezgoleau întreg trupul și tot sufletul pentru ca toți să știe cu adevărat că nici dintr-unul, nici din celălalt nu exista nici măcar o singura particică la adăpost de puterea de a fi rânită. Atunci îl năpădi un elan trist, un entuziasm melancolic, o nostalgie din care nu distingea cu adevărat dacă era nostalgia de ieri sau cea de mâine, o delicioasă înduioșare față de propria ființă. Pleca, voia să plece, din toate puterile tindea spre patria nouă ca spre fericire; și în aceeași clipă se bucura de acest lung regret, de acea lungă plângere în registru minor, de acea teama de mizerie și de moarte. Ah! Acel amestec de atracție și de ură, nu era oare asta cu adevărat iubire? Era îndrăgostit de front...

Îndrăgostit de front... îi veni în minte fraza lui Socrate: „Nu știu decât să iubesc”. Iar el, știa el oare să facă altceva decât această nebulie? Patriotismul lui exaltat, fervoarea pentru credința creștină, gustul pentru virtute, dorința de cunoaștere, toate aveau trăsăturile iubirii, exasperările lui, absurditățile lui aveau ceva

obtuz și carnal. Dorise acele abstracțiuni gâfâind de nerăbdare, de parcă le-ar fi avut etalate în fața lui și le-ar fi adorat într-o deliranta plăcere fără de cuvinte. Și accepta frontul tot așa cum de două ori, în pragul iubirii, șovăise; apoi, printr-o acțiune decisa, acceptase iubirea cu tot ce aducea ea în materie de dezordine: obsesia, timpul irosit, delăsarea politicii și a muncii lui, purpuria noapte a Penelopei care avea să-și strice munca răbdătoare a lucidității și a atâtor momente de istovire.

Ideea îl îmbăta. Fără cunoștințe militare și, până la ridicol, lipsit de un antrenament, lipsit până și de deprinderea desuetului mers pe jos, nebunia a ceea ce făcea îl salva. Pentru acea natură strălucitoare și nehibzuita, orice se reabilita devenind extrem: cel puternic își afla liniștea în fapte extreme. Nenumăratele suferințe bănuite nu mai constituiră pentru el decât niște modalități ale frumuseții de a trai, opuse bucuriei, dar la fel de demne de a fi râvnite ca și bucuria. Pentru a mia oară, cel puternic schimba între ele valorile, făcea să se prăbușească barierele, recompunea în plin arbitrar o lume pe măsura lui care să-i fie propice. Totul se rezolva într-o mare fericire. Nicio clipa nu se gândi că-și făcea datoria, pentru că nu se simțea nefericit.

Pe peron, încovoiat sub povara obiectelor grele, care îl ridicau însă ca niște aripi până la sentimentul eroic al conștiinței de sine, Alban rămase o clipă nemișcat. Ca în fața unei ființe de același sânge cu el, simțise un imbold de iubire în fața aprigului sat din Vosges. O casa prăbușită, deschizătură unui adăpost, oameni cu câști pe cap care stau de straja, nici urma de frivolitate, nici urmă de distracție: viața nuda și încovoiată, pentru a răni, pentru a exista, pentru a ține piept. „Sfânta ordine masculina, sfânta împărăție a celor puternici, îmi aparțineți încă de la laptele pe care l-am supt, când eram legănat pe un scut de aramă. Accept să mor

dacă trebuie, deoarece înseamnă să mor într-o lume pe care o aprob.”

Îl zări atunci pe Prinnet, în picioare într-un automobil oprit în fața gării, Prinnet care îl căuta din ochi, și tresări. Cu impermeabilul lui care nu lăsa să se vadă decât puțin din gulerul negru al tunicii de vânători (păstrase uniforma vechiului său regiment), cu bereta de „tankist” acoperindu-i fruntea, era cu adevărat același lungan deșirat, care urca strada Soufflot cu doi ani în urmă, purtând sub braț un caiet și o carte înfășurate într-un soi de covoraș. Întregul lor an petrecut ca studenți îi reveni în minte. Și rămase acolo fără să se arate, prelungind înșelăciunea, privind cu o mândrie nedeslușită cum arata chipul cuiva atunci când te așteaptă, pe tine, doar pe tine, și nu pe altcineva din mulțime, și când dorește să te vadă, și când se luminează văzându-te...

Înainta, se văzură și schimbă între ei cuvinte lipsite de miez: „Ai un automobil?” – „Profit de mașina Diviziei, vom cobori la Granrupt...” în timp ce Prinnet îl ținea de mână scuturându-i-o un pic, în felul acela ciudat pe care îl avea cândva, când se despărțeau noaptea în piața Observatorului, plină de luminile felinarelor suspendate ca niște picături de lumina pe cerul ploios.

Atunci Alban spuse, cu o amabilă nerăbdare:

— Hai, vorbește-mi despre tine!

Însă, fără să le lase timp, vântul îi luă pe sus. Mii de aripioare le biciuiau chipurile, compunându-le un soi de mască fremătătoare. Se năpustiră direct în pădure; pădurea îi înghiți; copacii înălțară un arc de triumf pentru cel ce pătrundea în împărăția morții sub semnul primăverii.

Și Alban simți cum trăiește din nou, din pricina acelei vigori neregulate. Senzația de odihnă în mișcare, de parcă ar fi despicat aerul rămânând totuși întins, îi transmitea un copilăresc orgoliu.

Buzele strânse, trăsăturile înăsprite îi sporeau energia sufletului. Viitorul îl biciuia aidoma aceluia vânt. Viața dominată de dorința renăștea în el. Totul în el năzuia să depășească în viteza mașina.

Stând amândoi nemișcați și tăcuți, își regăsea totuși prietenul așa cum regăsești în minte o muzică uitată. Îl regăsise, se regăsise pe sine însuși atunci când, la un pasaj de nivel care avea să facă mașina să salte peste șine, se ridicase ușor, în timp ce Prinnet, neavând habar de această mișcare prudentă, primea șocul în șale. Și parcă îl auzise atunci când, în seara aceea de iarnă, căutând biserica Saint-Séverin, Alban întrebase: „Ce facem, o luăm la dreapta? la stânga?”, iar vocea resemnată din spatele lui, în întuneric, spusese, cu acea ușoară rostire peltică pe care o dădea limba sprijinindu-se de dinți:

— O, n-are nicio importanță, din moment ce, într-un fel sau altul, tot o să ne rătăcim...

Și-l revedea în fața bisericii Saint-Séverin... Și-l revedea, sub ploaia de la ora șapte, cu gulerul paltonului ridicat, în fața bisericii Saint-Germain-des-Prés...

Prinnet avea în partea din spate a capului acea ciudată șuviță rebela de păr care indică, aproape cu siguranță, un elev din „lumea noastră”. Însă cei doi băieți se cunoscuseră cu adevărat pe colina Sainte-Geneviève, în primul an de război, Alban își termina studiile la Litere, iar cel mai tânăr începea dreptul.

Fiu unic la părinți, orfan, locuind împreună cu un unchi mizerabil în fundul îndepărtatului cartier Auteuil, Stanislas Prinnet era din naștere un izolat. Prin ce întâmplare, între două cursuri, Alban îi adresase cuvântul? În acele cinci minute, nimic din cele spuse de Prinnet n-a fost altfel decât foarte banal. Or, atunci când se despartă seară, un mic fenomen formidabil se produsese: Alban simțea simpatie pentru el.

Ce plăcere să simți simpatie! Cum se potrivește mai apoi totul în chip firesc! Cum suplinește ea totul! Odată născută acea simpatie, diverse *motive* au putut fără niciun inconvenient să o justifice: natura curată, puritatea lui Prinnet, delicatețea lui bănuitoare, pudoarea, acea proaspătă uscăciune a adolescenței... Dar cât de inutile erau toate acestea pentru cel ce se dăruia fără să ceară nimic, fără să controleze nimic și fără să aștepte nimic! Părtinitor și conștient de parțialitatea lui, ceea ce l-ar fi iritat la un altul îl lega și mai mult de Prinnet. Prinnet nu avea o bună memorie și avea să cadă la examenul de Drept, pe care acceptase să și-l pregătească așa cum totul se acceptă în Franța, așa cum soldatul acceptă războiul, așa cum cei din spatele frontului accepta prețul untului. Prinnet spunea că Racine îl plictisește. Prinnet nu-i pricepea pe filosofi, habar n-avea de politică, de istorie, de artă, de muzică, de afaceri. N-avea nicio seriozitate, dar arăta adesea gravitate. Era inteligent, dar avea inteligența copiilor, alcătuită din străfulgerări în noapte, și care nu le este suficientă decât copiilor. „Nu e oare adevărat că l-aș disprețui dacă n-ar fi prietenul meu? Pentru mine doar *valorile* au importanță. Nu e oare adevărat că el nu este o valoare? Dar ce contează, din moment ce țin mult la el?”

Acea simplitate, astăzi, chiar îi apropia pe cei doi băieți. Distrus, descurajat de contactul cu intelectualii, Alban nu întreținea cu cei de la școală decât relațiile indispensabile. Se adunau ca „să schimbe idei”. Alban, ținând pe genunchi pisica familiei, se vindeca în contact cu mica viață fremătătoare, de prostia și plictiseala acelor gânditori. Uneori, din acele schimburi de idei se năștea în mod detașat, rece, câte o derizorie prietenie a spiritului; apoi o absență, un neînsemnat incident (*prietenul* care se duce să locuiască într-un cartier îndepărtat,), strica fără urmă de regret comuniunea în Debussy sau Beyle. Dar cu Prinnet era cu totul

altceva. Alban putea să pună surdina sufletului lui de bătrân de cincizeci de ani pentru a-l lăsa să iasă la suprafața pe cel de paisprezece, acel suflet de ucenic dornic de veselie care neîncetat câta spre lumină, sub constrângerile și preocupările ridicole ale vieții moderne. Și acest lucru ar fi fost suficient pentru a-i uni.

O, plecările din zilele de joi, iarna, la ora unu, la Porte Maillot, spre a se duce să vadă un meci de fotbal! O, plecări! O, bucurie! O, bucurie! Nebunia primei tinereți îi cuprindea pe cei doi băieți atârnați pe scara unicului tramvai care mergea pe lângă Bois de Boulogne, iar crengile ude lăsau, în trecere, să cadă câte o picătură pe părul lor descoperit. Bucurie! Sfântă bucurie! Care nu vine dintr-o conștiință liniștită, ci se iscă dintr-un guler suplu și suficient de larg! Și pantofii cu șireturile înnodate, și noroiul bulevardelor aruncat pe pantaloni, și plăcerea de a nu gândi! De a nu gândi! De a nu trebui să-și ascundă lacunele din cultură și infirmitățile spiritului! De a nu-și motiva raționamentele! De a face critici prostestii! De a se contrazice, de a fi incoerent! Miile de probleme asupra cărora nu ai nicio părere! Ah, datul iama prin idei, masacrul practicat printre profeți și poeți! Cunoașterea și inteligența și geniul arzând într-un splendid autodafé! Uneori, cuprinși de amețeală în culmea divinei distracții; „Cu adevărat suntem niște idioți!” râdea cel mai tânăr. – „Ah! idioți! de-am putea fi așa mereu! mereu!” azvârlea la rându-i cu patimă nefericitul de Alban, gândindu-se că în seara aceea chiar va fi nevoit să reînceapă să facă dovada propriei destoinicii.

O panta micșora viteza. Reușiră să vorbească.

— E viață aspră aici, spuse Prinnet.

Celălalt însă spuse cu semeție:

— Ai vrea să fii supus la încercări mediocre?

Tinerețea e dura, neputincioasă, îndrăgiți-o! Vântul îi lua cu el vorbele din gura, iar el spunea: „Așa cum le va lua moartea poate”, fără să se gândească defel că viața va fi cea care le va face într-o buna zi să fie atât de inutile și depășite.

Drepti, nemișcați, cu chipul țeapăn, fiecare din ei tremura la gândul marilor lucruri care se petreceau în el și la prezența, alături, a celui rezonator viu care le înzecea intensitatea. Primele sârme ghimpate pe care le depășiră le înregistrară ca pe o irumpere de dorință sau de muzică.

— Vezi camuflajul?

O perdea înfrunzita se întindea de-a lungul îngustului promontoriu aruncat între viață și moarte. Alban se gândi: „Mă simt în stare de orice”.

— Ne pot vedea? Ei sunt acolo?

— O să vezi gropile de obuz la marginea drumului.

Însă auzi un nume. „Douce”, spuse trupul său, „Douce”, și apoi, tulburate, mintea sa, inima sa, totul repeta: „Douce”. Viața lui se văzu năpădită de lucruri care-și aminteau și care-și repetau: „Douce”. Mirosurile și culorile trupului ei, diferite după loc, după ore și după anotimpuri, precum miresmele și culorile pământului; încetineala în sărutări și în dragoste; îngusta porțiune de ceafa între păr și gulerul *a la Robespierre*, acolo unde gura se strecoară cu greu, dar cu mult mai plăcut decât în decolteul pe care nimic nu-l limitează, toate astea îl fac ura să se umfle în pene, plin de orgoliul vieții. Pentru ca ea îi aparținea, totul îi aparținea, puterea de sacrificiu, gustul de a se simți răspunzător, hotărârea rapidă, siguranța zeilor.

Acțiunea simțurilor putea într-adevăr să fie eliberarea și salvarea spiritului, astfel încât nu ar fi putut exista Dominique, nu, Dominique n-ar fi existat dacă n-ar fi existat ființe precum Douce:

simțea că doar din voința se năștea o putere universală, o facultate supraomenească de captare și născocire. În acel moment, tot ce oferea el, tot ce îi stătea în putere era alimentat de memorie, de speranța și de certitudinea plăcerii. Patria se mișca, flacăra limpede, în vârful rugului nedeslușit. La fel ca-n imaginile foarte vechi, din sânul femeii ieșea arborele imens, care purta toate fructele pământului.

— Aici suntem pe adevăratul front, nu-i așa?

Ar fi vrut ca acest lucru să fi fost clar perceptibil așa cum, copil fiind, atunci când intra pe teritoriul Belgiei, aștepta ca vreun semn oarecare – cerul dintr-odată roșu – să indice în sfârșit, fără puțința de îndoială, că se afla cu adevărat „în străinătate”. Drumul făcea un ocol pe coasta dealurilor împădurite. La stânga lor, deasupra, la dreapta, coborând iute, pădurea de brazi. Dădea la iveală cât vezi cu ochii crenguțele cu ace proaspete, verzi-cenușii, cu câte un copac, pata de roșu închis, pe alocuri. În spațiile libere, se vedeau hățișuri dese, adânci, brazii albastrui în zare, ca și cum cerul albastru ar fi curs peste ei. În doua rânduri, pe marginile drumului, trecură livezile recente, plantate cu copaci albi, simetrici, în forma de cruce, și care poarta un fruct tricolor în locul inimii.

— Am ajuns la front?

În pantă se deschideau niște tranșee.

— Țsta e un adăpost de artilerie, explica Prinț.

— Și ăsta?

— Țsta e un P.C. De luptă, un post de comandament.

„Da' știi niște lucruri!” se gândea Alban, îmbătat de cuvintele acelea tehnice și meditând la studentul nesigur care-i spunea într-o zi: „Am să-ți vorbesc. Uite, e ceva destul de stupid... Ar trebui să-mi faci un plan de viață, să-mi dai tu niște idei”.

Înghesuit în fundul mașinii, vedea omoplații care îi înălțau un pic impermeabilul prietenului său, pata de umbra din spatele urechii prea mari, obrazul care i se scofâlcise așa cum i se scofâlceau lui obraji când era mic și slăbea vara din pricina căldurii; iar vântul înroșindu-i pomeții, acolo unde nu se iveau pistruii, făcea să apară mai palide cearcănele de oboseală, înghețate și albastrii ca sideful. Pe neașteptate, băiatul întoarse capul și ochii îi străluciră, cu o căutătură fixă. Alban îi urmări privirea.

Pe deasupra pădurilor întunecate, pe care sfârșitul zilei le topea deja laolaltă în aceeași pată, doar o creasta înalta rămânea luminată de soarele palid, o fâșie de sol descoperit, răvășit, de culoare roșcata, cu trunchiuri goale, pe alocuri asemănătoare catargelor dintr-un port. Nu puteai ști dacă era un lucru foarte apropiat, la o ora de mers, sau o iluzie care se îndepărtează pe măsură ce înaintezi și care își va lua zborul în văzduhul de peruză moarta. Nu puteai ști dacă era o lepră, o boala a lumii, acea placă de cicatrici și de negi, sau poate locul pur, ars de puterea spiritului, piscul ales pe care îl înălța întregul munte, oferindu-l tot mai sus. În partea de jos, pe pante, niște ființe se mișcau în jurul caselor, un vânticel îndoia vârfurile ierburilor de parcă un strat de gaz s-ar fi târât pe deasupra lor, din partea cea mai deasă a pădurilor urcau dăre subțiri de fum albastru, dând de gol sufletul ce sălășluia acolo, cu toate făgăduințele lui. Și încununând toate aceste lucruri, pământul devastat, împănat de ființe vii, stătea nemișcat. Pământul pe care mulțimi de oameni sufereau de ani de zile, nădăjduiau, se zbăteau, mureau, apărea pustiu ca un loc ce nu fusese locuit vreodată, sau locuit poate de titani, înaintea vârstelor omenirii, atunci când fluviile se nașteau din tăcere. Nu se știa dacă era un bârlog al unor ființe blestemate, izolat pe acea înălțime pentru ca râul să urce fără a se răspândi, sau poate chipul lumii, chipul lui

Prometeu doborât, întors spre cer. Nu puteai ști dacă era zidul lui Dite, pe care îl văzuse Dante, sau Golgota.

IV

HRANA FRUMUSEȚII

Atât de aproape alerga Dominique pe urmele Suzannei Kestner încât își menținea fără nicio greutate privirea pe vena albastră care străbătea porțiunea bombata de la scobitura genunchiului fetei. Își reglase pasul după cel al lui Kestner; mișcările lor se angrenaseră una într-alta ca dinții unui mecanism; pașii lor deveniseră regulați ca acei cinci pași reglementari ce trebuie parcurși între două garduri. Iar capul celei de-a doua ocupa atât de precis locul gol lăsat în aer de capul celei care conducea cursa încât vântul care venea în sens invers nu-i atinge fața.

Era cursa ei favorita, „cursa ei favorita de o mie de metri”, cum spunea ea și tocmai terminau penultimul tur în aceasta dimineața de antrenament. La început lăsase să i-o ia înainte câteva puștoaice nebunatice, pe care le depășise repede, lăsându-le cu respirația tăiată, iar nevolnica lor bătaie de picior pe gazon deja nu o mai auzea. Alergase primul tur în coada plutonului, încercând o ciudată satisfacție în aceasta umilința plină de orgoliu. Apoi, celelalte prăvălindu-se, se pomenise, fără niciun efort deosebit, în spatele lui Kestner, vechea și dura rivală, iar între cele două fete de aceeași valoare aproape totul se reducea acum la o chestiune de inteligență.

Cât de mult îi plăcea aceasta inteligența a sporturilor, aceasta veselie a inteligenței care se combina cu veselia corpului pentru a da un rezultat fără pereche! Din instinct se lăsase atrasă spre lumea atletismului care o stârnea mai mult, cursa de semifond – cursele de viteză, concursurile de sărituri și de aruncări nedându-i aceeași satisfacție, pentru că ele nu pun în joc decât valoarea corporală și tehnică. În minutul acela ea își evidenția în același timp perspicacitatea, știința mersului, ținuta, prezența de spirit, complexa organizare a rezistenței la efort și apoi libertatea și soliditatea picioarelor, calitatea deosebită a pielii obrazilor care nu tremurau atunci când zvâcnea, capacitatea de deplasare, toate virtualitățile corpurilor musculoase, profundele rezerve de forță și de respirație neatinse încă în pieptul care respiră. Deși se știa frumoasa, știa ca în cursul alergării era transfigurată; iar sentimentul acelei perfecțiuni fizice era atât de mare încât o cuprindea tristețea la gândul că nimic din acea perfecțiune nu putea rezista. În zadar pusese de treizeci de ori să fie fotografiată pe stadion: ce însemna acel lucru? „Faptul că recad atât de ușor pe vârfurile picioarelor, că dau senzația că mă mișc nu în aer, ci în ulei, că îmi folosesc forțele într-un mod atât de chibzuit, că mișcările mele sunt atât de încântătoare (mi-am dat seama de acest lucru după fotografii și, de altfel, o simt cu adevărat), ce va rămâne din toate astea? Abia câteva sute de persoane m-au văzut, din care majoritatea nu au fost sensibile la ceea ce realizam eu atât de desăvârșit...” Și, îmbătata de viteza ei, avea același sentiment ca și cum, în mijlocul deșertului, ar fi scos dintr-un instrument divin o muzică pierdută.

Începeau acum ultimul tur. Dominique regretă că rămăsese aproape lipită de Kestner. Trebuia să-și ia avânt, sfârșitul cursei se apropia; simțind-o „decolând”, Kestner nu avea oare să o ia înainte

de teamă să nu fie surprinsă? Șovăi câteva clipe; apoi se hotărî și trecu la atac, dar încetinind, pentru a nu deveni un motiv de îngrijorare pentru rivala ei. Manevra îndrăzneată, care își atinse neîndoielnic scopul, cari Kestner nu spori ritmul, dar care o făcu pe Dominique să câștige doi metri. Astfel abordară „linia din față”, ultima linie dreapta înainte de cea de sosire.

Nu de forțele ei era ea nesigură, ci de tactica ei. Veșnica problema: în ce moment să sprinteze? Exista întotdeauna în ea o perfida dorință de a o face exact în ultima clipa, eleganta temeritate a iepurelui în întrecerea cu țestoasa. De data asta era însă un pic tulburata de acel mare gol dintre Kestner și ea. „La curba o voi ajunge din urmă. Voi vedea atunci ce va face.”

Or, pe când luau curba, dintr-un grup de colege, îngrămădite la extremitatea elipsei, se ridicară voci: „Dă-i bătaie, Kestner!”, „Suzanne a câștigat!” și brusc hotărârea ei se schimba complet. „Ah! Suzanne a câștigat. Ei bine, o să aibă ele ce să vadă!” Și, sfătuită de mânie, nu o ajunse din urmă pe Kestner, vrând să mențină până la capăt speranța prietenelor, pentru a o spulbera apoi și mai brutal.

Linia de sosire se văzu în fața lor, în dreapta lor era tribuna goală. Își spuse: „în dreptul rândurilor, voi țâșni”. În clipa în care ele depășeau micuța clădire, cu calm, pe deplin stăpână pe ea însăși, lungi pasul. Îmbătătoare, îmbătătoare senzație de a face apel la tine însuși și de a simți că răspunzi, de a vedea cum ajungi din urmă concurentul, de a simți că poți încă și mai mult și că voința îți este destul de puternică pentru a rezista ispitei! Pista te fascinează, te absoarbe ca un abis, te atrage de parcă ar fi în panta, te poartă așa cum vântul siajului îl poartă pe ciclistul care se face una cu motocicletă. Ea îți împinge piciorul ca și cum acesta ar fi din cauciuc. E un mister să poți alerga atât de bine fără niciun efort...

Dintr-odată, la optzeci de metri, țâșni. Într-o clipita, o întrezări pe fată alături de ea. Se pomeni singură în fața spațiului larg, chipul de la proră al întregului pluton. Nu mai era niciun punct de reper. Ce fac celelalte? Oribila amenințare îndărătul ei. Dorința unică de a micșora distanța până la acel potou stupid. Limita forțelor. Cu ochii ațintiți asupra locului de unde se va ivi panglica verde a liniei de sosire, cu ochii ațintiți acolo, ca și cum ar fi avut totuși ochi la tâmpile, o vede pe cea care a revenit. Cea care este iarăși alături de ea. Una lângă alta, umăr lângă umăr, ele aleargă alături și echidistante ca niște obiecte legate unul de altul, alături și echidistante ca doi cai înhămați la același car, ca două roți ale unui car. Fata i-a luat-o înainte. Cu un piept. Cu cincizeci de centimetri. Fac amândouă un zgomot nemaipomenit. Limita forțelor? Nu există limita a forțelor. Merge până la capăt. Nu poate ajunge din urmă fata de parcă ar fi existat între ele o masă de aer comprimat. Este inconștientă. Tenebre ale efortului extrem, când nu mai simți cu adevărat că alergi, când nu mai ești absolut sigură că alergi, când nu mai simți nicio mișcare în tine mai jos de brâu... Nu-și recapătă capacitatea de înțelegere decât în clipa în care percepe faptul că spiritul ei nu mai comanda trupului, că nu mai există artă, ci doar natura frustă; talia i se leagănă, brațele bat cadentat, este trasă înainte ca de niște hături. Încă șase metri. Fata se află înaintea ei. Ea își trage bustul îndărăt și renunță.

Dar abia a renunțat că Dominique s-a simțit golită de tot. Bustul tras înapoi cu violență se întoarce mișcându-se înainte; ea tăie pista din trei pași greoi, alergând de parcă gonea pe uimele bustului care o luase înainte, trei pași lovind cu călcâiul, care produsese trei zgomote mate; și se prăvăli pe gazon, căzu pe spate, întinsă, cu brațele în cruce, cu picioarele depărtate, plată ca un lucru lipsit de

substanță umană. Cerul înalt de deasupra curse peste ochii ei care se închideau. Pieptul i se zbătea la suprafața solului.

Simți foarte aproape de ea acea căldură stranie a pielii proaspete, cu un iz de vanilie. După miros o recunosc pe Kestner. Deschise din nou ochii. Fata era alături de ea, roșie de parcă sângele ar fi stat să-i țâșnească pe nări, prin gură, prin urechi; iar panglica verde a liniei de sosire îi flutura încă pe umeri. Își strânsesă mâinile râzând, „strânsoarea” mâinii urcând până la îndoitura antebrațului. Și, gâfâind, nu putea articula o vorba, în timp ce un val de iubire o năpădea pentru cea care o învinsese. Continuau să râdă. „Soubrier, emoția a făcut să nu ți se mai vadă nasul înroșit de soare... Ți-e nasul alb, foarte alb...”

Așezate una lângă alta pe gazonul înmiresmat se priviră, lăsându-se în voia unei plăcute inerții, îmbătându-se de minunata dimineața, parcă în mod special pentru ele făcută, de mângâierea ierbii, de atmosfera frugală, de prezența colegelor, dintre care nu exista vreuna măcar căreia să-i dorească răul, de aerul care, și el, are ceva feminin, de o întreaga rânduială a vieții în care nimic nu te poate răni. În acel club foarte serios și închis, din cele treizeci de fete care se aflau acolo, majoritatea erau încântătoare; cinci cel puțin în posesia unui stil desăvârșit, creau frumusețe. Chiar în acea clipă, una din ele care făcea exerciții pentru săritura în înălțime îi producea o mare bucurie lui Dominique. Atât de tânără, picioarele ei puternice și delicate te trimiteau cu gândul la expresia homerică: „virilitate fermecătoare”. Luându-și elan de foarte de aproape, oarecum disprețuitoare, pornea cu o mică bătaie seacă, nervoasă, din picior, care transmitea un tremur în mușchii degetelor de la picioare. Și de fiecare dată când se afla deasupra barei, suspendată în culmea efortului, Dominique observa un ușor zâmbet pe buzele ei, pe chipul serios și senin pe care nu se vădea în acea secundă

decât deplina satisfacție a actului perfect. Iar ea, la rândul ei, contemplându-și colega, era cu totul copleșita de bucuria acesteia.

Le vedea și pe altele trecând de linia de sosire, uneori așezate toate într-un singur rând ca un val, cu capetele date pe spate, cu ochii închiși, cu o expresie de extaz; iar gesturile lor semănau cu cele ale unui dans, însă nu i se păreau ridicole deoarece acel dans ar fi avut drept scop forța, și nu grația. Altele alergau, brațul îndoit ținând sulița la înălțimea gâtului; și aruncând-o, cu scobiturile subsuorilor care urmau mișcarea și păreau că se împing asemenea unor valuri, erau tare frumoase, cu adevărat demne de a fi iubite. Toate ardeau fără flacăra. Niciuna n-ar fi putut da o senzație de răceală degetelor care ar fi atins-o.

Le vedea perfect neatinse, desăvârșite în viața aceea plină de noblețe. Aproape goale, erau mai pure decât femeile îmbrăcate.

— Cele mai bune se aseamănă, spuse ea, la veșmânt și la trup, cu amazoanele pe care le vedem luptând pe frontoanele templelor grecești. Crede-mă, Kestner, am cu adevărat înaintea ochilor acele basoreliefuri. Ei, bine, Jarrier, Pluvinel, micuța Lemaître sunt identice cu acele chipuri. Dar cui îi pasa? Cine le este recunoscător? Cine recunoștea răbdarea, energia, cuminenția care au fost necesare pentru a ajunge la așa ceva?

Apoi, mergând cu mintea ceva mai departe:

— Batalioane de femei! Prima dată când v-am văzut defilând pe toate împreuna pe stadion, așezate pe rânduri, cu pași mici și egali, am avut revelația a ceea ce ar putea fi o armată de femei (a cărei idee pare în primul moment ridicolă), alcătuită din femei ca noi.

Se opri, rămase pe gânduri. Sulița producea în aer un zgomot tremurător ca un bâzâit. Discul cădea fără zgomot pe gazon.

— Ai fost pe ambulanță, Kestner?

— Da, scumpo, în '914 și '915.

— N-ai mai rămas?

— Șase luni, apoi te saturei. Dar de ce mă întrebi?

— Pentru că mi-a venit ideea că pentru niște fete ca noi, care sunt sănătoase și demne, care nu sunt femei denaturate, nu există loc unde ar fi mai potrivite decât pe ambulanțe.

— Ai așteptat trei ani de război pentru a descoperi una ca asta? Nu cumva ți-e logodnicul rănit?

— Nu am logodnic, spuse ea, stând cu piciorul drept îndoit, înțepându-și pulpa piciorului stâng cu crampoanele de fier fixate pe talpa pantofului.

Pe gambele învingătoarei, de culoarea cafelei cu lapte palide, pe partea din față și doar acolo, firișoare de păr blond străluceau, minuscule firișoare din aur curat. Picioarele lui Dominique erau brune ca măsline foarte coaptă, netede, fără firișoare de păr, precum ceara, cu genunchii mânjiți de pământul pistei de sărituri, cu zgârieturile recente, cafenii, cu cele vechi, acoperite de un soi de culoare rozalie semănând cu cea a siropului de căpșuni, și având pe deasupra un strat cenușiu-auriu, ca de cocleală, iar peste el, lipite de pielea jilavă, fire din gazonul proaspăt tuns. Gamba stângă, cu glezna înfășurată în bandă elastică, era întinsă, astfel încât mușchiul geamăn, împins spre partea interioară, desena de-a lungul peroneului o brazdă adâncă plină de umbră. Își mângâia genunchiul, cu mici porțiuni de piele ce pare cadrilată și care zgârie un pic când mâna merge în sus. Îi plăcea încheietura solidă a mâinii ei, palma lungă și carnoasă, ca palma unei zeități; îi plăcea mâna ei murdară, fără inele, așa cum nu poartă inele plantele marine care trăiesc și se mișcă, și pe care le vizitează zeli.

— Nu veniți la aruncarea sulitei? strigă una dintre fete. Ea spuse: „Nu, sunt frântă”. Însă Kestner se ridica deja, o trăgea de mână.

Redeveni atunci ea însăși, supărată și sălbatică, bătoasă în fața armăturii ei interioare ca un aspru arhanghel purtător de sabie.

— Dar, din moment ce îți spun că nu, nu insista!

Kestner se îndepărtă, iar mușchii ei semănau cu niște cizme ce-i ajungeau până la genunchi. Nu sugera nimic altceva decât propria-i frumusețe.

De îndată ce Dominique tăcu, gândul ei păru că pândește acel gol pentru a se strecura acolo: „Sunt douăsprezece zile de când a plecat, și nicio scrisoare. O ridicola carte poștală militară, fără plic și cu ce cuvinte insultătoare: *E grozav. Am deprins o grămadă de lucruri. Nu mi-aș ceda locul nici pentru o grămadă de bani. O strângere de mână. Alban*”. Recunoștea aici acea brutalitate amestecată cu candoare care îi era familiară, țeapănă și proaspătă ca apariția unui jet de apă. „Cât e de ridicol și de jignitor! Cât e de firesc să-l detești. Așa s-a întâmplat că pretutindeni pe unde a trecut s-a făcut nesuferit prin nerușinarea și lipsa lui de blândețe. Dar tot așa în fiecare din aceste locuri există câte o ființă care acum nu-l va mai uita niciodată.”

Își ridică cu degetul bentița ce-i ținea părul, împletit cu șuvițele răsucite peste urechi; și pe dedesubt trecu o boare de aer și îi scaldă fruntea.

„Trăiește! Trăiește! Se simte devenind mai bun! Mi-a spus adesea că era necesar pentru el să iasă din societate pentru a începe s-o îndrăgească, să devină bun, să dorească să o slujească; mi-a spus că dacă societatea dorea să-l folosească, trebuia ca ea să îi procure mai întâi o retragere, o solitudine, fie și cea a închisorii... Da, e mulțumit acolo! Da, a deprins *o grămadă de lucruri*! A plecat, e cu adevărat pierdut pentru mine, cu adevărat recâștigat de acea ordine masculină, în care, orice aș face, nu voi pătrunde niciodată, și care este domeniul lui. *Nu mi-ai? ceda locul...* ce mult se simte că

acolo totul îi place! Într-adevăr, nu-mi închipui nimic din viața aceea ce l-ar putea răni. Rezistă la rău, nu se sinchisește de confort (și ceea ce e confortabil îl dezgustă chiar), încântat că se află în mijlocul unor soldați de mână a doua și nu printre ofițeri. Cred că simte o repulsie fizică pentru rafinați; nu ar putea fi prietenul cuiva foarte sensibil la frig. Spune că geniile au laturi animalice mai mult decât ceilalți oameni, pentru că țin de natură mai mult decât aceștia; că exista o asprime a cuceritorilor, cuceritori în război, sau cuceritori ai gândirii și ai artei. Există tot felul de scrupule și pudori pe care le ignoră, sau pe care mai curând le disprețuiește, sau mai degrabă le detestă ca pe niște piedici, niște pierderi de timp și de forță, elemente decolorante ale vieții. Iar el însuși e la fel de grosolan ca părul lui aspru, ca sprâncenele lui dintr-o singură linie arcuită, ca mâinile lui mari cu degete pătrate, cu articulații groase, mâini care nu-s frumoase, care par făcute mai mult ca să țină pușca decât pana. E puternic și sănătos, sănătos până la ingenuitate, sănătos în toate căutările lui și întotdeauna pur, din pricina acestei sănătăți și a acestei forțe. Într-o zi, când îl însoțeam la întâlnirea la care urma să se împace cu un preot care îi rănise amorul propriu și pe care îl palmuise, era atât de cuprins de exaltare încât a început să-i curgă sânge din nas; ei bine, niciodată n-am mai văzut un sânge atât de frumos, limpede și roșu, cu adevărat strălucitor aidoma culorilor pe care le vedem pe prisme sau pe ghețari."

Din nou fu smulsă din gândurile ei de priveliște. Douăsprezece fete dansau fără flaut, iar grația le însoțea. O nălucă, un duh al libertății, dănuia printre pașii lor. Soarele tânăr curgea peste trupurile cu piele tânără și ai fi putut crede că ora matinală nu fusese aleasă decât pentru această armonie. Fetele loveau în cadență solul cu pas iute. Mișcările păreau că nu conțin nimic

dincolo de frumusețea lor; totuși, fiecare din ele era gândită în scopul înviorării unui anume mușchi, eliberării unui anume organ, reliefării unui model, mlădierii unei articulații, perfecționării unui punct deosebit în economia miracolului omenesc; fiecare din ele desăvârșea creația. Când își ridicau brațele implorând parcă soarele, când, cu toată pacea care domnea peste sufletele lor, își dădeau capul pe spate, cu mișcarea clasică a menadelor cuprinse de furie; iar gestul de dans dionisiac al acelor fecioare pașnice avea o captivantă ambiguitate. În mijlocul lor, semănând cu un satir, dansa în cămașă omulețul cu pântec rotofei, cu pulpe groase și barbă încrețită mărunț, așa cum ți l-ai fi închipuit îndărătul unei tejghele, îndeletnicindu-se cu treburi vulgare; și astfel, pârând că tot întinde și sloboade invizibile fire cu brațele lui înălțate, părea frumos, ușor ca o bula de aer, sărind ca un căluț, aducând bucurie în suflete. Și măcar un atom din trupurile lor, ale fetelor și al omulețului, încetase sub soarele blând, preț de o clipă, să mai moară.

Cu adevărat era aici ceva *nou*, ceva ce constituia un *progres*: cuvinte vechi atât de tocite își recâștigau aici întreaga tinerețe. Acele mic-burgeze restituiseră trupul feminin pur așa cum i-a dat naștere natura la începuturi, pierdut cum era și profund șters sub deformările cerute de modă, de fantezia sexuala a bărbatului, de eroarea artiștilor ce luau acea fantezie drept ideal, de secole de convenții născute din ignoranța și din prostie. Ordinea impusă trupurilor pătrunsese în întreaga lor viață. Luminate de răsul deschis, erau vesele și serioase în tunicile lor negre și scurte, liniștite, asemănătoare firelor de iarbă prin simplitatea lor. Limbajul slobod, ridicola curiozitate pentru templele fără mister erau dezarmate de acele fecioare pe jumătate goale, care puteau râde, dar care nu zâmbeau niciodată. Dacă vreuna din ele și-ar fi

scos ciorapii pe gazon, opt din zece băieți dintre cei mai grosolani nu s-ar fi gândit să facă o glumă, într-atât de nevinovat ar fi fost acel gest. Iar Dominique, gândindu-se la protectoarele „distinse, afectuoase” din anunțurile din *La Vie parisienne*, suflete dezgustătoare, extrem de murdare, gândindu-se la nefericitele imitatoare, înnebunite de neputința care, pierzându-și echilibrul, te agață cu unghiile în vagoanele de metrou, își privea colegele de stadion ca pe adevăratul sex feminin, așa cum a existat el la origine; – pe când acele doamne cu adevărat pariziene nu erau femei, ci monștri născuți dintr-un contact fără nume, buni doar să fie uciși cu pietre, precum hermafrodiții odinioară, văzuți ca o insultă adusă naturii.

Bătu de ora unsprezece. Tresari. O prietena o aștepta la ora unsprezece! Fugi repede spre vestiar, apoi, lăsând dușul pe mai târziu acasă, părăsi stadionul.

Împărăția războiului îi reapăru în minte, confuză, plină de goluri, și imediat se poticni de propria ei incompetență. Dacă închidea ochii, nici măcar pe Alban nu și-l închipuia: mult prea preocupată fiind de ea însăși pentru a fi o bună observatoare, n-ar fi putut spune cum e croită și cum se încheie cu nasturii o manta militară... Amănuntul ăsta prostesc o opri. Simți mai bine cât de multă putere avea cel mai mic fapt față de ceea ce crezuseră ei că pun în comun, cât era de grea sarcina de a se strădui neîncetat pentru a recupera distanțele și, exagerându-și gândul, cu stângăcia ei de izolată, își imagina straniile studii care i-ar fi necesare pentru a putea participa la preocupările lui Alban, ca și cum ar fi trebuit pentru acest lucru, de pildă, să învețe pe de rost depozitele tuturor regimentelor din Franța. Își propuse să frunzărească prin revistele ilustrate ale tatălui ei pentru a vedea fotografii de pe front. Caută din ochi pe bulevard un soldat care ar fi fost în trecere pe acolo, așa

cum odinioară, când era fetiță, căuta cu privirea o doică sau un cioclu, pentru că, dacă întâlnești în cursul unei zile trei doici, trei ciocli și trei cai albi, ți se va întâmpla ceva fericit. Văzu un soldat și traversa spre a-l privi mai bine.

Alban semăna cu acesta. Alți soldați se încrucișară cu ea; îi privea cu atenție, cu o simpatie nouă; îi descoperea. Își dădu seama că dacă ar fi fost de față, Alban i-ar fi fost de ajuns. Dar el fiind absent, simțea că o cuprinde curiozitatea. Și regretul; regretul de a nu-i cunoaște mai mult trecutul, ideile, plăcerile, de a nu-l fi întrebat mai multe.

După ce scăpă de prietenă, o cuprinse din nou neliniștea când rămase în cabinetul de toaleta ca să se bucure de duș.

Recunoștea cinstit că acea plecare îi dezechilibrase viața și avea oroare de singurătatea lipsita de culoare în care se afunda de douăsprezece zile. Gândul de a-și oferi serviciile unui spital de pe front sau din spatele frontului începea să prindă contur. Să plece! Se abandona astfel pe ea însăși; pătrundea în acea ordine masculina pe marginile căreia rătăcise întotdeauna cu gelozie; își pecetluia pentru întâia oară libertatea morala printr-un act. Dacă-și punea întrebarea: „Nu cumva *fug după* Alban?”, spectrul slăbiciunii ei nu se ridica pentru a o paraliza: deoarece nu-l va întâlni pe tânăr, deoarece, rămânând aici, nu va fi alături de el. Însă faptul că își crea astfel preocupări analoge cu ale lui, amintiri pe care să le poată confrunta într-o zi, însuși faptul că se apropia de el, exaltau în voie o dorință de care chiar nu avea de ce să se alarmeze.

Se dezbracă dusă pe gânduri, împrăștiind în jur, în toată încăperea, un miros de lavanda pe care o răspândeau lenjeria și prospețimea ei; iar temerile, incertitudinile, distanța ce exista între ceea ce posedea ea și ceea ce dorea, între ceea ce era ea și ceea ce este lumea, îi apăsau sufletul, îi toropeau viața, o făceau să fie atât

de înceată, să facă atâtea pauze încât brusc, atunci când rămase goala, se pomeni îndrăgostindu-se pe neașteptate de ea însăși.

Se văzu pe sine și într-o clipa îi bătu inima în fața acestei supreme frumuseți. „Dragul meu corp!” spuse ea, cuprinsa de emoție, de tandrețe. „Dragii și frumoșii mei mușchi!” Și tonul ei pătruns, gravitatea ei puerila, accentul pus pe cuvântul *drag*, aveau o nuanță de iubire care distona pe buzele ei, ca o vorba echivoca rostita într-o biserică. Celulele mușchilor dreپți abdominali se îmbinau ca tambururile a două coloane ale căror capiteluri erau sâni, și așa cum în partea de jos a capitelului se evazează fusul coloanei, tot așa sâni nu se desprindeau brusc din dreپții abdominali, ci masa însăși a mușchilor abdominali se bomba puțin câte puțin, susținuți și înălțați de un fus de carne. Nu purtase niciodată corset, dar dezvoltarea pectoralului și a dorsalului îi creaseră o „talie” firească, astfel încât brațele lăsate în jos nu-i atingeau șoldurile, iar ea ar fi putut întruchipa, prin umeri și nu prin șolduri, conturul oului în care a fost înscris hermafroditul. Răspândeă lumina și căldura ca și cum ar fi existat în interiorul ei o flacără blândă, sau floarea vieții.

Era aurie ca grâul copt, mai închisă la culoare spre ceafa, spre șolduri, la subțiori, de culoare cărămizie la brațe și picioare, atât de des expuse la aer, de culoarea focului pe pătratul decoltat îngust lăsat de tunică de sport și care se înroșise, la fel ca nasul. Jartierele îi imprimaseră pe coapse o dantelă trandafirie. Și astfel, atât de variată, era totuși „turnată” dintr-odată, fără cusături.

Fără să schimbe poziția, își contracta mușchii, de jos în sus. Atunci o întreaga lume, ascunsă sub piele, apără așa cum ar apărea la suprafața o lume de continente dacă marea ar fi pe jumătate înghițită de propria ei matcă. Întregu-i corp păru un obiect din metal delicat ciocănit. Și dintr-odată, prin acea îmbogățire a

corpului – dar și prin evazarea gâtului – obrazul își pierdu din importanța, toată spiritualitatea se scurse din obraz, coborî în bustul pe care-l lumina; genunchii, atât de fini și de cizelați, se asemănă cu două chipuri prin armonie. Adânciturile laterale ale abdomenului se rotunjiră, urcară îndepărtându-se una de cealaltă, alunecând sub sâni pe care-i dădeau la iveală, cu acea curba care era cea a evazării; iar cele trei mănunchiuri ale mușchiului dințat țâșneau de dedesubt, splendide, ca razele unui soare ascuns. Mușchiul drept anterior al coapselor ieși în relief, mănunchi ușor și bine delimitat; iar sub genunchi, mușchiul anterior al gambei, cu aceeași înclinare, cu aceeași forma, părea reflexul lui diminuat. Extremitățile inferioare ale mușchiului vast extern se bombară, sfărâmară aproape prea dur linia coapselor, ca la dansatoare. Vigoarea lor justifica apostrofa pe care Alban o formulase într-o zi pe stadion: „Atâta vreme cât coloanele picioarelor tale îți vor susține viața și întreaga ta vivacitate...” întreg corpul se subția pornind de la umerii largi, întreaga minune carnala se sprijinea și stătea drept pe labelle picioarelor alăturate, bine construite, late ca acelea ale îngerilor.

Își atinse ușor cu buricul degetului mijlociu vena cubitală un pic ieșită în relief: deoarece privirea îi cuprinsese totul, pipăitul îi dezvăluia lucruri noi. Se întoarse încet în fața oglinzii triple, încrunta sprâncenele în jocul subtil ce încerca să discearnă grăsimea de mușchi, recunoscă în trecere toate elementele îndrăgite și plăcute: fermecătoarele adâncituri dintre cele trei mănunchiuri ale deltoidului; aceea dintre cele două porțiuni vizibile ale bicepsului; valea de umbra care desparte pe coapsa mușchiul vast extern de masele lui posterioare: toate catifelate, topite în unitatea tinereții.

Fiecare mușchi pe care-l deslușea îl numea cu denumirea lui, își imagina o mică divinitate anume pentru el, ca zeitățile obiectelor mărunte din vechea Roma. Monotonă litanie! Dădea nume fibrelor revărsate! Dădea nume fibrelor acoperite! Fascia lată ca un amplu și minunat curs al unui fluviu, fascia mare și lata întinsa pe toată fața extremă a coapsei, de la șold și până dincolo de genunchi, mușchiul croitor aruncat dintr-o parte în cealaltă parte, promontoriu solitar și trufaș; fibrele corpurilor cărnoase, aparente ici și colo ca și cum pe alocuri pielea ar fi fost ușor uzată; digitațiile mușchiului dințat, ca o treapta deasupra unei alte trepte; profundul coraco-umeral, invizibil, foarte misterios, dar care țâșnește prin subțioară ca o coardă dacă brațul este înălțat; iar deasupra aceluia braț înălțat, la inserția deltoidului pe umăr, acel tumult admirabil, acea scobitură largă dislocată, ca pâlnia unui vârtej în mare... Orice mahnire era alungată. Se întoarse cu gândul la Alban. Își dădu seama că gândul acela se cuvenea să fie mai curând trist, dar nu-i simți tristețea, așa cum despre un leac pe care îl bei ținându-te de nas știi că este amar, însă nu-i simți amărăciunea. Orice mahnire era alungată. Sentimentele, gândurile, cuvintele erau umbre fără trup. Acest bine o copleșea într-atât încât devenea un pic chinuitor. Era depășită de propriul ei trup. Orice mahnire era alungată.

V

ANIMATORUL PETRECERE

Muntele zis „Animatorul Petrecerii” se trezea dintre norii dimineții, dominând lumea, îndepărtat și pierdut, populat și viu. De abia se puteau desluși trunchiurile copacilor că deja se auzeau zgomote ca acelea ale unor ciocane de lemn izbind, ușoare și aeriene, în imensitate. Altitudinea, izolarea, virginitatea sacră a aerului, norii care se mișcau în josul pantelor, înceata trezire la lumina, murmurele tulburi, muntele care părea suspendat în apă, toate sugerau o lume de început, care din clipă-n clipă își schimba forma într-o auroră de culoarea pietrei lunii, profundul vag muzical în care urcă și coboară simfonia în misterul wagnerian.

— Prinete!

În penumbra adăpostului, îl văzu pe băiat aplecându-se peste apa neagră dintr-o găleată în care se reflecta flacăra unei lumânări, apoi ieșind, cu capul șiroind de apă, în picioare în fața soarelui care răsărea, opus parcă Aurului din fundul fluviului. Și i se păru că simte recea mângâiere curgând peste propriu-i chip, atât de iute se produse mișcarea care-l făcu să împărtășească plăcerea prietenului.

— Mergem?

Își petrecuseră noaptea la Compania de rezervă, în inima pădurii, la o mie cinci sute de metri mai jos de primele poziții care ocupau creasta. Iar acum Prinete, detașat pentru câteva zile pe lângă șeful batalionului, avea să-și însoțească prietenul până la postul lui de pe linia de luptă.

Aerul era tare. Îl primeau cu gura închisă, tot atât cât poți primi din aerul câmpiilor într-o lentă inspirație. Dimineața se afla în mâinile lor, lipită de pleoapele lor, înlăuntrul ochilor, între gât și guler, între încheietura mâinii și mâneci, învăluindu-i și pătrunzându-i din toate părțile, la fel ca Douce înainte de a se dăruia sau după ce se dăruise.

Casca lui Prinet, trasă mult în față, îi înăsprea trăsăturile, îi ascundea fruntea, nu mai făcea din el decât un ucigaș juvenil. La fel ca masca de la șold, revolverul în frumoasa-i teacă, bățul pe care-l ținea în mână goală, jambierele murdare! Alban purta și el toate acele lucruri. Și urcau, cum urca și lumina zilei.

O, ce urcuș tăcut, ce urcuș înăbușitor! Alban nu vorbea, nu-și ridica ochii și avea impresia că astfel forța lui reținută sporea: „Viața mea! Viața mea! Cât este de frumoasă! Cât îmi iubesc viața!”

Uneori își deschidea teaca browningului, își strecura mâna cu un gest aproape impur, închipuindu-și suplețea, moliciunea brațului său neîncordat atunci când va ținti. Încea sentimentul unui tânăr catolic care și-a interzis să cunoască dragostea până în seara în care căsătoria îi pune în brațe o femeie, cu toate permisiunile posibile... Mortii uciși de vecinii tăi, se gândea el, cu siguranța că îți zdruncină nervii, însă nici mortul cel mai hidos nu e detestat atunci când tu ești cel care l-a omorât, așa cum o femeie care plânge nu e ridicola dacă plânge din pricina ta.” însă dezinvoltura lui în fața gestului de a ucide nu era mai mare decât ieri, în Parisul nocturn, când nu aștepta decât o provocare pentru a asasina în mod legal.

Pe o platformă Prinet se opri. („Dar eu nu-s obosit”, își spuse Alban.)

Tristețea, blândețea arborilor de un verde palid pe cerul alb ca laptele! Parcă erau niște flăcări palide de clor. Și, cât puteai vedea cu ochii, copacii coborau mai jos de ei; iar lumina la marginea pădurii părea și ea de același verde palid, ca și cum s-ar fi răspândit dintre arbori. Se vedeau sticlind firele de sârma ghimpata, picurând de rouă, ca dâra prelunga a unui melc monstruos. Se vedea o pasăre strecurându-se printre fire, cenușie, semănând cu un șoarece, de parcă n-ar fi știut să zboare.

— Ah! Norul!

Un nor trecea în jurul lor. Erau în nor. Erau pierduți în nor. Erau desprinși de pământ, răpiți, deveniți ireali. Se aflau în miezul aceluia lucru pe care de obicei îl vedem, compact, în înaltul cerului.

— Nimeni nu ne mai poate vedea. Suntem liberi! Liberi!

Întinse mâinile și un abur fin i se destrăma printre degete.

Iar Prineta la câțiva pași de el, uneori era vizibil, alteori se îndepărta, așa cum se șterge o amintire, așa cum un mort se trage înapoi, nemișcat, pe malul ce se pierde.

Când ceața se risipi, se văzură din nou; iar lumina dimineții le scălda chipurile.

— Privește!

Așezat pe jos, Alban își freca piciorul de țărână. Pantaloul rămase mănjit de o pata mare galbena.

— Uite ce-mi pot permite să fac! Înțelegeți ce înseamnă asta? Uita-te cât de murdar sunt. Nimeni n-o să-mi zică nimic!

Repeta:

— Nimeni n-o să-mi zică nimic...

Se ridică, parcă plutind, ca și cum ar fi vrut să se înalțe de la pământ. Și ce-i dădea aripi nu era doar acea beție pe care atmosfera de la țara o da orașenilor, nu doar acel duh întunecat care-l împingea să evadeze cu furie dintr-o societate pe care nu reușea să o domine, ci presimțirea că acea mare comunitate a frontului, născută la înălțimea ierburilor și apelor, era mai apropiată de adevăr și de natura. Și își amintea de răspunsul dat de Iuliu Cezar tribunului care îi reproșa că jefuiește tezaurul unui templu – acel răspuns care avea să-i apară de atâtea ori ca o justificare fără replică: *Vremea armelor nu este și cea a legilor*.

— N-aveți voi cumva vreo Secție combatantă neregulată în care regula șefului să sune cam așa: „Ți-l trimit pe primul acolo unde e

primejdie. În schimb, în ce privește tot restul, închid ochii"? Să-l pornești pe fiecare potrivit cu valoarea lui! Sunt cuvintele lui Paul al III-lea, „Oamenii de valoare... nu trebuie constrânși prin nimic...” Ah! De-ar fi să mă lase liber, până unde ar merge curajul meu!... O să mă duc la Secția neregulată.

O mitralieră țacăni cu lovituri seci, iuți, așa cum se întâmpla în spatele cortinei, înaintea „celor trei lovituri”. Alban își îndrepta ținuta, ca și cum sufletul i-ar fi răpit corpul în văzduh pentru a zbura spre acea chemare plină de exaltare. Atunci, în fața lor, o alta mitralieră țacăni, iar el avu senzația că ele întindeau o cortina funesta între lume și ei, care îi ferea. Avu senzația unei solitudini aparate, ca într-un țarc.

— Du-te, o să afli curând care ne sunt decepțiile.

— Ai avut decepții? întreba Alban, dar pe un ton atât de plictisit, cu atât de puțin interes, încât Prinnet nu răspunse. Alban se simți ușurat. Sufletul îi apărea ca o boala. Imaginea lui Dominique, ce-i dădu târcoale, o socoti inoportună.

Reîncepuseră să meargă și, chiar dacă Prinnet nu-l avertizase, un simț tainic îi semnala că ajungeau pe culme. Mitralierele continuau să lovească, iar cele două sunete distincte, pe tonuri diferite, încetau, reîncepeau, ca două persoane care certându-se încearcă să-și acopere vocile una alteia. Și astfel, din pricina soarelui, mergeau în direcția morții cu sentimentul că ei doi nu puteau muri.

Câțiva oameni săpau o tranșee. „Secția de disciplină”, lamuri Prinnet. Cu revolverul alături, un sergent îi supraveghea. Auziră când treceau:

— Atenție la aspide! șopti unul din oameni, îndoit spre pământ, fără să-și ridice ochii.

— Păi da, mușcă.

Alban nu dădu atenție acelei fraze, dar după câțiva metri, cum privirea i se opri pe chipul prietenului, desluși acolo o umbră; ochii erau mai puțin limpezi, colțurile gurii un pic căzute. Își aminti de vorbele lui: „O să afli curând care ne sunt decepțiile”. „Să fie oare o legătură între *aspidă* și *aspi*, diminutivul familiar de la aspirant? Un joc de cuvinte jignitor pentru el? Și de ce e întotdeauna sumbru? Ce se afla sub toate astea?”

Mai făcură câțiva pași în tăcere. Apoi întrebă:

— Ai necazuri aici? De ce nu vrei să le spui?

Fraza îi venise pe buze astfel: „... să *mi* le spui?” Dar îi dispăcu, era prea intimă, și așa cum el vorbise sec, tot sec îi răspunse și Prinț:

— De aia.

După duritate, Alban ghici ca totuși el avea să-și dea drumul.

Știa asta, cel mai tânăr dintre ei doi, știa că avea să-și dea drumul și să vorbească exact în clipa în care spunea: „De aia”, știa că acel refuz era absurd, din moment ce n-aștepta decât o vorba pentru a vorbi, deoarece peste un minut va vorbi, deoarece din clipa în care, în picioare în automobil, își zărise prietenul, suferise că nu vorbește, și, cu șiretenie, în mici fraze temătoare, ceruse să i se dea un semnal de începere. Și avea mare nevoie să vorbească, totuși se întreba cum va putea vorbi.

— Tipii nu sunt cumsecade?

— O, cred că toate astea sunt mai curând din vina mea.

— Totul e întotdeauna din vina noastră, o știi prea bine. În fond, despre ce e vorba? N-ai făcut impresie, aici?

— E lucru evident, nu le sunt pe plac. E ceva ce nu merge.

Leșiseră din pădure, se așezaseră pe jos, își scosaseră căștile.

Prinț își lovea cu bățul una din jambierele de piele.

Jur-împrejurul lor era creasta pleșuvă sub soare, „miriștea” răvășită de obuze, dar și mai mult încă de lucrările abandonate, însă, între plăgile uriașe, scandaloase, iarba fostelor pășuni încă se mai ivea, înprospătată de flori.

— Presupun că sunt neîndemânatic. E ciudat, oamenii cu care vorbesc pentru întâia oară sunt foarte drăguți, apoi a doua oară sunt mai puțin drăguți, a treia oară mă tratează cu răceală, a patra oară nu se mai întâlnește nimic: se fac cum că nu mă mai cunosc. Acum am început eu să jignesc, ca să arăt cu adevărat că nu umblu după nimic.

„Am început să jignesc”, își repeta Alban. „Câtă nefericire în aceste câteva cuvinte!” Se gândea de asemenea: „Fraza lui: «Oamenii cu care vorbesc pentru întâia oară...» a sunat prea bine, e prea cumpănită; e mult timp de când i-a dat această formă. Tot ce vrea să spună izbutește să exprime abia acum, dar i se învârt de zile întregi în minte și în inimă, și luând forma cuvintelor, o să-l facă să pară cam amețit, așa cum pare un bolnav când iese pentru întâia oară”.

— La Paris sau aici, văd pretutindeni oameni care-și găsesc un mediu unde să se poată mișca în voie, din toată inima, în vreme ce eu mă aflu întotdeauna pe un teritoriu inamic. Aici, la început, am crezut că o să meargă. Iar mai apoi, nu știu cum, i-am iritat pe cei ce-mi arătau bunăvoință. Nu pot purta pică nimănui. Știu că totul e din vina mea.

„Vai, se gândea Alban, demon al sufletelor, ce vrei de la mine? Așa cum un animal este invincibil atras spre vizuina unde agonizează un alt animal, și eu credeam că mă îndrept spre liniștea după care tânjesc, dar un instinct neștiut mă conducea spre această rană și spre această tulburare. Atunci când atâtea alte ambianțe îmi propuneau o viață romanesca – vânătorii, zuavii, Orientul, frontul

venețian – eu am ales-o pe aceasta pentru că regăseam aici o ființă în care am încredere. Trebuie așadar să accept povara acestei încrederi, trebuie ca, în pragul uneia din cele mai mari bucurii pe care le-am bănuțit vreodată, să mă întorc îndărăt și să sufăr, din pricina acestei suferințe care nu-i a mea.” Și, fără voia lui, găsea povara aceea grea, pentru că întreaga afecțiune pe care o poți avea pentru o ființă nu ascunde adevărul că acea ființă nu este ființa ta.

— Sunt obligat, spunea Prinett, să iau masa cu ofițerii. Am mâncat la început la cantina ambulantă, cu oamenii, dar ofițerii au fost furioși, au crezut că încercam să mă fac popular. Cât despre oameni, ei au crezut că ăsta era un mod de a fi. E unul care a întrebat „pentru ce anume trebuia să fiu iertat”. La început, nu-mi puteam da cu părerea despre vreo chestiune militară fără să nu mi se dovedească faptul că era ceva idiot. Dacă citeam *Manualul șefului de secție*, oamenii își băteau joc: „știință scoasă din cărți”... Acum, oricare ar fi subiectul, nu pot roști o silabă fără a fi muștrat. Ah! Ființele te omoară, nu obuzele.

— Da, și tot ființele te salvează.

— Când mă aflu în mijlocul lor, mi se învârt capul, mă simt ca un om ajuns în marea Moartă, care nu poate ridica apa în jurul lui. Simt ca și cum nimic bun nu ar mai putea veni de la mine... ca și cum n-aș mai putea face nici măcar un gest... Dar mai apoi, după ce am lăsat cu adevărat să se depună tot ce am primit de la ei, mă regăsesc la fel ca înainte. Am nevoie de acest îndelungat timp de solitudine spre a recăpăta un pic de încredere în mine.

Simțea în el o volubilitate interioară, fluxul acelora care s-au stăpânit prea multă vreme. Și totuși nu vorbea repede. De un an întreg nu mai vorbise într-un mod mai profund; nu mai știa nici el prea bine. Și se chinuia un pic, era sigur că în seara aceea îl va dura capul, că va fi nevoit să înghită o pastila de piramidon.

Destăinuindu-se astfel cu pudoare, cu efort, evoca parcă imaginea a două mâini care sprijină o masa de nisip, nisipul însă se cam scurge printre degete.

Alban asculta și, sub soarele puternic, tremura ca la căderea serii. Îl simțea crispat, strâns în el și comprimat așa cum comprimate îi erau fruntea și urechile sub chipiul strâmt care-i acoperea sprâncenele. Până la urmă, chipiul acela i se păru a fi un simbol, îi deveni de nesuferit. Nu încerca să i-l scoată; familiaritatea îi era fizic imposibilă; câțiva străini îl strigau pe Prinnet cu numele de *Stanislas*, sau *Stann*, însă el nu-l striga niciodată altfel decât *Prinnet*. Nu îi scoase chipiul, dar îl sfătui s-o facă, așa cum el, Alban, își scosese casca, pentru a se răcori. Celălalt, fără a da atenție, își descoperi capul.

Dar când îl văzu ciufulit, cu părul în dezordine căzându-i un pic peste urechi (care erau prea mari și păreau translucide în lumina soarelui), nu i se mai păru strâns în el și comprimat, ci, dimpotrivă, în dezordine și pierdut. Și-l privi cu spaima, ca și cum prin acel gest el nu și-ar fi scos ceva ce-i acoperea capul, ci o mască, și și-ar fi dat la iveala sufletul cu toate abisurile lui.

Și se simți plin de mila, iar mila asta nu-i făcea bine.

Prinnet continua să spună, ronțăind tija unui spic:

— La sfârșitul anului trecut, îngrozit de tot ce nu-mi reușise, hotărâsem că de la 1 ianuarie aveam să-mi schimb firea, să am mai multă vioiciune și îndrăzneala. De atunci urma să dateze adevărata și marea mea dominație peste mine însumi. Până la 1 ianuarie puteam face cum mi-era voia; n-avea importanță dacă eram inferior.

Vorbe-n vânt, pe care unul nu le isprăvi, căroră celălalt nu le dădu importanță. Însă, ceea ce îi leagă pe tineri sunt lucrurile neexprimate; ei se înțeleg prin băiguieli.

Apoi spuse:

— Am stat tăcut atât de multă vreme! Cred că a fost foarte rău pentru mine, pentru că acum, prima dată când îmi voi da drumul la limbă, voi atrage atât de mult atenția! Va trebui să fie foarte bine.

Adăugă destul de repede:

— Din moment ce ești aici, mă bizui pe faptul că mă vei ajuta.

Era un ecou al uimitoarei fraze de odinioară: „Va trebui să-mi dai idei, să-mi faci tu un plan de viață”. Își tot lovea jambiera cu bățul. Se poate spune că de zece minute, nici măcar o singură dată Alban nu-i surprinsese privirile. Dar, după acele ultime cuvinte, îl văzu căpătând culoare în obraji, înviorându-se, ca un jăratec peste care suflă. Spuse:

— Ai nouăsprezece ani, e firesc să trezești gelozii. Și apoi nu le ești pe plac pentru că dai senzația că nu-ți plac lucrurile de aici. Strânge-ți un pic cravata, asta o să-ți îmbujoreze obraji și vor crede că ești fericit.

Îl văzu pe Prinnet întorcând spre el un început de zâmbet, cel mai trist zâmbet din lume. I se păru că aude un copil strigând: „O, nu! Fără bătaie de joc!” și avu o pornire de ură pentru fraza pe care o spusese și pentru tot ce-l putea face pe acel băiat să se îndoiască de viață.

— E ciudat, spunea Prinnet, semăn cu nemțălăii (și zâmbea iarăși). Nu prea știi să mă fac iubit de cei pe care-i caut. Chiar și de cei de care cred că sunt cu adevărat legat, trebuie să fac eforturi ca ei să-și amintească de mine. Uneori, văzând tot ce zace în mine... în fine, totuși, atâtea lucruri... sunt...

Șovăi.

— ...Sunt uimit că le pot fi atât de indiferent celorlalți. Ah! Cum de-ți pot spune lucrurile astea! Cum de pot fi atât de sincer cu tine! Vezi tu, ăsta e unul din lucrurile care mă împiedică să mă destăinui

cuiva: teama că mai apoi va fi exact cum era și mai înainte. Mai înainte, poți crede: „Nu mă cunoaște”, dar apoi: „Acuma știe, și e tot la fel”. Și tu, poate, te vei purta mâine ca și cum ceea ce îți spun nici n-ar fi existat.

Alban strânse din buze: „Cum pot să-i dau asigurări? Ce leac să folosesc? Ce leac?” Se vedea suferind la șaiszeci de centimetri lângă el, așa cum l-ar fi văzut rănit pe un pat de spital., Atunci am avea injecții, medicamente. Există o materie care vindecă materia. Dar există oare în spirit ceva ce ar putea vindeca spiritul?” Profundă îi era emoția pricinuită de prietenie. Cum înclinația lui în privința oamenilor erau plictiseala și antipatia, acea emoție avea cu adevărat valoare.

— Nu pot face nimic pentru tine. Poți oare face ceva bun pentru cineva?

Cu durere își măsura părțile de umbră ale inteligenței, neputință care-l împiedica să discearnă și adevărata boală a lui Prinnet, și leacul ei. Întotdeauna ajungea să se poticnească chiar de aceia care îi stârneau curiozitatea și chinul, dar se poticnea mai curând de propriile sale tenebre, cu un veșnic: „Nu pricep”. Hipertrofierea personalității lui, ardoarea pe care o pune în pasiuni, modul de a se exploata pe sine însuși cerând doar foarte puțin de la lume, o prea bună cunoaștere a mișcărilor lui specifice, diferite și adesea la opusul mișcărilor celorlalți, creaseră până la urmă în el o inaptitudine, uneori dramatică în consecințele ei, de a nu înțelege nimic prea bine din ceea ce nu era el însuși. Iar cuvintele crude ale lui Epictet făceau întotdeauna să-i vibreze inima intens: „Când te înșeli asupra cuiva, crezi că-l iubești cu adevărat?”

— Și eu, vreme de șase ani, de la șaisprezece ani până anul trecut, am băjbăit prin întuneric, chemând în ajutor și singur fiind cum n-ai să știi niciodată. Dur și intransigent și tăios, disprețuiam

să mă adresez celor pe care nu-i stimam, și fiecare din ei a devenit dușmanul meu. Iar în ce-i privește cei pe care-i stimam, niciunul dintre ei nu m-a recunoscut. Apărătorii lucrurilor pe care le adoram m-au ținut de-o parte, iar cei pe care voiam să-i slujesc s-au temut de mine.

Totul, am făcut totul complet singur, mereu. Am răătăcit, am suferit poate, nu-mi mai amintesc bine... Cred că-mi aduc aminte că au greșit față de mine cutare și cutare, dar n-aș fi deloc în stare să precizez cum. Astăzi le spun: „Voi sunteți cei ce m-ați salvat”. Ce glumă buna e politețea! Din trecutul meu nu-mi rămân decât bucuriile. Am înăbușit tot ce mi-a adus durere. De-ai ști cât de bine știu să uit! Și fără nicio supărare afirm acest lucru: n-am obținut niciodată vreun sprijin, n-am primit niciodată vreun sfat – decât de la cei care mă îndemnau cu blândețe să mă încurc în plasa a ceea ce ei știau că erau greșelile mele... O spun fără amărăciune.

Vedea ochii lui Prinete fixați asupra lui și chipul lui luminându-se; și înțelegea ca acel cuvânt tămăduitor pe care în zadar îl căutase, tocmai îl găsisese fără s-o știe, deoarece toată nefericirea cu care se încarcă, o scotea treptat din celălalt. Așa cum Alban, cu puțin timp în urmă, simțise o vagă repulsie de a împărtăși supărarea prietenului său, tot astfel Prinete era acum fericit, în mod vag, pentru că prietenul său suferise. Iar prietenia lor, atingându-și limitele, revenea spre ea însăși și se simțea mai solidă. Din toate astea se naștea ceva bun.

Termină:

— Și atunci, iată că am devenit calm. E ciudat; n-am obținut încă nimic, dar am ceva din calmul celui care ar fi obținut totul. Da, calmul, Prinete, cu adevărat calmul.

— Le-ai făcut rău celorlalți. Ai adus tulburare și suferință. Crezi că până la urmă nu se află?

Alban ridică din sprâncene. Nu-și mai amintea bine... Pe cine oare făcuse el să sufere? Văzu o expresie bizară, penibilă, pe chipul aspirantului. Atunci Prineta îi spuse:

— Simt că adesea te înșeli. Dar nu știu destul pentru a-ți putea răspunde. Ah! Aș vrea ca cineva care știe să-ți spună tot ce trebuie să fie spus.

— Este total inutil.

— Inutil? Și adevărul?

— Ce este adevărul?

Se făcu tăcere, apoi Prineta zise:

— Haidem!

Se ridicară, merseară fără să scoată o vorbă. Între ei se rupseseră ceva. „Să fie oare pentru că i-am zis: «Nu pot face nimic pentru tine»? se întreba Alban. Este într-atât de stângaci încât nu mi-a recunoscut geamătul?”

— De ce faci mutre?

Niciun răspuns. Reluă, nerăbdător:

— Ascultă, și așa o să avem parte de destulă suferință; hai să n-o mai sporim și noi, doar ca să ne jucăm. Dacă te-am jignit, spune-mi cu ce:

— O să-ți par un prost. O să-ți spui: „Amicul ăsta e un prost...”

Brusc, în mintea lui Alban încolți o idee absurdă.

— Nu, nu-i cu puțința... Nu cumva pentru că am spus: „Ce este adevărul?”

— Ba da.

Avea ochii plecați, vocea un pic rușinată.

Îndărătul lor, bubuitul unui tun de calibrul 73 sfâșie cerul. Ca o trombă de apă, o tristețe năvalnică se năpustea peste Alban, o descurajare de moarte. Astfel, la ceasul acela, pe sute de kilometri, sute de mii de oameni nu trăiau decât pentru a constrânge materia

sau pentru a se feri de materie. Inteligența umana se oprișe la cocoșul unei puști, la amplasamentul unui braț de crengi, la rezistența unei sârme de fier, viețile oamenilor depindeau de pătrunderea unei bucăți mici de metal în carnea obtuza și surda; iar soarta popoarelor, poate, de cucerirea sau cedarea câtorva metri de dărâmături. Însă pe acea înălțime hărțuită de moarte, chircita în chiar odihna ei sub planarea morții care se putea năpusti în orice clipa, doua ființe legate se pomeneau dezlegate – din pricina adevărului! Gândul, oribilul nevăzut, se strecurase între ei, pe sub bolta de țiuitori pe care obuzele o întruchipau pe deasupra lor. În comparație cu oamenii uciși de fier și de foc, și cu cei ce luptau împotriva spațiului care înăbușă, împotriva noroiului care suge, împotriva apei care îneacă, zarva și drama celor doua ființe care luptau împotriva a ceva ce nu însemna nimic, deveneau extrem de ridicele.

„Mă faci să invidiez viața câinilor”, îi veni lui Alban să-i spună, scuturându-se în sfârșit de melancolie. Dar nu voia să-l mârhească pe băiat și-i spuse cu blândețe:

— Haide, haide, nu-i nicio onoare să te simți tulburat, tot așa cum nu e niciuna să fii bolnav. Suntem cu toții mai tulburați decât o merităm. În ceea ce mă privește, nu mi-e rușine să-mi aflu forța în calm.

— De altfel am greșit punând toate astea la inima, căci tu nu ești chiar așa de calm, o, nu, nu ești deloc așa de calm...

— Calm și liber, dacă ai ști! Uite, auzi? Ei bine, ceea ce urcă dinlăuntrul meu cunoaște această seninătate...

Din fundul văii, dinspre Granrupt, orologiul bisericii lăsa să se desprindă în aer, ca niște bule, sunetele-i subțiri. Spiritul cristalin se avânta spre lumină, între două schije de calibru 75, extraordinar cântec al vieții normale ajungând până la acel platou pustiit.

Nefericiților prizonieri ai zonei morții, oare ce le putea trezi acea voce care de douăzeci și patru de ori pe zi repeta: „La o mie cinci sute de metri de voi e pace”? Era cumva o dureroasă amărăciune? Sau poate o împăcare, o credință extravagantă că, atât de aproape de zona sigură, era aproape cu neputință ca oamenii să moară? Dintr-odată, cei doi băieți se întoarseră cu aceeași mișcare unul spre celălalt, se priviră cu ochii mari...

— Fanfara care repeta!

Strivind sunetul scos de clopotul bisericii, o simfonie supranaturală izbucni mai jos de ei. Jos, în pădure, mascați de unghiul mort al coastei, muzicanții regimentului repetau – fiecare pentru sine, partea lui –, fără să se sinchisească unul de celălalt, iar ecoul muntelui dădea iluzia că ei cântau la doar câțiva pași depărtare. Era ca o simfonie naturală, acel discordant concert de pistoane, trompete, oboaie, cântând în contratimp, uneori sunetele crescând toate odată, iar alteori scăzând, nelăsând loc decât unei mici modulații aeriene, uneori doar vacarm, iar alteori o muzică barbară care te ducea cu gândul la cea a rușilor, stranie, înfricoșătoare și caraghioasă, departe, foarte departe de frumusețe. Era ca vocea unei alte lumi, ca și cum (în ce scop oare?), la acel sunet de goarna de la ora nouă, toate duhurile misteriosului Animator al Petrecerii și-ar fi slobozit țipetele. Însă în acel tumult brusc substituit cântecului limpede în care dorea să-și recunoască sufletul, Alban auzea multe alte lucruri. Chemări, strigate eroice, suspine de voluptate, lungi vaiete omenești, triluri de copii, sunete de cristal și sunete de purpura, întreaga Grecia cuprinsă în luminosul oboi, întreaga Roma cuprinsă în alămurile pretoriene, toate vocile tuturor pasiunilor, fiecare ascultându-se doar pe sine și refuzând cu furie să le recunoască pe celelalte, toate vocile imensei orchestre a lumii; iar ei se priveau, în timp ce o mână amorțită le

încleșta partea de jos a obrazului, iar în fundul inimilor o voce mica răsuna ca sunetul fragil al oboiului; „Nu ești așa de calm, Alban, o, nu, nu ești deloc așa de calm...”

VI

TRUPURI CHINUITE

Există momente, de pe la vârsta de șaisprezece sau șaptesprezece ani, de care până și omul puternic se ascunde ca de niște fantome. Bieții băieți, de ce nu suntem mai înțelegători cu ei! În fața acelei neputințe, acelei viziuni false, acelor lanțuri de hârtie totuși greu de rupt, în fața acelei nevoiniciei supuse la insolențe și la scandal, omul puternic se rușinează de ceea ce a fost. Amintiri, de ce nu puteți fi ucise!

Astfel o ia la goană Dominique atunci când amintirea dă năvală din întâmplare peste săptămâna în care, pentru întâia oară, s-a luat la trântă cu viața.

Făcută pentru singurătate, dezobișnuită să se exprime, se întorsese istovită de la prima discuție cu doamna Verlet, infirmiera-șefă, epuizată, spunându-și că n-ar putea niciodată suporta acea schimbare de existență, din moment ce doar o conversație de o oră era de ajuns pentru a o anihila și a o face să se simtă atât de plină de neliniște, atât de inferioară momentului. Ah! Era desigur dezechilibrată, dezorganizată fără s-o știe, în ciuda triumfurilor înregistrare de trupul ei, de vreme ce evenimentul cel mai mărunț și mai neobișnuit o făcea să dea astfel greș, simțindu-și gura amară, nesimțind foamea, predispusă la dureri de stomac!

Miile de obstacole împotriva cărora fusese prevenită, teama de acele clipe de *absență* în voia cărora se lăsa atunci când nu era singură, dezgustul și ura pe care le simțea dinainte pentru celelalte infirmiere, perspectiva de a se găsi în mijlocul unor bărbați tineri, întrebările ce i se vor pune, necesitatea de a se impune într-o direcție care nu era cea a firii ei, de a face efortul de a râde, de a se interesa, de „a ști cum să-i iei”, totul constituia pentru ea un viitor spinos spre care înainta tremurând.

Nu era oare puternică decât în camera ei, cu ușa închisă, în fața jurnalului ei intim, din moment ce recunoștea acum că, pentru a avea încredere în sine, i-ar fi trebuit un mic eveniment exaltant, i-ar fi fost necesar să fie un pic iluminată? Nu era tare decât pe pista de alergări? Râse amar evocând clișeele: „Dominarea corpului, obținută pe stadion, duce la dominarea sufletului” etc. Acel suflet, viril și cuminte când nu se depășea pe sine, nu știa că datorită cărților, în pragul acțiunii, se dovedea pueril, asemănător aceluia al unui mic licean împiedicat. Păcălită de cuvinte, luând totul în serios, plină de scrupule și văzând peste tot lucruri care se opun, își construia o lume din formulele-clișeu pe care admirabila doamnă Verlet i le repeta cu o convingere de duhovnic: „Rolul dumitale... nu impune doar îngrijire, ci și o influență morală...” – „O influență morală”, se gândea ea, șovăitoare, „când eu nici măcar nu știu dacă voi putea *rezista!*”

Se întreba iarăși: „O să adopt oare genul deschis, electoral? Sau poate pe cel grav, imperturbabil? Sau poate pe cel prostuț, ca să trec neobservată? Sau poate privirea strălucitoare, cu sprâncenele încruntate, ca să se spună: «Este remarcabil de inteligentă?»” Apoi, înflăcăându-se, deformând monstruos realitatea, exclama: „Eșecul meu va fi dovada nereușitei personalității mele. Iată ce este solemn

în această clipă: O să știu dacă, da sau nu, mai pot fi încă la fel ca toată lumea.”

Acestea erau gândurile care o tulburau, așezată în birouașul alb al infirmierei-șefe, în care aceasta discutasese cu ea în prima zi. Dintr-odată, prin ușa deschisă, văzuse „răniți ușor” traversând încăperea, vorbind tare și râzând, iar când își spusese că-i vedea, nu ca o spectatoare detașată cum fusese până atunci, ci ca o participante, încercase neliniștea și beția dictatorului în fața zgomotului mulțimii. Murmurase: „O să-i țin pe toți în mână”, și toate acele fraze gândite de niște bieți băieți pierduți în vise de uriași.

A doua zi era acolo, șovăitoare, în mijlocul oamenilor care pierdeau vremea, fără să vorbească cu nimeni, fără ca cineva să-i vorbească. Se refugie pe lângă infirmiera-șefă, discută cu ea despre psihologia soldatului amestecând în discuție lucruri pe care și le amintea din *Revue des Deux Mondes*, în care-și căutase idei înainte de plecare. Ah, plimbarea aceea făcută cu pași mici, întreruptă de opriri! După o tăcere prea lungă, bătrâna doamnă îi spuse: „Știi ce ar trebui să faci în clipa asta? Să te duci să le vorbești, să te arunci în apă”. Dusă astfel, fără să fi făcut vreo încercare, înaintea obstacolului, Dominique se lăsă să alunece la o parte, se eschivă tremurând. Născocind un pretext, o șterse, urcă până la etajul întâi fără a întoarce capul, de parcă ar fi urmărit-o vreo divinitate. Se sprijini de geam, se uită la ei, care stăteau în curte. Degeaba îi veniră în ajutor sofisme: „Mi s-a spus să am o influență morală. Pentru asta trebuie să-i cunosc. Or, dacă trăiești în mijlocul lor nu-i cunoști; te supraveghezi doar pe tine. Aflu mai multe despre ei într-un sfert de oră stând lipită de geamul ăsta decât într-o zi petrecută dând din gură alături de ei”. Erau cuvintele lui Sordello

spuse pelerinilor dantești: „De aici veți putea observa gesturile lor mai ușor decât dacă ați fi în cercul lor.” însă chiar partea de adevăr cuprinsă în asemenea gânduri nu o consola, pentru că știa prea bine că e o înfrângere: nu acea parte de adevăr le dădea lor atâta putere.

Se văzu lașă și incapabila. Timp de o oră rătăci fără măsura prin uriașa casă goală la ceasul amiezii, trecând dintr-o încăpere în alta, hărțuită de zgomotele pe care le auzea, voind să coboare, poruncindu-și s-o facă și neputând să dea ascultare propriei porunci, temându-se de îngrijitoarele bănuitoare de prin săli, temându-se mai cu seama de doamna Verlet cea prea cumsecade și temându-se, în privirea ei, de mărturisirea pe care n-o mai aștepta. Cu buzele uscate, fiindu-i sete, îi respingea pe toți, dădea înapoi, protesta zbătându-se în fața efortului, neputincioasă să ridice acea povara, iar senzația timpului pierdut o cufunda într-o adevărată beznă. Totuși, la drept vorbind, nu suferea, căci gestul de a respinge o datorie, chiar dacă acea datorie nu i-ar fi fost penibilă, îi strecura o senzație de obscură mulțumire. Ah! Aceasta neîmblânzită și misterioasă deprindere din firea ei!

Atunci, cu tot sufletul tremurând în acea tensiune extrema, dădu buzna în gând spre viața tihnită, spre cămăruță dinspre promenada Ranelagh, spre lecturile din tramvaie, spre discuțiile cu prietenul ei. Se gândi să renunțe. Să renunțe! Să renunțe! Cel mai frumos cuvânt din limba franceză și care, când îl rostești, îți injectează blândețe! Își imaginează o presupusa telegrama, care o chema îndărăt, o plecare precipitată, o lungă scrisoare adresată mai apoi doamnei Verlet: la fel ca toți cei ce nu știu să vorbească, avea nevoie de lungi scrisori. I-ar spune: „Scuzați-mă. M-am înșelat. Nu am dreptul să continui într-o direcție potrivnică firii mele...” își imaginea patru pagini scrise pe tonul asta.

La cinci și jumătate, fără niciun motiv, se simți ceva mai bine.

Săptămâna aceea a fost în întregime alcătuită din treceri bruște de la una la alta, din zile de speranță și zile de descurajare. Pe primele, la căderea serii, le descria amănunțit în jurnalul ei. Despre celelalte, nota doar: „Zi proasta”. Iar scrisul ei era atunci aproape ilizibil, scria atât de repede pentru a se gândi la ele cât mai puțin.

Or, iată că era aici de opt zile și se simțea... da, Doamne, se simțea fericită. Se mira de acest lucru, aproape că o cuprindea indignarea. Își spunea în timp ce făcea o partidă, manevrând niște cărți de joc soioase: „Cum așa! Asta sunt eu! Și îmi mai face și plăcere!” Dar imediat apoi: „Oamenii nu văd decât suprafața mediocră, ei nu cunosc toate nuanțele pe care eu le pun, cum fac eu ceva imens dintr-un nimic”. Ideea asta o legăna, minunată în inconștienta ei rea-credință, și cu atât mai mult cu cât nu putea admite că îngrijirile date de toate acele femei, mai cu seamă de cele tinere, erau cu totul gratuite. Nu era vorba doar de acea imposibilitate aproape fiziologică pe care întotdeauna o avusese, de a-și exprima admirația, ca și cum o calitate pe care o lăuda însemna o calitate care îi era ei refuzată; era vorba aici de gustul de a le înjosi și de a le împrășca cu noroi. Dacă una dintre ele ținea un băiat de nasturele de la haină, sau îi dădea o mică palmă peste obraz, ea începea să ricaneze, îi credea complici.

Știa bine că și ea făcea acele mici gesturi pe care le făceau femeile. Dar ale ei erau alese, îndelung chibzuite, pline de intenții. De pildă, să-i ia de braț, să le pună mâna pe umărul apropiat de ea (și nu pe celălalt, ceea ce ar fi adus a îmbrățișare). Prin acele gesturi, ea voia să spună: „Sunt o camaradă, sunt ca un frate pentru dumneata, nimic mai mult...”

Își mai dădea seama și de faptul că nu făcea gesturile acelea decât cu vreo patru-cinci dintre ei. Nu-i spusese de altfel chiar

doamna Verlet: „Sunt oameni și oameni, mai e și micul Bouchard, de pildă...” Se uitase la Bouchard. Avea ochii mici, nasul prea gros, gura prea mare, în sfârșit, era fermecător. Se dusesese să cerceteze lista prezenților. Bouchard Marcel, clasa 1918, regimentul 8 de geniu, electrician, recrutat în regiunea Seinei, glonț în coapsă. Își notase toate astea în carnetelul ei, zâmbind că se numea Marcel, un nume atât de popular. Nu încercase să-i cunoască și numele sufletesc.

Într-o seară, la cina, vorbind despre marile pierderi din zona Oise, un medic militar spusese: „Există sacrificii necesare”. Cuvintele acestea pătrunseseră în sufletul ei pe nesimțite. Două ceasuri mai apoi, cuvintele urcaseră la suprafață. Tresărise: „Există bărbați, într-un spital, de care o infirmiera nu trebuie să se ocupe, dacă dorește ca să fie bine îngrijiți ceilalți. Peste tot sunt necesare sacrificiile: în devotament, ca și în strategie, ca și în artă...”

Ideea îi trezi exaltarea. Mii de alte idei o năpădiră: „Sunt oare cu adevărat devotate cele care îngrijesc la fel de bine și pe Pierre și pe Paul și pe Jean? Care nu pun nimic personal, nimic intim în acțiunea lor? Frumoasa plăcere pentru Pierre să-și spună că atențiile de care se bucura sunt un soi de material de sector care rămâne la dispoziția spitalului și de care se va bucura și necunoscutul care îi va lua locul în post! Apoi, dacă te simți legat de toți, te dispersezi, nu mai cunoști, din pricina asta, pe niciunul; da, trebuie făcută o selecție, e nevoie de un fel de simpatie fizică, e nevoie să poți spune: «Soldații mei» așa cum spui: «Soldatul meu». Și de altfel, unul îl cheamă pe celălalt, căci întreaga masă va profita în curând de acel sentiment încercat mai întâi de unul dintre ei. Dacă cineva te întreabă: «Ce părere ai de soldații dumitale?» nu vei răspunde: «Există unul care merita să fie îndrăgit», ci: «Merita toți

să fie îndrăgiți». Iar după ce vei fi repetat acest lucru de mai multe ori, acest lucru va fi adevărat...”

Culcată în patul rudimentar, respirând mirosul tare al fenolului, auzind zgomotul înăbușit al camioanelor ce erau descărcate în curte, Dominique Soubrier ajungea la acel punct superior al voluptății cerebrale în care inteligența zboară în ajutorul instinctului. Inteligența dând fuga în ajutorul Instinctului, ce subiect de alegorie pentru plafonul biroului lui Alban! Iar dacă o voce interioară o interpela: „Dar ceea ce tu ceri aici se numește dragoste!” – „Da, își răspundea ea pe un ton doct, dragoste în sensul în care grecii spuneau: dragostea dintre magnet și fier.” Așa cum se întâmpla atunci când ceea ce noi creăm este derizoriu, simțea nevoia să-și așeze mișcările într-o formula, să construiască în jurul lor o întreaga dogmatica, conform năravurilor intelectualilor. Toate astea le făcea așezata în patul rudimentar, respirând mirosul fenolului, auzind camioanele și de asemenea, în sala învecinată, gemetele. Și fiecare din aceste gemete îi producea ceva ce nu era durere, nu, ceva ce nu era durere.

A doua zi dimineața, intrând în sala mare, un extraordinar sentiment de libertate îi dădea aripi. Totul devenea ușor, căci era cu puțința să-și mărturisească, de acum înainte, fără scrupule, că trei sferturi din acei băieți îi erau indiferenți.

Vindecarea lor, reîntoarcerea lor pe front, situația lor de după război îi erau indiferente, dar îi plăceau felul lor de a fi, buna lor dispoziție, se simțea mulțumită în mijlocul lor; recunoscătoare celui mai neînsemnat dintre ei că îi adresa cuvântul, se complăcea în a se simți slaba față de întreaga putere pe care le-o atribuim asupra noastră unor ființe lipsite de importanță. Când erau cu toții adunați, îi alegea, după chipurile lor, pe cei cărora li s-ar fi devotat

și pe cei pe care i-ar fi lăsat să moară. Era plină de mila și de teama pentru asta, pentru celălalt, pentru cel de colo – zumzăind în jurul ființei lor ca o viespe închisă lipită de un geam. Și i se părea că înclinația ei pentru aceia trei se răspândea peste întreaga masă. De fiecare dată când atingea unul din aceste trei puncte, înclinația ei căpăta forță și strălucea jur-împrejur pentru toți ceilalți. Din pricina celor trei, și doar din pricina lor, Dominique se simțea în stare să le facă bine tuturor.

Sub această mică simpatie se ascundea o absolută detașare. Această detașare menținea legătura dintre viața ei de ieri și cea de astăzi. Datorită ei nu se neliniștea văzând cum încolțesc de la sine acele preocupări și acele gesturi neașteptate. Se simțea instalată în ceea ce fusese întotdeauna obiectul dezgustului ei, i se părea foarte simplu să fie acolo și să se simtă bine, pentru că se simțea în siguranță, la adăpostul unui „Nu-mi place”. Dar gândul la Alban o făcea să se sperie. Trase de aici o concluzie: cu cât va exista mai puțin sentiment în relațiile ei cu soldații, cu atât va fi mai credincioasă idealului ei. Printr-o stranie întâmplare, un anume cinism devenea modul de salvare a demnității proprii.

Într-o zi când Bouchard și ceilalți curățau cartofi, stăm să-i privească: era în fond, mereu, adevărata ei plăcere, aceea de a privi. Se jucau bombardându-se cu cojile de cartofi. Bouchard primea multe coji în cap; se apleca foarte iute pentru a le strânge și a le azvârli înapoi. Râzând, surescitat, gâfâind, dintr-odată o vorbă urâtă îi scăpă din gură așa cum ar fi țâșnit un țipăt nearticulat, iar vorba aceea scăpând parcă fără voia lui, căpăta o minunată intensitate pasională. Și pentru prima oară, Dominique se simți emoționată.

În aceeași clipă Bouchard o zări, se îndreptă către ea, îi ceru să vadă *L'Illustration*, în care se vorbea de regimentul lui: într-una din

săli se găseau încuiate cărți și reviste de care soldații puteau dispune la anumite ore. Ea răspunse că era prea târziu, accesul în sală era acum interzis.

El îi făcu semn că asta nu avea nicio importanță, cu o mișcare a capului un pic golănească. Ea zâmbi. Se duseră în încăperea cu pricina.

Îi dădu revista. Schimbară câteva cuvinte. La întâmplare încerca să facă puțină ordine, mai curând dezordine în dulap. Atunci el dădu paginile mai departe și începu să citească.

Se apropie de el, își întinse peste umărul lui întreg antebrațul și, aplecându-se pe deasupra lui, se prefăcu că citește. Un articol grozav! Dacă își dăduse cumva seama despre ce era vorba!

Îi vedea de aproape părul uscat, îi plăcea felul în care îi ședea părul pe partea dinspre spate a capului, în sus, tuns de curând, lăsând liberă o mare parte din ceafa proaspătă, care dădea astfel o senzație de goliciune. Își spuse: „Dacă m-aș apleca zece centimetri, gura mea i-ar atinge gâtul și abia de-ar simți”. Își dădu seama că pentru a face acest lucru, ar fi trebuit să întoarcă totuși capul, pentru ca obrazul ei să poată fi cuprins în scobitura gâtului, își spuse că neîndoielnic părul lui, care încă arăta că trecuse pe sub foarfecă, înțepa probabil un pic, se închipui pe sine făcând gestul de a-i trece mâna peste cap în răspăr, sau de a scărpina ușor pentru a vedea dacă nu cumva torcea precum pisicile (i se părea că are ochi de pisică). Avea impresia că el nu va zice nimic, că probabil va zâmbi. Îl simți aproape ca pe ceva al ei, atât de aproape, fără să bănuiască nimic, aproape lipit de ea și fără să răspândească niciun miros.

Clipă frustă și plăcută. În jurul lor, câtă liniște! Câtă reală singurătate! Totuși atmosfera era primejdioasă, geamurile erau deschise spre curte, ușa era deschisă spre casă. De pretutindeni

erau poate pândiți. Dar și dacă și-ar fi dat seama, tot n-ar fi avut puterea să se smulgă. Ba chiar nici nu-și putea închipui o situație în care să fi avut voința de a face așa ceva.

El se mișca puțin, ea își retrase brațul. Când el rămase din nou nemișcat, își așeză iarăși brațul la loc, fără nicio șovăire. Și acest lucru de mai multe ori. Prudenta ei îndrăzneală!

Când lectura se isprăvi: „Haidem”, spuse el, ridicându-se. Apoi o întrebă: „Vii?” și ieșiră.

Nu crezuse niciodată că senzualitatea era un lucru rău, ci doar sentimentalismul. Plăcerea pe care o încercase datorită lui Bouchard o distra și nu o tulbură. Dacă ar fi văzut doi amanți ținându-se de mână, i-ar fi privit ca și altădată cu dispreț.

„N-ar fi trebuit oare să vorbesc, se întreba ea, să-i spun să nu scoată o vorbă? Dar dacă asta ar însemna, dimpotrivă, că-i atrag, stângaci, atenția?” Era un pic frământată când, a doua zi dimineața, fură cu toții adunați pentru vizită. Așezat în pat, ținându-și pe pătură pantalonii care trădau încă forma rotunjită a coapselor, Bouchard pălăvrăgea cu bunul lui camarad Carton, și de mai multe ori Carton se uită la ea. Tremura ca nu cumva el să spună ceva. Când medicul militar făcu observații vorbind tare, astfel încât cei doi prieteni fură nevoiți să tacă, respiră ușurată; dar când începu turul sălii, oprindu-se lângă fiecare om, iar Bouchard se întoarce spre prietenul lui, rămase descumpănită. Putea ea cu adevărat să se ducă să le ceară să păstreze tăcerea? Nu ar fi însemnat că recunoștea ceva ce altfel poate că nici n-ar fi existat?

Când ea intrase, el îi zâmbise în fața tuturor; ea îi susținuse zâmbetul, dar fără să-i răspundă. Însă cu ce efort? Degeaba de altfel, privirea ei fusese ca un fel de apăsare a mâinii.

Acum el era cel care o privea – îndelung. Deja cunoștea bine la el acea insistență în privire, care îi conferea uneori un pic de

strabism. Cu pleoapele plecate, profund absorbită într-o foaie de temperatură, ea își încorda toți mușchii obrazului pentru a-l menține impasibil, dar își simțea sângele cum îi bate urcându-i în obraji, ca un întuneric ce-i învăluia creierul. Ghicea jur-împrejurul ei ochii îngustați, pișicheri, ai acelor mărunți oameni de la țară, de care în acel moment se temea atât de mult. Își spunea: „Oare ce crede el despre ce am făcut? Știe că acest lucru a existat?” Era o întrebare amăgitoare, puțin îi păsa ei dacă el era sau nu inteligent. Considera că el se situa „un pic mai sus de medie”. Dar uneori, la vreunul din cuvintele ei, întorsese spre ea o privire zăpăcită, șocată poate, iar ea fusese stânjenită că el nu avea o putere de înțelegere mai rapidă.

Când, ridicându-se, se încrucișa cu ea, începu să fluiere cu un aer degajat. Atunci ea înțelese că el știa și că va ascunde acest lucru, și avu un acces de afecțiune, nu pentru orice fel de Bouchard, ci pentru Bouchard cel ascuns. „Dar ce ștregar! Fluiere ca să pară natural. O să ne dea de gol cu candoarea asta.” Simți nevoia să-l șlefuiască. Era insuportabil de roșie la față. Aplecându-se, se prefăcu că-și înnoadă un șiret, pentru ca cei din jur să-și explice astfel sângele care-i năvălise în obraji.

După-amiază, la ora „închiderii”, toată banda se afla în sala de lectură. Cu blândețe îi împinse afară. Când îl văzu pe micul electrician rămânând pur și simplu în urmă, arătând că nu era vorba și despre el, complicitatea asta o copleși de satisfacție. În sfârșit oamenii îl strigară:

— Ei, Bouchard, nu vii?

Ea spuse:

— Știți bine că Bouchard dă o mână de ajutor la aranjarea revistelor.

A fost primul ei abuz de putere. Nu poți gusta din așa ceva fără urmări. Avea să fie intoxicată pe viață.

Dar când îl văzu așezându-se și citind, ca și data trecută și când ea, întorcându-i spatele, mișcă din loc la întâmplare niște cărți în dulap, la fel ca rândul trecut, simți cu violența lehamitea față de împrejurările identice, nevoia de ceva nou și totodată faptul că ceea ce o lăsase calma în ajun, sau mai curând o amuzase, astăzi o descumpănea. Încerca să bată la o ușă, dar degetele ei se rătăciseră. Spuse, privind-și degetele prăfuite din pricina cărților vechi:

— E o fericire să te murdărești aici.

— Ți se pare asta o fericire! i-o întoarse el, cu o tresărire de băiat care are obiceiul să se spele bine. Totuși, ei îi plăceau mâinile lui, niciodată complet curate, cam umflate de munca, cu unghiile frumoase dreptunghiulare.

— Ne sufocam, suspina el după o clipa, simțind apăsarea zilei furtunoase.

La aceste cuvinte, unul în fața altuia, prilejul i se ivi. Cu un instinct admirabil, cu oportunism, ea spuse pe un ton autoritar:

— Te sfătuiesc să-ți scoți haina. Știi ce ți-a spus medicul: „Ești încă slăbit, evita tot ce te poate obosi”. Nimic nu te slăbește mai mult decât să transpiri...

— Ah, ia te uită! zise el, fără ca ea să înțeleagă bine sensul acestei exclamații. Atunci ea își aminti de o servitoare pe care o avusese și care spunea tot așa, fără motiv: „Ah, ia te uita!” Simți pentru el o repulsie plăcută. Se gândi de asemenea: „în anumite momente, există pe chipul lui ceva urât ce-mi place grozav”.

Iar apoi, imediat, îl văzu dându-i ascultare, cuminte, scoțându-și haina, și când văzu acest lucru, ca și cum ar fi uitat ca aproape îi poruncise s-o facă, crezu ca e un soi de provocare. Și simțindu-l acolo, în mijlocul încăperii, gata pregătit și utilizabil, cu ochii lui de

mică viețuitoare inteligentă, se duse de la un dulap la altul, ca urmărită, fără a se întoarce spre el, precum o bilă de biliard care ricoșează dintr-o bandă într-alta intersectând colțurile.

În timp ce el citea, ea întrebă, fără să-l privească: „E interesant?“, mai puse și alte întrebări rămase fără răspuns, pregătindu-și astfel gestul de a veni să citească peste umărul lui. Și dintr-odată veni alături de el.

Fără să șovăie, își închise degetele peste una din bretelele lui, iar apoi, cu îndrăzneală, își strecură mâna dedesubt, între bretea și cămașă. Mâna urcă, se plimbă, se opri în sfârșit, încântata. Simțea mirosul cămășii proaspete, simțea căldura umană străbătând pânza, pătrunzând în palma ei proptită, și acea căldură se răspândea, creând o atmosfera plină de fascinație care o subjuga. Îi vorbi râzând de o aluniță pe care el o avea pe gât. El își duse mâna la gât cu un gest fermecător, de parcă ar fi vrut să se asigure că era tot acolo. Și în acea mișcare de ridicare a brațului, ea simți sub mână o scobitură formându-se, un mușchi mișcându-se. Aproape calmă, cu certitudinea unei plăceri susținute, niciodată lămurite, niciodată abordate, stătea acolo, mulțumindu-i în tăcere, cu pasiune, pentru că stătea nemișcat, pentru că nu făcea nimic spre a se desprinde, dar nici pentru a se face și mai mult simțit. Iar ceea ce ea trăise, senzațiile care încetau, cele care începeau, toate fuzionau în acea bucurie explozivă.

Toate astea fără să-l privească, fără să știe ce expresie putea avea chipul lui.

Răsunară niște pași. Își retrase mâna în grabă.

— Ah, Bouchard! Iată de ce nu te puteam găsi! Era medicul! Avu presentimentul inevitabilului. Dar așa cum taurul vine câteodată drept peste toreador, împunge cu coamele în gol și trece pe lângă el fără să-l fi atins, doctorul, după ce trecuse pe lângă subiect,

continua. Dădu explicații, deveni patern și tehnic. Dominique avea să-și amintească mereu de scena aceea. În timp ce medicul vorbea, ea avea acea căutătură a oamenilor care sunt foarte atenți pentru a înțelege, privind aparent în gol, dincolo de el. Însă privirea aceea nu era ațintită în gol; era cu ardoare fixată asupra lui Bouchard care se afla în spatele medicului, iar comunicarea pe deasupra primejdiei, problemele legate de pansamente, la care dădea aprobator din cap în timp ce, din toată ființa ei, tindea spre cel ce-i dăruise bucurie, toate astea o îmbătau. Părăsiră încăperea toți trei împreună.

În întreaga ei viață de spital se strecura încetul cu încetul ceva bănuitor și stingherit, deoarece se temea să lase să se vadă că-și afla aici o tainică plăcere. După ce-și proclamase sus și tare entuziasmul și își arătase zelul, i se păru prudent să afecteze o anume indiferență: indiferența foarte naturală, din care trebuia să se înțeleagă ca ea se străduia nu spre a-și îndeplini îndatoririle ei, ci spre a fi de folos personalității oamenilor; trebuia să-și facă devotamentul cunoscut, lăsând totuși să se creadă că îi era greu. Așadar nu mai vorbi despre răniți decât în termeni clinici sau administrativi. Începu să-și supravegheze gesturile, își exagera, în public, răceala față de cei pe care îi prefera, ca și cum fiecare trebuia să creadă, așa cum credea și ea despre celelalte infirmiere, că ea nu se putea găsi acolo decât dintr-un motiv de nemărturisit. Totuși, din instinct, le dibuia repede pe cele pure, iar propriile ei piedici îi sporeau animozitatea pe care o simțea pentru ele, care își puteau îngădui totul fără urmări neplăcute. Totodată, așa cum se poate imagina, ea se apropia de oamenii aceia; făcea avansuri, dădea dovezi de prietenie, își pregătea prieteni pentru orice eventualitate. Cel puțin încerca toate aceste lucruri.

Doar Dumnezeu știe cât a trudit în toată povestea asta! Le detesta. Între ea și câinele spitalului era mai puțină diferență decât între ea și acele femei. Firește, din inima lor bună, din devotamentul lor, din sacrificiile lor, uneori din curajul lor, din toate astea ea nu vedea absolut nimic. Nu erau genul ei.

Doamna Verlet însăși, care îi fusese simpatică în primele zile, dădu prilejul unei întâmplări nostime. Dominique îi scrisese tatălui ei: „Această doamnă Verlet e simpatică. Cine este? Etc.”. Când primi răspunsul: „Sunt bucuros că doamna Verlet îți place...” îl citi ricanând, căci, în timpul în care cele două scrisori călătoriseră, ea începuse deja s-o deteste. O ridiculiza pe față, îi maimuțărea atitudinile plângăcioase, căci nefericita tocmai își pierduse unul dintre fii. Pe deasupra, doamna Verlet mai era și bigotă, iar Dominique, liber-cugetătoare, simțea pentru catolicism mai curând greață decât indiferență. La masa prezidată de bătrâna doamnă (care-și sufla nasul, tușea, trăgea zgomotos aerul pe nări, suspina, își umezea buzele, care făceau zgomot dezlipindu-se, atât păreau de uscate), Dominique întorcea capul pentru a nu vedea masca aceea chinuită amintind de Sfânta Monica, simțind în întregul ei trup repulsia zeilor greci care-și întorceau fața la vederea cadavrelor: „Cadavru! Murdărie! Cadavru! Îți urăsc suferința!” Pe cât îi plăcea suferința tinerilor, pe atât detesta această suferință. Atunci un gest încerca parcă să se înfiripe, o mângâiere abia schițată, iar mâna ei recădea la întâmplare, rămânea așezată pe un trup, pe gâtul unei sticle unde poposea ca pe un gât din carne.

Ah, admirabilul, încântătorul prim contact cu viața! În fiecare zi se instruia, se transforma câte puțin, se conforma ceva mai mult la *ceea ce exista*, simțind cum toate părțile ființei ei rigide și construite se mlădiau, adaptându-se. Acasă, când se vorbea de anumite intrigi ale „vieții pariziene”, când citea anumite romane, își

spunea, neavând imaginația faptelor, că într-o viața atât de complexă, ea va fi întotdeauna manevrată fără a putea manevra ea însăși. Și iată că astăzi, cufundată în aceasta viață, trage sforile din instinct cu suplețea și viclenia acelor vulpi bătrâne care o fermecau. Doar un singur detaliu mărunț se mai cere a fi corectat: vocea ei încă mai coboară un pic atunci când minte.

Îi plăcură, ajungând să le preamărească, întâlnirile pe care le fixa, neliniștea, semnele (oh, semnele!), întreaga strategie mărunta: când unul de la celălalt capăt al sălii ridica mâinile, cu degetele îndepărtate, zâmbind, pentru a o face să înțeleagă: „Zece... te voi vedea la ora zece”; când se oferea pentru a face un comision (cât este de serviabilă domnișoara Soubrier!), dar asta doar spre a putea intra în sala B și a-i întâlni privirea lui Herivel; când clasa fișele și intra Bouchard. „Mă duc să dau o raită. Vrei să mă însoțești?”; dădea peste cap, cuprinsă de o adevărată nebulă, munca de o ora întreaga, își împingea clăie peste grămadă în sertare fișele atât de bine orânduite... Toate astea, departe de a o umili prin meschinăria lor, o făceau să se fălească. „Trăiesc! Trăiesc! își striga ea, sunt singura care trăiesc în mijlocul proastelor ăstora!” Sufocându-se de dispreț, un năvalnic dezgust îi accentua mulțumirea.

Încântătoare plecări pe furiș, împreună cu acel băiat! Dădea totul naibii, lasă că se vor descurca ceilalți! Ce voluptate simțea neamestecându-se, rămânând de-o parte, treaba fiind gata făcută, dar făcută de ceilalți! Lăsând veșnic totul pe a doua zi, repezind când pe unii, când pe alții, ca îmbătata, ca toropită de lipsa ei de conștiință, se năpustea printre îndatoriri însuflețită doar de ideea ei fixă. Cum cădea totul balta de îndată ce era vorba de plăcerea ei! Nici măcar de plăcerea ei; cum cădea totul doar pentru plăcerea ei de a respinge! A respinge! A respinge! Gestul ei esențial era cu adevărat acela de a respinge! A evada, a te strecura nu doar în

afara grijilor și responsabilităților și obligațiilor, ci în afara a *tot ce nu îți place!*

Fiecare ordin care i se dădea o revolta, ca o forma de uzurpare; fie și numai faptul de a fi obligată să-și împăturească singură lucrurile la culcare îi apărea ca o măsură jignitoare, sau măcar ca o insuportabila pierdere de vreme, pe care nu o compensau cei douăzeci și doi de ani din viața ei pe care-i petrecuse nefăcând nimic. Sfârși prin a nu mai avea altă regula la slujbă decât aceasta: să facă pe cât se poate mai puțin., Am un suflet de servitoare”, își spunea ea. Și doar situația ei un pic specială o împiedica să se ducă să strige acest lucru peste tot, într-atât era de entuziasmata să descopere în sine o josnicie, o mârșăvie spontană. Astfel, în acea casă a durerii, în care colegile ei veneau spre a se dăruia, ea, adevărată povară moarta și inertă, se lăsa în voia bucuriei, în detrimentul efortului față de tot ce nu era persoana ei, consumând fără să producă, primind și nedăruind nimic. Dar, cu adevărat, ce putea ea face împotriva acelei temeinice neputințe de a se interesa și de altceva decât de ea însăși? După cum nu pot rămâne nepăsători cei care au în sânge nevoia de a se devota.

Manierele ei deveniră ciudate. Fantezia ei, despotismul, pasiunea pentru favoritism și încălcări de drepturi, neputința ei de a suporta ceea ce nu-i plăcea, modul ei de a o rupe, după cum se ivea prilejul, cu ceea ce afirma cel mai tare, tot ceea ce era aprig și excesiv în firea ei se împlini. Mai mult ca oricând se arăta inegală, la cheremul momentelor, fără nicio direcție. Dacă ființele care o iubeau s-ar fi aflat cumva acolo, le-ar fi făcut să sufere din greu. Simțea, de altfel, că întrecea măsura. Predispusă la a exagera totul, își închipuia că cel mai mărunț dintre gesturile ei era un subiect de conversație. Și cu toate astea, la fel ca acum, când stătea sprijinită

de tânăr, știind că sunt poate pândiți, dar neclintindu-se din loc, tot așa pentru nimic în lume n-ar fi renunțat la satisfacțiile ei.

Ba chiar, întru câtva, le făcea să devină o regulă. Își oferi încântătoarea bucurie de a-i aduce lui Bouchard țigări, dulciuri, apoi, încetul cu încetul, tot ce acesta îi ceru. El nu se jena să ceară, iar ea înțelegea repede că el considera aceste mărunte cadouri ca pe ceva ce i se cuvenea. Dar ce-i păsa ei, Dominique, de ce dracu' i-ar fi păsat că el nu avea pentru ea decât acest fel de interes! Ceea ce ea căpăta de pe urma propriei ei generozități era fără îndoială mulțumirea de a-i fi plăcută, de a-și afirma superioritatea socială, de a cheltui etc. Mai era și satisfacția de a-l lega printr-o învoială, un târg pe bază de reciprocitate, un mijloc de presiune. Această introducere a unei idei mercantile în raporturile lor, departe de a o șoca, îi surâdea. Pentru că simplifica lucrurile, o elibera pe ea de orice sensibilități printr-un rapid aranjament. Mai cu seamă că Dominique afirma astfel, o dată în plus, acel dispreț pentru sentiment care-i îngăduia să se creadă intactă. Și apoi, ce distracție! Toate acele ascunzișuri pentru țigări, iar când își peria pantalonii, buzunarele care miroseau mereu a ciocolată...

De altfel dădea tot mai puțină importanță nevoii de a se crede intactă. Felul ei de a se purta cu Bouchard era cumva tocmai ceea ce disprețuise ea întotdeauna? Ei bine, dar tocmai asta era partea amuzantă! „Dacă aș vedea-o pe una din astea făcând ce fac eu, ce greață mi-ar face! Să te învârti în jurul unui soldat! Să-i dai putere asupra ta. Dar dacă o fac ele, e ceva urât! Dacă o fac eu, e bine.” Aceste energice simplificări o încântau. A pierde un prilej de distracție pentru a-și pune de acord viața și principiile i se părea a fi gestul unei bolnave periculoase. Fie, era incoerentă, din moment ce atât obiectul, cât și opusul lui o ispiteau rând pe rând; însă pornirea de a se lăsa fără scrupule în voia unuia sau a altuia,

pentru că se justificaseră îndeajuns plăcându-i, pornirea asta rămânea mereu aceeași și făcea legătura între stările ei contrastante. Devenind conștientă de acest lucru, își spunea: „Bine, dar asta-i exact ce ar face Alban!” Și, preț de o clipă, măsura atunci cât de mult o influențase el, cât o făcuse să se împlinească. Și se posomora, nemaîștiindu-se sigură de ea însăși.

Se mai uita uneori și la ceilalți băieți. Când, la citirea vreunui comunicat, îi vedea pe unii dintre ei „făcând bancuri proaste”, își spunea (ciudată psihologie!) că moralitatea lor era desigur în toate privințele la fel de scăzută, că poate, la momentul potrivit, ei ar închide ochii așa cum îi închidea Bouchard. „Ce mai canalii”, se gândea ea, topindu-se toată de dragoste, de plăcere, de ceva greu de definit.

Vom înțelege deci că în felul acesta, la limita infracțiunii, ea îi evita pe medicii militari, se tulbura ca o școlărița dacă-l întâlnea pe vreunul dintre ei, așteptând mereu să i se transmită „că nu se dorește prelungirea șederii ei la spital”. Se vedea în ziua declanșării furtunii, aidoma acelor tije din cauciuc din sălile de box, care se îndoaie în toate sensurile când sunt lovite zdravăn, dar care întotdeauna revin la poziția inițială. „În acest caz, domnișoara, îți redăm libertatea. Ne-am înșelat în privința dumatăle. Credeam că avem de-a face cu o tânără din lumea bună...” – „Domnule doctor-șef, vă făgăduiesc că de acum înainte va voi da deplină satisfacție. Aș putea poate să mai rămân opt zile de probă...” își dădea bine seama că exista un exces în platitudine de care nu e capabil decât un exces în orgoliu. Amintindu-și de proverbul japonez: „Victoria îi aparține aceluia care poate să reziste un sfert de oră în plus”, îl modifica astfel: „aceluia care se poate lăsa insultat un sfert de oră în plus”. Și zilnic, la fiecare din temerile ei, scena îi revenea brusc în minte și, la fel ca în amintire, având

relieful unui lucru deja trăit, jumătate voluptate și jumătate coșmar.

Regăsea, împins la extrem, acel gust de a ceda pe care-l adoptase acum în viața ei. Să domine cedând. Să cedeze pentru a-și păstra liniștea, să cedeze și pentru că „ele sunt prea proaste, n-am să mă opun la nimic din ceea ce vor”. Acest ultim motiv îi dădea pe deasupra și plăcerea de a colabora la o nedreptate, la acea victorie a mediocrilor pe care și Alban o vede acum pe front (unde, de pildă, ești silit să-l trimiți pe ofițerul laș în spatele frontului).

Totuși, aproape întotdeauna, din străfundul temerilor ei, Dominique se întorcea la vorbele ducelui de Guise: „Ei n-ar îndrăzni s-o facă”. Își enumera relațiile familiei Soubrier, măsura locul lor în societate: ministrul cinase la ei acum două luni... generalul... Simțea atunci cât de mult toate aceste lucruri, pe care le disprețuisese din tot sufletul atunci când ea se situa în afara acestei vieți, aveau dimpotrivă importanța. Nu doar că întârziiau scandalul îndepărtând bănuielile; însă, scandalul odată declanșat, poate că va fi înăbușit chiar de unul dintre acei oameni cărora ea le întorsese spatele ieri cu atâta insolență. Și îi apărură astfel necesitatea de a-i linguși, turnând parcă o licoare nouă peste întreg viitorul ei. Nimic nu dezmeticește mai bine decât așteptarea zilnică a unui cataclism.

Toate astea ținură până în dimineața în care, intrând în sală, Carton o abordă cu aceste cuvinte: „Știți, Bouchard a ieșit”. Ce însemna acest lucru? De ce să i se vorbească ei despre Bouchard? Ce-i păsa ei de Bouchard? Atunci începu să se afișeze cu primul venit (acesta fu Mainadier), întrebă peste tot dacă el era demn de interes, îi făgădui o slujbă de grădinar la un unchi de-al ei, la întoarcerea acasă. În același timp se lăsa cuprinsă de o frenezie ipocrită: „Știi ce înseamnă spitalul pentru mine... o mare familie...” etc. Ce zgomot minunat produceau acele cuvinte care-i acopereau

râsul batjocoritor! Viața ei începu să arate astfel: ba își dădea frâu liber, ba se stăpânea, imprudență și comedie cu intermitențe.

Se gândea uneori că războiul se va sfârși, că peste o săptămână această amabilă camaraderie cu vulgul va deveni anormală și *deplasată* în ochii lumii, că orice fel de punte va fi tăiată între ea și acest vulg, că niciodată nu se va mai adresa spunând *tu* și nu va mai pune suflet în această tutuire, că toată aceasta libertate și plăcută simplitate nu vor mai exista. Și încă de pe acum urcau în ea o nostalgie după acea promiscuitate și o dorința candida, pe care o asculta, pe care o întârea chiar în clipa în care vedea sângele curgând și auzea gemetele: dorea ca războiul să nu înceteze înainte de ziua – ineluctabila – în care ea se va fi saturat de toate acele lucruri.

Se vor găsi unii să spună: „Stricata de Dominique!” însă și cele care acordau îngrijiri, și ea care trăia, cu toatele i-au ajutat pe oamenii aceia să trăiască. Să le mulțumim tuturor.

În ziua de 20 iunie, dorința de a-i da o sărutare puse stăpânire pe ea. O sărutare pe furiș, pe gât; pentru că gâtul lui era ceea ce cunoștea ea mai bine și mai de aproape; și pentru că astfel, nevăzându-i în clipa aceea expresia chipului, avea impresia (era femeie, la urma urmei) ca acest lucru avea mult mai puțină importanță. Și-l închipuia foarte bine lăsându-i-se în voie, râzând poate un pic. El nu provoca niciodată, nu respingea niciodată. Avea un stil al lui cu totul aparte..

Ideea asta cu sărutarea începu să-i otrăvească întâlnirile între patru ochi cu el. Își spunea că niciodată nu vor mai da peste asemenea ocazii, că timpul trece și că totul avea să se sfârșească. În timpul întâlnirii, dar și după, își blestema zilele. *Voia* să aibă voința sau îndrăzneala de a se hotărî s-o facă data următoare. Trebuia.

Trebuia cu orice preț ca acest lucru să se întâmple. Își fixa locul și ora...

Cu toate astea simțea că timiditatea ei nu era singura de vină. Se vedea făcând acest gest cu energie, cu o orbire brutală, însă senzația ție care și-o închipuia nu era niciodată aceea de plăcere. Simțea ea bine că acest gest îi apărea – dar de ce oare? – mai puțin ca o distracție cât mai degrabă ca îndeplinirea unui soi de datorie, care nu i-ar fi liniștit decât rațiunea; nu dorința după un chip ar fi fost satisfăcută, ci ideea de a nu lăsa să se piardă nimic și de a nu avea nimic de regretat. Era îngrijorată că nu va putea face gestul, dar singurul câștig, făcându-l, va fi acela de a scăpa de îngrijorare. „Ce foame o să-mi fie, își spunea ea, când totul se va fi terminat.” Asta era, așadar, o obsesie, nu o tentație.

Pe 23 iunie, un fapt mărunț, dintre cele pe care le aduce întâmplarea, o împinse spre un demers la care altfel nu s-ar fi gândit niciodată.

La cina, domnișoara Roselier, una din infirmiere, vorbi despre „Căminul Soldatului” și secțiile afiliate care, în orașele vecine frontului, mergeau să dea reprezentații în fața regimentului din sectorul cel mai apropiat. Astfel, cu o zi în urmă, secția din Lunéville dăduse o reprezentație la Gemaincourt, pe 28, cea din Saint Dié avea să se ducă la Granrupt... Dominique tresari.

Cunoștea dificultatea pe care o întâmpina femeile care doresc să ajungă pe adevăratul front. Dar mai cu seama nu simțise niciodată până atunci nevoia puternică de a se duce să-l întâlnească pentru câteva ceasuri pe Alban. Însă de data asta (cu atât mai mult cu cât o mașina de legătură care mergea la Ch... adică până la jumătatea drumului, trecea în fiecare dimineață prin fața spitalului), putea ea să dea cu piciorul ocaziei?

Se informă, vorbește despre o rudă apropiată, camaradul de joacă din copilărie... Oamenii se dovediră foarte amabili; aproape că o făcură să se simtă rușinată, tocmai pe ea care-i rezezise de atâtea ori! O permisiune de patru zile îi putea fi acordată: cât privește folosirea mașinii, nimic mai lesne. Dar la Ch... oraș sadea, va mai găsi ea o altă mașină? Și cu prețul câtor osteneli? În cât timp?

Șovăi întreaga dimineață a zilei următoare. Pe de o parte împrăjurarea era prețioasă, iar pe deasupra domnișoara Roselier, care știa pe cineva la „Cămin” la Saint Did, îi oferea și un bilețel de recomandare. Dar, pe de altă parte, perspectiva dificultăților la Ch... iar apoi proiectul pe care-l făcuse de a ieși duminică împreună cu Bouchard, o făceau să fie nehotărâtă. Duminică... Se vedea, rămasă singură cu el, ținându-l de cot și urmărind amuzată cum se mișca osul cotului, sau apucându-l de partea de sus a brațului dinspre subsuoara, strângându-l de brațul puternic. Îi era cam greu să-și întoarcă gândurile spre Alban. Cealaltă plăcere îi decolorase universul.

La amiază îl văzu pe Bouchard. Pentru că el pleca pentru toată durata zilei ducându-se la câțiva kilometri depărtare, la un centru de mecanică, ea îi spuse la revedere. La rândul lui, luându-și rămas-bun, el adăuga: „Gândește-te la mine”, apoi reluă și rosti apăsător, ca la școală: „Gândește-te la mine”. Se simți mișcată. Deja, adineaori, el strănutase într-un mod atât de copilăros încât se simțise cuprinsă de tandrețe, de tandrețe, dar și de bucuria de a simți tandrețe. Și hotărî să rămână.

Brusc însă, la ora șapte, poate doar pentru că își imaginase mașina mare mergând fără niciun călător înăuntru până la Ch... se hotărî să plece. Hotărârea o luă într-o clipă, fără putința de întoarcere.

Doamna Verlet era de negăsit. Se văzu nevoita să alerge peste tot. Ar fi fost tulburată dacă ar fi intervenit vreo piedică.

A doua zi dimineată gonea pe drumul spre Ch... Șoferul era un tip oarecare.

VII

O NESFÂRȘITĂ ZI DE JOI

Într-o dimineată, pentru întâia oară, compania lui Alban a fost serios bombardată. Alban nu-și pierde cumpătul. Însă i se păru că nu se mai termina.

Se gândea, când liniștea se restabili: „Când șuierul cobora asupra mea și puteam fi într-o clipită azvârlit în veșnicie, nu m-a încercat niciun gând religios, nicio căință, niciun elan spre vreunul din cei pe care îi iubesc”. Din ziua în care se hotărâse să plece la război, nu zăbovise nici măcar o singura dată asupra ideii de moarte, nu scrisese nimănui, nu întocmise vreun testament.

Și totuși, ce câștigase din acea alarmă era înțelegerea primejdiei dublată de apetitul pentru primejdie. Se bucura că în sfârșit simțise teama de moarte. Era un sentiment foarte frumos, foarte emoționant. Așa cum un om care a trăit vreme îndelungată într-o atmosferă în care nu se simte în elementul lui, s-a deprins totuși cu ea și nu suferă din pricina asta, dar dacă într-o zi i se întâmplă să respire din nou climatul său natal în care se simte în largul său, el nu mai acceptă să trăiască în atmosfera de până atunci, tot astfel Alban nu mai simțea că trăiește cu adevărat decât în exaltarea pe

care o dă primejdia. Aici se afla atmosfera care îi era prielnică, cea în care dădea el cel mai bun randament.

Fără îndoială că pentru acel botez al focului nu-și păstrase întreg sângele rece. Dar asta pentru că atunci fusese luat pe nepregătite. Din primejdia căutată printr-un act de voință dobândise o minunată exaltare a vieții, pentru că acolo, în primejdie, se desfășoară cu adevărat jocul.

Atunci când indica pe planul de luptă o pistă la vedere și o prefera celorlalte, când grăbea pasul spre punctul de cădere a unui obuz pe care-l vedea picând la două sute de metri, când zăbovea cu bună știință într-un loc lovit de o mitralieră, simțea ceva asemănător, putem crede, cu ceea ce anumiți artiști cer stării de beție, o accelerare a gândului, un flux al memoriei, o inflorescență de imagini, până la străfulgerări de pătrundere a unor suflete care îi rămăneau nocturne, până la explozii de bucurie creatoare care-l făceau să exclame: „Voi avea mulți copii!”, o plenitudine de care devenea conștient, dar smerit, plecându-și privirea, cu un zâmbet pe buzele-i închise, ca și cum ar fi făcut ceva rău. Și este adevărat că acest soi de curaj are aparența păcatului. El nu este doar o formă de curiozitate în fața vieții, așa cum gustul pentru sacrificiu nu este doar o formă de risipă a vieții: el este acapararea întregii ființe de către ispita unui act, abolirea a tot ce ar putea constitui o piedică, iar eroismul nu mai înseamnă atunci să zbori la chemarea primejdiei, ci să-i rezisti. Apoi, toată acea bucurie era înecată în sânge. Războiul va exista întotdeauna, pentru că vor exista întotdeauna băieți de douăzeci de ani care-l vor face să se nască, din dragoste.

Această amenințare mai apropiată a morții îi trezi senzualitatea. „Încă o dată înainte de a muri! Încă o dată și accept să mor!”

În mai multe rânduri, obligațiile de serviciu îl făcură să coboare în sat în timpul nopții. Nu știa niciodată, coborând, cine îi va dăruia plăcere în seara respectiva.

La căderea nopții pornea la vânătoare. După cum unele animale capătă când vânează o înfățișare deosebită, tot astfel tânărul, doar după felul cum arăta, își dădea de gol din prima clipă preocuparea. Aplecat în față, cu brațele bălăbănindu-i-se, umbla repede și cu picioarele cam obosite, cu pasul cuiva care a mers mult prin jungla, cu trăsăturile încremenite pe chipul care pare neclintit, doar ochii se mișcă, se plimba cătând când la dreapta, când la stânga, iar chipul păstrează o admirabilă gravitate; regăsea poate astfel gestul primilor strămoși atunci când se afundau în pădurea plină de culori. Ceea ce-l mâna, ceea ce-i mâna pe toți acei oameni care se împrăștiau la căderea serii, nu era doar căutarea bucuriei scurte, ci obscura nevoie a unui simulacru de creație, din ființa atât de multă vreme încordată ca să distrugă și să tot distrugă.

Uneori femeia îl insulta. Nu erau decât firimituri de pâine azvârlite într-o fortăreață: chiar așa, el nu e omul care să poată fi umilit. Alteori erau tenebre neașteptate, orizontalitate, bezna gurilor, chipul răsturnat care consimte. Iar apoi plecarea rapidă, voința de a nu ști nici numele, nici prenumele, nici măcar înfățișarea distinctă a chipului, voința de a considera că nu exista nimic în comun între ei în afara de acea înaltă clipă oarbă și pe dată mistuită. „Habar n-am pe cine am iubit în întuneric.” Și era adevărat că, adesea, el ar fi fost incapabil să recunoască a doua zi acele duhuri ale nopții.

O dată lucrul asta se petrecuse în ierburile înalte care te pot ascunde. Alta dată în pod, iar din fân se înălța un praf învăluitoare. (Ah! Și-ar fi dat viața pentru clipa din pod, înspăimântătoare în fericirea pe care i-o dăruia!) Alta dată în căruță, noaptea, în mirosul

de cânepa al sacilor goi, îndărătul spatelui lat și nemișcat al tatălui, care se face că nu se pricepe... Ce nechezaturi!

Astfel se punea el la adăpost împotriva cumplitei întrebări din clipa agoniei: „M-am folosit oare de un număr îndestulător de ființe?”

Cu toate astea, sub bucuriile sale mocnea un regret, acela că nu ucisese. Cum? Acel prilej oferit de război va trece așadar degeaba? și asta îi lăsa un vag sentiment de inferioritate, analog cu acela ce-l cuprindea cândva când se gândea că pe ring, la campionatele de amatori, îi bătuse pe unii dintre adversari la puncte, îi silise pe alții să abandoneze, însă nu izbutise niciodată un knock-out.

Într-o noapte fură atacați. Fortificația era apărată de câțiva puștani. În sector, pentru prima oară în cinci zile, se bătură pe viață și pe moarte, aruncând grenada cu țipete, exclamații, îmbrânceli care semănau cu acelea de până mai ieri, când se bombardau la școala cu bulgari de zăpada. Alban își aduse contribuția, dar într-un mod confuz, lipsit de eficacitate.

Altădată, folosindu-se de libertatea pe care i-o dădea serviciul lui de legătură, pătrunse în liniile germane doar ca să se distreze, dădu peste trei soldați mai vârstnici care nu-i simțiră prezența, ascuns cum era îndărătul unui taluz. Oricât de mare i-ar fi fost dorința de a-i ucide, în fața numărului lor bătu, prudent, în retragere. Dar tremura de ciuda.

Cu alta ocazie, găsindu-se în prima tranșee, un glonț îi șuiera pe la urechi. Furios, se năpusti spre parapet, dar un camarad, văzându-l pornind ca un smintit, îl înșfacă de picioare. Se răsturnă. În clipa aceea un glonț străbătu spațiul, în locul pe care l-ar fi ocupat el dacă ar fi rămas în picioare.

Faptul de a fi mărturisit cu naivitate, la sosire, că trecuse la cererea lui din serviciul auxiliar în serviciul activ, și, tot la cererea lui, din interior în acel regiment de infanterie, crease, printre ofițeri, o asemenea stare de neîncredere față de el, încât înțelesese că „eroismele sale zadarnice” ar fi trebuit să fie tănuite. Totuși, un fapt neînsemnat, dar care a avut parte de un martor, i-a adus citarea pe ordinul de zi al regimentului.

Într-o dimineață, aducând supa, bucătarul îi întinse trei scrisori:

— Sergentul de la cooperativă a adus astea pentru tine de la Saint-Dié.

Le luă, privi plicurile, îl strecura pe unul în buzunar. Cât timp își înghiți supa, plicul rămase acolo. Îi plăceau acele mici exerciții de voință, care îi arătau în ce măsură totul în el funcționa cum se cuvine. Recunoscuse scrisul mărunț al lui Dominique, un scris atât de inteligent. Ah! Cu adevărat vedeai pe dată că nu era o scrisoare care venea de la Deauville!

Le citi pe celelalte. Una era de la Marsilia, de la o confrerie a unor penitenți – una din ultimele existente în Franța – care însoțea la groapa comună trupurile condamnaților la moarte. Era invitat la niște ceremonii. Nu putu să nu se gândească la faptul că și aici făcea parte dintr-un imens ordin călugăresc trăind totuși în societate, un ordin poate și mai măreț decât cel de acolo; pentru că și aici trăia în preajma condamnaților la moarte. Și își văzu mantaua ca pe o rasă călugărească.

După ce își termină supa, scoase scrisoarea de la Dominique și, citindu-și numele pe plic, se simți cuprins de o uimire amuzată, ca și cum ar fi aflat că ea îi cunoaște numele!

Dragul meu prieten,

Se întâmplă un lucru destul de absurd. Nu aveam niciun motiv deosebit să vin să te vad. Dar s-a ivit o ocazie și plec.

Știi fără îndoială că, pe 28, Căminul Soldatului de la Saint-Dié va oferi la Granrupt o serată pentru regimentul tău.

Voi veni și eu cu oamenii aceia. Vom sta un pic de vorba.

Îți strâng mâna prietenește.

DOMINIQUE

Ce surpriză! Ce orgoliu! Ea, fata cea mândră, să vină pentru el! Dar, o clipă mai târziu, expresia chipului i se alteră.

Încotro mergea el? Încotro se îndrepta fluviul vieții lui? Ea însă, cu toate calitățile ei, găsindu-se dintr-odată acolo, întruchipa un obstacol. Avusese întotdeauna grijă, în relațiile sale cu oamenii, ca inițiativele să nu vină decât de la el. Ființele cele mai îndrăgite, de câte ori nu le îndepărtase cu o crudă înțelepciune, pentru că nu era momentul potrivit! Astfel că se simțea în mod confuz șocat de cea care venea să i se ofere, văzând în ea o dușmană a libertății lui.

Și totuși, își spunea recitind: „Da, mândră fată! Este tocmai cuvântul potrivit”. Îi plăceau ariditatea aceluia bilețel și acele scurte paragrafe despre care știa, din experiența, că fiecare „de la capăt” e ca o apăsare pe frână. Iar pe acel text rece, dar atât de voluptuos pentru el, prenumele acela, singur, care, orice s-ar zice, pune pecetea intimității lor!

Mergea prin tranșee, prin spațiile înguste, făcând să se rostogolească niște cartușe goale, urmând la întâmplare uimitorul labirint al acelor linii care înaintau mult, prin care puteai merge cale de zece minute fără să dai cu ochii de vreun suflet de om. Reaua-voință a oamenilor, jigniți că echipa de schimb ar putea găsi curat ceea ce ei găsiseră murdar, monstruoasă nepăsare care îi făcuse să prefere întotdeauna primejdia în locul osteneții de a organiza adăposturi ar fi putut transforma acele „spații de

apărare” în niște îngrozitoare locuri unde puteai fi spintecat, dacă dușmanul n-ar fi avut dorința asemănătoare de a justifica denumirea sectorului: era un sector de odihna. Uneori tranșeea era astupată și, pentru a putea continua drumul, trebuia să te cațări pe dărâmături, să te expui deasupra parapetului; uneori era atât de largă și de erodată pe margini ca avea mai curând aparența unui drumeag pe care trebuia să meargă încovoiat; alteori câte un trunchi de copac era așezat de-a curmezișul pentru a menține pereții care alunecau. Acolo pătrunsese Alban, între cei patru pereți strălucitori de azur și aur: galbenul soarelui și al pământului, albastrul cerului și al umbrelor. Iar contrastul între umbra glacială în care-și cufunda obrazul când se apleca, și soarele arzător care-l dogorea când mergea normal, era atât de puternic încât la fiecare din aceste treceri îl apuca strănutul.

Dorința de a reciti scrisoarea năvăli, violenta precum dorința de a-și potoli setea, vara. O citi în penumbră și i se păru cu mult mai minunată decât în plină zi. Atunci, puțin câte puțin, faptul că fata venise, că era acolo, la o depărtare de zece minute de mers cu mașina de sălbatică împărăție, departe de a-i mai apărea ca o violare, trezi în el acel orgoliu al vieții pe care îl cunoștea prea bine. Din înălțimea propriului eu, văzu lucrurile acestei lumi mișcându-se, așezându-se în jurul lui ca pilitura de fier în jurul unui magnet; iar culmile vieții lui se aprindeau una după alta, așa cum focurile de legătură ale cohortelor își răspundeau unele altora în noaptea romană. Văzu că luptase din greu, dar că tot ce voise, cu mai multă sau mai puțină perseverență, obținuse; că visele de fericire cele mai extraordinare, mai nebunești pe care le făcuse, după ani de zile lipsiți de strădanie (dar, uneori, și de bucurie) se împliniseră – toate visele nebunești și rătăcirile care creșteau în el odată cu lumina. Văzu ființele pe care le iubea fără ca ele să-l iubească la fel,

dar și pe cele care-l iubeau fără ca el să le iubească, văzu dușmanii pe care și-i apropiase prin valoarea pe care o dovedise, dar și pe prietenii deveniți, din pricina aceleiași valori, dușmani, și cu toții se armonizau, se completau, se compensau unul pe celălalt, erau la fel de necesari; iar puritatea vreunui camarad, impuritatea celei care se numea Douce, forța lui Dominique, slăbiciunea lui Prinnet, toate îi erau necesare, și niciuna nu însemna mai puțin decât cealaltă; căci bogăția firii lui le împăcase pe cele ce erau de neîmpăcat, entuziasmul și calculul, brutalitatea și cultura, devoțiunea și desfrâul, prietenia și dragostea; iar din bine, din rău, din plăcere, din suferință, lua doar atât cât avea nevoie, așa cum pictorul ia o tușă de culoare de pe paleta...

În întuneric, batalionul coborî să se odihnească.

La Granrupt dădură peste chipuri tulburate.

— Mergem în Oise.

— De data asta treaba e serioasă.

— Trecem sub comanda lui Mangin.

O voce se auzi:

— Mangin! O, e grozav!

Ăsta-i Prinnet, pe care sergentul de la biroul de informații l-ar strânge cu plăcere de gât pentru exclamația asta.

În jurul lor, protejații colonelului puși până atunci la adăpost făceau niște mutre lungi. Însă oamenii batalionului rămăneau nepăsători: „Se pare că o să dam de greu. În sfârșit, nu trebuie să ne plângem; de patru luni n-am mai avut parte de așa ceva.” De la un grup la altul nu era vorba decât de „greu”. Riscul apropiat apărea aproape ca o distracție, din pricina *refrenului* repetat până la saturație căruia îi dăduse naștere.

— Distracția va fi pentru mâine? întreba Alban. Sigur că da. Își petrecură ziua printre sergenții de companie auxiliari. În satul acela care fusese sistematic cruțat, în care moartea nu mai putea să purifice, domnea o grosolană mediocritate. Și apoi, în toată armata franceza nu exista ceva mai stupid, mai trândav și mai rău decât un subofițer de birou. Aici te afli în societate, e la fel ca duminica petrecuta în compania portăresei. Cineva dintre cei de față dă glas unei mari uimiri de dezaprobare pentru faptul ca *domnul* de Bricoule n-a pus să i se coasă buzunare-fantezie la haină. Un plutonier îl imita pe Mayol. Se face auzit un: „Bună ziua, prieteni”. Se vorbește despre niște *verișoare*. Alban e năucit. Pentru întâia oară de când se află pe front e preocupat de faptul ca nu are un aer *fudul*. Sfânta libertate de acolo de sus nu mai există.. Josnici neisprăviți, care vă strâmbați disprețuitori dacă cineva nu va zice pardon când trece pe dinaintea voastră sau uita să ciocnească paharul înainte de a bea, sunteți la fel de dezgustători ca pielea de căprioară folosită la confecționarea unui jupon. Ah! De s-ar vedea întors cât mai iute acolo sus, și cufundat în brutalitate!”

Aici oricine știe că cel mai plăcut camarad – ar trebui spus mai curând coleg – poate, în ciuda tuturor lucrurilor, să-ți salveze viața dacă se ivește prilejul: nu mai poți cuteza, ca în viața civilă, să-ți faci dușmani doar ca să te distrezi. Așadar, cafea, joc de cărți, joc cu bile, Franța e pierdută, nu exista trupe americane, ofițerii sunt niște asasini; și mai presus de toate, să ne pierdem vremea. Da, aici e cu adevărat neconținut duminica, duminică, ziua cea mai stupidă a săptămânii, ziua în care mai mult ca în alte dați încerci să-ți omori timpul (o, timp! omoară-i tu, omoară-i). Totul îți este iertat dacă, în chip fățiș, îți pierzi vremea. Alban, care scoase o carte, e luat drept „seminarist”. Ba chiar cineva sugerează: „Poate ca e un ofițer degradat”.

A doua zi, duminică de-a binelea, a cântat fanfara. Alban avea să-și reamintească mereu de acel soare puternic, de izbucnirea muzicii, iar mai apoi de amenințarea suspendată, de chipurile grave. Se găsea printre grupuri, împreună cu Prinnet, în curtea castelului. Întregul stat-major era acolo. „Uniformele astea frumoase, galoanele astea, n-am să le vad cumva luând-o la goana pe drum, în debandadă? Cum vor arăta chipurile? Va plânge cumva locotenentul? Cum o fi arătând când plânge? Alămurile dădeau o notă eroică sentimentelor. Un apel de goarnă amintea de trompetele romane la porțile arenei, salutând sosirea Cezarului. Un țărănuș-soldat, stând cu picioarele atârându-i în gol pe un zid al castelului, semăna cu cel care contempla spectacolul de acum douăzeci de veacuri, așezat pe un pînten de *spin*; era același mic legionar care, într-o zi pe când Nero juca teatru și pusese să fie legat în lanțuri de către unul dintre actori, dăduse fuga tinerește în ajutorul lui.

Prinnet se distra văzând ochii lui Alban tot întorcându-se și fixând fără voia lui baretele decorațiilor pe care le purtau ofițerii superiori.

— Trebuie să nădăjduiești că vei căpăta într-o bună zi Legiunea de Onoare, spuse Alban.

— Dacă o merit, da.

— Unul din verii mei, care este la statul-major al armatei, va' putea probabil...

— O, nu! Așa ceva nu! i-o tăie Prinnet tresărind.

Iar lui Alban îi fu ciuda că se scăpase. Ca doar își aducea aminte de o întâmplare ridicolă: Prinnet, pierzându-și capul la bacalaureat, fusese trântit la examen și nevoit să repete un an de studii, după ce se abrutizase muncind cu stângăcie, și totul doar pentru că refuzase să se lase recomandat, când nimic nu era mai simplu.

Alban era emoționat până în adâncul sufletului de o asemenea delicatețe pentru care își făcea totuși griji, văzând-o dublata de atâta neputință. Chiar ieri, în cursul acelei zile care-i punea în contact cu persoane noi, putuse să remarce cât de puțină încredere i se acorda aspirantului, cât de nepriceput era el de a se face apreciat și cum aproape ca se instalase în acea inaptitudine: nimeni nu asculta ce spunea, îi tăiau vorba, când cineva vorbea, nu se întorcea niciodată înspre el. Jumătate ofițer, jumătate subofițer prin gradul pe care-l avea, era ciudat să observe că întotdeauna băiatul se apropia de subofițeri; era curios lucru să simtă că el accepta dinainte să stea toată viața în posturi subalterne, știind că va fi cel care nu are de-a face decât cu secretarele, ca un instinct tainic îl îndrepta de preferință către cei ce n-au reușit în viața. „Peste zece ani ne vom mai cunoaște noi oare?” se întreba Alban, năpădit brusc de un val de tristețe.

Muzica tocmai încetase. Îl văzură atunci pe căpitanul Vêran ieșind brusc printr-o ușă a castelului, apărând în spațiul gol dintre muzicanți și asistența, ca un taur care iese în arena. Neliniștit, felin, cu șira spinării îndoita și privind pe furiș, ochii i se mișcau neconținut și tresări atunci când îi făcu semn colonelul, căci îl rodea un gând: „Bătălia asta mă va face oare comandant?”

Alban îl privea cu o admirație copilărească. Știa că panglica aceea roșie de pe piept însemna sângele soldaților săi.

Însă rămânea mut cu ochii ficși, încărcăți de iubire, fascinat de dominatorul cel crud. Prinete îl ataca în cuvinte voalate.

— Totuși, spuse celălalt, izbutești tu, poți tu chiar să izbutești să ți-l închipui zicând: „La dracu’! Cât m-am păcălit?”

Prinete nu răspunse, iar vorbele astea pătrunseră încet în mintea lui. Și începu și el să se uite cu o privire copilărească, îmblânzită și plină de iubire, la omul acela ce dovedea atâtea calități.

Muzica reîncepea. În mod evident, dirijorul fanfarei, imberb și cu un profil impozant, își stăpânea bine formația.

— Sunt sigur că ar putea fi un dirijor bun, spuse aspirantul, cu un aer complice.

„Pentru ca își stăpânește formația și are profilul lui Napoleon, băiatul ăsta crede că tipul ar putea fi un dirijor bun!”, se gândea Alban. „Ieri, când se dădea alarma pentru avionul german, striga: «Uite-l, e în flăcări!», dar ceea ce strălucea era de fapt soarele peste elice. Câte tinerețe! Și jumătate din băieții din batalionul asta sunt la fel! Iar viața combatanta a Franței se află în mâinile acestor adolescenți!”

Tresări stimulat de ambiție când, într-un moment de muzică asurzitoare, grupurile se dădură la o parte pentru a lăsa să treacă un automobil frumos care intra în curte, foarte repede, alunecând fără zgomot. Coborâra din el niște ofițeri încărcăți de fireturi. Îi văzură vorbind cu colonelul, apoi intrară cu toții în graba în castel. Atunci, în timp ce dansurile lui Brahms păreau că deznoadă și leagănă, pe deasupra capetelor alese, toate panglicile din lume, câțiva oameni întoarseră capul, încetară să mai asculte muzica, câteva glasuri se auziră:

— Ce spun ăștia? Ce zic?

— Merg prost.

— Ah! Iarăși!

Iarăși...! Cât să ți se strângă inima.

Fiindcă oamenii plecau, Alban îl aborda pe abatele Perrin, secretarul colonelului. N-avea să uite niciodată, la sfârșitul unei zile de sărbătoare, disperarea de pe chipul acelui om.

— Mai are loc spectacolul?

— Da! Dar știți, suntem pierduți.

„Însă ea va veni!” gândea Alban.

În seara aceea, se încleșta într-o lupta sălbatică, mobilele fură răsturnate, pisica sări pe fereastră îngrozită, cei doi protagoniști zbatându-se pe creasta unui incendiu...

Calm adormi tânărul. Ucisese. Posedase. Dominique putea veni. Era de acum pregătit pentru partea sufleteasca.

VIII

ÎNVĂLUIȚI DE MUZICĂ

Îndărătul cortinei, în tăcere, în penumbră, o voce de femeie se înălța, apoi alta, apoi încă una, ca jeturile de apa pe care succesiv le-ar fi deschis cineva, apoi întregul cor, iar atunci toate capetele se plecară. Soldații, sergenții, veteranii, lucrătorii, birocrații mărunți, cei mai obscuri, cei mai săraci, cu toți simțiseră că o prezența supraomeneasca coborâse în umilul hambar. Iar frunțile se înclinaseră la înălțarea unui nevăzut chivot; mărunta viața fusese transfigurata așa cum este transfigurat peisajul în care tocmai a căzut primul obuz, așa cum este transfigurat salonul în care bărbatul așteaptă, iar femeia intra; și cântecul molcom ridicase acoperișul, așa cum aburii apei care fierbe ridica un capac, și se răspândise afara; iar santinelele, înălțându-și capul la acea muzica ce se plimba pe deasupra lor, crezuseră că Dumnezeu își făcea rondul de noapte peste linii.

De îndată ce sosise, în vreme ce doamnele de la Cămin se îndreptau spre clădire, deja plină de rumoare în asfințit, Dominique se amestecase printre grupuri, căutându-l pe Alban.

Nu-l zărise, intrase ultima în hambar, foarte necăjită la gândul că nu-l va vedea. Iar acum, sprijinită cu spatele de zidul din fund, lângă ușă, descoperindu-l în sfârșit printre băieți, se uita la cel pentru care venise.

Lucida, deprinsă să se cerceteze și să se descopere pe sine, nu șovăia: experiența ei de la spital ar fi fost de ajuns spre a o lămuri. În timp ce-l privea, în timp ce-i reînvăța chipul, simțind dintr-odată acele mase nesfârșite de tristețe, încercând un sentiment de bine, crud, care o năpădise precum un acces de febra, nu-i mai rămânea nicio îndoială: recunoștea că pentru prima dată din cauza lui acea parte a ei care nu era controlată de inteligența, era cuprinsă de emoție.

„E îngrozitor!”, își spuse ea, căci văzuse căscându-se botul leoaicei pe care, aidoma Cybelei, o ținuse adormită pe genunchi: „Să fie oare cu putința?” Holba ochii, își scutură trupul și sufletul, își redresa trupul și sufletul, așa cum un pilot își redresează aparatul aflat în tangaj: „Sa fie oare cu el la fel cum a fost cu Bouchard?” într-o clipită și-l închipui în împrejurările în care-l cunoscuse pe electrician. Nimic din ea nu tresări, dar o voce pe care n-o mai auzise niciodată îi azvârli acest strigăt iscat din străfundul ființei: „Ah! Mâna mea pe sub breteaua lui, la fel ca la celălalt, iar el nerespingându-mă...”

Cortina tocmai se ridicase și dădea la iveala corul floral, cincisprezece femei tinere, fete, fetițe. Și-ar fi dat seama doar văzând schimbarea de pe trăsăturile prietenului ei, buzele răsfrânte într-o mută mai mult nerușinată decât impudică, acea nerușinare pe care o punea în tot ce constituia viața lui. „Probabil că s-a întrebat dacă nu cumva le tremurau mâinile înainte de a începe să cânte. Dacă el ar simți în clipa asta în fața uneia dintre aceste femei ceva din ce am simțit eu în fața lui Bouchard, n-ar

șovăi o secundă: ar lua-o cu el, ar săruta-o chinuindu-i obrazul, ar întreba-o ca o bruta, direct, dacă da sau nu. Că doar are sentimentul că totul îi e îngăduit; orice i se pare glorios dacă a mai a făcut-o deja. Cu acel ceva jignitor din ființa lui, va ajunge el oare până la capătul vieții fără probleme? Și cât trebuie să sufere dominându-și natura, până ce aceasta, de bine, de rău, ajunge la un compromis cu societatea! Căci îi joacă acestei societăți prea multe feste pentru a se putea dispensa de indulgența ei în ziua în care ea îl va prinde într-o capcană, și își face prea mult sânge rău tot dându-i garanții...”

Începu apoi să se uite la femeile de pe scenă. „Eu, să ajung eu la fel ca astea! Ca astea!” Nu mai râdea, acum, că putea fi confundată cu acea pleavă. „Astea arata prost; eu arăt bine”: *energica simplificare* nu mai simplifica nimic! Când simțise că-i sporise gustul pentru bărbații de la spital, câteva sofisme fuseseră de ajuns ca s-o liniștească; ba chiar, puțin câte puțin, ajunsese să i se pară picant să-și contrazică propriile principii. Dar acum se răzvrătea; erau acum angajate lucruri prea profunde. „Am ajuns o îndrăgostită... Ca astea! Ca fiecare dintre astea!” Când se ridicase cortina, un freamăt străbătuse sala. Freamătul ăsta îl denatura, văzu în el ceva grosolan. Vana i se părea recunoștința ce-i purta pe acei nefericiți spre mesagerele vieții plăcute; van și miracolul muzical ce transforma pentru un ceas în instrumente vrăjite pe acele maestre ale cântului, pe acele tinere fete de la așezămintele de binefacere, pe acele negustorese venite din reședințe de județ. Voia să le înjosească, le voia josnice și proaste. „Cu cât o femeie este mai *muziciană*, cu atât e mai proasta, am verificat asta de o sută de ori. O găsculiță care are talente de societate, care face muzica împreună cu un verișor și asculta concertele de duminică... Și care iubește! iubește!” Oroarea pentru ceea ce își închipuia o aruncă departe de

dragoste și atunci, sigură de sine, îl văzu pe Alban despicând grupurile și venind către ea. Îi strânse ea mâna, simțindu-i mâna mare, jilava, plină parcă de sânge și de apă. Se simți puternică.

— Îți mulțumesc că ai venit, spuse el, pentru mine și pentru ceilalți. I-ai văzut, întorși pe furiș spre dumneata? Pur și simplu, toți te sorb din priviri. Măine, vor lua cu ei chipul dumitale, vor trăi pe seama dumitale luni întregi...

Îl văzuse pe unul din băieți privind-o pierdut; îl simțise moleșit de toate acele făgăduieli de fericire, cu adevărat slab în mâinile vieții. Muzica era o amintire a bucuriilor care s-au dus.

— Dar eu doar pentru dumneata am venit, spuse ea cu simplitate.

Regretă cuvintele astea, se întreabă dacă le-ar fi rostit când era alta decât cea de acum. Nu-și mai amintea ce anume putea fi, ce anume putea gândi și spune când era alta. Nu-și mai simți puterea.

El se interesa de viața ei cea nouă. Ea îi răspunse cu prudență. Dându-și seama că discutau amândoi cu voce scăzută în mijlocul acelei mulțimi, Alban nemaivorbind cu nimeni altcineva, izolați amândoi încă și mai mult de acele chipuri nerăbdătoare care se întorceau spre ei făcând „sst!”, ea reîncepuse să șovăie. Iar el, când se apropia de gura ei, avea impresia că se apropie de o flacără și se aplecă atunci mai mult, tot mai mult, pentru a-i simți mireasma gurii, căci gura ei mirosea întotdeauna frumos (în unele zile nu mirosea a nimic); și o puneă să repete, de parcă ar fi fost un pic surd, pentru a mai simți încă o dată acea mireasma. Și încet-încet – încântător mister – observă că aerul în jurul ei devenea pe o rază mare domeniul gurii ei, se impregna de ea; căci mai întâi fusese nevoit să se incline pentru a o simți, în timp ce acum, fără să se miște, primea adieri. Și era uimit, se speria, se întreba prin ce miracol o gură omenească, o gură care mănâncă și care bea, poate

avea un parfum atât de fermecător. Își aminti de mama sa când spunea despre el, băiețel fiind, că gura lui avea aroma piersicii; își aminti toate mirosurile acelor pe care le dorise sau le cunoscuse, foarte diferite așa cum sunt diferite chipurile, și fiecare miros diferit de cel al cefeii, care nici el nu semăna cu mirosul gâtului, care nu era precum cel al pielii mâinilor, care nu semăna cu cel al palmelor, care nu era mirosul frunții. Astea erau gândurile lui și niciunul dintre ele nu era impur.

Dar, lângă ușa, se auziră niște cuvinte:

— E alarmă colo sus!

— Alarmă?

Întredeschise ușa.

— Ah!

Ea se strecură afară, în spatele lui.

Alarma, *trommelfeuer*, era ca un lanț de munți făcut din sunete, fără o pauză de tăcere, fără o fisură, neîntrerupt. Cu miile, alarmele de pornire se izbeau, se ciocneau, sugerându-i tânărului niște mânere ale unor sirene pe care mii de oameni le-ar fi tras și cărora le-ar fi dat apoi drumul, într-o uzină, în timp ce ecourile lor îi sudau unul de altul, făcea din ei o continuitate. Acel bubuit mortal părea că face parte din ordine, părea un fel de a fi al tăcerii. În jur era beznă.

Ea întreba când pleca regimentul.

— Poimâine, poate, cu camioanele. Așteptăm ordinul.

— Fie ca fatalitatea să se împlinească!

— Cum adică! zise el zbârlindu-se tot, pentru că o prindea în flagrant delict de lipsă de inteligență, sunt aici la cererea mea, din hotărârea și din încăpățânarea mea, iar dumneata numești asta fatalitate! Voința mea este cea care constituie fatalitatea, adăugă el, cu o duritate fermecătoare care o făcu să se înfioare de plăcere. De

altfel, nu voi muri, pasiunile mele mă țin pe pământ. Dar, în fine, câte baliverne în jurul morții! Cum adică? Să fiu trist pentru că mă voi duce să-i întâlnesc pe Platon și pe Marc-Aureliu! Mi-a plăcut tot ce este elevat; nu există nicio plăcere pe care să n-o fi cunoscut; am avut parte și de fericire, de adevărata fericire... la urma urmei, nu sunt deloc contrariat dacă sunt silit să opresc acum jocul. Am trăit după pofta inimii.

Zâmbi, nu fără gravitate:

— Dacă mă voi întoarce, din voia Domnului și dacă într-o bună zi, cu ideile lor înapoiate, vor veni unii să-ți spună că eu nu dau doi bani pe viața semenului meu, le vei putea răspunde că fac parte dintre aceia cărora le este îngăduit acest lucru, pentru că mai ÎNTÂI n-au pus preț pe viața lor.

Ea nu răspunse, agasată de acea formula „din voia Domnului” și găsindu-l cam *tânăr*. „Cum poate să-mi vorbească de plăcerile lui? Și acel: «Am trăit după pofta inimii...»” Dintr-odată, un vechi, foarte vechi amănunt îi reveni în minte, într-o zi remarcase, pe porțiunea cărnăsoasă a mâinii lui de bărbat, trei cicatrici mici, așezate în semicerc, urma neîndoielnică a trei dinți. „Ce ai acolo?” – „O, nu-i nimic”, și își feri mâna. Într-o clipă, ea pricepuse tot ceea ce se povestea, tot ceea ce întrezărea ea din libertatea și din violența vieții lui. Dar brusc își spuse: „Ieri, m-aș fi bucurat de sinceritatea lui. Era un semn al solidității noastre care ne făcea să putem vorbi de aceste lucruri de la egal la egal...”

— Să ne întoarcem înapoi, spuse ea, cu un obscur instinct că femeile de pe scenă îi vor da putere, așa cum o făcuseră adineori, că o vor reășeza prin contrast în cântul lor liturgic vocal. Între timp Alban se caia de exclamația lui de nerăbdare. „Câte baliverne în jurul morții!” căci tocmai își închipuise moartea lui Prinnet, iar din fața acestui lucru fugea fără nicio putere.

Muzica îi înghiți, dar o muzica nouă, sacadata, datorată de data asta numai orchestrei, ca o nebunie monstruoasă. Îi ghiciră pe ruși, pe un elev al rușilor mai degrabă, căci nu recunoșteau acea muzică, iar Dominique, care credea că-și regăsește echilibrul revenind în hambar, se aplecă peste acest abis care o aspira, brusc neliniștită, ca și cum acolo, dedesubt, se zbătea o ființă care-i știa tainele și avea să-i rostească numele.

Corurile melodioase și simple creaseră o comuniune; orchestra înălța o bariera, vorbea o limbă ermetică din care majoritatea nu pricepea decât un patos scandalos și dement, iar câțiva, un anunț misterios ce le era susurat la ureche. Erau izbucniri bruște, apoi toate notele o luau la goana, șiroiau de-a valma, ca un lichid care se răspândea; iar femeile, coborâte în sală, gâfâiau puternic și își înălțau bustul, dintr-odată mai frumoase și neliniștite; iar fetițele de cincisprezece ani își întorceau privirile, de parcă li s-ar fi spus ceva urât. Valul muzical îl cuprindea pe Alban ca un adânc marin, care se mișca, curgea jur-împrejurul lui, iar pe această panta lină, vizibile și invizibile din toate punctele, senzații delicioase veneau să-l învăluie. Tremurul mâinilor pe coarde (oare nu le *asculta*, acele mâini?), mușchii mișcându-se de-a lungul brațului gol care mângâie un violoncel, și mișcarea trudnică a capului cu un zâmbet forțat asemănător aceluia al unui tânăr vâslaș ostenit: mai puțin distincte erau însă pentru el acele detalii decât cele care urcau la suprafață din străfundul vieții lui întredeschise ca o carte. Jurăminte eterne, țări îndepărtate, legături amoroase care se făcuseră și desfăcuseră cu ușurința cu care se alcătuiesc și se desfac grupurile în balet, clipe în care Dumnezeu parcă tăbărase asupra lui copleșindu-l, ca un câine care îți sare înaintea bucurios că te vede, și neașteptata bucurie a plăcerii iubitelor atunci când puteai crede că ele doar cedau, o impetuozitate a vieții, o amintire simultana a

tuturor bucuriilor oferite și primite îl umplea, îl obtura, îi dădea o tresărire nervoasă în jurul buzelor în efortul de a rămâne bărbat. „O, Doamne, lasă-le viața acestor copii care mai au atâtea de cunoscut. În ceea ce mă privește, eu am avut totul. Neîndoielnic, ar fi mai plăcut să trăiesc; dar într-adevăr, nu pot crede că e nedrept să fiu ales pentru a mă întoarce în întuneric.”

O privi pe Dominique. Un soldat se strecurase printre ei și, după cum el se apleca sau ridica, tot astfel se ivea sau dispărea frumosul și fermecătorul ei chip feciorelnic, ca o stea pe care o acoperă sau o dezvăluie norii. O privi îndelung, gândindu-se cum va fi ea mai târziu, cu un sentiment sigur și calm. Credea în inima ei, în ceea ce exista în ea serios și solid, în ceea ce exista bun și fin, sensibil la grandoare, întors spre viitor. Soldatul se mișcă puțin. Alban se pomeni prea aproape de ea pentru a o putea privi mai multă vreme.

Brusc muzica deveni mai barbară, elevul își depășea maestrul, iar Alban ghicea acum că elevul nu era altul decât dirijorul fanfarei regimentului, chiar acela care dirija orchestra, compozitor din tânăra școală și binecunoscut amatorilor. Se produse un moment de confuzie în care toți orchestranții fură cuprinși de agitație de parcă boxau, făceau o cursă și încercau să se depășească fără să se miște din loc, iar când femeile, pentru a ciupi corzile viorilor, își întoarseră mâinile cu arcușurile brusc înălțate, acestea evocară silueta unor lumânări, iar toți orchestranții avură aerul unor preoți și slujitori ai unui cult nou. Bariera ridicată de muzică deveni înaltă precum o barcadă. În mijlocul oamenilor, ofițerilor, Revolta își înalță bustul și strigă, încălcarea legilor, dezmațul instinctelor, eliberarea gândirii și a vieții, speranța unei epoci mai bune fură toate fluturate și clamate în fața acelor care mâine aveau să moară

pentru ordinea stabilită. Clipă tragică, clipa celui apel ascuns, despre care nimeni nu putea ști cine îl auzea și cine nu-l auzea.

Dominique se apleca în față, făcând ochii mari, expresia unor ochi cuprinși de dragoste. Și pentru că nu găsea nimic în ea care să protesteze împotriva acelei muzici, avea senzația că tot soiul de bariere interioare erau distruse și călcate în picioare, senzația că bunul ei cel mai prețios era lăsat la discreția unei hoarde de asediatori sălbatici. Așa cum satirul adormit fusese surprins de trupele lui Sylla, condus la general și interogată cu ajutorul tâlmacilor, vocea lui nefiind însă decât un strigăt abominabil, nechezat de cal și behăit de țăp, încât Sylla, cuprins de oroare, dăduse poruncă să fie luat din preajma sa: tot astfel, în fața colonelului și a oamenilor, cântul muzical frigian se dezlanțuise și, în cuvinte de neînțeles, se răsucea spumegând sub ochii lor. Însă colonelul nu era oripitat ca Sylla. Așezat în rândul întâi, el, nobil bătrân de viță-veche, simbol al tuturor lucrurilor străvechi, cu ochii săi albaștri, mai limpezi decât albastrul uniforme de culoarea orizontului, asculta, amuzat și placid. Alban ar fi vrut să se ducă la el, să-l scuture de braț, să-i strige: „Nu vezi că ești trădat, că ești pălmuit, că muzica asta te subminează, distruge tot ce constituie autoritatea și forța ta? Ah! Nefericit orb, care mai pari și complice!” îl vedea înconștient ca un om care râde în vreme ce ucigași ascunși îl pândesc, înconștient precum o mama în mijlocul copilașilor ei cei cuminți care, cufundați în cărțile lor, sunt departe de ea și o înșală! Brusc, în mijlocul unei fraze, muzica se opri pe neașteptate, retezată, suspendată în văzduh. Crezură că după o pauză avea să reînceapă, așteptară. Dirijorul se întoarse, zâmbi văzând neînțelegerea la care se aștepta, se înclină. Toți aplaudară.

— Aplauzi? spuse Alban, cu un soi de stupeoare, ca și cum ar fi aprobat public ceva impur. Și, cu adevărat, ceea ce ea azvârlise

spre el era un suflu impur. Gestul ei fusese dintre cele care provoacă dorința, pentru că par să dea dovadă de o slăbiciune care ar face posibile toate îngăduințele: pentru femeia care joacă cărți, iar tu îți dai seama că trișează, pentru femeia care are un acces de tuse...

Dar colonelul se ridicase. Spunea că aveau să încheie cu imnul regimentului. Ceru să fie cântat în picioare. Vocea lui era cea a unui adevărat bărbat. Fiecare îi simți efectul binefăcător.

Se ridicară cu toții în picioare. Fanfara se ridică și ea, asemănătoare la rândul ei cu o mulțime care se ridică în picioare. Toate sufletele se înălțară. Dumnezeu se înălță de asemenea. Mulțimea celestă se înălță. Un sentiment de fraternitate făcu să freamăte mulțimea. Într-o clipă, se cânta:

„Veteranii din regiment

Veteranii-s tot aici!”

Alban îl auzi pe Prinnet cântând: „*Tinerii* din regiment”! Substituție puerilă, înduioșătoare, în care se regăsea tot sufletul batalionului, și acest cuvânt a fost de ajuns ca să-i sfâșie inima, din care curse un șuvoi de tandrețe și îi învăluie pe oameni. Erau de-acum departe vocile prostuțe ale femeilor, care avuseseră atâta putere adineaori, răutăcioasă invitație la dulcegărie și la slăbiciune. În hambar se înălțase o biserică nevăzută. Cântau cu toții, și Alban, și cei care mai înainte râdeau când se vorbea despre înfrângere, și Prinnet, ca un suflu nemișcat, și colonelul cel cu ochi albaștri și blânzi, a cărui voce nu se auzea, și chiar și ea, camarada. Alban îi vedea trăsăturile înăsprite, nările care i se umflau, gâtul solid, umerii care i se înălțau atunci când începea să cânte, cenușa ce se deslușea în orbitele ei ca în cele ale morților; percepea tinerețea pe care o dădeau la iveală dinții ei și cerul gurii ei, amplul volum de aer care se forma în ea și care țâșnea scuturând-o. Prin masa

vocilor, simțea voluptatea de a desluși limpede și de a urmări printre toate celelalte vocea lui Dominique; și faptul că putea desluși acea voce era ca semnul unei intimități. Și, într-un sentiment cast, ar fi vrut să cuprindă cântecul încă de la ieșirea lui, din gură, mai înainte ca el să se fi răcit, mai înainte ca el să-și fi pierdut mirosul, și să-l lipească de el ca un trup. Dar de ce n-auzea el mai curând cuvintele pe care le rostea fata, în loc să asculte bieteile cuvinte ale imnului!

Toată inocențele ei ardeau în cântec; ardeau, se topeau arzând, și, la fel ca zăpada, dădeau la iveală pământul murdar și noroiul de dedesubt. „Simt, știu că așa e bine. Să rămân demnă că am cântat cu ei imnul lor bărbătesc! Să rămân cu adevărat ca un frate pentru băieții ăștia de treabă care se duc la moarte! Să găsesc în mine ce e necesar pentru a putea rezista ispitei! Dar ce e? Ce se întâmplă? Ah! Trebuie să plec... imediat...”

Vocile se desprinseseră de pe buze, își luară zborul, pieriră. Zarva crescă. Începeau să vorbească toți, săreau peste bănci, săreau de la balcoane, se împingeau spre ușă. Ea spuse: „Pardon...” celor mai apropiați, care se dădură la o parte, îl auzi pe Alban în spatele ei: „Unde mergi?”, răspunse: „Colonelul oferă o cupă de șampanie doamnelor” (azi nu-și mai amintește să fi răspuns astfel), se duse drept spre estrada, spunând tot timpu’: „Pardon... pardon...”, ajunsă din urmă grupul doamnelor și al ofițerilor. Atunci doar, pe furiș, întoarse capul.

Nu-l mai văzu. Simți o slăbiciune, o moleșeală deasupra genunchilor, de parcă acea parte a trupului ei era moarta sau pe punctul de a muri. Se pomeni azvârlită pe culmea suferinței ei așa cum oul este aruncat în vârful jetului de apă la tirul de bălci. Una din fete o striga. Vorbi atunci despre serata, în cuvinte excesive, iar aceasta minciuna a vorbelor față de gând îi făcu un imens bine.

„Să nu vină după mine! Să nu vină după mine! Să fiu cruțată de luptă! Nimic de la el să nu vină să acopere cântul faptelor mele bune! Mă pot ascunde... Poate că va suna apelul, va fi nevoit să se întoarcă. Va crede că aveam de gând să revin, că ghinionul...” îl zări atunci în mulțime, stând cu Prinț, cu mâna pusă camaraderește pe centironul aspirantului. Fără a mai spune vreo vorbă fetei cu care era, străbătu sala în direcția lui uitându-se țintă la el, așa cum un dansator pe sârma ațintește cu privirea, ca să nu cadă, stâlpul de la capătul sârmei.

El spuse:

— Ce mult ai stat! Hai să ieșim.

— Unde?

— Ascultă! Ah, parcă niciodată Dumnezeu nu a coborât mai aproape de mine și nici nu mi-a oferit lucruri mai mărețe!

Bombardamentul nu mai era continuu. Erau clipe de tăcere, urmate de icniri ale pământului crispat, asemănătoare acelor adânci suspine ale copiilor de după lacrimi; apoi clipe de frenezie care se datorau gurilor noastre de foc, în spatele lor, ca și cum, întorcându-se, aveau să vadă o prezență, moartea izbind cu furie într-o ușă închisă, mișcând-o din țâțâni, gata s-o doboare și să se strecoare prin ea. Îi văzu chipul nesigur:

— Ai avut o privire de fetița pe care o s-o înghită căpcăunul.

— Crezi cumva că mi-e frică! zise ea cu voce sugrumată, sufocându-se pentru că nu-i putea spune ca de el îi era frică.

Luna, încercuită de un galben ca șofranul în miezul haloului, acoperea câmpurile cu o zăpadă rozalie, făcea să strălucească frunzele arborilor de parcă ar fi fost din metal. În depărtare se vedeau trasoare înălțându-se. Trasoare verzi: „începeți tirul”, Trasoare roșii: „Lungiți tirul”, urcau, ajungeau la zenit într-o mișcare de bucurie, de spasm acut, apoi cădeau brusc, de parcă le-

ar fi atins un obuz rătăcit. Tragice apeluri! Biete strigate! Lacrimi lungi pogorând din cer!

Cine ar fi cutezat să-și pună o dorința văzând acele stele căzătoare? Ele sugerau norodul oamenilor tupilați, neliniștea, venirea morții, vigilantul calcul pentru a ucide, întreaga suferința și bestialitate invizibile sub acel orizont negru, inocent precum cea mai inocenta priveliște de țara, din care se înalță icnirea hidoasă în noaptea divină.

Frica! Frica! Tremura ținându-se după el, da, spusese adevărul, tremura ca o fetița pe care o fură căpcăunul. El își dădu seama și-i spuse:

— Ți-e frig? Vrei să ne întoarcem? Cum rămâne cu faimoasa cupă de șampanie?

— Nu... nu...

Ca și adineaori, când se întorsese la el după ce-l părăsise, tot astfel, pentru a doua oară, având puțința să-l evite, se atașa totuși de el. Căci, în faptul că se aflau acolo, în miezul acelei nopți, cumplit de singuri și aproape gata să se compromită, ea deslușea punți tăiate, un exces care, în mod confuz, o elibera. Iar conștiința capitulărilor ei era parțial redusă la tăcere de aceea, mai vaga, a unei necesități.

Acum Alban îi descria sectorul. Ea simțea că lui i-ar fi plăcut să continue pe tema asta. Toate acele istorii despre război, despre soldați, erau specialitatea lui, locul vieții lui devenite mai bune. Dar iarăși avea senzația că ceva în ea era sfărâmat și deschis, lăsând să scape de data asta tot ce nu exprima decât inteligența și sufletul prietenului ei, iar ea se lovea îngrozitor de acel vid, ca de un zid. Da, într-adevăr, ea nu se arăta interesată de ce spunea el, de ce gândea el, de ce anume devenise el. Ceea ce i se impunea ei, în acel ceas, implacabil, era amintirea celui alt băiat pe lângă care, cu

câteva zile în urmă, mergea la fel ca pe lângă acesta. Retrăia clipa în care, mergând astfel alături de el, ea îi petrecuse brațul pe după talie, își strecurase mâna pe sub haina lui, pe șoldul lui, și, lăsând-o sprijinită acolo, simțise jocul articulației la fiecare pas... Și se întreba dacă acesta, care pășea acum ușor alături de ea, cu suplețea pașilor lui mari de erou, făcea și el să se simtă la fiecare pas articulația aceea amuzantă care se mișca.

Și totuși, în tot acest timp, iubindu-l încă și mai mult, avea impresia că-l trădează, ca și cum l-ar fi iubit mai puțin. Simțindu-l atât de aproape de ea, el crezând-o pe ea neschimbată, când de fapt ea nu mai era aceeași, avea impresia că-l înșală, că face un lucru nedemn, și o cuprindea mila pentru el. Mila aceea, gândul că face ceva rău îi nutreau intens dragostea.

Într-una din acele clipe, zări, la o distanță ca la o aruncătură de disc, doi soldați care mergeau, în fața lor pe dram. Unul îl ținea pe celălalt pe după talie, în același fel cum își imagina ea, apoi mâna acestuia urcă ținându-l pe celălalt acum de braț, în timp ce întorcea capul dintr-o parte în alta cu un aer îngrijorat. Dominique fu intrigată, un pic stingherită. Dar Alban spuse:

— Iată un tip care nu se dă în vânt decât după ruși. Dacă n-ar avea un bun camarad care să vegheze asupra lui, l-ai vedea mergând în patra labe...

— E cumva beat? Întrebă ea cu candoare.

— Păi, nu-l vezi!

Atunci ea se gândi la gestul acela care aducea a îmbrățișare, pentru ea părea o mângâiere, pentru celălalt un sprijin fratern; se gândi că privirea ei era neliniștită de teamă să nu fie surprinși, pe când privirea acelui băiat – de teamă ca nu cumva camaradul lui să-și atragă vreo pedeapsă. Se simți plină de dezgust față de ea însăși, dar dezgustul era neputincios.

Trecură de un izvor care curgea în liniștea nocturnă de parcă ar fi fost o cișmea uitată deschisă la căderea serii. Mai departe, apa era nemișcată, iar luna se reflecta în ea, mic obiect rotund care alungește, în apă, o nesfârșita coloană de foc; tot astfel, un mic cuvânt de numai o silabă poate așeza într-un suflet ceva ce pare nesfârșit. La orizont, în fața lor, compact pe fundul văii W... ca pe fundul unui creuzet, fumul exploziilor din partea noastră se aduna, fum de culoarea trandafirilor și a violetelor, ca nori căzând din cer. Și glasurile muzicale prelungi ale obuzelor îi chemau precum glasurile Walkyriilor.

Ea își încrețea fruntea, strângea din pleoape pentru a-și reține și pune în rânduială gândurile. „Suntem singuri. Peste un sfert de ceas vom fi despărțiți, pentru un timp greu de prevăzut. Măine poate că va fi mort. Asta pe de-o parte... (Avea nevoie de un efort teribil pentru a pune cap la cap aceste constatări.) Iar pe de alta parte doresc așa de mult, așa de mult să-l ating, să... Dacă rezist, orgoliul meu, forța mea și puterea pe care o am asupra lui rămân neștirbite. Dacă cedez, pierd toate astea pentru o clipă de plăcere, dar această plăcere o doresc atât de mult, încât asta pune totul în cumpănă, scuză totul, și cine știe dacă nu cumva și el, pe viitor... Ce-i de făcut? Ce-i de făcut? De ce parte se află ceea ce îmi face bine?” Din clipa când simțise acea moliciune, deasupra genunchilor, și străbătuse, uitându-se fix la el, hambarul, nimic din hotărârile ei nu-i mai aparținea. Trebuia să reconsidere totul.

Se simțea blocată din toate părțile, incapabilă să ia o hotărâre, incapabilă să vorbească, simțind în trup o neputință de a face alte gesturi decât de a pune un picior în fața celuilalt pentru a merge, având în ochi o neputință de a privi altceva decât suprafața acelei ape, acoperită de mișcări mici, de parcă ar fi plouat, când de fapt nu ploua. În spatele lor, niște miorlăieli de trompetă, întretăiate,

perturbau aerul, precum cele ce se pot auzi duminica la periferie, după prânz, de la băieții care se duc să piardă vremea la acțiuni de binefacere. Apoi o voce se înalță; un bărbat care se întorcea în cantonament fredona refrenul unei arii populare pe care tocmai o auziseră la spectacol:

„Dacă asta nu-ți place,
Spune-ne ce pre-fe-eri...”

Și ea tresari la genul ăsta de bucurie în noaptea ce închidea în sine moartea; iar tresărirea o aduse lângă el. Ah! Toate momentele de fericire evocate, pentru acea biata voce a unui om comun! Succesiv primi în nari mirosul ierbii, mirosul apei, mirosul pământului, mirosul nopții, mirosul fânului, fiecare impunându-se la rândul său, și s-ar fi putut crede că mirosul pământului era cel al apei, că mirosul ierbii era cel al nopții. Un gest la fel de instinctiv precum cel de a pune mâna pe pasărea care fuge dintr-o colivie o îndemna să-l atingă pe acela care se afla alături de ea, să atingă fie și stofa hainei lui, chiar dacă nu i-ar simți trupul de dedesubt; iar urletul sirenelor, orizontul fabulos, cu nuanțele lui de violet și de sânge, așezau acea clipă dincolo de viața.

„Momentul îngăduie orice, își spunea ea. La ce bun aceasta neorânduială în lume dacă n-avem dreptul să fim și noi excepționali? Cum adică, epoca unei extraordinare dezordini ar putea trece fără ca măcar o singura dată această dezordine să ne fi servit la ceva? Regulile nu mai exista, binele nu mai este bine, râul nu mai este râu, tradițiile, iluziile, toate vechile temelii sunt date peste cap, iar eu mă aflu aici, singura, liberă, departe de ai mei și de legile noastre, iar de mâine voi reîncepe la fel ca și până acum? Mâine? Nu, peste cinci minute!...” Se văzu în autocar, în mijlocul femeilor care trăncăneau, atunci când acest minut va face deja parte din trecut, același trecut ca și pentru minutele de acum zece

ani; iar mâine dimineața, în camera străina, se va apleca peste jurnalul ei și va descrie lucrul de care nu avusese parte, înălțându-și uneori bustul sufocat ca să respire; și va trebui să aibă curajul să încerce să-și amintească și cele mai mărunte detalii, când ar fi atât de plăcut să poată uita... Ah, regretul ăsta, mâine! remușcarea!

Îl auzi spunând „Nu-i așa?” cu glas puternic, ca atunci când încerci să repeți o frază. Nu auzise că el vorbea. Clipa trecu, destul de confuză. Se pomeni la câțiva pași înaintea lui, care se opri.

— Să ne întoarcem, spuse el, aud că se pune în mișcare motorul uneia din mașinile voastre.

Se uita la el; în timp ce mergeau alături, nu-l putuse privi, în umbra, gâtul lui îi apăru straniu de luminos, ca și cum concentra tot ce lăsa dăre luminoase în întuneric, inaccesibil și apropiat la fel ca mirajele. Și în acea secunda în care, revăzându-l, se simțea de parcă i s-ar fi făcut o injecție cu alcool, gestul de a se întoarce spre ceea ce se afla în urmă, de a pierde din ochi orizontul de flacără și acel paradis imposibil, intensifica în sufletul ei conștiința plecării până la punctul la care realitatea se transforma în muzică. Crezu că exista ceva deznădăjduit ce se putea adopta, folosi, crezu că exista o posibilitate care nu se va mai regăsi niciodată pe pământ. Războiul considerat ca o epoca în care totul este permis și scuzat – la fel ca în timpul carnavalului din străvechea Veneție – aceasta idee o copleși și o stăpâni așa cum se întâmpla cu ideile care se nasc nu din inteligența noastră, ci din stratul cel mai profund al pământului nostru carnal. Știu că nu va rezista, că nu mai voia să reziste. Ar fi rezistat el oare, el care spusese: „Eu n-am rezistat niciodată decât prin exercițiu”? Astfel că în fața iminenței actului pe care-l pune la cale, și la gândul ca el va trebui realizat înainte să fi ajuns la acele mașini a căror masă o întrezărea în umbra, înainta clătînându-se și temându-se cu adevărat să nu leșine.

„În clipa în care vom trece de sârma ghimpata, mă voi ridica, îl voi trage spre mine, îl voi săruta. Totul se va sfârși sau totul va începe.” Nu-și mai închipuia nicio plăcere în acel sărut, nu mai multa plăcere decât dacă ar fi îmbrățișat trunchiul unuia din copaci; vedea plăcerea asta ca pe o datorie dificilă, o necesitate pentru a-și potoli tremurul, un fel de formalitate care ar introduce-o pe ea într-o lume nouă. Întreaga ei viață afectivă fiind anesteziată și inertă, n-o preocupa decât propria ei deliberare privind modul în care va fi dat acel sărut. Va lua ea mai întâi brațul lui Alban? Ce va face el? În ce loc de pe chipul lui va nimeri gura ei? Înaintea lor, sârma ghimpata era tot mai aproape, lungă fâșie strălucitoare prin câmpia întunecată, asemănătoare reflexului Căii Letee pe pământ.

Tânărul spunea:

— De-ai ști cât de fericit sunt în ceasul ăsta! Și pentru ce? Pentru că exiști, și pentru că exiști așa cum ești. Uneori te pot uita, de ce să n-o spun? Pot uneori să stau mai multe zile fără să am niciun gând pentru dumneata, dar sub aceasta uitare se afla siguranța că dumneata continui să exiști; și dacă îmi închipui viața mea lipsită de aceasta siguranță, dintr-odată – știi asta? – totul se prăbușește. Într-adevăr, dacă nu te-aș fi cunoscut, s-ar înălța în clipa asta din mine un regret atroce, o revoltă atroce care m-ar face să protestez și să blestem în agonie, mâine poate... Soubrier, Soubrier, ce disperare a fi dacă ceea ce exista prin dumneata n-ar mai fi!

„De ce a spus asta? De ce a spus asta? De ce nu mai pot crede că toate problemele astea de război contează pentru el mai mult decât contez eu? Nu, nu mai e cu puțință acum să distrug... Ah, de ce m-a vrut astfel? Dar de ce eram eu astfel? De ce el și cu mine nu suntem la fel ca ceilalți?” Gândurile lui Dominique goneau, goneau cu zgomot de tren. Ar fi vrut să vorbească, să spună ceva, să-și repare tăcerea de mai înainte, și nu putea, de parcă i-ar fi fost tăiată

limba, și crezu că nu răspunsese nimic, fără să-și dea seama că șoptise o mică frază puerila, absurdă de altfel, aproape de neînțeles: „Simt așa cum crezi dumneata...” Nu mai văzu sârma ghimpată din fața ei. Trecuseră.

Trecuseră! Își aminti. Făcu ochii mari. Se simți mai bine, ca atunci când ai vomat. Era ca și cum acel sărut devenea materialmente imposibil; ca și cum într-adevăr, odată depășită sârma ghimpată, nu mai era nevoita să dorească, nu mai trebuia decât să accepte. Ei, bine! Accepta. Va trăi nutrindu-se doar din orgoliu. Va părăsi spitalul și toate lucrurile lui tulburi. Își va regăsi viața ei de odinioară, va restabili și va menține stilul acelei vieți care constituia partea ei de neînlocuit. Din nou vor face „să progreseze ceva în lume”, așa cum îi spusese într-o zi prietenul ei. Va fi eroică; îi lipsise lucrul ăsta până acum. I se făcuse o favoare, aceea de a putea fi eroică.

Însă din stânga ei, glasul se îndrepta spre ea, iar forța și blândețea se amestecau în fiecare frază, și nu existau fraze dure și fraze blânde: „De aceea am putut fi orb, da, orb în mijlocul abisurilor pline de muzică, dar fără a face vreun pas greșit atât timp cât mi-am pus mâna pe umărul dumitale ca pe o rampă, și am putut pași în mijlocul flăcărilor cu gândul existenței dumitale în jurul meu ca o platoșă de nepătruns...” Nu mai auzi nimic, apoi auzi iarăși: „Când mi-era de ajuns să-ți zăresc în depărtare silueta pentru a simți ca pe o adiere dorința să fii fericită, și când această fericire pe care ți-o doresc îmi sfâșie sufletul.. Nu mai auzi nimic, apoi iarăși auzi: „Te-am ținut de toate lucrurile puternice la care ții. Forța mea e mereu alături de dumneata! Mereu alături de dumneata!” Își aminti de o frază pe care el i-o spusese: „Trebuie să-ți închipui întotdeauna că ceea ce-ți spun este rostit în mijlocul unei muzici sublime, Beethoven sau Wagner, sau muzica să fie sublimă

pentru dumneata, căci lucrul ăsta se naște în mine dintr-o asemenea muzică și nu poate fi înțeles decât în această muzică”. Ea-l întrebase: „Ca fulgerele prin zgomotul unei furtuni?” El răspunsese: „Mai curând ca niște păsări luate pe sus. Am dat drumul strigătelor mele ca unor păsări mari care se vor întoarce să se rotească în toate amurgurile dumitale”. Atunci corul imens al soldaților crescă, o ridică, o luă cu el pe înălțimi neomenești, printre vânturile fermecate. Văzu cerul mare și negru crăpând precum o ceașcă, un izvor de foc curgând prin crăpătură, un alt cer întredeschizându-se, unde se aflau cei puri și cele pure. „Nu te teme! Nu te teme! Nu voi fi cea al cărei corp mereu oferă sau cere. Voi rămâne dură pentru a te putea susține, și fără a putea fi niciodată atinsă de ceva, și închisă, și dușmănoasă, și sterilă, și lipsită de mișcare, și fără grai, și fără alt zâmbet în afară de zâmbetul ghețarilor strălucitori al căror frig te arde, ca mine, – așa cum ți-o făgăduiesc în seara asta, în întunericul ăsta, doar cu dumneata singur lângă mine singura...”

Ajunseseră în spatele hambarului, unde se auzea încă zgomot de voci. De partea cealaltă, motorul mașinilor duduia. Se opriră.

„Dominique Soubrier, îi zise el luându-i mâna, îți spun la revedere.” Și apoi, cu o emoție intensă, dar zâmbind, cu pleoapele pe jumătate închise: „Să fii mereu cuminte”. Fără a înceta să zâmbească, îi spuse iarăși ca unui copil; „Țin mult la dumneata...”

Stătu înaintea lui, față în față cu el. Îl privi, îi văzu zâmbetul, îi văzu sufletul până în străfunduri, sufletul lui mare care cobora spre ea ca un fluviu. Preț de trei secunde îl privi astfel. Apoi totul se topi, se pierdu înlăuntrul ei. Își pleca obrazul peste acea mână care i-o ținea pe a ei. Și își apăsă acolo gura, fără să și-o miște, cu buzele nemișcate, buze nemișcate care nu sărutau.

IX

ARGO

Parcă era nava *Argo*: era încăpătoare mașina în care, în umbra, nu se vedeau strălucind decât reflexele albastre ale puștilor, cutiile de metal ale măștilor, capetele purtând căști care, stând față în față, răsăreau la ferestre, așa cum într-un desen de pe o cupa grecească apar capetele eroilor la ferestruicile navei; era ceva frumos ce ținea de război și care, în liniștea nopții pe sfârșite, mergea spre bătălia dură. Luna, care urmasese câțva timp camioanele, definitiv lăsată acum în urmă, rămăsese agățată deasupra unui acoperiș parcă spre a muri acolo. Puțin câte puțin, jur-împrejur, masele copacilor căpătau forma, se deslușeau căpițele și cătunele joase singurate; brusc întreg răsăritul izbucni ca într-o muzică. Era plin de incandescență și de lavă care, cu fiecă clipă, își înteteau culorile, cele strălucitoare devenind și mai strălucitoare, cele întunecate și mai întunecate, iar asta făcea să retrăiască acropola Titanilor, certurile zeilor deasupra *Iliadei*, fabuloase traversări ale Marii Roșii, având în fundal, îndărătul norilor barbari, cetăți de portocali ce coborau la vale. Apoi totul se potoli. Atunci soarele se ivi, alb și curat ca o ostie sau ca o perla, și se rostogoli pe drum ca un avion care rulează înainte de a se desprinde de sol; în sfârșit se desprinsese și începu să urce. Se iviră primii țărani. Opriți pe marginea drumului, îi priveau pe vitejii care o porneau spre bătălia cea grea și, ridicându-și mâinile, îi salutau.

Tristețea zorilor. Ce se va întâmpla în această zi? Era atât de frumoasă! Ce va lumina oare acest soare pe care-l priviseră născându-se și pe care, la aceeași oră, oamenii îl vedeau pe promenada Ranelagh sau pe bulevardul Courcelles, foarte jos printre case, ca un lampadar electric nestins încă? Fiecare observa în tăcere schimbarea înfățișării regiunilor pe care le străbăteau. În centrul unei imensități pustii, plină de țipetele ciorilor, în fața orizontului viclean, zăriră trei, patru baloane de observație care *te vedeau* și despre care nu puteai ști dacă erau franceze sau germane, zăriră de fiecare parte a drumului pâlniile recent scobite, și mulți ochi cătară pieziș după un șanț apropiat. Iar apoi, parcă pentru a răni și mai mult, schimbarea direcția, se întoarseră îndărăt; câțiva din contingentul 18 de recruți se întrebară (din moment ce, la urma urmelor, nu li se spusese decât lucruri vagi) dacă nu se coborau pur și simplu la odihnă. Se vedeau totuși în depărtare pe câmpie dăre lungi de aburi, pe care le asemuiau la început cu cele care plutesc dimineața peste râuri; însă vântul se pornise și putură desluși că era vorba de praful altor convoaie, altor nenumărate convoaie care rulau toate în același sens ca și propriul lor convoi, căci vântul, spulberând praful îndărătul lor, le detașa ca pe niște umbre chinezești; și speranțele se stinseră. Lăsară în urmă alte sate asemănătoare, alte câmpuri asemănătoare; se încrucișară cu niște turme. Pe spinarea oilor stăteau cocoțați niște grauri, iar oile păreau aproape negre pe pământul alb de promoroacă; văzura plugari, iar fierul plugului sclipea la răstimpuri, pe întinderea aceea, cu un luciu de nesuportat, ca și cum omul, săpând materia misterioasă, făcuse să țâșnească din ea stele. Și din colțul șaretelor de pe drumuri, de pe șlepurile care alunecau pe apă, din pragul ușilor, dindărătul grilajelor pe care chiciura punea dantele argintii, oamenii ridicau mâna și îi salutau.

Era o binecuvântare care renăștea la nesfârșit, care mergea de la unul la altul ca flacăra. Femeile și copiii îi binecuvântau pe vitejii care porneau la bătălie. Două bătrâne dădură fuga în gradina, când camioanele stătură, și tăiară toți trandafirii; ba una, și mai bătrână, înălță mâna fără s-o agite și, tot timpul cât trecu șirul, își ținu mâna nemișcata în aer, iar uneori mâna ei slăbea de oboseală, dar iute o ridica mai mult pentru ca băieții ăștia care trec acum să nu creadă că erau iubiți mai puțin decât cei de dinainte; o tânără mamă își ridica în brațe copilul; un bătrân schița salutul militar; un băiețel culese o panseluță din fața porții, în timp ce convoiul era oprit, dar la început nu îndrăzni s-o ofere; mama lui îl împinse de la spate, dar când mașinile plecară din nou, alerga după ele și azvârli, roșind, florica într-una din mașini, iar cel care o lua fu Alban, mișcat până în străfundul inimii. Iar oamenii gândeau: „Am văzut-o și pe-asta. Eram doar niște bieți țărani și funcționari, n-am crezut niciodată ca am putea avea o asemenea importanță. Dacă ne vom întoarce, ne vom aminti mereu de ceasul asta în care lumea ne iubea așa de mult. Dacă vom muri, ei bine! Știm că n-o să murim părăsiți. Vă mulțumim, la toți și la toate, pentru ceea ce ne dăruieți acum. Primiți mulțumirile soldatului care se va duce să se bată plin de curaj”. Și porneau mai departe, întrezărind și lăsând în urmă fericiți în pragul ușilor, și făgăduieli și răspunsuri, și mereu, ca o neconținută înflorire, capetele se descopereau, iar mâinile salutau; cele care întorseseră brazda, sau care torseseră lâna, sau ținuseră mătăniile, sau cunoscuseră plăcerea, toate capetele se descopereau și toate mâinile salutau, așa cum sunt salutați morții.

X

NOCITUM PHANTASMATA

— Dragul meu Prinnet, cât ești de murdar!

Alban îl vedea pe băiat în fața lui, așezat pe pragul adăpostului, îi vedea nuanța cenușie a obrazului scofâlcit de oboseală, urechile mânjite de pământ, părul care-i cobora peste gât, țeapăn, fără culoare ca lâna unui mic animal de la țară., Jiu ne mai apărăm. Au căzut miile de podoabe sociale. Iată bietele noastre trupuri nude și tristețele noastre legi inferioare. Și totuși, departe de inferioritatea trupească și de toate misterele deloc frumoase, sufletele noastre sunt intacte și în siguranță și nu s-au gândit niciodată să se trădeze pe ele însele.” Și, în acea negare a aparențelor, prietenia lor căpăta și mai multă noblete.

Tristă zi de 19 iulie! Debarcați din camioane lângă Oise, de două săptămâni umblaseră din sat în sat, cantonând în fiecare dintre ele timp de câteva zile, pentru a adopta în sfârșit pozițiile secundare, noaptea trecută, în inima acelei pădurici pe care o moleșea o ploaie parfumată.

După cină, Prinnet venise să stea cu Alban și acum era așezat la intrarea în strâmtul adăpost, sub ploaie, ca și cum nici n-o simțea. Cu casca șiroind de apă, cu mâinile uscate, cu bizara pânză cauciucată pe care o ținea prinsă pe el cu capete de sfoară, cu jambierele pe care se distingea stratul umed de noroi proaspăt pe deasupra stratului uscat, ai fi spus că ieșea direct din epoca vâscului și a suliței. Un câine vagabond pe care-l adoptase stătea în fața lui, cu botul așezat pe genunchii lui, uitându-i-se în ochi cu o privire înecată de tristețe. Înăuntru, ghemuit pe un pat de ferigi,

Alban, cu încălțăminte sfâșiată, își înfășură cum putea în jurul piciorului doua batiste, în locul șosetei pline de pământ.

Tristă zi! Trist sfârșit de zi! Marele atac german, așteptat zi de zi, timp de o luna, se declanșase în ziua de 16. Se spunea că fusese mai puțin fulgerător decât celelalte. Oricum pentru Prinț și Alban, dușmanul putuse trece peste Mama și lucrul asta îi descumpănea.

De la 21 martie, fiecare ofensiva germană pătrunsese ceva mai departe spre inima Franței. De fiecare dată când voiseră ceva, obținuseră. La 21 martie ajunseseră la Montdidier; la 10 aprilie la Bailleul; la 27 mai ajunseseră la Château-Thierry; la 9 iunie cuceriseră Matz. Astăzi, manevră dificilă în toate veacurile, traversarea unui fluviu a fost făcută într-o singură noapte, ca și cum n-ar fi găsit pe nimeni în fața lor. Au avut răgazul să construiască poduri! Au avut suficientă încredere pentru a se lupta cu râul! O stupefacție posacă îi amorțea pe cei doi tineri.

Tristă zi! Trist sfârșit de zi! Ploaia oricum a încetat. Se aude bubuitul tunului, la intervale regulate, ca sforăitul unui om. Unda după undă, o amorțeală coboară, se lasă peste suflete, odată cu amurgul. Pe pământ, în dreptul chipurilor lor, se văd cutii de conserve găurite, pline cu apă galbenă, cu bucățile de hârtie și smocurile de iarbă care au șters gamelele, impregnate cu grăsime coagulată. Iar în adăpost, claie peste grămadă, dispărând unul câte unul pe măsură ce le acoperea umbra, toate acele biete lucruri, o dezgustătoare gamelă răcită în care muștele stau nemișcate, un coltuc de pâine presărat cu pământ pe care-l poți auzi cum scârțâie în dinți, o sticlă de un sfert cu drojdia de vin pe fund, o pânză de cort pe care sclipesc cristalele de praf, un mic volum de Plutarh pătat pe care Prinț tocmai i l-a înapoiat lui Alban, ranițe cu pete de grăsime și de ceară de la lumânări, biete lucruri înnădite și trecute, biete lucruri pe care le izbești noaptea cu capul, care se

rostogolesc, care fac să-ți cadă pământ pe gât, care fac atâta zgomot când îți ții respirația, care ocupa atâta loc când sunt împrăștiate, și totuși, peste cinci minute, le vei închide în raniță și le vei ridica, și le vei căra, le vei desface, le vei reface de sute de ori înainte de sfârșitul vieții ăsteia de câine. Și peste toate astea, peste alimente, peste paturi, în toate locurile unde îți vei așeza obrazul sau vei pune gura, și chiar pe corpul tău (de parcă ar vrea să marcheze prin acest lucru în ce măsură le aparții), sumedenie de gângănii murdare ieșind din pământul umed odată cu seara, ieșind din găoace în mijlocul gunoaielor odată cu căldura, muște, libărci, țânțari, larve, se așază, mișună, dau de știre că în noaptea asta te vor năpădi așa cum îi năpădesc pe cei morți. Și totuși, pentru cei doi băieți, pentru faptul ca trăiesc acest lucru împreună, toate astea sunt bune.

...Din străfundul mizeriei, chipul tinerei fete se înalță...

Iată-o înaintea lui, Soubrier cea frumoasă, caldă și aurie de parcă ar fi stat mereu în lumina asfințitului. Nu vorbește, aceasta veșnică tăcută care spune prima la revedere la telefon; nu râde, nici nu zâmbește. Alban îi cunoaște însă dintele de aur.

În destinderea de după alergare, deschidea gura, aspira aerul. Alban îi văzuse atunci dintele de aur. Fata părea un element al naturii purtând în sine o pepită neatinsă.

Aurul acela se potrivește cu tot ceea ce în ființa ei este strălucitor și feciorelnic. În orice împrejurare, în orice moment al zilei ar fi surprinsă, totul în ea este perfect feciorelnic, iar batista care i-ar șterge chipul n-ar lăsa să se vadă nici măcar o pată. Se pare că natura a vrut să realizeze aici o capodoperă umană într-un stil limpede și viguros. Nu și-a lăcuit niciodată unghiile, dar pe unghiile ei se mișcă lumina; nu-și umezește buzele, dar buzele ei strălucesc; marginea urechilor ei pare dată cu lac; corneea ochilor

ei este proaspătă. Părul ei are un luciu ușor precum cel al frunzelor de laur.

Nu-și dă cu parfum, însă veșmintele ei se odihnesc noaptea între săculeți cu lavandă, parfumul acesteia se păstrează până la amiază. De la prânz până seara, mirosul pielii ei este mai puternic. Pielea ei are o aromă, ca fructele, ca plantele, ca lemnul copacilor; și această aromă e ca o mână care modelează inima lui Alban.

O vede mergând, venind spre el, cu pasul ei hotărât, care o face să pară un pic stângace când trebuie să meargă fără nicio țință. Occiputul și omoplații ating același plan. Stă atât de dreaptă, și e atât de suplă, fără să-și folosească mușchii, încât nu e nimeni care, chiar și pe stradă, să nu fie sensibil la acea spontaneitate. Sub fustă, atunci când întinde piciorul înainte, partea din față a coapsei se bombează, de la șold și până la genunchi: o delicată rotunjime, cu totul divină. Labele picioarelor sunt lungi cât jumătate din lungimea de la rotulă până la pământ.

Pășește, vine spre el, se apleacă peste mâna lui și o sărută.

Un fior îl străbate. Durerea izbucnește în el ca o conducta de apă care se sparge. Scutură din cap pentru a alunga imaginea. „Ce faci! Ce faci!”

— Cum se numește câinele tău? întreabă Alban.

— Se numește Câine.

— Câine, cum așa?

— Da.

— Câine... Să fie într-un ceas bun! Păi, e un nume!

Alban mângâie animalul, îl ridică de spate trăgându-l de coadă, își bagă degetele în botul lui, îi sucește o labă, îl trage de mustață, îi întoarce pe dos o ureche, îi face tot ce îi place unui câine să i se

facă. Câine latră ușor, cuviincios, dar nu mai poate de bucurie că se ocupă cineva de el.

— Se pare că se dă alarma în fiecare noapte. De altfel, știi că avem în pădure un mic cimitir? spuse aspirantul. Dacă sunt ucis aici, tot aici vor veni să mă vadă cei de acasă. Mă întreb la ce gară trebuie să cobori. Dar crezi că vor lăsa trupurile aici?

Alban făcu un gest: nu-i păsa.

— Îți mărturisesc că eu gândesc la fel cum gândea călugărul Joseph Bernier, care cerea, fiind pe moarte, să i se arunce trupul la gunoi. Credem noi oare în suflet, da sau nu? Dacă da, toate poveștile astea cu înmormântări și coroane... îți mărturisesc că văd în ele o cumplită victorie a sensibilității exagerate asupra rațiunii.

Simți că îl șoca pe aspirant. La rândul său se simți șocat de lipsa de curaj pe care o întâlnea în jurul lui. „Este emoționat de o *image*-, e revoltat de imaginea trupului său azvârlit la gunoi.” Și cum Prinnet spunea: „Eu, dacă aș fi ucis, aș prefera să rămân aici cu camarazii”, deși acea frază își făcuse drum spre inima lui, răspunse sec: „O voi spune unchiului tău, dacă va fi cazul”, astfel încât Prinnet nu mai spuse după aceea nimic.

„De ce sunt oare răutăcios cu flăcăul ăsta bătrân?” se întreba Alban, cu un pic de remușcare. Dar îi plăcea atât de mult să conducă un suflet orb drept în fața realității, ca pe un cal cu ochii legați pe care îl duci la taur, apoi să pună față-n față sufletul și realitatea și să părăsească acolo acel suflet șovăielnic. Nu-i cruța de acest joc pe cei pe care-i iubea cel mai mult, iar scuza lui era că nu se cruța pe el însuși de această încercare. De aceea confirmă ceea ce spusese. Apoi îi veni ideea că, rămânând acolo, în noaptea ce se lăsase, Prinnet mărturisea poate o obscură dorință de a se găsi alături de el dacă bombardamentul va avea loc; și acest gând nu-i fu pe plac, apoi îl înduioșă, iar în cele din urmă categoric îi

displăcu. Nu cumva își pierdea ceva din stima pentru această ființă, tot spunându-și că ființa asta avea nevoie de el? Asta era suferința lui.

— O să-ți găsești drumul de întoarcere? întrebă el cu cruzime. Aproape ca nu te mai disting, atât e de întuneric, dacă n-ar fi vârful țigării tale.

— Nu-ți bate capul.

Păstrară tăcere îndelungată. Câine dormea desigur. Nu se mai auzea zgomotul oamenilor, nici cel al muștelor, nici cel al tunului, nici cel al ploii nesfârșite. Nu se mai auzea niciun zgomot. Cu fiecare clipă, noaptea le acoperea tot mai mult chipurile. Tot astfel, odinioară, când, în amurgurile de iarnă, cu gurile ridicate, traversau grădina Luxembourg: grupuri de colegieni care „ieșeau” umblau fără rost pe aleile pustii; răpăitul îndepărtat al unei tobe se auzea intermitent și îi făcea să viseze la vitejii militărești pe acei copii dintre care mulți aveau să moara; ceva înfierbântat și un pic trist urca dinspre vechea grădină a culturii în care, mergând de la un grilaj spre celălalt, dintr-odată mai fermi în întunericul care se lăsase, simțiseră cum gloria merge alături de ei.

Din gura invizibilă, din gura beznei, se auzi un glas:

— Te-ar necăji dacă am fi bătuți?

Vocea aceea a nu știu cui! Căci Alban nu mai deosebea nimic în bezna.

— Tot tu ești cel care-mi vorbește?

— Păi...

— Cum poți să mă întrebi așa ceva? Crezi cumva că fac parte din cei care nu se simt bine decât atunci când aud muzica militară?

Dintr-odată, Franța îi apărură ca o persoană care va muri, și se simțea plin de remușcare din cauza neajunsurilor pe care i le pricinuisese.

— Biată patrie! Știi, o iubesc mult. Noi nu prea ne asemănăm... Ei îi place zâmbetul, îi place cântecul sentimental, îi place să se dăruiască fără noimă... dar nu o pot lăsa baltă. Și apoi, e totuși mai bine să fii cinstit.

— Da, și eu sunt mulțumit că nu-s lichea.

Prinet mai adăugă:

— Mi-am făcut întotdeauna datoria.

Argoul ăsta și emfaza asta mărunță, micile jurăminte rostite în fumul țigarilor, bietele fraze de iubire spuse cu vorbe de liceeni, să stăm să le ascultăm, să le ascultăm! Sunt șoaptele spuse la pieptul cuiva, și e nevoie să taci ca să poți apoi vorbi mai bine.

Când Prinet trage din țigară, capătul incandescent al acesteia îl luminează. Preț de o clipă ies din întuneric lungile mâini uscate, frumosul chip sever și obosit, oboseala tragică de sub cască, mai puțin tragică totuși decât în dimineața aceea în care Alban l-a văzut, sleit, dormind în plină zi. În fața gurii căscate a adăpostului, Prinet să fie oare cel pe care tocmai l-a văzut Alban, sau, în străfundul viselor lui, îl văzuse pe cel mai tânăr dintre legionarii care se încălzeau la poarta Mormântului? O, mărunți legionari care vegheați asupra Franței, nu veți cădea când o veți vedea reînviind!

— Îmi iau o permisie peste trei săptămâni, spuse Prinet. Apoi, după un scurt moment: Eh, zic și eu așa... Dar după patru zile n-o să mai știu ce să fac...

Iarăși o perioadă de tăcere, și întrebă:

— Te gândești vreodată la moarte?

— La a mea, niciodată.

— Dacă ar trebui să faci micul pas care desparte promisiunile, intențiile, vorbele, de actul care este cu adevărat sacrificiul total, micul pas care îi desparte pe cei care consimt să dăruiască *mult* de cei care consimt să dăruiască *totul*, l-ai face?

— L-aș face.

Alban găfâie un pic, precum Pythia când intră în transă. Glasul ăsta din întuneric se plimbă pe deasupra lui ca arcușul pe coardă.

— L-aș face, dacă ar trebui – mă jur pe sacramentele pe care le-am primit ieri-dimineață! Nu cunosc utilitatea jertfei mele și, în fond, cred că mă jertfesc pentru ceva ce nu înseamnă nimic, ceva ce reprezintă gloatele pe care le urăsc. Crezându-mi sacrificiul inutil, și poate și nechibzuit, lipsit de martori, lipsit de dorința, renunțând la viața și la minunatul parfum al ființelor, mă năpustesc asupra viitorului indiferent doar din mândria de a fi fost atât de liber. În *Iliada*, Diomede se năpustește asupra lui Eneea, deși știe ca Apollo îl face pe Eneea invulnerabil. Hector prezice ruina patriei sale, captivitatea soției sale, înainte de a se întoarce să se bată de parcă ar crede în victorie. Atunci când calul profet îi vestește lui Achille moartea sa apropiată, eroul răspunde: „Știu”, dar, în loc să-și încrucișeze brațele și să aștepte, se năpustește și ucide alți oameni în bătălie. Astfel am trăit și eu, cunoscând zădărnicia lucrurilor, dar acționând ca și cum m-aș fi lăsat păcălit și jucându-mă de-a omul pentru a nu fi respins ca zeu. Da, hai să contopim indiferența mea și indiferența viitorului! După ce m-am prefăcut ca am ambiție, și nu aveam, după ce m-am prefăcut că mă tem de moarte, și nu mă temeam, că sufăr, și n-am suferit niciodată, că aștept, și n-așteptam nimic, voi muri prefăcându-mă că aș crede că moartea mea servește la ceva, dar fiind convins că nu slujește la nimic și proclamând ca totul este drept.

Un lung moment se scurge fără niciun răspuns din partea aspirantului, ca și cum aceste cuvinte l-ar fi dat gata.

— Ești tot acolo? zise Alban.

— Firește.

— Nu mai spui nimic.

Auzi glasul care parcă se prăbușise:

— Mă gândesc că vorbești, scrii, proclami lucruri nobile și frumoase, oamenii te urmează, se bizuie pe tine, și dintr-odată te eschivezi, distrugi totul și nu doar ce păreai să construiești, ci tot ce era solid în tine! Aș putea aminti acele conversații ale noastre mai serioase, în care mi-ai spus lucruri care mi-au strâns inima.

— Ți-au strâns inima... Ești convins că eu sunt nefericit! Probabil că numești asta o „doctrina a disperării”! Dar cine m-a pus să vorbesc? Ah! De mi-ar smulge limba obuzul ăla care mă va răni! De-aș putea în sfârșit să fiu luat drept unul dintre ai lor! De-aș putea în sfârșit să iubesc fără să mă mai trezesc, așa cum fac ceilalți!

Culcat în adăpost, tristețea îl învălui de parcă ar fi fost culcat pe fundul unui fluviu. Neputința și generozitatea lui, îndoiala că ar putea iubi complet pe cei pe care trupul lui nu-i iubea, oboseala de a nu fi niciodată de acord cu majoritatea, însăși acea concepție asupra morții care, un pic mai devreme, îl încânta, iar acum era pe jumătate stinsă pentru că băiatul acela n-o admira, și multe alte lucruri, și multe alte motive de a fi singur și lipsit de blândete, toate astea îi țesură un soi de plasă întunecată care-l ținutua de pământ, cu brațele întinse ca pe o cruce.

Glasul reapăru, așa cum o stea se ivește iarăși dintre nori:

— Cunoști jurământul tinerilor atenieni? Tocmai l-am citit în volumul tău din Plutarh.

— Nu, spuse el cu o voce lipsită de inflexiuni.

— „Nu voi dezonoara aceste arme sacre. Voi lupta pentru căminul meu și pentru zeii mei, singur sau cu un prieten... (făcu o mică pauză). Nu-mi voi părăsi camaradul în luptă..

Alban ghici întrebarea învăluită, speranța, reproșul poate, îndrăzneala neprevăzută în bezna bună pentru cei slabi. „Nu, nu,

nu te voi părăsi, camarad al meu, în luptă! De-ai ști cât mi-ar fi de ușor să-mi dau viața pentru tine! și totuși, sacrificiul asta suprem l-aș face pentru o prietenie de care uneori mă îndoiesc! Bietul de tine, incoerența mea îți «strânge inima», dar mulțumește-mi că nu sunt mai logic, pentru ca abia atunci te-aș putea părăsi...”

Tocmai se pregătea să vorbească când se auzi șuierul. Printr-o intuiție fulgerătoare, îl situa chiar în spațiul pe care ei îl ocupau. Nici nu apucase să arunce pătura de pe picioare că o lucire roșcata lumina deja tranșeea ca o prezență care tocmai intrase. Aerul se disloca. Tavanul de pământ păru că se prăbușește peste ei.

— Afara! strigă Alban. Unde-i adăpostul? Poți să găsești drumul?

— Nu, nu, să rămânem aici, nu văd absolut nimic...

Alban se lipi de unul din pereți, pentru a micșora suprafața de trup expusă. Auzi glasul prietenului:

— E prima dată că se dă alarma când suntem împreună.

— Unde ești? Nu vad absolut nimic. Nu văd nici măcar intrarea în tranșee.

— Atenție!

Sunetul se rotunjea, își amplifică gălgâielile, se îndrepta tocmai spre ei acum, cumplit, cu zgomotul unui tren complet care circula în spațiu și se năpustește asupra ta... Dumnezeu!

Simți că se întâmplase, se petrecuse lucrul acela oribil, strivirea, separarea trupului în dreptul șalelor, cu pământ în gură și în nări care-l sufoca, cu creierul plin de pământ, moartea. Inconștient își îndreptă trupul, ca un obiect străbătut de un curent electric, inconștient lovi cu capul în ceva tare, făcu câțiva pași clătinându-se, inconștient strigă „Aaaa! Aaaa!”, apoi își dădu seama că era în picioare, dar nu știa dacă murise sau trăia, nu știa dacă trupul lui mai exista, dacă membrele lui nu erau împrăștiate. Când își

recăpăta respirația pentru a striga iarăși „Aaaa!”, ceva venind din creier probabil că se declanșă și interveni, căci nu mai slobozi niciun strigăt. Atunci își dădu seama că trăia.

Fără să fi remarcat zgomotul ca de tren, auzi noua explozie apropiată, văzu apariția luminii străbătute de trunchiurile copacilor, nici măcar nu-și coborî capul atunci când schije, bulgării de pământ, ramurile rupte plouară împrejurul lui.

În întuneric, glasul lui Prinnet se făcu auzit, sacadat:

— Eu... eu... Eu... eu nu pot... eu nu mai pot vorbi...

Nu răspunse, ca și cum n-ar fi înțeles.

— Alban!

Nu răspunse. Frunzulițe desprinse se așezau pe chipul lui, discrete ca niște degete feminine. Un sufocant miros de pârlit otrăvea aerul.

— Alban!

Vocea era hidoasă, cu adevărat un suflet care iese din gâtlee, care este scuipat în afara corpului pentru a implora.

— Prinnet! strigă el, dezmeticit.

— Sunt rănit.

— Doar n-o să mori?

(Fără îndoială că nu-și dădea prea bine seama de ceea ce spunea.)

Glasul, jalnic, scăzut, adunat parcă asupra pământului, spuse:

— Nu știu.

Din nou șuierul. Un altul. Un altul. Fulgerele jur-împrejur, ca în timpul furtunilor. Apoi ele încetează, tirul se alungește, obuzele cad mai departe. Întreg spațiul nocturn e parcă plin de pisici hidoase, asemănătoare acelor zidite de vii și a căror urmă crispata se vede pe piatră. Zboară precipitat miorlăind, cad asupra oamenilor pentru a-i mușca de ceafă.

— Unde ești?

— Sunt aici.

— Nu te văd! Nu văd nimic! Unde ești rănit?

— La coapsă, poate la pânțele, nu știu.

— Îi aud glasul din toate părțile.

Îl atinse, își plimbă mâinile de-a lungul brațelor lui.

— Du-mă la postul de prim-ajutor. Nu mă pot mișca.

— Dar e cu neputință! Nu se vede nimic, nimic. Te ating, dar nu te deslușesc.

— Nu pot rămâne aici! Nu pot rămâne aici! Am poate o schijă în buită. Pot să crăp peste un minut dacă nu se face nimic cu mine.

— E cu neputință! Mă duc să caut chibriturile, să văd ce ai...

— O să fim reparați cu chibriturile tale... Ah! M-am săturat de toate astea! Ajunge! Ajunge!

Încruntându-se, holbându-și ochii, într-un nemaipomenit efort bărbătesc, Alban încercă să-și stăpânească mintea care o lua razna. Întinse mâinile, băjbâind după cutia cu chibrituri, nu mai recunoscă nimic, se întrebă dacă nu fuseseră cumva azvârliți la câțiva metri, îi strigă „Scârboșenie!” lui Câine care se pitula printre picioarele lui, își dădu rapid seama că nu trebuia să aștepte lumină de nicăieri.

— N-ai la tine pachetul de pansamente?

— Nu. Dar tu?

— Nici eu.

Din nou își întinse mâinile, avu impresia că cercetau pretutindeni când de fapt mâinile se întorceau mereu în același loc, și erau febrile, iar întreaga lui voință nu era în stare să le liniștească.

— Nu le găsești?

Se poticnea de lucruri tari care-l loveau, băga mâna în pământ noroios, simțindu-și sufletul cum o pornea din nou în derivă, coborând, coborând, așa cum coboară lucrurile în coșmaruri. Iar șuietul obuzelor, încovoiindu-se pe deasupra capetelor lor, lansa parcă niște curbe sonore care se încrucișau și îi țineau prizonieri.

— Nu le găsești?

Pipăi o raniță, băgă mâna înăuntru, își recunoscuse după atingere aparatul automat de ras, săpunul, o pungă cu acte care se împrăștiară, lucruri nedefinite pe care le arunca în dreapta și în stânga.

— N-o să găsesc nimic! N-o să găsesc nimic! strigă el, gata să plângă de neputință. Apoi, spuse, în mod absurd: Mă duc să caut pe cineva.

— Nu! Nu! Alban! Te implor, nu pleca!

Ah! Cuvintele acelea, fraza teatrală spusă nu pe scenă, ci în viață, alături de tine, de cineva care, poate, o să moară. Îi venea să-i strige: „Jiu muri! Nu muri!” ca și cum ar fi fost nevoie să-l convingă.

— Dar pot să strig după cineva! exclamă el, brusc iluminat de această idee atât de simplă, prima pe care ar fi trebuit ei s-o aibă.

Strigă, nu-și recunoscuse vocea, nu căpătă răspuns, chemă iarăși. Împrejur, tot cerul, greu de deslușit, era plin de lungi vaiete de obuz, care semănau cu vaietele unor copii mici, tot cerul semănând cu ceva viu care se tânuie. Nicio ființă nu răspunse, deși erau acolo sute de ființe.

Veni înapoi.

— Sângerează tare rana?

— Cum vrei să știi, din moment ce nu se vede nimic? Nu simt plaga... simt locul unde mă doare... Nu simt mirosul sângelui pe degete.

— Poate că-i doar o schijă mică. (Reîncepea să spere.) Și pe pânțele?

— Nu simt nimic. Dar locotenentul Guillout nu s-a ales și el cu o schijă în coapsă, care a mers mai sus și a perforat intestinul?

— Așa s-a spus, dar...

Nu era adevărat? Nu spusese asta toată lumea? Neliniștea reîncepu. Dintr-odată piciorul lui strivi ceva care scoase un zgomot sec...

— Chibritele!

Scăpără unul, care nu se aprinse, mai numără încă cinci în cutie, îl scăpără pe al doilea cu o nesfârșită emoție. Flacăra țâșni. Întrezări corpul, chipul. Flacăra se stinse.

— Unde-i cutia?

N-o mai găsea. Bâjbâi, simți că o făcea să cadă, își plimbă mâna pe jos, recunoscă o gamelă de un sfert, își udă degetele, recunoscă cutia în lichid: în mijlocul adăpostului răsturnat, gamela pe jumătate plină cu vin rămăsese intactă, iar cutia căzuse înăuntru. Scăpără cele patru chibrite. Niciunul nu se aprinse.

Se dădu pe spate, își sprijini spinarea de perete, își deschise spre adâncul nopții ochii care-l ardeau. Măsură marea indiferența a naturii, care, rând pe rând, când îi proteja, când îi chinuia, iar mintea lui acceptă asta, găsi că era în ordinea lucrurilor. Pe deasupra agitației lor comune, el și natura își uneau părțile inaccesibile. Întinse mâna spre gamela și bău restul vinului pe nerăsuflăte.

— Cât poate fi ceasul? Întrebă Prinete.

— Nu-i târziu. Unsprezece, îmi închipui...

— Unsprezece!

Mai erau încă patru ceasuri lungi până în zori.

— Nu te simți rău?

— N-am dureri, dar îmi simt toată partea dreapta paralizată.

— Poate că te-a lovit ceva din lemn sau pământul căzut.

— Dar tu, n-ai pățit nimic?

Zâmbi. În sfârșit cineva se îngrijea și de soarta lui! Spuse că nu, fără umbră de amărăciune. Apoi:

— Știi, ar trebui să încerci să dormi.

— Ah, să dorm!

— Nu ți-e frig?

— Un pic.

Fără zgomot, pentru ca Prinț să nu-i ghicească gestul, își scoase mantaua, o așeză peste aspirant, își închipui că așa l-ar fi acoperit dacă ar fi murit.

— Hai, dormi. Dacă ar fi ceva rău, Câine ar scheuna. Câinii au presimțiri, știu multe lucruri... Dar vezi, e liniște. Doarme dus.

Se așeză. Îi puse mâna pe umăr; din nou își întoarse ochii spre cerul greu de deslușit. Așa cum dintr-o pajiște îndepărtată nu poți distinge mai întâi decât nuanța verzuie, apoi, după câteva secunde, se ivesc micile pete care întruchipează flori, tot astfel descoperea treptat stelele pe cer, prizoniere în capcanele frunzișului. Nu se mai auzea niciun zgomot, în afară de acela al unei crengi, pe jumătate secționată, care pârlăia, șovăia, cădea într-un lung foșnet de frunze, dacă nu cumva căderea ei se opriese scurt, stopată de alte crengi. La răsărit, foarte departe, în spatele a mii de copaci care se profilau atunci pe fundal, învâpăieri se ridicau uneori, coborau, se intensificau și mai tare, ca și cum niște lucruri ar fi tășnit și ar fi ars în tăcerea imensă.

O respirație ușoară, regulată, urcă alături de el. Aproape în aceeași clipă, ceva viu și cald îi atinse dosul mâinii, sprijinite pe umărul frater. Era obrazul adormit care se rezema.

Și dintr-odată speranța se ridică din străfunduri, speranța, confuza certitudine că orice rău era acum imposibil. Anxietatea se risipise, frica de moarte dispăruse, geniile tenebrelor fugeau mânioase din cauza acelei blândeți sărmăne ce se manifesta la nivelul solului, inima lui se deschidea și se desfășura ca un evantai mare făcut din aripi care măturau hotarele nopții; și, în chip misterios, el înțelese tot ce nu izbutise să înțeleagă în cursul vieții lui, pentru că se încăpățănase să respingă afecțiunea umană.

Deasupra mâinii obrazul se lăsa greu, mâna mai ușor s-ar fi desprins dintr-o menghină, iar cel care nu dormea era mai nemișcat decât cel cufundat în somn. Pe mâna aceea, în ziua trecută, se mișcaseră buzele lui Dominique; locul acelui sărut era chiar cel pe care-l acoperea obrazul soldatului. Una din atingeri era sănătoasă precum atingerea substanțelor sacre pe altare; cealaltă era o înfrângere a tot ce este mai bun, și făgăduiala unei degradări încă și mai rele. Una era atingerea unui trap moale și tremurător, cealaltă era cea a unui os dur care transmitea aproape durere degetelor, atingerea unui lucra dur care, desprins și aruncat, ar fi ucis un om. Pe acel îngust teren de luptă se întâlneau două ordini ale vieții, una spre a fi strivită de cealaltă.

— Mi-e frică! Mi-e frică!

— Nu, amice, nici vorbă.

— Ai auzit ceata aia care trece cântând, cu vioara și cu mandolina?

Alban se înfiora.

— Visezi.

— Îl aud pe Trivier cum sforăie. Nevastă-sa îi da peste nas cu mânușile de bal: „N-ai de gând s-o termini cu sforăitul? Lasă-mă să dorm”.

— Dormi, dormi, nu-i nicio primejdie.

- Sunt treaz sau visez?
- Oricum bați câmpii.
- Am ațipit sau mai e un pic până la ziuă?
- E miezul nopții poate.
- Of, of, offff!

Își aminti de pasajul din Plutarh, pe care aspirantul îl citise fără îndoială în cursul zilei, pasaj din care se născuse halucinația nocturnă. În toiul nopții care precedase bătălia decisivă dintre Antoniu și Octavian, în timp ce orașul Alexandria stătea consternat și tăcut în așteptarea evenimentelor, dintr-odată o armonie barbară de instrumente de toate soiurile, amestecată cu țipete și dansuri ale satirilor, se făcuse auzită în depărtare, din ce în ce mai tare, apoi se îndepărtase, se pierduse fără ca cineva să fi putut vedea ceva...

Imaginea se înalță în el, recăzu ca un jet de apă, din toate părțile, cu sunete care-l înfiorau. O dată în plus, la momentul potrivit, nobila viața antică îi trimitea fiului ei exilat puținul de care avea nevoie din partea ei spre a crea mai multă frumusețe sau forță; marele mormânt se întredeschidea, iar din el ieșeau o cucuvaie sau un vultur care zburau către el cu semnele prevestitoare. Așadar, același vis trecuse prin capul ăsta cumsecade a cărui căldură o simțea pe mână, în această noapte de neliniște din Marele Război, dar și cu două mii de ani în urmă, în noaptea de neliniște a unui vechi popor, chiar în ajunul acelei bătălii din care se născuseră prin victoria lui Octavian ordinea romană și soarta lumii! O, semne! O, semne! Concordanța fabuloasă avea oare să se continue până la capăt? Ziua ce avea să vină putea fi aidoma cu celelalte?

După frigul care se făcuse mai pătrunzător, ghici că ziua aceea chiar se apropia: erau deja în a doua parte a nopții, interminabila pentru cel ce stă de veghe. La răsărit, departe îndărătul copacilor, luminile stranii continuau să apară și să dispară. Mult mai

familiarizat cu lumea antică decât cu a noastră, și de altfel dispus, datorita tensiunii nopții, să accepte totul fără control, Alban se credea spectator al minunilor descrise de istorici și poeți. Lava revărsată, izvoarele de sânge curgeau poate în străfundul acelor luminișuri; fulgerele tăcute nu cumva erau aidoma fulgerelor și trăsnetelor pe cer senin care anunțaseră moartea lui Cezar? O frază a lui Prinnet îi tot revenea în minte: „Plutarh al tău spune că ploile abundente precedă întotdeauna marile bătălii”. Acele mărețe lucruri ale naturii i se păreau familiare; se simțea la același nivel cu ele. Epoca antică și epoca modernă, regnul fantasmelor și regnul lucrurilor se amestecau pentru a crea un univers fantastic ce nu-i mai voia râul. Toată noaptea pământul agonizase cuprins de muncile facerii unei ere noi. Dimineața ce avea să se nască era cea de a treia dimineață a lumii, asemănătoare dimineții care se născuse după potop.

Simți mișcare lângă el. Nu mai percepu atingerea de pe mână, pe care frigul o șterse instantaneu. Câțiva centimetri de vid îi despărțiră, tot atât cât ar fi făcut-o kilometri de bezna.

— Ești aici? întreba Prinnet.

— Știi bine că da. Dar tu, cum te mai simți? Sunt sigur că mai bine.

— Nu mă doare prea tare. E un punct care e parcă răsucit, iar împrejur e țeapăn, de parcă ar fi scrobrit, mort; dar sunt mișcări pe care acum le pot face.

Tânărul se ridica, sprijinindu-se de umărul lui Alban. Trezit, „Câine” se frecă de el.

— Nu crezi că doar ți-ai sucit vreun nerv sau un mușchi când ai sărit ca să te ferești?

— S-o crezi tu! zise glasul cu reproș.

— Se pare că ne înșelam neîncetat, că exista schije despre care nici măcar nu știi că ți-au pătruns în corp, altele pe care le-ai luat drept o simplă contuzie. N-ar fi exclus ca o răsucire violenta de nerv să dea aceeași senzație pe care ar da-o un corp fixat într-un mușchi...

— Ți s-a povestit asta la secretarii de stat-major.

Jignit cu siguranța, Prințet nu mai vorbea. Și un puternic presentiment căpăta formă în mintea prietenului lui, care-i spunea că Prințet n-avea nimic. Și aceasta eroare, acest ușor vâl de ridicol pe deasupra primejdiei și neliniștii prea sigure îi dădeau un fel de înduioșare, ca și cum ar fi vegheat un copil rătăcit. Brusc se ridică:

— Se face ziuă!

— Unde vezi tu ziua?

— Nu știu. Dar simt că vine.

— Peste douăsprezece ceasuri va fi o zi identică.

— Sfârșitul tuturor acestor lucruri nu-i departe.

— N-o să se sfârșească niciodată.

— În vreme ce tu dormeai, noaptea era plină de miracole.

— Ah!

Cu ce ton de îndoială, acel „ah!”, ceva de genul: „Iar spui povești”.

— Măine vom rezuma totul în mica frază: „A, da! În clipa aia era cumplit”. Asta e!

— Ooo!

— Ce s-a întâmplat?

— Steaua, s-a stins!

— Uite alta!

Se distingeau trunchiurile copacilor.

— Acum o să te pot vedea.

O pasăre își lansă chemarea doar pentru ei, cântă doar pentru ei. Atunci glasul spuse:

— Asculta, trebuie să-ți spun. E ciudat însă, nu mai simt aproape nimic... mă întreb...

Totul începea să apară deslușit. Părea că lumina ieșea din sol ca aburii.

Alban spuse:

— Te văd!

Zâmbea. O ilaritate urca din adâncul ființei lui.

— Nu ești mai ciufulit ca înainte...

Într-o clipă băiatul își dezveli coapsa. Se aplecară. Nu era niciun strop de sânge.

În penumbra lividă, de culoarea pânzei de păianjen, Alban văzu în sfârșit ridicându-se ca o auroră omenească tânărul chip, cu ochii grei de somn și încercănați, cu pământ în păr, iar pe obraz, neșterse încă, cele trei dăre roșii lăsate de încheieturile degetelor. Atunci, fără să se mai sinchisească de cât de crud putea să pară, izbucni în râs. Nu era doar din pricina aerului cam jalnic al prietenului său, ci pentru plăcerea de a-și fi arătat încă o dată superioritatea, din nevoia de a se destinde, de a respira adânc, de a simți soarele care izbucnea în el așa cum avea să izbucnească peste lume. Și-l cuprindea dorința de a-l lua peste picior pe micul soldat, de a se juca sălbatic cu el. Și toți mușchii obrazului intrau în acțiune în mimica pe care o făcea pentru a exprima față de el sentimentele cele mai jignitoare. Și râdea ca un faun lipsit de rușine, pe jumătate zeu prin proporțiile amuzamentului și copilăreasca sa lipsă de milă.

Dar dintr-odată ochii săi deveniră mai gravi. Întunericul se retrăsese și acum se putea vedea în jur. Tranșeea dispăruse; amplasamentul însuși nu mai era de recunoscut. La câțiva metri

mai departe o pâlnie se deschidea, în jurul căreia totul era pustiit: arborii retezați la înălțimea unui stat de om, înclinați până ce ramurile vecine făcuseră un obstacol împiedicându-i să cadă, iarba tunsă de flacăra, sfărâmaturi de scânduri, obiecte nedeslușite care aparținuseră probabil lui Alban, totul carbonizat și înnegrit. Dincolo de pâlnie, arborii rămași în viață aveau cioturi de crengi, trunchiuri pline de creștături, frunze înroșite și crispate cum probabil că fuseseră cele care rămăseseră atunci când Dumnezeu își făcuse apariția în tufișul care ardea fără să se mistuie. Din loc în loc, jur-împrejur, ieșind cu jumătate de trup din pământ, fără nicio mișcare ca și cum aparițiile de foc i-ar fi răpit într-un vis nesfârșit și ar fi rămas acolo noaptea întreagă, în picioare și cu ochii larg deschiși fără să vadă, oameni de culoarea cenușii contemplau năucii.

Băieții nu rostiră nicio vorbă, însă râsul celui mai mare dintre cei doi se stinsese. Și își aminteau acum amândoi.

Atunci, de la hotarele răsăritului, fără ca soarele să fie vizibil, un val de aur se rostogoli neîndepărtându-se de sol, iar oamenii, pe care îi scâldea până la jumătatea trupului, ca atinși de o vrajă începură să se miște. Pe măsură ce se ridicau, înaltele trunchiuri drepte și nude, sub bolta încă nocturnă, păreau rachete de lumină țâșnind de la sol, prin care ai fi putut trece mâna, sau lungi făclii diafane înălțate zeului necunoscut. Zărilor de culoare gălbuie aprindeau ușor puținul care se vedea din cerul albastru. Din ramură în ramură, cu zgomot ușor, zbura vestirea pe care o dădeau păsările.

Dar, din hățșuri, un om se ivi, întunecat ca noaptea. Sărind de la o excavație la alta, se întoarse în trecere spre cei doi prieteni, cu un zâmbet larg pe chip:

— Hei, voi de colo, înlemniților, i-am dat gata. Notă pentru colonel: „Am atacat pe tot frontul, nemții o șterg, am trecut peste Mama, am luat zece mii de prizonieri și două sute de tunuri”.

PARTEA A DOUA

XI

CAMARADUL MEU

Camarade, ai făcut-o de bună voie?
Eu sunt Roland, cel ce atâta te-ndrăgește.

CÂNTECUL LUI ROLAND

Câmpia care preceda pădurea din C... se întinde cât vezi cu ochii ca un ocean ale cărui faleze ar fi lizierele pădurii. În acest 23 iulie 1918 căldura copleșește. E amiază. Cerul fără niciun nor nu-i albastru, e cenușiu ca și cum, la fel ca fierul înroșit, și-ar fi pierdut culoarea prin forța căldurii; lumina e lividă, iar umbrele sunt slabe; ai zice că se pregătește o eclipsă. La apus, orizontul, pe care praful îl face de nedeslușit, e astupat de un vacarm neconținut de mitraliere. Într-acolo se îndreaptă drumul (care nu știe ce-l așteaptă), alb ca fildeșul sau ca laptele. În depărtare, pe marginea acestui drum, trei sau patru obuze explodează. Se vede fumul celui din urmă rămânând un lung moment nemișcat înainte de se risipi, negru ca cerneala, atât de dens și atât de clar decupat încât ai putea crede că e un copac înalt, solitar, pe tot cuprinsul câmpiei.

Pe drum, însoțiți de Căine, Prinnet, Alban și Riffard, telefonistul, își ajung din urmă companiile; ele sunt cele care fac zgomotele acelea de moarte. Alban ar fi putut pleca chiar seara, după ce s-ar fi mai răcorit, dar a preferat să facă drumul cu prietenul lui. Să mai spunem și că propria lui tendință îl făcea să încline spre acea soluție extrema. Nu e el omul care să aleagă anume, pentru a-și da osteneala, momentul cel mai sălbatic, dar, de va trebui, va găsi în acel exces de oboseală o mulțumire, împlinirea zelului. Pasărea furtunii, lăsându-se în voia aripilor, se odihnește în înclăștarea elementelor.

Căldura e năucitoare. Furia ei nemișcată se dezlănțuie precum cea a vântului. Pe vreme de pace, nu ți-ar veni să treci nici măcar printr-o fâșioară îngustă din acel soare, așa cum nu-ți vine să treci printr-un fluviu; până și găinile s-ar feri. Un gard viu, pe o lungime de câțiva metri, proiectează o dunga strâmba de umbră. Se opresc acolo, se sprijină cu spatele de taluz, își scot căștile. Prinnet, atât de rezervat când e în civil, s-a despuiat până la scobitura stomacului.

— Știi ce bombardează acolo? întreabă el înălțându-și harta. E o fermă. Uite. În 62–80.

Alban privește. După o clipă:

— Cred că te înșeli și că e vorba de podul peste care o să trecem.

— Ba nu!

Prinnet se apleacă din nou peste harta. Sprâncenele lui se încruntă.

— Da, e adevărat... Confundasem. Atunci, noi ne aflăm aici?

Alban ar fi vrut ca Riffard să nu fi auzit. Ce s-ar fi întâmplat totuși dacă aspirantul și-ar fi condus formația!

— Va trebui așadar să trecem pe aici, constată Prinnet cu glas nu prea puternic.

— O să fie foarte distractiv! Atenție, să nu ratăm mișcarea.

Își închipuie niște gimnaști profesioniști care se sinucid dacă nu și-au luat avânt în aceeași secunda. A avut întotdeauna chef să străbată un tir de baraj, manevrând în zigzag, calculând sosirile și punctele de cădere: aceeași senzație, se gândește el, pe care o ai traversând la orele de vârf marile bulevarde.

Implacabil cer! La început casca îi apără mai bine, dar treptat devine fierbinte și n-o mai pot suporta. Atunci își pun chipiele – Prinnet, bereta – cu batistele (foarte murdare) în chip de apărători la ceafă. Și după câțva timp își vor pune din nou casca; apoi iar vor schimba. Praful le scârțâie între dinți și face ca vântul să fie de nerespirat. Iarba, frunzele de pe marginile drumului, toate sunt prăfuite. Praful le colbuiește cu făină genele, sprâncenele, mustățile lui Riffard. Prinnet merge în fața lor. Atât de zvelt, un pic deșirat, cu picioarele lui lungi, seamănă mai mult cu băieții care fac pregătire militară decât cu un șef, un responsabil de soarta oamenilor, care merge spre bătălia cea crunta. Alban știe că băiatul nu e prea viguros: cum de nu-l dă gata zăduful ăsta? Stă cu buzele strânse. Alban bagă de seamă că abia i se văd ochii, atât de adânc sunt înfundați în orbite. Are pe nas picături de sudoare care nu se preling și sudoarea îi scalda și pieptul, tânăr ca miezul de pâine proaspătă.

Au ajuns pe o ridicătură. Pe data au zărit podul, în jurul căruia aerul era întunecat de fumul nerisipit încă, la fel ca după un incendiu.

— Ce neîndemânatici! aruncă Riffard. E neatins.

— Oarecum, zice Prinnet, sumbru.

— Să așteptam următoarea rafală. De îndată ce va cădea, vom trece cu ușurință.

— Și dacă rafala ta o să taie podul?

— Așa credeți dumneavoastră, domnule aspirant!

Pe ce ton, acest „credeți”! Ce oameni, francezii ăștia! S-ar zice că, timp de patru ani de război, niciodată nemții (niște ageamii) n-au izbutit să le provoace nici cea mai mărunță pagubă francezilor. Dar Alban este uimit mai ales de „dumneavoastră”, de „domnule aspirant”. Își privește prietenul. Simte că ar avea mai multa încredere în Riffard decât în puștiul ăsta. Percepe ca pe ceva monstruos faptul că acela e comandat de acesta, că acela ar putea fi împușcat dacă nu i-ar da ascultare acestuia. Și totodată autoritatea asta, galoanele lungi un pic ridicole, care-i acoperă toată mâneca – prea scurtă totuși – îl fac și mai înduioșător. Ar ține mai puțin la el dacă ar fi soldat clasa a doua.

Au decis să aștepte următoarea rafală. La optzeci de metri de pod, iată-i opriți. Ciudată senzație. Ciudat spectacol, câmpurile atât de obișnuite, podul – fals inocent –, peste care, în orice clipa, moartea se năpustește. Alban se uita la Prinnet. Cât e de frumoasă emoția pe chipul unui bărbat! Riffard, în schimb, pare mulțumit. Câine își ronțăie puricii și se aude zgomotul, ușor strident, pe care-l face cu dinții.

— Uită-te la râu, cum se ferește de linii!

E adevărat, râul ăsta fuge, fuge nebunește în urma. E nostim să vezi. Dar Prinnet fluieră ușor.

— Nu mai fluiera așa, îi spuse Alban, care a recunoscut fluieratul pe care-l scot băieții mici atunci când le este frica, seara, în fundul grădinii, acolo unde se ascunde lupul.

Obuzul își anunța apariția, cu zgomotul unui bondar. Alban cască ochii mari pentru a-i vedea bine traiectoria. Cum de nu-l vede? Chiar atât de iute gonește, cu vâjâitul ăsta ostentit? Toate astea par tare ciudate. În sfârșit, obuzul cade, dar nu explodează. – Altul, prea departe. – Un altul, în râu. Adevărați crini de spuma după bujorii focului!

— Înainte! striga Prinț.

Alban îl vede alergând, ținându-și ranițele cu amândouă brațele, ca să nu-l lovească peste șolduri. Aude îndărătul lui vocea lui Riffard: „Nuu!”: totuși își ia și el avânt. E pe punctul s-o pornească pe pod când aerul șuiera, se lipește atunci de pământ, obuzul cade la douăzeci de metri. Se ridică și fuge cât îl țin picioarele.

— Ai plecat prea devreme! îi azvârle celuiilalt, cu reproș.

— Ei bine! Nu trebuia să mă urmezi.

Cât e de palid micul aspirant! Cât e de rănit, sângerând tot, nu în trup, ci în suflet! De două ori, în cuprinsul unei singure jumătăți de ceas, s-a înșelat, a dat greș. Iar Alban, preț de o secundă, îi vede ochii care – exact așa – *înoată*. Într-o secundă, recunoaște o privire hăituita pe care a mai văzut-o deja... la cine oare? A, da: la ordonanța căpitanului Véran, valet în civilie, căruia îi este teamă.

În jurul lor, ca o burniță, praful coboară din copacii pe care i-a zgâlțâit suflul obuzului. Dar, iată-l pe Riffard și chipul lui cumsecade, care râde. Strâmbându-se, îl amenință pe Câine: „A, jigodie nesuferita! Jigodie nesuferită”. Începe să dea explicații:

— Dacă vă pot da un sfat, domnule aspirant, e să scăpați de câine. Dumneavoastră erați în față, n-ați văzut, dar când străbăteam podul, s-a vârat în picioarele mele, m-a făcut să cad. Pe legea mea, cădeau obuze, ar fi putut să iasă urât. Potăile îmi plac, dar în spatele frontului; în fond, un câine nu prea are cusururi... Dar aici, unde o clipă te poate costa viața, ai și așa destulă bătaie de cap ca să-ți salvezi propria piele fără să te mai ocupi și de potăi. O să vedeți.

— Are dreptate, zise Alban. De mult gândeam asta.

— Dar ce vrei să fac cu el! Dacă unul din voi vrea să mi-l țină...

— Hei! Nu mai spune, am impresia că niciunul din noi nu merge în spatele frontului.

— Atunci? Doar nu crezi că o să-l azvârl în apă?

— Și totuși asta ar trebui făcut.

Nu-și spun mai multe despre acest subiect. Soarele e cumplit. Interiorul corpului e uscat de parcă i s-ar fi pompat aer cald printr-o țevă. Prinet, care bea din bidon, își toarnă apa, galbenă de rugină, pe față, pe tâmpile, de unde-i curge până pe piept, prin gulerul deschis, fără a-l răcori deloc. Apoi zice:

— Mai e apă. Vrei și tu?

Alban crapă de poftă; bidonul lui e gol. Însă, dintr-o aruncătură de ochi, consultă chipul prietenului, ghicește că oferta amabilă îl costă:

— Nu, nu prea mi-e sete, păstrează-o pentru tine.

— Ține, îi spune Riffard lui Alban. Nu te jena! E plină.

Și-i întinse plosca lui. A înțeles totul, mitocanul ăsta.

Obscur cadrul al mișcărilor. Prinet se abține. Alban se abține. Riffard se abține. Plăcere tainică a războiului – n-ați răscumpărat voi astfel totul?

Însă, în gestul de a ridica plosca, Alban simte pe partea de deasupra a antebrațului o jenă, postavul se lipește de piele.

— Pun prinsoare că am căpătat o schijă.

Ceilalți se apropie de el. Nimic vizibil pe manta, dar, pe tunică, o mică pată brună. Își scoate tunică, își ridică mâneca de la cămașă. Și simte un val de iubire față de propriul lui sânge.

Tăietură umedă, strălucitoare, purpurie! Carnea mea! Sângele meu! Și, în adâncul rănii, mica bucată de metal. Riffard lărgeste plaga cu degetele. Alban culege schija, mare cât o monedă de zece bani, și o aruncă.

— N-o păstrezi ca amintire? întreabă Prinet.

Alban ridică din umeri la ideea asta de fată. Totuși, își spune mai apoi: „E adevărat. N-am trimis acasă nicio amintire, nici trofeu

inamic, nici schijă de obuz. Într-o bună zi, băiețelul meu, dacă voi avea vreunul, nici măcar n-o să știe că am făcut războiul”.

Dar iată ca Riffard îi părăsește, o ia pe o scurtătură spre compania lui. Își strâng mâinile. „La revedere, bătrâne, noroc.” Ceremonii după atâtea plecări lipsite de rămas-bun. Sufletele tari au devenit aici insensibile, sărăcite de vigoarea lor.

Pleacă, iar Alban se gândește ca nevasta lui, fermiera, nu va ști niciodată cât era el de viteaz. Îl va numi trântor și se va crede mai cu moț decât el.

Abia îl pierduseră din ochi că au și zărit un avion greu german care venea spre ei din mijlocul liniilor inamice, la cincizeci de metri de la sol, care creștea și se îndrepta țință spre ei, iar Alban se simte până și el impresionat. „Atenție la tirul de mitralieră”, gândește el. Deja aspirantul se strecurase în șanț, mărginit în zona aceea de un gard viu stufos, și se ascunsese cum putuse sub crengi. Alban face la fel. Însă în mijlocul drumului, iritat din pricina înfățișării lor bizare, Câine se uită la ei Intrând.

Un câine oprit și Intrând, în mijlocul acelor întinderi pustii: nu cumva e ceva ce ar putea trezi bănuielile?

— Potaia ta o să ne omoare, mârâie Alban.

Simt amândoi monstruoasa insecta zbârnâind pe deasupra lor, acoperind cu vâjâitul ei lătrăturile micului animal. Se scurg câteva secunde, mai penibile decât cele cunoscute sub ploaia de obuze; e un apogeu înspăimântător; apoi avionul trece mai departe, gonește cu aceeași viteza spre orizont.

— Iată că se confirmă ce te sfătuia Riffard să faci, spune Alban ridicându-se. Ceva mai multa atenție din partea observatorului, și câinele tău ne-ar fi semnalat.

Apoi, sever, cu nervii încă încordați:

— O să-mi faci plăcerea să omori animalul asta, dacă nu vrei să te omoare el pe tine sau să omoare camarazii.

— Să-l omor pe Câine! Un animal care a împărțit cu noi toate mizeriile, care a fost tovarășul nostru în adăpost! Dacă sunt obligat s-o fac, o voi face! Dar numai în caz de forță majoră.

— Ai fi făcut-o atunci când venea avionul peste noi? Haide, destul cu copilăriile, ce spui tu acum nu e demn de un bărbat, îți repet că, în ce privește propria mea viață, puțin îmi pasă de câinele ăsta, din moment ce vă părăsesc, pe tine și pe el. Dar reprezintă un pericol pentru viața ta și pentru aceea a prietenilor tăi. A ta, e treaba ta! Dar s-o riști pe a celorlalți pentru un câine, asta, nu.

Mânia creștea în el, începea să-și muște buzele: una din acele teribile mâinii cum avea în adolescență, când le striga celor care încercau să-l facă să se simtă rușinat: „Nu! Nu! Lăsați-mă să fiu mânios! Nu vreau să fiu calm!”

— Și dacă tu n-ai curajul să-l faci să dispară tu însuși, o s-o fac eu, sfârșește el, simțindu-și creierul ca un burete îmbibat cu sânge.

— Aș vrea s-o văd și pe asta, spune Prinnet cu voce sacadată, cu pupilele mai palide.

— Ei și ce? Ai să mă omori? îl ia celălalt în răs, cu o strâmbătură urâtă.

Stoic atunci când trebuia să suporte rezistența lucrurilor, cea a persoanelor îl înnebunea. Apoi, mai era și dezgustat de excesul ăsta de sensibilitate, așa cum ești dezgustat de un șarpe.

Își deschise teaca browning-ului.

— Alban, dacă faci asta...

Glonțul sfărâmasese probabil ceva în partea din spate a câinelui, căci animalul se lăsă în jos, rămase așezat, întorcând către cel care-l ucidea niște ochi de o stupefiantă tristețe. Auzi vocea îndărătul lui: „Brută ce ești! Sălbaticile! Brută dezgustătoare!”, se așteptă să fie

lovit, nu primi altă lovitură decât privirea imploratoare a animalului, mai umană decât ochii oamenilor, sprijini țeava sub ureche, trase din nou. Animalul se înclină încetișor, așa cum pagina ridicată de briză, într-o carte deschisă, se înclină atunci când briza contenește.

Înălță capul, își privi prietenul. Îl văzu sufocat de emoție, făcând o mișcare ca să vorbească, nespunând nimic, întorcându-se, luând-o printre câmpuri, îndreptându-se spre pista care ducea spre linii. Atunci și el, asigurându-se că într-adevăr câinele murise, își relua drumul.

Din amor propriu, de teamă ca Prinnet să nu-i surprindă slăbiciunea, nu aruncă nicio privire spre el. „Dintre noi doi, eu sunt cel care *are nevoie?*” Merse puțin, gândindu-se că celălalt avea să se oprească, să-i facă semn. Își aminti de îmbufnări asemănătoare cu prieteni de la colegiu, în timpul „parcursurilor”, țâfne vechi de șase ani, totuși proaspete de parcă s-ar fi întâmplat ieri. Astăzi însă, într-un moment atât de grav! „Chiar pleacă așa la luptă, fără o vorbă? Oare pentru a ajunge la așa ceva am trăit noi doi împreună toate câte le-am trăit? Cu neputință.”

N-auzea nimic, și fiecare pas îl sfâșia. Atunci, foarte simplu, se opri din mers, privi, la o sută de metri deja pe câmp, silueta subțire care se micșora. Avu impulsul să cheme, să alerge. Imaginea: „Eu alergând după Prinnet” îl umplu de rușine, îl țintui locului. Rămase nemișcat, cu ochii fixați asupra celui foarte mic lucra viu pe toată întinderea, mai mic decât trunchiul unui arbore retezat, dar cu inima lui, ocolișurile lui, alegerea lui între da și nu, monstruoasă lui putere de a provoca durere. „Nici măcar nu se va întoarce!” în clipa în care țâșnea din el acel reproș, îl văzu pe băiat întorcându-se spre el, strâmbându-se din pricina soarelui, dar fără să se oprească, fără să se oprească deloc. Nu se mișcă din loc, cu o mască

de nepătruns, recunoscând totuși prin atitudinea sa: „Da, așteptam ceva de la tine”. O secunda încă se mai găsiră unul în fața celuilalt, nu și cu inima în fața inimii celuilalt; apoi aspirantul își întoarse fața. Și niciodată Alban nu avea să-i mai vadă chipul.

Cu violență reîncepu să meargă. Ceva exploda în pieptul lui, și se gândea că era vorba tot de mânie. Cu ochii fixați cu furie pe pământul prăfuit, își spunea: „Nu mă voi întoarce nici măcar o singură dată înainte de timpul necesar ca el să fi dispărut”. După câțva timp, întoarse capul, nu mai văzu nimic altceva decât câmpia caldă și uscată care dogorea la nesfârșit.

Atunci, chiar din acea clipă, din clipa în care avu noțiunea că acel mic punct de viață dispăruse și că în mijlocul deșertului viclean era singur, avu, foarte distincta, senzația pe care o are cel neputincios căruia o mână răutăcioasă tocmai i-a smuls bastonul. Privi în jurul său, căutând sprijin. I se făcu frică.

XII

CÂTĂ SUFERINȚĂ

„E vina mea?” se gândea Alban, așezat, în noaptea care se lăsase, cu brațul bandajat, printre camioanele și caii Convoifului de Luptă. „Nimeni nu trimite în aventuri bărbătești copii de soiul ăsta. Asta-i dă complet peste cap, și e firesc. Fără nicio îndoială nu are dreptate. Dacă, atunci când eram atât de mânios, ar fi trebuit să-mi dau viața pentru a o salva pe a lui, jur că aș fi făcut-o!”

Dar neliniștea lui se potolise și iată de ce.

Cu puțin timp înainte, în vreme ce medicul militar îi examina rana, acesta îi spusese: „Ah, dacă-i vorba de rană, apoi iată o rană zdravănă! Și tocmai în ajunul unui atac!” – „Bine!” zisese băiatul, îngrozit de acel om ca de un lepros și, luându-i repede bandajul din mână, făcuse stânga-mprejur. După douăzeci de metri, un infirmier îl ajungea din urmă. „Ordin de la doctor să te întorci. Și să știi că nu glumește.” – „Spune-i doctorului tău că mă pisează...” Și totuși se întorsese. „Iată fișa dumată de evacuare.” – „Nu vreau să fiu evacuat.” – „Ce vrei atunci?” – „Vreau să merg la atac alături de ceilalți.” – „La naiba! Ți-o spun atunci deschis: prefer un tip care-și bagă piciorul sub un camion ca s-o poată șterge, decât un tip care se resimte ca să poată merge la asalt. Ce zici? Înțelegi? Hai, vei rămâne două zile la Convoiul de Luptă, și apoi vei face ce vei vrea.” – „Jiu vreau să rămân...” – „Dacă mai spui o vorbă, te bag înăuntru, o, da! Te bag înăuntru cum n-am mai făcut-o până acum niciodată.. Exasperarea îl sufoca. Alban, cuprins de milă, încetase să-l mai hărțuiască.

Astfel încât se afla acum acolo, condamnat să rămână timp de două zile alături de bătrânii din Convoiul de Luptă, umilit, lipsit de plăcerea și de norocul de a câștiga Gloria. Ce va face? Va rămâne? Regimentul va trece peste câteva minute; ce-ar fi dacă și-ar relua pur și simplu locul? Dar fără doar și poate că medicul era cu ochii pe el și ar interpreta urât toată afacerea, iar o nesupunere atât vizibilă era un lucru grav...

La drept vorbind, gândul lui predominant era că, la trecerea companiei, avea să-l poată recunoaște pe Prinnet, să-i vorbească, să-l însoțească o sută de metri de-a lungul drumului; orice nor ar fi atunci risipit. Deja, se auzea la dreapta un tropăit puternic. Apoi primii oameni ieșiră din întuneric, batalionul 4 începu să defileze.

Nu se auzea nicio vorba, nimic altceva decât zgomotul picioarelor și târșăitul bastoanelor. Însă un miros pătrunzător și cald învăluia chipurile, mai puternic decât mirosul cailor. În liniștea aceea, s-ar fi putut spune că trecea un popor de umbre. Micile puncte arzânde ale pipelor și țiğărilor păreau ele însele fantastice. În pofida clarului de lună, nu era prea ușor să distingi fețele.

Vehiculele companiei de mitraliere anunțară că batalionul trecuse. Defilă însă atât de multe încât Alban, surprins, îl întreba pe un șofer:

— Ce batalion e asta?

— 4.

— Cum, n-a trecut tot?

— Suntem în frunte.

— Și batalionul cinci?

— E în față.

— Nu se poate. Ce tot spui?

O voce spuse:

— Uite, batalionul 5.

— Îl cunoști pe aspirantul Prinet?

— Nu-l cunosc.

— Unul înalt, subțire, în uniforma de vânători.

Niciun răspuns. Un ofițer călare îl sili să se dea la o parte. Oamenii reîncepură să defileze. Recunoscu pe unul din batalionul 4, apoi pe unul din compania de necombatanți. Complet ignorant în ce privește teoria lucrurilor militare, se pierdea cu totul voind să pună ordine în acea mulțime. O presimțire îi spuse că nu-și va regăsi prietenul.

— Sunteți dintr-a 19-a?

— Eventual. Neisprăviții ăia!

— Nu l-ați văzut pe Prinnet, aspirantul?

— Nu, nu. A 19-a? Nu trece pe aici.

— Cum așa?

Omul se topise în masă. Iar masa se scurgea, cu Alban stând pe marginea ei. Recunoștea oameni din compania lui, trebuia să-i asculte, să le răspundă: „Ești rănit! Băftosule! – E norocos. – Învârtitule!” De-a lungul fluviului uman, oamenii care se ușurau la marginea drumului își ajungeau din urmă unitatea alergând. Pe căștile lor, pe metalul puștilor, luna agăța reflexe, iar punctele sclipitoare ale țiğărilor continuau să înainteze ca niște luminițe fermecate.

Dintr-odată îl văzu pe Prinnet, înaintea lui, foarte ușor de recunoscut din spate, atât de înalt și de subțire, cu pasul lui lung și vioi, elastic. Totul ținu o fracțiune de secundă. Forma dispăru în beznă. Se năpusti după ea

— Prinnet! Prinnet!

Cineva strigă:

— Pe cine caută?

— Pe Prinnet, aspirantul.

— Era în frunte, cu ofițerii.

— Nu, nu, e dincolo. E la vânători.

— Nu l-am văzut. Nu-i cu noi.

Alban merse spre capul coloanei. N-avea curajul să continue să alerge. Era sigur că nu-l va mai regăsi și, cu toate că încă mai cerea informații, vocea lui descurajată descuraja la rândul ei răspunsul. După siluetele noi care se iveau – bicicliști, oameni fără raniță, cu chipiu – ghici că regimentul se terminase. Curând se pomeni singur. Ca și mai înainte, simți că fiecare secundă îl îndepărta ceva mai mult de camaradul lui. Se așază pe taluz, cu sufletul trist.

Acum se distingea în depărtare pasul cailor, numai el, ca și cum s-ar fi apropiat un corp de cavalerie; apoi puțin mai târziu, uruitul furgoanelor. Treceau Convoiul regimentului și Convoiul de Luptă. Alban își arată actul de identitate, urcă pe o banchetă lângă conductor. Pădurea sinistră se închise în urmă.

Merseră mult timp. Bezna era densă. Nu știai că se află un vehicul în fața ta decât datorită scânteilor care scăpărau sub copitele cailor. Totuși, la orizontul drumului, între copaci, deslușiră o poiană luminată de lună și, coborând spre ea, părea că merg spre un lac din poveste. „Când vom străbate poiana, își spuse Alban, dacă trece cumva vreun avion...”

Și imediat tresări. De când avea el astfel de temeri? Să fi fost inima lui nemulțumită care-l făcea să vadă totul tulbure? Niciodată, niciodată de trei luni de zile, gândul că ar putea să se teamă de un avion nu-i trecuse prin cap...

Capul convoiului ajunsese în poiană. Ieșind din bezna completă, erau acum ca în plină zi. Se auzi un șuierat, apoi dintre cai veni un „oh!” pe care și-l trecură de la un vehicul la altul: „oh! – oh! – oh!” Se opriră.

„Iată-ne opriți în loc descoperit, își spuse el, și pe deasupra la o răscruce.” Fără să vrea, privi cerul înghețat, căutând o amenințare. Porniră din nou. Nu făcură nici cincizeci de metri că un miorlăit binecunoscut se născu deasupra pădurii. Auziră explozia îndepărtată, în față, iar Alban își lăsă capul în jos. Convoiul continua să înainteze.

— Poate că e bombardat regimentul.

— Poate că da, aprobă conductorul.

Placiditatea aceluia om îl exaspera. Atunci, la aceeași distanță, același șuierat coborî, apoi un al treilea, un al patrulea. Opt cu totul. Apoi încetară.

Alban era crispat, frământat. O neliniște fizică îi anula durerea inimii. Brusc simți frigul și își puse din nou casca, îi mai încălzea capul. De ce nu se opreau în loc să facă mișcarea asta pe drum, vizibilă pentru orice observator din cer? Da, dar atunci etapa ar risca să nu fie terminată înaintea zorilor; ar trebui făcute manevre la vedere, în plină zi. Avea presimțirea că noaptea asta nu se va sfârși fără tulburări. „Peste o secundă obuzele vor cădea aici. Suntem poate trei sute de oameni. Există oare măcar un singur ajutor de medic militar? Ce voi face? Voi sări din camion, mă voi îndepărta de drum, dar în ce parte? De obicei, la urmă ei lungesc tirul; voi fugi așadar în direcția inversă, spre nemți. Dar atunci înseamnă să mă apropii de liniile lor... Unde sunt ei acum? Câți sunt?” Se vedea alergând prin crânguri, încurcându-se, lovindu-se de copaci, dispărând poate într-un lac.

„Sunt nebun, se gândea el, sunt nebun. Dar în după-amiaza asta nu-mi era frică. Prinet nu joacă totuși rolul «norilor» care, în *Iliada*, coboară în jurul eroului îndrăgit pentru ca el să se poată plimba nevătămat în bătălie! Și, când stau să mă gândesc, lângă el am fost eu rănit! E ridicol, la urma urmei.” Strângea din fălci, își mușca buzele pentru a se sili să rămână stăpân pe sine.

Reîncepură să înainteze. De ce? Nimeni nu fluierase. Cine dăduse ordinul asta? Dar cine dădea ordine, aici? Ah, să fii între mâinile acestor oameni din Convoiul de Lupta, care sunt niște incapabili din spatele frontului! Să ai simțul luptei și să fii nevoit să te duci chiar în gura morții, pentru ca așa a comandat locotenentul ala gras de la Aprovizionare, conștopistul ăla cu Iornionul care stă mereu să-i cadă! Și oamenii ăștia imbecili care-și tot aprind lanternele. Încă unul! Încă unul! Nu exista așadar niciun șef care să le trântască cinșpe zile de închisoare criminalilor ăstora! Ba nu, mai curând risca moartea decât să ia o inițiativă.

Observa acum o lumină stranie, la stânga, o întindere de lumină albă îndărătul arborilor care se decupau pe acest fundal. Nu s-ar fi putut spune dacă se afla la câțiva kilometri sau în bătaia grenadei.

— Asta nu e lumină?

— Lumină? Astea-s câmpuri.

„Brută!” se gândi el. Fixa cu neliniște întinderea de culoarea cretei care se tot lătea. Nu era cea lăsată de un proiector? Dar ceilalți și-ar fi dat seama...

Ah, și-ar fi dat seama! De ce anume își puteau da seama brutele astea? Dacă moartea ar fi fost acolo, te-ar fi condus către ea cu aceeași inconștiență.

Totuși, tot holbându-și ochii, își dădea seama că masa arborilor din stânga lui își diminua adâncimea și se tot subția. În curând nicio eroare nu mai fu posibilă: erau cu adevărat câmpuri ce se întindeau în depărtare. Pădurea se sfârșea, împingând de-a lungul drumului o limba fină până ce ajungea să nu mai fie decât o înșiruire de arbori. Poiana se deschise în fața lor, alburie sub lumina lunii. Strigară: „Stop! – Stop! – Stop!”

„Eram sigur! Ne oprim în loc deschis!” Și, zgâlțâit de o panica teribilă care-i anihila voința, Alban sari de pe scaun, cu riscul de a se răni – caii se dăduseră îndărăt în unghi drept cu camionul – spre a fi mai liber în mișcări în caz de alarmă.

Acolo poposiră. Peste câteva minute somnul, domolindu-i frica, îl doborî pe Alban.

În zori, își reluară dramul. Ajunseră în curând la o fermă, transformată în spital ambulant.

Curtea fermei era un cimitir de ființe vii. Unii alături de alții, așa cum vor fi seara în morminte, extraordinar de asemănători pe aceleași tărgi, sub acel soare puternic care anihila trăsăturile

particulare, toți la aceeași înălțime, nu mai sus de firul ierbii, iarba verde când trăiește sub întinderea cerului, cu toții asemănători, unii alături de alții, francezi și germani își isprăveau în sfârșit marea ispășire a unor greșeli necomise. Totul era tăcut în acea grădină a agoniilor, ca și cum oamenii aceia nevinovați n-ar fi avut nimic de spus. Dar, în tăcerea și nemișcarea care domneau, ochii înfundați în orbite pe chipurile plumburii și pământii priveau, se întorceau, te urmăreau la dreapta și la stânga. Deveniseră frumoși, de o frumusețe supranaturală, ochii aceia care nu se opriseră niciodată decât asupra celor mai neînsemnate lucruri din lume; sufletul întreg se refugiase în ochi, alungat din corpul ce putrezea; străluceau precum acei aștri trecători – sticla, bucată de metal, ardezia de pe un acoperiș – care sclipesc tot mai tare în amurg, pe măsură ce în jur se scurge lumina. Era un suflet al suferinței, iar chipul întreg era luminat de acea suferință ca de o lampă, și fiecare chip devenea astfel înspăimântător, ca o lampă aprinsă în soare. Și totuși o nesfârșită noblete coborâse peste acești oameni cruțați de răs, cruțați de cuvânt, un profund mister poposisse în acele biete ființe, ieri grosolane sau mediocre, astăzi tabernacule ale unei formidabile taine, și care nu tăceau decât pentru că auziseră, șoptite la ureche, „tainicele cuvinte ce nu-i e îngăduit nimănui să le rostească.” Pe deasupra acelei mase de cadavre, tremurând în norișorul vaporos al sufletelor luându-și zborul, cu dorințele lor neîmplinite, cu proiectele lor zadarnice, cu fericirile lor netrăite, cu sumedenia tuturor lucrurilor retezate și călcate în picioare înainte de a înflori, litere de foc alcătuiau spusa Apostolului: „Iată-i pe cei ale căror nume sunt scrise în cartea vieții”.

Din când în când, cu inima strânsă, Alban se smulgea din acea viziune, se ducea până la sala mare a fermei, unde erau pansați sumar „răniții care se țineau pe picioare”. Prin ușă, ca și prin ușile

deschise ale furgoanelor sanitare, o boare fadă te învăluia, venind de la materiile organice și de la sângele supraîncins. Îl văzuse cineva pe Prinnet? Nu, nimeni nu-l văzuse; și de altfel, tot întrebându-i pe oameni, nu întâlnea pe niciunul din compania a 19-a. Atunci, oprit în fața cerdacului dinspre curte, se uita la cei ce veneau de pe dram. Cei care mergeau nu-i dădeau vreo certitudine; însă cei care erau purtați sau împinși în roaba-targă și a căror înfățișare nu putea fi deslușită îl făceau să simtă o teamă sufocantă. În curând totuși, în ciuda dorinței de a fi mereu în fața pentru a-l recunoaște cât mai iute, dacă trebuia, pe prietenul lui, în ciuda temerii că, tot contemplându-i la nesfârșit pe acei muribunzi, putea să pară împins de o curiozitate indecentă, se întorcea spre grupul răniților, atras, sumbra, de moarte.

Niște vehicule mai mici tocmai îi luaseră pe francezi și nu mai rămâneau decât nemții, pe care-i lăsa la urmă, după ceilalți, cum era și firesc.

De două ore nemții se aflau acolo. O dată, tărgile lor fuseseră cărate mai la o parte, pentru a fi scoși răniții din zona luminată de soarele care cădea peste ei. Apoi soarele îi ajunseseră iarăși din urmă și, de o bună bucată de timp, stăteau sub acea tortură a focului, fără ca nimeni să îndrăznească să aibă inițiativa de a-i muta, fără ca, mai degrabă, cineva să se gândească să o facă. Erau acolo, mușcați de cangrena care din clipă în clipă urca, simțind-o cum urcă, simțind că mai era încă timp, dar că peste cinci minute va fi prea târziu, și văzându-l pe ajutorul medicului militar cum se învârtea prin fața lor; le-ar fi putut face o injecție de acum o jumătate de oră, dar era rândul lui să se odihnească.

Ce gândeau oare? Ce puteau să gândească? Alban remarcase printre ei câțiva subofițeri, mai puțin grav răniți: tineri imberbi, cu chip supt, cu înfățișare fină de intelectuali. Între acele chipuri și

chipul lui găsea asemănări. Se închipuia pe sine acolo, în mijlocul lor, cu cascheta plată pe ureche, iar unul dintre soldații francezi îl repera și zicea: „Ăsta are cu adevărat un cap de neamț”. „În clipa asta, se gândea el, poate că aş putea conversa cu ei despre Hesiod.” Când se uita la ei, își înăsprea privirea, pentru că se întreba dacă nu avea să le zâmbească, însă în jurul lor se aflau sărmanele chipuri obișnuite, fețe încă și mai livide, sub părul de culoarea uleiului, alături de banda purpurie a chipielor, sau fețe verzui ca uniforme din care răsăreau, verzui ca fețele unor Criști bizantini; și încercuindu-i astfel pe acei trei sau patru ce nu erau marcați de moarte, părea că trebuiau să-i piardă doar prin acel contact, așa cum zece fructe ar face să putrezească un fruct sănătos pe care l-ar înconjura într-o fructieră. Multora nimeni nu le-ar fi dat mai mult de șaisprezece ani: dacă vreunul își mișca brațul gol, se vedea subsuoara netedă de copil. Cum majoritatea erau acoperiți până la bărbie cu mantaua, nu se putea ști ce formă avea distrugerea care făcea din ei niște morți în viață. Incertitudinea ridica o nouă întrebare asupra acelor sfincși ai durerii.

Împrejur, câteva uniforme azurii priveau: bărbi falnice din serviciul de transport motorizat, soldați din armata teritorială folosiți la serviciul de gunoaie, gloabe bătrâne împodobite la întâmplare cu panglici comemorative italiene, toate figurile infame ale oamenilor care nu merg la război. Parodiau: „Pariss! Pariss! Victoria lui Wilhelm!” îl înconjurau cu simpatie pe unul dintre germani, „rănit ușor”, care vorbea puțin franceza și care spunea că moralul nemților (spunea nemți) era la pământ. Poate că acela va căpăta îngrijiri.

Cum Alban încerca să se izoleze câteva clipe în partea pustie a fermei, se întâlnește cu un mic neamț, venit neîndoielnic cu același scop și care, văzându-l, are o privire de animal hăituit și se făcu

din trandafiriu cenușiu., A crezut că-i tai beregata în colțul acela", înțelese el.

De îndată ce se întoarse, remarcă un nou rănit care cu siguranță abia fusese adus: ochii i se fixară asupra lui, nemaiputându-se desprinde.

În mijlocul mulțimii de oameni întinși, singur, pe targa lui, acela stătea așezat. Bustul îi era gol, încins de la piept până la pânțece într-un pansament amplu, iar conturul de sânge proaspăt care îmbiba la spate bandajul, în jurul petei deja închegate și negre, indica limpede pentru ce nu-l putuseră culca la fel ca pe ceilalți. Tot ce apărea din trup era marcat fără drept de apel de moarte; pieptul plat, un pic scobit, era învinețit, omoplații ieșiți în afară erau învinețiți, mâinile fine erau învinețite. Însă chipul, niciodată Alban nu avea să-l uite; e întipărit în inima lui precum chipul lui Isus pe năframă; ani după ani, dureri, bucurii, un, iubiri vor trece peste acel chip ca peste toate celelalte lucruri ale războiului, iar toate acele lucruri ale războiului, numele camarazilor, marele decor azuriu și ocru, oroarea în fața câte unui loc, toate vor fi șterse, mai puțin unul, mai puțin acel chip care nu va fi niciodată șters. Foarte german după tip, cu ochii mici, nasul acvilin, bărbia un pic teșită, fruntea pe care o ghiceai și pe ea teșită, deși în întregime ascunsă sub chipiul cu bandă stacojie tras în față până la sprâncene, părea crud și viclean și viperin, acel chip imberb de adolescent; iar acea răutate, acea tinerețe, acea iminenta agonie, atingeau în Alban coardele cele mai tainice. Nasul era deja subțiat, buzele strânse, greu de deosebit de chip, într-atât de mult un gri uniform era răspândit peste tot chipul, culoarea însăși a cenușii. Și dominându-i cu statura pe cei treizeci care zăceau, singurul înălțat deasupra aceluia noroi orizontal, băiatul privea ceea ce în curând avea să fie el însuși, imagine vie a Spiritului Morții.

Vedea, știa; misterul tăcerii sale era de nesuportat. Alban nu-și putea lua ochii de la el. Și-l învăluia cu mila lui, ca și cum l-ar fi apărat de soare. „Oare ce întrebări își pune? Împotriva cui e pornit? Dar e pornit împotriva cuiva? Ce regrete are? E învăluit de același aer pe care-l respir și eu, la doar șase metri de mine. Dacă m-aș apropia de el fără să-l ating cu mâna, nici atunci n-aș ști nimic din ce gândește. Nu citesc nimic pe chipul lui. Și eu aș fi la fel de închis, dacă aș fi în locul lui.” Dintr-odată ochii înfundați în orbite se întoarseră, se fixară asupra lui Alban, rămaseră acolo. Alban le susținu privirea patru secunde, apoi întoarse capul lăsându-l în jos, ca un bivol pe care un om îl îmblânzește apucându-l de coame; se răsuri pe călcâie și se îndepărtă.

Totul se clătina în el, totul își ieșise din limite: „Știu, știu. Într-o buna zi Germania va reîncepe. Fiecare om căruia îi cruțăm viața va ucide pe unul dintre ai noștri; acesta, dacă supraviețuiește, îl va ucide poate pe fiul meu. E victoria mea dacă spatele lui e tot o rana și carnea i se descompune. Da, trupul meu ar tremura, dar rațiunea mea n-ar putea decât să aprobe dacă, pe măsură ce ei ar trece de poarta, discret, de cealaltă parte, cineva le-ar tăia beregata. Acest război nu e ca o partida de fotbal, în care, la fluierai arbitrului, cele două echipe se opresc și ciocnesc un pahar; începem un război care va dura un veac și orice mijloc folosit pentru a distrage un german în plus este bun. Pe de altă parte, nu cumva presimt că în Germania răniții noștri sunt desigur tratați la fel cum îi tratăm și noi pe ai lor, aici? Atunci? Ce anume mă șochează?”

„Rațiunea îmi spune să fiu dur și port mila în mine ca pe un cancer. Ah! Îngrozitor lucru să ții la ființe! Nu, nu, eu n-am supt laptele Lupoacei; eu sunt fiul femeii; oameni tari sunt medicii ăștia insensibili, nu eu. Spiritul e puternic, iar trupul este slab. Și totuși, ieri încă, trupul însuși nu era de neînduplecat? Și eu am ucis ființe

asemănătoare cu aceasta, iar trupul meu n-a tremurat lângă cadavrele lor. Dacă eu aş fi fost cel care i-a ars pe ăştia cu aruncătorul de flăcări, aş fi fost oare ferm şi triumfător în faţa lor? Câte lucruri se adaugă în mine celor pe care nu le puteam spune! Nu mi-era deja lehamite de ele?" Ah! Era nevoit să se recunoască pe sine: era omul modern, la urma urmelor, haosul indecent, monstrul format din toate instinctele, din toate idealurile lumii de douăzeci şi cinci de veacuri, cele mai disparate, cele mai contradictorii, şi care se adaugă, se suprapun fără a se exclude vreodată. Ceva din el striga: „Nu numai că facem un război drept, dar ne mai şi apărăm cu arme ridicol de loiale şi, de fapt, suntem sortiţi să fim bătuţi, chiar şi după ce obţinem victorii trecătoare, pentru singurul motiv că subapreciem forţa"; iar o voce răspundea printr-un cuvânt, un singur cuvânt, absurd, dar prin care răspundea mereu, neîncetat, la orice vorba: „Crima... crima.. – ca şi cum ar fi fost o crimă să distrugi invadatorul! Ceva din el striga că viaţa asta de pradă era cea care se potrivea firii lui, că va fi mai fericit mâine luptând – pe nedrept, de data asta – împotriva câtorva arabi nevinovaţi, că niciodată nu va fi fericit în oraş, iar o voce îi răspundea: „Ceea ce se petrece aici este înspăimântător. Nimic nu scuză măcelul inutil." Şi, rând pe rând, fiecare voce învingea, sau strigau împreună, ca nişte oameni care se cearta. Cele două gânduri se băteau ca doi vulturi deasupra întinderii, şi se roteau, şi scoteau ţipete îngrozitoare, iar penele negre cădeau, şi se izbeau încleştându-se.

Deodată, pe drumul pe care Alban se îndepărtase puţin, văzu apropiindu-se o roabă-targă; de sub mantaua albastră, rănitului îi ieşeau picioarele – singurele vizibile pentru el – înfăşurate în moletiere negre. Moletierele negre! Uniforma de vânător a lui Prinnet! La fel ca după explozia foarte apropiată a unui obuz, un val

de sânge îi năvăli din lăuntru spre piele. O presimțire îl împunse, ca un vârf de lansetă. Dar abia făcuse câțiva pași că și recunoscuse chipul plăcut de puști golănaș al sublocotenentului Le Hagne.

— Ah, domnule locotenent, cel puțin nu-i ceva grav?

— Un glonț în pulpa piciorului. Și diseară, la spital!

Ce plăcere pentru Alban să-i vorbească acestui mărunț mecanic devenit sublocotenent, al cărui farmec provine din faptul că ți-l puteai cu greu închipui ca ofițer, dar în mod irezistibil ca soldat clasa a doua! E un fel de ușurare să-l vezi astfel culcat, foarte asemănător la înfățișare cu cei morți de alături, dar extrem de viu, cu tenul trandafiriu, cu zâmbetul pe buze, „iar diseară la spital.”

— Din ce companie vii?

— 20.

— L-ai văzut cumva din întâmplare pe aspirantul Prinnet?

— Da.

— Da?... Unde?

— Azi-dimineață, în zori, înainte de atac. Compania 19 n-a atacat decât la amiază.

O mică ezitare, apoi:

— Și... ce făcea?

— Îi curgea sânge din nas.

Alban nu pricepe, își închipuie o rană.

— Rănit?

— Nici pomeneală, și-a suflat nasul prea tare și i-a curs sânge din nas. Ba încă se necăjea pentru că murdărise batista, iar căpitanul era acolo. Îl cunoști?

— Da. Și nu l-ai mai văzut după?

— Ah! După, nu.

— A fost greu, la ei?

— Noi, noi n-am avut parte decât de mitralieră. Dar la a 19-a au avut parte de obuze. Nu știm prea bine de unde veneau. Poate că de la noi.

Obuze... Ba nu, Alban e mai liniștit. Prineta a fost văzut! Îi curgea sânge din nas! Sângele ăsta pueril, pe lângă sângele cumplit de aici, îl face pe Prineta un pic ridicol, e la fel ca marea spaimă din adăpost care s-a terminat cu un nerv răsucit. Alban îl va lua într-o bună zi peste picior, din pricina asta. De altfel, n-au atacat decât la amiază; au riscat cu cinci ore mai puțin decât ceilalți. Și apoi, cum să dai crezare presimțirilor? A avut o presimțire în adăpost, și presimțirea aceea a fost falsă. A avut o presimțire, adineaori, pe drum, văzând moletierele negre ale lui Le Hagre, și presimțirea asta a fost falsă...

— O țigară, domnule locotenent?

Da, Prineta se va întoarce. Și un gând nou își face loc în el: „O să încercăm să-l punem la adăpost”. I se pare că întreaga sa activitate de război a căpătat un scop precis. Numai că, din moment ce el, Alban, trebuie să rămână, va rămâne așadar singur? Își amintește de acea senzație de părăsire pe care a avut-o, ieri, pe drum... Ei bine, atâta pagubă. Va trage totuși niște sfori pentru a-l îndepărta pe aspirant. Dar va accepta oare Prineta? Ah, nu poți ști niciodată...

Se întorsese lângă targă, lângă grămada de nemți. Ar fi ghicit acest lucru cu ochii închiși, după mirosul dens alcătuit din mirosul impurilor, al veșmintelor încinse de căldură, al sângelui, al pielii, al sudorii răcite, iar pe deasupra, foarte precis, stagnează duhoarea descompunerii: totul foarte dens și cu adevărat otrăvind aerul, comprimat parcă sub un clopot de sticlă invizibil, ca un edificiu de miasme. Băiatul stătea tot așa înălțat, dominându-i pe ceilalți, însă Alban evita să-l privească; se temea că, dacă privirile li se vor întâlni, germanul îi va face vreun semn sau îl va chema: totul i se

părea cu puțință, acum. Și ce va face el, atunci? Pentru ce anume i-ar trebui mai mult curaj: pentru a răspunde acelui semn și a se duce către el, sau pentru a se face că nu pricepe și a întoarce capul?

Iar soarele ăsta! Mereu soarele ăsta! Ah! E cu adevărat ceasul panicii. Din când în când, ghicea că vreunul dintre ei tocmai își dăduse sufletul, fără a ști imediat care anume; un zeu se dădea la o parte, pe undeva, spre a nu fi pângărit de vederea acelui mort. La un moment dat, un infirmier veni lângă el, ținând o pânză de cort în mână, cu care acoperi un chip. Se îndepărta când rănitul de lângă cel mort se agită, întorcându-se spre acesta și părând că-l arată celor de față. În sfârșit, înțeleseră că le făcea semn să scoată pânza. Un sergent o ridică din curiozitate.

— N-a murit, zise el calm, s-a uitat la mine.

Și, fără să scoată pânza, o coborî doar până la bărbie. Atunci văzură chipul livid, crispat și ud (de sudoare) ca o bucată de chewing gum scuipată din gură, cu ochi îngroziți care implorau, la fel ca ochii lui Câine pe drum. „Poate că la ora asta Prineta e la fel ca ăștia, cu muște în gură și în ochi.” Boarea de speranță care se stârnise în el, pe drum, în fața locotenentului-puștan, cădea precum un lucru ucis. Și, ca de fiecare dată când rațiunea i se bloca, imensul sentiment creștin începea să funcționeze în el.

Ah! se gândea el, iată-l aidoma copiilor Gentililor, păgânii pentru care nu se aduc rugăciuni. În colegiile noastre, când un copil este în pericol de moarte, se trimit scrisori tuturor mănăstirilor, tuturor seminariilor pentru ca cei de acolo să se roage, să facă liturghii pentru el; din aproape în aproape, se țese o întreagă rețea de rugăciuni pentru a-l proteja. Însă Prineta nu e iubit. Când era mic scăldat în sudoare, cine-i sărea în ajutor? Și acum, cine se va ruga pentru el? Pot face eu de unul singur cât toți cei care nu se vor ruga pentru el?” Așa cum nu se temea de moarte

în ceea ce-l privea, dar se temea pentru prietenul lui, tot astfel, din mândrie, detesta să se roage pentru ca propria lui viață să fie cruțată, dar nu simțea nicio rușine să se roage pentru cruțarea vieții prietenului. Și, făcând acest lucru, simțea un soi de blândețe, pentru că ușurința de a uita complet de sine pentru un altul îl unea, pe deasupra unei vieți, goala și seacă și lungă, cu vârsta de aur a generozității care fusese pentru el epoca petrecută la colegiu. Trecuse supărarea celor șase ani, de a fi fost exilat din acea „suferință-împreună”, al cărei har îl primise pe culoarele colegiului într-o iarnă. Sub o câmpie plină de mărăcini, doua izvoare se întâlneau.

În clipa aceea, coborând dintr-unul din automobilele care veneau să-i ia pe răniți, conducătorul, un „aliat”, se apropie de germanii care mureau. Femeia care-l însoțea, cu chipiul tras pe-o ureche, scosese un aparat foto Kodak și se tot învârtea în jurul nefericiților, cu privirea un pic sticloasă, din pricina excitației pe care o au oamenii de pe la noi sub influența alcoolului, însoțitorul ei îi indica cele mai frumoase subiecte: oamenii cei mai pitorești aflați în agonie, cei a căror rană era foarte vizibilă, cei care aveau o figura caracteristică. După ce termina pelicula, baga din nou aparatul în cutie și scoase niște foarfeci mici. Se apleca acum deasupra oamenilor și desprindea epoleții și nasturii. Ei o priveau cu priviri vagi: totul era lăsat în voia sorții, abandonat. Chiar o ajutau, trăgeau de propriile lor însemne. În fundul curții, stând la o parte, cu o strâmbătură de dezgust greu de uitat în colțul gurii, doi șoferi aparținând unei alte națiuni „aliată” și care nu intrau în legătura cu nimeni contemplau în tăcere scena abjectă.

„Nu va pune nimeni mâna pe un revolver ca să-i omoare?” își spunea Alban. „Niciunul dintre muribunzi nu se va ridica înainte de a muri ca să-i ucidă pe cei ce s-au transformat în demoni pentru

niște biete ființe într-o asemenea stare? Trebuie cumva să fiu eu cel care să le salveze onoarea?” Dorința de a-i ucide pe șofer și pe femeie punea stăpânire pe el, teribila precum dorința sexuală sau ca setea. Din fericire, cei doi pleacă.

Ca niște pești fripți de căldură, cei ce rezistaseră până acum începeau să se chircească. Atunci când, pentru câte unul din ei, chinul se sfârșise, se spunea: „E unul, colo, terminat”, se uitau, vedeau o gură larg deschisă, imensă, căscată, arătându-și toți dinții, ai domănilor morți. Adesea, omul nici nu murise încă și deja în gură, pe orbite, pe fiecare pată de sânge, se înghesuiau muștele, atât de strânse una într-alta, încât păreau o spumă marină sau un burete negru, atât de amețite încât ar fi putut fi culese cu degetele fără ca celelalte să se miște, de parcă și ele ar fi fost moarte! Unul din oameni își dăduse sufletul apăsându-și o fotografie pe buze; poza primise ultima suflare; în gura acum căscată poza se înfunda un pic, aspirată: vidul pe care-l lasă în urmă un suflet are o astfel de putere. Un altul gemea de fiecare dată când trecea cineva pe lângă el, apoi tăcea când acela se îndepărtase, și la fiecare geamăt pântecul lui gol rămânea scobit, supt, așa cum arată pântecul fiarelor când rag. Un altul era atât de anapoda așezat pe targă încât îi ieșea capul în afară și cădea înapoi, neavând niciun sprijin. Cum se nimerise lângă el, Alban îi strecura sub ceafa o pătură făcută din care zăcea într-o grămadă de câști, de măști de gaze, de încălțăminte însângerată.

Atunci îl zări pe unul din infirmieri, care până atunci nu făcuse nimic – chiar *nimic* – și care, văzându-l la treaba, încerca și el acum să așeze un pic mai bine capul unuia dintre ceilalți condamnați. „L-am făcut cumva să simtă și el milă?” se întrebă Alban.

Însă, cu eforturi, omul pe care-l ajutase încerca să-și scoată din deget un inel. „Vrea să-mi dea un inel drept mulțumire”, gândi

Alban, trăgându-se îndărăt, vrând să se facă nevăzut. Celălalt i-l întindea acum, repetând un cuvânt, mereu același, pe care Alban nu-l înțelegea. „*Îngrijire*” spuse un soldat din spatele lui care privea scena. „Spune: *îngrijire*. Vrea să fie îngrijit.” Alban se întoarse cuprins de oroare, simțind privirea deznădăjduită a omului, cu oferta lui refuzată, cu mâna lui întinsă în care ținea un biet inel...

Începând din acel moment, Alban acționează cu un soi de automatism, ca într-o halucinație: o voință artificială se instalase în el și-l conducea.

Merse până la fermă. Medicul militar trecea prin fața ușii. Se opri în fața lui, luă poziția de drepti, salută.

— Ce dorești?

— Domnule doctor, nu știu dacă știți... (vocea lui era răgușită, sacadată), sunt niște nemți acolo, ar mai fi încă timp să-i salvați cu o injecție; peste o jumătate de oră însă va fi poate prea târziu. O injecție, nu durează mult. Ar dura exact zece minute...

Omul îl privi o clipă, ca și cum nu înțelegea. Apoi izbucni în râs. Râsul lui, la început spontan, sincer, se transformă într-un râs silit. Alban îl privea cu un fel de spaimă și se străduia să se stăpânească pentru a rămâne la o distanță atât de mică de el. În fine medicul zise:

— Și ce-mi pasă mie?

— Chiar și unii de la noi, de aici, spun că se exagerează.

— Ei bine, lasă-i să zică. Iar dumneata, vezi-ți de treburile dumitale. Dă-i drumul.

Alban se întoarse brusc, se duse spre nemți.

Mergea ca un om care are un scop bine stabilit. În doar cinci secunde, foarte clar, într-o străfulgerare, își închipui toată dezaprobarea pe care avea să i-o aducă gestul său, toate suspiciunile celor care de obicei stau în fotolii. Îi îndepărtă cu mâna

pe oamenii care stăteau în picioare în jurul răniților, pătrunse printre târgi, intră din plin cu fața în aerul încărcat ca într-un aluat care i se lipea de obraji, simți mai curând decât văzu toți ochii întorcându-se spre el, fără ca vreun corp să se miște. Când se văzu cu adevărat în mijlocul acelei aglomerări umane la suprafața solului, în îngusta poteca dintre două șiruri de trupuri, atât de îngusta încât i se părea că merge pe deasupra lor, simți că i se face frică. Și continua să înainteze spre tânărul care-l privea, galvanizat în inima precum catalepticii în trup, dar tremurând mai tare decât muribunzii.

După ce ajunse la el, puse un genunchi pe pământ. Și văzându-l atât de aproape, respira puternic.

Îl întreabă în germană:

— Pot face ceva pentru tine?

— Nu. O să mor.

— Ai părinți?

— O am pe mama.

— Da-mi numele și adresa ta și o voi înștiința pe mama ta, într-una din zile, că mă aflu alături de tine.

Cuvinte destul de vagi, dar foarte clare pentru amândoi. Celălalt îl privi și, la fel ca mai înainte, Alban își puse la bătaie întreaga forță ca să nu-și piardă capul sub acea privire. Germanul se uită o clipă astfel la el, în tăcere, apoi îi spuse:

— O să-ți dau portofelul meu. I-l vei trimite când vei putea.

Își plimbă mâna prin învâlmășeala de postav verde care-i acoperea genunchii și, din pricina efortului, îl năpădi suferința, buza incoloră se răsfrânse la colțul gurii și dădu la iveală un dinte ascuțit, foarte alb.

— Ah! spuse el, mi l-au luat.

— Spune-mi numele mamei tale.

— Mama mea se numește Maria Ertle, la Bremen, Rheinstrasse,
19.

Alban șovăi:

— Și pe tine, cum te cheamă?

— Numele meu este Conrad.

În clipa aceea cineva îl bătu pe Alban pe umăr. Un sergent se afla în spatele lui:

— Hei, nu se vorbește cu prizonierii. Ce faci aici?

— Sunt preot, zise el, și omul acesta m-a chemat.

— Grăbește-te, atunci.

Se întoarse spre băiat.

— Când voi ajunge în fața lui Dumnezeu, voi da mărturie ca ți-a fost mila de mine.

— Nu pentru asta am făcut-o, spuse Alban, cu dinții clănțănindu-i în gură. Haide, adio.

Cuprinse mâna pământie, uscată și înghețată ca pielea șerpilor. O ținu o clipă, cu putere, repetând încă o dată: „Adio, curaj”, simțind cum parcă se golea de sine în acel sacrificiu. Dar când vru să-și retragă mâna, simți că celălalt o ținea. „Dă-mi drumul”, spuse el, în picioare, reținut de mâna aceea lungă, acoperita de sânge închegat ca scorjeala de vopsea veche. „Dă-mi drumul, știi bine că trebuie să plec.” Atunci celălalt șopti:

— *Verlasse mich nicht!* („Nu mă părăsi!”)

Repetă de mai multe ori acea implorare imperceptibilă, în timp ce Alban își pierdea capul și spunea tot mai tare: „Dă-mi drumul, dă-mi drumul”, și cuvintele astea spuse tot mai tare se amestecau cu celelalte, tot mai slabe. Până la urmă, iritat, cu mâna rămasă liberă Alban desfăcu degetele care-l țineau, așa cum cineva desface mâinile încheștate ale cadavrelor. Și fără nicio privire în plus, fără să mai privească altceva decât zidul fermei strălucind în soare, se

îndepărtă, cu ochii măriți ca și cum i-ar fi ținut cineva larg deschiși ajutându-se cu degetele.

Când ajunse în sala de pansat, se întoarse. Băiatul, pe care-l vedea din spate, era tot așezat. Dar, după chipul căzut pe piept, după mișcarea umerilor, înțelese că plângea. „Iată tot ce am fost în stare să fac”, își zise el.

Cum privirea i se trăgea înapoi, avu timp să-l observe pe infirmierul despre care crezuse că-l învățase mila. Cu o gamelă în mână, acesta le dădea să bea apă nemșilor care-l chemau; astfel, o rană la pânțele, încă vindecabilă, risca să devină mortală din cauza apei pe care el le-o dădea! Atunci Alban se gândi că de la el pornise mila aceea ucigașă. Și se simți adânc tulburat, neștiind unde era binele și unde era răul.

Dar sergentul care-l bătuse pe umăr când era în mijlocul răniților îl strigă.

— Mi-ai spus adineaori că ești preot. Tocmai am aflat adevărul de la omul ăsta, care te cunoaște. Nu ești deloc preot.

— Nu.

— Bine. Lucrurile n-au să rămână așa.

— Cum vei dori.

După ce plecă sergentul, celălalt se jelui: „Dacă aș fi știut... Te-am dat de gol...”, dar Alban zise:

— Din ce companie ești?

— 18.

— Nu-l cunoști cumva pe Prinnet, aspirantul de la 19?

— Ba da.

— Ah! L-ai văzut în dimineața asta?

— L-am văzut la Morainville, înainte de atac, de atunci nu l-au mai văzut.

— Aș vrea chiar acum să-l găsesc. Cum să fac?

— O iei pe șosea. Cunoști șoseaua? Nu te poți înșela. Ajungi la niște plopî. Of! Da' știi c-ai încasat una peste bot mai înainte! Dar aici, pricepi, nu-ți pot zice mai mult: îți spun doar ce trebuie să faci...

— Continua, continuă. Când ajung la plopî, ce fac?

— O iei la stînga.

— Îmi arăți cu mîna în partea dreapta!

— Vrei să zici că nu știi care-i stînga și care-i dreapta?

Dar Alban deja nu mai era acolo! Își lua dintr-un colț al fermei pușca, ranița, pătură făcută sul în bandulieră și o porni pe drum, aproape liniștit.

XIII

ARES

Drumul purta nenumărați răniți îndărăt și, din pricină că el era singurul care mergea împotriva acestui curent, singurul care se îndrepta de la viață către moarte, în mijlocul oamenilor care fiecare, unul după altul, îl priveau atenți cum trecea, Alban era cuprins de un orgoliu naiv și o mască mai dură i se imprimă pe chip. La două sute de metri dincolo de sat, pe marginea drumului, cu o țigară în colțul gurii, medicul-șef evacua răniții, evacua încontinuu. Unii răniți grav și alții care pretindeau că fuseseră gazați, mirosind de la o poștă a prefăcătorie, infanteriști din regiment și apoi artileriști, negri, soldați din armata teritorială a drumurilor, flăcăi zdraveni geniști, cu capete de care mai bine să nu-ți amintești, toți erau evacuați, defilând rapid prin fața aceluî soi de control la care se distribuiau fișe de culoare roz sau albă; și așa cum oamenii care află că sunt decorați nu pot suporta gândul

de a mai rămâne câteva ore în plus fără nimic la butonieră și dau fuga la Palais-Royal sperând să-și agațe decorația mai devreme, tot astfel oamenii opriți, încurcând drumul, își agățau cartonul pe piept. „Într-adevăr, se gândea Alban, mai mult ca niciodată, cei ce rămân sunt cei ce doresc mult să rămână, sau sunt cei mai abandonați dintre robi”, și îi venea în minte zvonul mincinos care circula la regiment: „Generalul de la D.I. – Divizia de Infanterie – s-a saturat. Ordinul e să fie evacuată cât mai multă lume cu putință pentru ca divizia să fie înlocuită.” Și se întreba, neștiind ce să-și răspundă, într-atât nu-și cunoștea prietenul: „Oare Prinț ar fi de acord?”

Așezate în ordine, grămezi de obuze noi, abandonate de dușman, se aliniau pe fiecare margine a drumului. Le rostogoleai sub picioare, alături de gloanțe intacte; un adevărat mister că nimic nu exploda. În adăposturile apropiate, străbătute de lumina soarelui, câști, tăblițe indicatoare în germana, urme proaspete de cai povesteau graba retragerii. Oamenii se îngrămădeau în jurul unei ranițe de vagmistru neamț, lăsată deschisă, luând fiecare câte o scrisoare din care nu vor putea citi o iota. Dădură și peste primele cadavre. Un cal mort zăcea cu picioarele depărtate, cu gâtul grațios curbat, și în aceasta postura clasică a calului în galop semăna cu motivul de pe un monument semifabulos, coborât de pe soclul lui cel înalt și pe care te miri să-l poți vedea pe același plan. În față, dincolo de linia plopilor, în aerul ușor, fumul unor rachete fuzante persista, negru și compact, ca flegma unui tip cu guturai scuipată într-un bol cu apă.

Un artilerist care șchiopăta îi făcu semn, ca și cum ar fi avut ceva important să-i spună. Când Alban s-a apropiat, omul îi șopti: „Ochește-l pe Isus Hristos care semnalizează”, întorcându-l pe Alban cu fața spre o moviliță în vârful căreia o statuie tip Sacré-

Cœur își întindea brațele, în gestul tradițional. Și, pe legea mea, iată-l pe Alban râzând, râzând, în timp ce-l vedea pe celălalt rănit, purtat pe umerii unui camarad, cu obrazul căzut pe capul celui ce-l cară și inundându-l cu sângele pe care-l varsă, dând impresia că-i devorează craniul, ca în poemul lui Dante. Acum răniții erau mai rari, veneau din dreapta peste câmpurile unde desigur bătălia se reîncinsese de curând. Alban se pomeni singur. Dispăruse mica excitare pe care o simțea când era contemplat cu un soi de respect de către cei ce se întorceau. La cinci sute de metri în fața lui, din când în când, o floare albă sau neagra se iveau, se nașteau din spațiu, contrazicând expresia homerică „aer sterp”. Își spunea: „Eram foarte liniștit, iar acum înaintez chiar spre locul unde oamenii ucid. Ciudata idee, totuși! Ciudată idee!” Nu încerca nicio emoție, fascinat de gândul că avea poate să-l găsească pe aspirant și să lupte alături de el. „O să vadă el de ce sunt în stare dacă îmi dau osteneala. Iar în seara asta voi avea lauri la crucea mea de război, sau poate că mai curând voi fi ucis. Dar mi-e totuna.” Pe cât de mult tremurase rușinat noaptea trecută, gândindu-se că putea să moară în spatele frontului, în mijlocul celor ce se puseseră la adăpost și pe care-i disprețuia, în afara comuniunii cu camaradul lui, pe atât de mult simțea un soi de indiferență sălbatică la gândul că ar putea fi ucis și, uneori, o adevărată dorință de a fi ucis, dacă acest lucru trebuia să se întâmple sub ochii acestuia și după o faptă excepțională.

Peste toate astea, gândul că la ora aceea ar fi trebuit să se afle, în mod normal, la Convoiul de Luptă, și că astfel tot ce făcea era într-o câțva pentru plăcerea lui, gândul că putea să meargă la dreapta, la stânga, și chiar să fugă dacă avea chef, fără a greși mai mult decât în clipa în care își pierduse din vedere cantonamentul, gândul ăsta satisfacea gustul independenței pe care-l avea înăscut. Torni i se

părea ușor, ca pe vremea colegiului în care se ținea întotdeauna izolat, stând în curte în timpul orelor de studiu, mergând la studiu în timpul recreației, la gimnaziu în timpul afectat plimbării, la biblioteca în timpul slujbei religioase de seară, niciodată ca toți ceilalți și totuși niciodată pedepsit, nici măcar o dată în cursul a șapte ani, ca și astăzi, știind bine că în fond își părăsise postul, cu toate astea nici măcar o dată nu se gândise că putea fi pedepsit.

Observa totuși, la un moment dat, ca la stânga lui, desprinsе din copacii care mărgineau drumul, frunze verzi cădeau. Un mic zgomot ușor, un altul, un altul: aerul era parcă plivit de traiectoriile gloanțelor ca de dinții unei uriașe greble invizibile. Oarecum la întâmplare, se întinse pe jos, înălțat în coate. Bunul-simț îl sfătuia să se culce în șanț, dar, dacă ar fi făcut-o, s-ar fi simțit ridicol și aproape rușinat; nemaicunoscând și altceva în afară de obuze și de grenade, nu avea în minte imaginile necesare pentru a fi convins fizic, în propriul lui trup, că gloanțele ucid. De aceea, după un minut, și cu atât mai mult cu cât gloanțele se răreau, se ridică și începu să meargă prin șanț, vârându-și capul între umeri, ca un băiețel fricos care se teme să nu primească în cap mingea expediata vertical și asigurându-se că pătura, pusă în bandulieră, îi acoperea solid inima.

Șrapnelele explodau acum foarte aproape, și la fiecare din ele se întorcea dintr-o parte în alta, ca și cum niște trenuri cu viteză mică ar fi trecut prin văzduh în jurul lui. La stânga, spre fermă, una câte una, cădeau „bile mari negre”. Nu mai erau gloanțe. Doar câte unul, rătăcit, trecea uneori peste drum, ridicând o subțire creastă de praf, sau pe deasupra ierbii, iute ca o șopârlă micuță pe care nici n-apuci s-o vezi. Ajunse astfel la șaizeci de metri distanță de plopi.

Se ridică, traversă drumul alergând. Un glonț şuieră. Foarte aproape, o voce îl făcu să tresară:

— Ce face tontul ăsta?

Dintr-o pâlnie ieșea un cap. Alergă, sări în groapă. Trei oameni erau acolo.

— Unde goneai așa? Voiai să te faci *kamerad*, sau ce naiba?

— Păi, spuse el, mergeam spre linii...

— Spre liniile nemților, da. Și apoi, mergeai așa, ca la plimbare!

— Înseamnă că nu mai sunt francezi pe acolo? Îndrăzni el, șovăind de parcă se temea să nu spună o mare prostie.

Se distrau: „Asta e greu de cap!” Alban înțelese în cele din urmă că nu mai exista nimic între germani și el. Și, de altfel, acum deslușea, deasupra unui rambleu de pământ, flăcările scurte ale mauserelor, săgetând, abia întrezărite, ca limbile reptilelor.

Spuse că asigura legătura, că ducea o hârtie aspirantului Prinete, dintr-a 19-a.

— Aaa, așa stau lucrurile! Păi, dacă nu vorbeai! Nu trebuie să-ți fie teamă! Că doar ai limba să vorbești.

Întrebă unde era compania a 19-a.

— Vezi casele de colo...

Un obuz de calibrul 77 își anunță apariția venind spre ei. Se lipiră de pământ, se făcură una cu pământul, pricepură că erau teferi, văzura bulgării de pământ zburând pe deasupra capetelor.

— La revedere.

— Ești așa grăbit?

Uitând că spusese că asigura legătura, răspunse cu nevinovăție:

— Păi da, e vorba de prietenul meu.

— Altminteri, ai fi putut rămâne liniștit aici. Știi, n-avem deloc de gând să ne ducem să cucerim steagul nemților.

Fără să vadă nimic rău în cuvintele lor, replică cu simplitate: „Nu, nu”. Obuzul de calibrul 77 îi dăduse în sfârșit senzația morții

și nu voia să moară lângă niște oameni pe care nu-i cunoștea, de care nimic nu-l lega: ar fi fost o moarte ratată.

Ceru să i se explice pe unde s-o ia. Compania 19 apăraseră un pic mai înainte cătunul, la un kilometru distanță. Putea ajunge acolo fără prea mare bătaie de cap, furișându-se prin spatele malului pârâului, pe sub plop. De altfel îi va întâlni pe camarazi, postați acolo. Se strecură afară, ajunse la pârâu fără încurcături și, după o clipă de nemișcare, începu să se târască, mulțumit că nu îi era frică.

Mergea târându-se prin noroi. Vreo zece obuze îl neliniștiră, dar nu prea mult. Era la adăpost de obuze, nu era el pe jumătate ascuns de un gard de vegetație? Niște gloanțe trecură pe deasupra lui, fără să-i dea impresia că era ochit. Își potrivea ranița pe spinare și avea grijă ca ea să rămână acolo pentru a-i apăra spatele. Sub picioarele lui, insecte se așezau peste apa clocită, furnici se grăbeau pe rădăcinile plopilor, crenguțe uscate rămase din iarna trecută trosneau: o întreagă lume mărunță și indiferentă, aceeași pe care ar fi văzut-o dacă s-ar fi așezat în patru labe în Bois de Boulogne. În față, ascunse de același mal scund, zări mantale albastre. Un mic grup dintr-un pluton se afla acolo. Recunoscuseră oameni din compania 18.

— Fac legătura. Compania 19 e în direcția aia?

— Da.

— Aspirantul Prinnet e acolo?

— Habar n-am. Poate.

— Merg lucrurile?

— E liniște.

Plecă din nou.

Brusc, din stânga, pocnetul puștilor izbucni odată cu rafala unei mitraliere. Din instinct înălță capul.

În depărtare, soldații se ridicau de jos, alergau înainte. Ieșeau de peste tot. Se mai vedeau unii căzând, de parcă s-ar fi împiedicat de ceva. Mai departe, îndărătul copacilor, mantale verzi se mișcau de asemenea, cădeau. Nu se înțelegea prea bine mișcarea tuturor acelor oameni: când se apropiau toți de același punct, când niște șiruri o porneau, se rupeau, apoi se strângeau iarăși, așa cum segmentele unui șarpe mare se unesc, apoi dispar, înghițite de pământ, nu se știe unde. „Parcă ar fi un film”, gândi el; s-ar fi putut spune la fel de bine că seamănă cu o activitate nu prea serioasă, cu exerciții, cu un joc de copii, cu o partidă de fotbal, așa cum poți vedea la Bagatelle, unde, din tribună, vezi toată câmpia.

Abia atunci văzu că în fața lui uniforme verzi-cenușii se ridicau, o luau la fugă. „Ucide! Ucide!” Puse arma la umăr, trase. Cel pe care-l ucidea nu era oare fratele celui pentru care suferise adineaori, în curtea fermei? Nici măcar nu se gândi la asta. „Ucide! Ucide!” Un francez care venea din urmă îi trecu aproape peste cap, se întoarse, îi striga: „Stai afară, acolo!” ca și cum i-ar fi făcut un reproș, apoi își încrucișa într-un fel caraghios picioarele, făcu trei pași în laturi, ca un boxer amețit de care sala râde pentru că pare să stea pe gânduri dacă să cadă sau nu. Căzu, iar casca i se rostogoli; ținea un braț în aer, ca gladiatorii care cer să li se lase viața, dar nimeni nu le-o acorda, căci nu se mai mișcă, supunându-se sorții. Alban, care-și lăsase pușca în jos pentru a putea privi, trase din nou, o dată, de două ori. Reculul care-i lovea umărul îi răspundea direct în rană, iar pansamentul mai cu seamă îl jena atât de mult când îndoia brațul încât înceta de a mai trage. Văzu un soldat alături de el, fără casca, având mâinile goale.

— Vrei să-ți dau pușca mea?

Celălalt făcu doi pași spre el, întinzând brațele, apoi, cu picioarele lipite, cu gambele lipite, dintr-odată, ca un scufundător

care se joacă, se prăbuși în pârâu. Alban, împrôșcat cu noroi, scoase un strigăt, când, cu o zi mai înainte, căpătase o schija fără să bănuiască.

Chiar în clipa în care, cu dosul mânecii, își ștergea obrazul, suflul unui obuz de 77 îl trimise pe jos rostogolindu-se, cu mâinile pe ceafă; explozia îl plesni în interiorul creierului, de parcă obrazul avea să i se spargă bucăți, un șoc violent îi lovi spatele, șalele, picioarele, ca o trombă de apă căzând asupra lui de la o mare înălțime. Se ridică clătînându-se, pierdut, nu se putu ține pe picioare, căzu din nou, în genunchi, convins că murea din pricină că se sufoca, începu să tușească, să tușească de-a dreptul cu furie, convins că pieptul îi era străpuns, că avea să dea afară sânge pe gură și pe nări. Scurpă pământ, tuși, tuși întruna, scurpă iarăși pământ. Se întoarse târându-se spre taluzul pârâului, neavând curaj să se uite la el însuși de teamă că se va vedea plin de sânge. Brațul stâng îl durea. Cu ochii ațintiți asupra peisajului, dilatați ca după o noapte fără somn, și cu o uimire aeriană în ochi, începu să-și palpeze cu mâna dreaptă brațul, coborând dinspre umăr: „A! Iată un capăt... ăsta, măcar, există”, și atât îi era de frică să nu se afunde în ceva moale' încât, atunci când ajunse la capătul brațului, în mod ridicol, de bucurie, își strânse singur mâna... Era viu! Simți plăcerea ca pe o ploaie scurtă!

Iar acum, din nou, ce să facă? Judecând după direcție, cei pe care-i văzuse atacând erau neîndoielnic oameni din compania 19, se împrăștia acum, foarte departe. Unde să-l întâlnească pe Prinț în învâlmășeală? Ah! Toate astea doar pentru a se duce să dea de urma nesuferitului de băiat singuratic, dar puțin îi păsa...

Deodată auzi o voce, care chema poate de multă vreme, dar pe care o percepea pentru întâia oară. În urmă, cineva striga slab (probabil că se găsea foarte aproape):

— La mine, doi douăzeci și șase! La mine, doi douăzeci și șase!

Și modul ăsta de a-și chema regimentul așa cum un altul ar striga „Mamă!” îl mișcase deja, când își dădu seama că vocea îi era foarte cunoscută. Unde oare o mai auzise? Cu siguranță, era a cuiva care se bucura de simpatia sa. După sunet, se îndreptă spre o pâlnie lăsată de un obuz de calibru 155...

Culcat în fundul pâlniei se afla Bellerey, un tip scund din contingentul 18 care tocmai fusese numit caporal și pe care Alban îl știa bine. Încercă să coboare lângă el.

— Trage-te un pic la o parte ca să cobor.

— Nu pot, se împrăștie...

— Ce?

Îl văzu îndepărtând mâinile pe care le ținea pe pânțele, văzu burta din care ieșeau intestinele, văzu ochii holbându-se, întorcându-și privirea, și începu și el să tremure.

Coborî, aruncând pământ peste picioarele lui, de parcă acesta ar fi fost deja mort, apoi se strecură în pâlnie:

— Vreți să-mi dați pachetul dumneavoastră de pansamente?

Totdeauna băiatul ăsta îi spusese *dumneavoastră*, îi spunea la fel și acum (era totuși caporal!) Ah! Tare politicos era!

— Nu fi prost, poți să-mi zici fu, îi spuse Alban celui care peste zece minute n-avea să mai să zică nici *tu*, nici *dumneavoastră*.

Pachetul lui? Îl folosisese ieri, pentru braț. Nu se gândise să ceară altul.

— Nu-l ai pe al tău?

— I l-am oferit unui prieten.

Respira deja greu, spunea totuși *oferit* când ar fi fost cu atât mai simplu și mai puțin lung să zică *dat*.

„Nu pot face nimic pentru el, se gândea Alban, nu, nimic în afară de a nu-l părăsi. Nu pot face nimic, și totuși pot face mult, probabil... Vai! Ce-i dau lui merită și alții la fel de mult!”

Îi șterse fruntea, sub părul uscat, tăiat drept în față, cum era probabil părul fraților romani Gracchus. Îi scoase cravata, îi desfăcu gulerul, îi făcu deja toaleta morților. Îi așază capul în scobitura umărului său, își petrecu brațul pe la subsuoara lui. Apoi rămase nemișcat. Atunci băiatul, ca o persoană care suferise deja prea mult, spuse aceste cuvinte înspăimântătoare:

— Mă săturasem.

Apoi nu mai spuse nimic.

Un obuz percutant căzu destul de aproape. Alban nu se mișcă. Îi era totuna să moară aici, acum. Nu stătea prea rău. Oroarea și compasiunea se confundau în sufletul lui alcătuind un singur sentiment, și nu mai voia să se miște, acum, nu, nu se va mișca, chiar de-ar fi fost să se ferească de moartea cea neagra. Își spunea: „îi dau ceea ce îi pot da. Sunt implicat în ceea ce trebuia să fac. Toți cei care mai știu câte ceva spun sus și tare ca am făcut bine alegând-o, dintre toate datoriile, pe aceasta”. Și simțea că băiatul acela putea agoniza la nesfârșit, că avea să stea alături de el până în clipa morții, că noaptea putea să coboare, că ceilalți puteau executa tir de distrugere chiar asupra locului pe care-l ocupau ei doi, el nu se va mișca, el nu va pleca. Ah! N-auzise el de doua ori aceeași chemare? „Nu pleca!” spunea Prinț cu vocea sugrumată în adăpost, iar neamțul: *Verlasse mich nicht!* În clipa asta chiar, pe câmpie, și mai departe, mai departe încă, mii de ființe strigau către alte ființe să nu le abandoneze, se zbăteau împotriva indiferenței, știau în sfârșit că nu poți fi singur, și totuși recădeau singure, și luptau singure, mureau singure. „Mie, însă, nesupunerea mi-a permis aceasta fapta bună. Dacă aș fi fost de serviciu, ar fi trebuit

să particip la atac cu ceilalți, să-l vad, poate, și să-l aud, și să fiu nevoit să trec mai departe cu ceilalți. Fiind liber, am avut dreptul să mă opresc. Bellerey îi datorează aceasta biată consolare aspirantului.”

Tot soiul de amintiri i se trezeau în minte. De mai multe ori Prinț și cu el, la cantonament, îl poftiseră pe Bellerey la gustările lor: doua sticle de „vin înfundat” de trei franci, struguri și tomate necoapte, lucruri răcoritoare vara, totul servit pe o cutie cu grenade. Vedea atunci urcând în ochii micului țăran, care îi spunea *dumneavoastră* și nu îi întindea primul mâna, mirarea și plăcerea că acest domn tânăr e băiat atât de bun, atât de asemănător cu el, deși atât de diferit. Se simțea atunci impregnat de extraordinara certitudine că, din cei doi care erau acolo, amândoi și-ar fi dat viața pentru el, așa cum și el ar fi făcut-o pentru ei, și asta fără ca ei să se vadă prea des, fără să se cunoască totuși cu adevărat, fără să fie singurii care beneficiau de acel prilej: minunată și simplă făgăduială, pe care niciunul n-o făcuse celuilalt prin vreo aluzie, vreun cuvânt sau vreun gest, dar pe care o citiseră, poate doar o singură dată, și poate că și atunci fără s-o recunoască bine, preț de o clipă, în gravitatea ochilor.

Și apoi veneau și alte amintiri. Cu trei săptămâni în urmă, la Granrupt, Bellerey scosese din buzunar un petic de hârtie, i-l întinsese, cu un aer țăntoș în ochii lui căprui, malițios. Pe hârtie Alban citise, scris de mână, copilărește, mirosind de la o poștă a fals: *Subsemnatul, medic-șef Dubrulle, certific ca soldatul Bellerey (Alexandre), din compania 18, este bolnav de orquită (sic) ce-l împiedică* etc. – „Înțelegeți, dacă mâine începe dansul, cu asta...” Alban îl implorase să nu facă prostia aia, cusută cu ață albă, chiar dacă greșeala de ortografie n-ar fi fost revelatoare, și care-l putea duce în fața tribunalului militar. El însă spunea: „Gândiți-vă! Cum să scriu

orchită cu *ch!* Și dacă pronunță cineva cu *ș*, doar nu se spune *orșită*.” O ținea morțiș; nici măcar sergentul-major nu-l convinsese, dar până la urmă cedase în fața argumentelor lor, cuprins de teamă. Atunci, prin cuvinte aluzive, prin mici tăceri, printr-o mică manevră stângace, îl rugase pe Alban să-i scrie un nou certificat, cu un scris frumos; și Alban fusese nevoit să refuze, să-i stârnească decepția, îndoiala, gândul ascuns: „Părea un tip drăguț, dar de îndată ce trebuie să o dovedească, e ca toți cei de o seamă cu el. Negreșit că ar fi șters-o când ar fi dat de greu...” și se poticnea de propriile lui tenebre ca un copil de zece ani... Ce departe erau acum toate astea! Ce se întâmplase oare cu amărâta aceea de hârtie care trebuia să-l scape de luptă? Poate că în clipa asta chiar îi imputa lui Alban moartea sa.

Se gândea la toate astea când băiatul începu să geamă. Era un soi de „A, la, la... A, la, la...” mereu același, pe trei note. Cu mâna stângă petrecută pe după brațul lui, Alban îi ținea încheietura mâinii, îl mângâia apăsător, cu degetul mare, pe mână, acolo unde un inel din cupru îi învinețise un deget. Apoi geamătul se lungi, se modulă; da, nu te puteai înșela, fredona; ceea ce începea printr-un geamăt continua într-un soi de melopee care-i dădea o ocupație, îi făcea bine, îi ușura un pic suferința exprimând-o. Atunci, auzind jelania asta, ca a unui bebeluș năpădit de vise, simțindu-se atât de trist că nu putea face nimic pentru el, și cum, pe de altă parte, erau atât de aproape unul de celălalt, îl sărută pur și simplu.

Nu se mai auzea fâșâitul gloanțelor. Obuzele nu mai explodau deasupra lor, ci în față, și erau mai rare; bătălia se deplasase și, fără îndoială, se coagula. Din când în când, din pereții serios zdruncinați ai pânzei, câte un bulgăre de pământ se desprindea și un pic de pământ mai moale curgea în jos, ca sângele dintr-o rană. Odată, împreună cu bulgărele, o floare violetă căzu pe umărul

băiatului. „Ai înflorit!” îi veni lui Alban să-i spună, apoi se abținu, gândindu-se la florile de pe morminte. Altădată, cum căzuse pământ pe mâna aceea aspră fără ca ea să tresară, Alban crezu că el murise și-l privi. Ceva bătrânicios se așezase pe chipul lui. Șanțul de sub nas se alungise un pic; două riduri se săpau până la gură; ochii, înălțați spre cer, nu mai clipeau, dar continuau să se miște. Alban își accentuă apăsarea pe încheietura mâinii lui, o strânse până simți oboseală. Până la prima clipă a nopții, cel ce se afunda avea să-i simtă ajutorul.

Mai trecu un timp. Nu se mai auzea niciun obuz, nimic altceva decât tiruri izolate, distanțate. Deasupra capului, un nor străbătea agale discul cerului; văzduhul își pierdea forța; simți că ziua era pe sfârșite. Se întoarse iarăși spre cel ce stătea la stânga lui, în partea unde-i bătea inima. O nesfârșita mirare se instalase pe chipul ajuns acum la pace. Tinerețea se înstăpânise pe chip, ochii nu mai străluceau, gura era întredeschisă, de parcă se pregătea să facă o prevestire. Desfăcu doi nasturi de la haină, își strecură mâna peste cămașă, caldă ca lenjeria proaspăt călcată. Nimic nu mai bătu sub degetele lui. Bellerey era acum țărănă.

Își trase mâna, dar nu încercă să se degajeze. Acest camarad deja îndepărtat nu-i producea spaimă. Gândurile alunecau în el ca niște corăbii cu pânze pe o mare fericită. „În clipa asta, aș fi putut fi la cină la Convoiul de Luptă dacă aș fi vrut, sau chiar la Paris, la minister. Am ținut în brațele mele pe fiul unui obscur fermier, l-am îmbrățișat. Ceea ce se află alături de mine e un mort; mâna mea nu-i dă drumul mâinii lui. N-am niciun chef să plec. Totuși trebuie să mă duc să-l găsesc pe celălalt. Nu știu nici unde e, nici dacă e viu sau mort. O să se lase noaptea. Toate astea nu-s chiar lucruri obișnuite.” Și totuși, în pofida acestei din urmă afirmații, i se păreau, dimpotrivă, foarte simple și foarte obișnuite. Rămase astfel

o clipă. Era singur? Erau doi? Bulgării de pământ care cădeau sugerau mai mult o prezență decât acel corp care fusese partea cea mai bună a vieții.

Și apoi se desprinsese. Luă portofelul uzat și inelul de cupru, încercă să așeze un pic mai bine picioarele cadavrului, acoperi cu cravata lui acel chip din care viața dezertase. Când nu mai știu ce să facă și își spuse că nu mai trebuia decât să iasă din acel mormânt, se simți stingherit, aproape neliniștit, de parcă uita ceva de o extremă importanță, iar plecarea ar fi fost o abandonare mârșavă. În picioare pe marginea pâlniei, îl încercă o scurtă amețeală. Apoi își privi o ultimă oară camaradul, îl văzu deja asemănător cu atâția alții, când pentru el fusese atât de diferit. Aidoma miilor de oameni care, în fața unui sărman mort pe care erau nevoiți să-l lase în voia degradării, căutaseră să se mintă pe ei înșiși și făgăduiseră: „Mă voi întoarce”, aidoma miilor de oameni care nu se întorseseră niciodată, făcu această promisiune în inima sa, apoi se întoarse spre câmpurile de luptă triste, greoi, el însuși, ca un mort.

Nu se mai auzea niciun zgomot. Acolo unde apunea soarele, cerul era vioriu, semănând cu o imensă plagă. În depărtare ardeau două ferme; cele două fumuri urcau drept, se împrăștiu fără a fi fost deviate; s-ar fi zis că aerul, străpuns și iarăși străpuns de atâtea ori, era în sfârșit, și el, ucis, odată cu tot restul. Alban se izbi de o veche imagine îndrăgită, „Roma cuprinsă de flăcări”, și o descoperi și pe ea moartă: Imperiul, și întreaga istorie, întreaga gândire, întreaga cunoaștere de când e lumea lume, nu erau nimic pe lângă Bellerey care murea. La mică distanță, cele trei case ale cătunului, zgâlțâite de suflul obuzelor, nu se prăbușiseră, dar se deformaseră, încovoiindu-se într-o parte ca burduful unui acordeon, semănând cu niște lampioane venețiene care se turtesc; era fantastic

spectacolul pe care-l ofereau acele locuințe omenești care se lăsau în toate direcțiile, la dreapta, la stânga, încremenite într-un râs nebunesc care le convulsiona, tresăriri ale unui monstruos dans cu figuri. Se făcea noapte. Întreg câmpul, de pe care se retrăsese aroganta bătălie, semăna, sub culoarea lividă a amurgului, cu un lucru folosit, cu un decor după o piesă ce nu se va mai juca, cu un car de carnaval după ce s-a încheiat sărbătoarea. Ici și colo erau întinse trupuri, iar în acea lumină incertă nu se mai deosebeau bine uniforme, ca și cum aparțineau toate aceleiași patrii și se măcelăriseră unele pe altele dintr-o abominabilă eroare. Brusc, ca printr-un declic, antebrațul unui cadavru se ridică, rămase înălțat. Totul rămase și mai inert, jur-împrejur. Asemănătoare cu o lămpiță lucind pe deasupra acelor lucruri abjecte și care începeau să se confunde, plăcuța de la încheietura mâinii lui scliepa.

Alban se îndreptă spre fermele care fuseseră centrul companiei a 19-a. Da, da, da, era într-adevăr a 19-a, o recunoștea acum după morți. Iată-l pe Chuquet, Marcel, micul toboșar: cu degetele cadaverice și țepene în aer, ai spune că face semne în alfabetul Braille pentru orbi. Iată-l pe sergentul Ridet, care spunea cu o voce de guard nobil: „Eu n-am onoare militară”. Iată-l pe Bruchon, cu intestinele ieșindu-i pe mai mult de un metru, ca vopseaua dintr-un tub turtit; parcă s-ar pierde în sol; parcă ar fi un monstruos cordon ombilical care-l leagă de Mama Terra.

Acareturile unei ferme arseseră. I se păru că pășește peste un obiect mic negru, semănând cu carcasa unui câine carbonizat; se uită mai bine: era un om, mare cât un copil de trei ani. „E poate Prinț”, își spuse, devenit insensibil prin exces. Un mort, rezemat de un zid, avea capul înfășurat într-un pansament care, din tot chipul, nu lăsa să se vadă decât ochii. Desigur că aici fusese un post de ajutor, înainte să fi fost instalată compania 19.1 se păru

dintr-odată că ochii aceia se mișcau. Era o halucinație? Mii de povești circulau prin regiment în legătură cu soldații care, la căderea nopții, văzuseră morții mișcând. Înaintă (avea nervii parcă retezați). Omul întoarse capul spre el, cât se poate de viu. Și în mijlocul atâtor cadavre, acea viață cruțată era emoționantă, la fel ca apariția umbrei sau a apei, pe câmpie, după ceasuri de zăduf.

Stând în picioare alături de el, văzu că pansamentul i se înroșise deasupra gurii. Doar ochii – singurii vizibili în tot acel alb, după moda orientalelor –, ochii îl priveau așa cum privești un lucru nemaivăzut.

Întrebă:

— Ești din compania 19?

Pleoapele se coborâra, spuseră da. Alban îngenunche. Taina acelui chip era chiar lângă el, taină care nu lăsa vederii decât ochii, chip din care nu se cunoșteau nici trăsăturile, nici vârsta, nici vocea.

— Îl cunoști pe Prinnet, aspirantul?

Iarăși semnul cu pleoapele: da.

— L-ai văzut azi?

Niciun semn. Însă neliniștea trecu în ochi, ca în cei ai pisicilor speriate, sprâncenele se crispară, capul se dădu pe spate. Tânărul se aplecă ceva mai mult.

— A mers la atac cu băieții, acolo?

Ochii se închiseseră, nu mai vorbeau. Alban era aplecat deasupra lui.

— Hei? A fost la atac? Răspunde-mi!

Simțea că îi vine să facă gestul de a zgâlțâi, de a brutaliza acel trup chinuit. Brusc ochii se redeschiseră, mâna cafenie, lungă, acoperita de minuscule împrăscături de sânge, asemănătoare unor excremente de muște pe rama unei oglinzi, schiță un gest vag.

Alban simți sub pansament contracția mușchilor, efortul făcut pentru a vorbi, mormăitul a ceea ce nu mai era o gură. Un pic de salivă trandafirie coloră pâanza, în jurul crustei de sânge mai vechi negru. Apoi capul se mișcă un pic, făcu semn că nu.

— E rănit?

O clătinare foarte clară a capului: da.

— Grav?

Același semn, și apoi iarăși sunetul răgușit, de neînțeles, care nu iese decât din gât, unde se ghicește lipsa buzelor. Și apoi, epuizarea din pricina efortului, capul care cade, ochii care se închid.

Alban se ridică, își scoase casca, își uscă cu interiorul palmei sudoarea de pe frunte. Mirosul sângelui proaspăt îi făcea greață, fad, dulceag, asemănător celui al florilor anumitor copaci, și pe care-l simțise de multe ori, totuși, în acele *arrastraderos*, pe unde erau scoși din arenă taurii uciși. De ce se îndepărtase? Nu mai erau și alte întrebări de pus? Ceva lipsit de putere pusese stăpânire pe el.

Întunericul se lăsase aproape complet. Ziua, sora oamenilor, își împlinea destinul. Departe o lumină strălucea, ca o stea căzută din cer; trei stâlpi telegrafici, pe o movila, sugerau niște spânzurători, sau cele trei cruci. În seara aceasta în care, pe sute de kilometri, întreaga armată se afla desigur în marș, nu se auzea niciun zgomot; nu, nici un singur zgomot în seara asta în care cu siguranța toată armata era în marș. Uneori însă orizontul se înroșea, o fracțiune de secunda, ca de la un fulger de căldură.

Iată ora marii neputințe, iată ora marii neputințe. De ce se îndepărtase el oare? De ce nu întrebese mai multe? S-a temut. I-a lipsit forța. Fusese puternic și orb, tot timpul de când părăsise Convoiul de Lupta, pentru că atunci exista ceva ce putea fi dorit; acum, ce putea să mai dorească? E ora marii neputințe. Scara asta

nu duce nicăieri, e neagra în întregime, scara asta, neagră în întregime și pustie în întregime, fără niciun loc de care să te poți sprijini. Ah, gata, își va găsi reazemul în divin! În suflet izbucnește strigatul, vechiul strigat al celor dintâi care au purtat numele sau: „Credința în miracol!” Va renunța el la mijloacele nebunești? La box era numit „căposul”; și în viața e tot un căpos; tot ce poate fi încercat trebuie să fie încercat. Și trece peste prag, pătrunde *in absurdo*.

Maria, în Biblie, primește mai mult decât Martha. Lucrătorii care muncesc o oră primesc tot atât cât cei ce lucrează douăsprezece ore. Cel ce-și salvează viața o pierde. Sfântul Ioan cade la picioarele tânărului șef al bandiților și îi sărută mâna. Împărăția aceasta nu-i din aceasta lume. Nimic care să nu fie de-a-ndoaselea față de obiceiurile oamenilor, obiect de scandal și bucluc. *Nu mi-este îngăduit să fac cu bunul meu ce vreau?* Alban redescoperă puteri nelimitate. Și iată ce propune: se oferă pe sine însuși în locul celuilalt. Rostește oferta cu voce tare, pentru ca acela ce aude să audă. Să fie el luat în schimb! Brusc îl cuprinde un scrupul: simte că aceasta dăruire a vieții lui nu-l va costa și că, astfel, învoiala se vede anulată. Degeaba se închipuie pe sine întins pe pământ în mijlocul morților, cu masca de cadavru ce poate fi văzută într-o fotografie făcută în momentul în care termina un *cross-country*, imaginea asta este inofensivă. Chiar dacă ar întoarce pe toate fețele ideea propriei sale morți, ea rămâne pentru el ca un revolver neîncărcat; poți apăsa pe trăgaci cu revolverul la tâmplă, la gât, iarăși și iarăși, nu-ți poate face niciun rău. Ce preț poate avea un sacrificiu care nu te costă? Atunci începe să caute ceva care să-l coste. Îndepărtează pe data toate legămintele ce i-au umplut tinerețea: danii făcute săracilor, pelerinaje îndepărtate, umiliri orgolioase. Ce mai rânjește Păgânătatea! Căci iată tot ce a găsit,

dementa propunere care nu ține de domeniul învoielii. Dacă Prinnet trăiește, va renunța pentru o lungă perioadă – de trei ani, de exemplu – la exercitarea inteligenței; nu va citi, nu se va exprima, când îi va veni un gând, nu-l va nota; își va lăsa creierul în paragină. El, care a împins teama de timpul pierdut până la nevroză, până la a purta mereu o carte în buzunar pentru ca să nu rămână nefolosite nici măcar cinci minute de vid, se îndreaptă direct spre sacrificiul desăvârșit: acela de a jertfi intelectual trei ani de viață, de a-și amputa viața și așa destul de scurtă, cu trei ani. Face această făgăduială, jura pe Sfântul Mihail și pe cei pe care-i iubește. După ce jurământul a fost făcut, a terminat de făcut tot ceea ce depindea de el. Se simte mai bine. Urcă din nou spre fermă. Și-a recăpătat curajul. Va pune întrebări și va afla.

Și iată-l din nou în fața aceluia trup, aplecat asupra lui.

— Eu sunt cel ce îți vorbea de Prinnet, adineaori. Ți amintești?

„Da” dă el din cap.

Atunci se aplecă și mai mult, aproape lipit de chipul chinuit, ca și cum nimeni n-ar trebui să audă ce va spune, ca și cum ar vrea să vorbească atât de încet încât nici el însuși să nu audă.

— A fost ucis?

Un „da” amplu, dând din cap, și iarăși un „da”, energic, ca pentru un lucru în sfârșit găsit, și un fel de plăcere, ca și cum totul era de acum spus, ca și cum se terminase, avea să-l lase în pace, și iarăși: „Da. Da. Ai găsit. Știi acum ce doreai. Acum lasă-mă în pace”.

XIV

TOTUL VINE DE LA FIINȚE

Zei și combatanții purtând căști vegheau cu toții în noaptea gravă. Răniți venind puhoi dinspre front, sanitari ocupând poziții cucerite repopulasera cătunul. Printre răniți se aflau mai mulți oameni din compania 19. Alban mergea de la unul la altul. Îi spuneau: „Eram în poziție de atac. Urma să plecăm peste câteva minute. Obuzul a căzut probabil în plin peste el, a explodat atingându-l. Când ne-am ridicat, el nu mai era acolo. O pâlnie se căscase chiar pe locul unde se găsea. Și Comut dispăruse”. Cu diferențe mărunte de detaliu, trei oameni confirmară acest lucru. „Poate că dacă am fi putut căuta, am fi găsit bucăți din el, dar nu era cu putință să ne întoarcem să vedem...”

Fără efort, fără încordare, Alban punea întrebări, lucid și sec ca și cum ar fi stabilit un dosar mortuar pentru secretarul colonelului sau plutonierului de la compania 23. O reflexie bizară îl reținea: „Se plângea că nu e salutat. Măcar l-am fi salutat în mormânt. Dar el nu va avea mormânt”. Tot felul de sentimente secundare îl preocupau. Se mira că nu observă la oamenii aceia nicio amărăciune în privința lui, când el îi părăsise pentru a merge în spatele frontului chiar în ajunul luptei; le mulțumea că dovedesc, prin demnitatea cuvintelor lor, că îi cunoșteau sentimentele de prietenie pentru aspirant, și tot ceea ce pe nesimțite se distrusese; observa că nimeni nu exprima totuși vreun regret personal, ceva mai viu decât melancolia resemnată a soldatului: „Da, asta e!...” – „încă unul mai puțin...” – „Ah, nu e de gluma...” Capta toate acele detalii, de la care nu se alegea nici cu ceva bun, nici cu ceva rău. În

același timp, libertatea lui de spirit nu-l înșela. „O să fie îngrozitor peste puțin timp.”

Repede pansați, căci nou-veniții se răreau, în curând râniții plecară. Încă din clipa în care ultimul fusese luat și dus de mașină, iar Alban rămăsese singur, părăsit de chipuri și de cuvinte, într-o secundă durerea îl năpădi, îi frânse picioarele, îl trânti pe o piatră kilometrică, îl strânse ca într-un lasou.

Cu mâinile împreunate pe genunchi, cu gura pungă – atât de tare își strângea buzele – asista la acea dezlănțuire tăcută. Era ca lupta unui vânt furios în hornuri, cu răbufniri și potoliri, dar totuși surd, înăbușit, fără un zgomot. Nicio lacrimă nu-i urca în ochi, nici dorința de lacrimi, nici puțința de a plânge. Însă cerul gurii îl simțea dintr-odată jupuit de viu ca de o placă dureroasă, asemănătoare simptomului tulburător al vreunei boli rușinoase.

Ideea unei rugăciuni pentru acel suflet, o întrebare despre locul unde se putea el afla, o speranță de a-l regăsi într-o zi erau lucruri tot atât de absente în lăuntru lui ca și cum credința într-o supraviețuire n-ar fi existat niciodată pe pământ. Dacă cineva ar fi încercat să-l consoleze, ar fi respins cu semeție acea consolare ca și cum n-ar fi putut afla virtutea de a rămâne drept decât în conștiința unei absolute lipse de speranță, limita extremă neputând fi atinsă decât într-o situație extremă.

Se cufunda apoi din nou în amintire, iar sufletul îi tremura din temelii. Își rechemă amintirile, fiecare în parte, pentru a face din ele rațiunea curajului său. Urcau în el sfâșiindu-l, apoi, de parcă s-ar fi poticnit de buzele lui ermetice, fremătau, se topeau fără a ieși la lumină, ca un obuz care nu explodează. Unele dintre ele pe care le căută nu le mai găsi. Își dădu seama, de pildă, că îi uitase deja anumite expresii ale chipului. Dar continua să-i vadă pistruii.

Simți nevoia să bea vin. Avea impresia că vinul îl va vindeca dintr-odată, așa cum o nevralgie se lecuiește cu aspirina.

Stătea tot așezat pe piatra kilometrică, iar suferința îi acoperea chipul ca o mască. Drept, fără să se miște, aștepta să se potolească furia furtunii; tot așa, odinioară, când îi curgea sânge din nas, stătea nemișcat fără să spună nimic, cu capul un pic dat pe spate, cu persoane care se agitau în jurul lui, cărora nu le răspundea. Deși piatra se găsea la picioarele unui zid, nu se rezema de el cu spatele, stând rigid și închis în sine ca un valet bine stilat pe scaunul de pe capra trăsorii. Totuși, cineva care l-ar fi privit, văzându-i chipul, ar fi crezut că e cuprins de mânie.

Cerul se schimba, se întuneca și mai mult. O stea nouă se ivi, rămase atârnată, ca o lacrimă, soră cu lacrimile lui care nu curgeau. Se simți furios, el, cel care suferea, în mijlocul tuturor acelor lucruri fără suferință; era convins că li se iartă prea mult celor care suferă. „Ridicule declamări despre *indiferența naturii*! Ce-ar dori oamenii? Ca arborii să se usuce de fiecare dată când un muritor moare?” în fața a tot ceea ce ființa umană adăugase demnității lumii în materie de prostie, sentimentalism absurd, grandilocvență găunoasă, avu o mișcare de recul, vie precum mișcarea melcului care se lovește de un obstacol și se vâără înapoi în cochilie.

Cerul își schimba culoarea, se făcu albastru indigo; iar stelele păreau sate risipite în cer. Un freamăt străbătu acea nemărginire sporind-o, un altul, încă unul, venind dinspre fiecare din cele opt ceruri rotitoare auzite cândva de Scipio. În situația dificilă în care se găsea, vechile vise, vechile iluzii ale unei lumi stinse de douăzeci de veacuri – substanța vieții lui de zi cu zi –, îl abordau pe tânăr ca niște camarazi familiari, pline de puterea de a vindeca inima, de a modifica gândirea, de a provoca acțiunea. Simțea cu adevărat că mii de credințe, mii de experiențe fuseseră necesare

pentru ca sufletul lui să aducă la lumină ceea ce crea el în clipa aceea solemnă; simțea că din miile de morți zilnic regretați, niciunul fără îndoială nu era regretat cu acel fel de regret care-i aparținea doar lui; iar aceste considerații îl ridicau la o înălțime la care puterea suferinței lui de a-l face să sângereze era ca și orbita, o înălțime la care suferința lui își pierde ecoul sentimental și orice calitate care să o deosebească de bucurie. La acea înălțime, moartea lui Prinnet nu trezea nici întrebare, nici neliniște, apărea într-un anume sens ca un act desăvârșit. Incapabile se dovedeau cele o mie de puteri ale vieții de a înfrâna adeziunea tainică a prietenului la moartea prietenului. La fel ca în noaptea petrecută în adăpost, când supremul efort se consumase pentru a-l ajuta pe cel pe care-l credea în pericol, iar Alban se rezemase de terasamentul adăpostului, el și natura, ca două ape care se întâlnesc, amestecându-se într-o obscură complicitate, tot astfel, în ceasul acesta de acum, când totul se săvârșise, pe buze îi veneau niște cuvinte deja rostite de un om, dar care încolțeau atât de spontan în lăuntrul lui încât păreau că sunt din nou create chiar de el însuși: „O „lume, vreau ceea ce tu vrei. Tot ce se întâmplă se întâmplă pe drept.”

Aproape că rostise cuvintele sublime când modulațiile freamătului care cobora din cer deveniră atât de distincte, încât această nouă realitate îl scoase din visele lui. „Avioanele nemților!” în aceeași clipă, auzi în depărtare o explozie, apoi o alta.

Alban se ridică în picioare. Într-o secundă, așa cum într-o lanternă magică o placă înlocuiește o altă placă, Prinnet dispăru, iar el nu mai văzu nimic altceva decât pe sine însuși.

Peste cinci minute avioanele vor fi deasupra. Aici e un loc de trecere și de cantonament, un loc desigur reperat. Ei și? Cum? El, ar putea fi el ucis! Cum, ucis, el, în mijlocul acestor indiferenți! Un

cuvânt tâșnește, îl obturează, îl orbește ca lumina intensă a soarelui: Nu! Nu! Nu! Nu!

Nu, asta nu! Nu, asta nu! Gata cu toate lucrurile astea! Nu vrea să fie ucis. Moartea lui e acum inutilă, ratată. Prea este vie neliniștea trupului în clipa asta pentru ca el să-și poată da seama de ce moartea lui pare inutilă, pierdută, pentru ce toate faptele lui de război posibile, toate proiectele după care a jinduit i-au devenit insipide, lipsite de rațiune, de scop, de răsplată. Toate astea nu-s întrebări pe care să și le pună. Brusc, toate astea îi apar limpede.

De data asta se răzvrătește. Ce absurditate! Cum adică? Prinț era vârful unghiului, iar el, odată dispărut, totul se năruie? Haide, haide, era un tip de treabă, e de la sine înțeles, dar totuși... Douăzeci de amintiri dau buzna: atâtea absențe pe care le-ar fi putut împiedica, atâtea prezențe ce nu erau mai consistente decât absențele, atâtea dați în care conversația stagnase... Nu-i așa că pur și simplu are acum nervii încercați de încercările de azi? Își rememorează atunci prima senzație de teamă, când rămăsese singur pe drum, iar băiatul se pierdea în zare, și cealaltă senzație de teamă, noaptea trecută, în camion...

Iarăși o explozie, colo. Încă una. Teamă, teamă, senzație cu adevărat nouă, cu adevărat niciodată încercată. Nu teama scurtă, care explodează ca un obuz, chiar sub apăsarea morții, iar apoi se împrăștie, tremurări trupului, reflexul de neîmblânzit; ci teama instalată, starea de teamă, refuzul deliberat de a muri, de a risca, doar dorința de a ține piept, fuga în fața zilei de mâine, teama de temerile de mâine și de poimâine, teama sub formă de lașitate. Da, asta este ceea ce-l cuprinde în timp ce stă în picioare în fața acelei case, sub lumina lunii. Se uita la dreapta, la stânga. Niciun adăpost. Unde se va duce? În pivnița fermei? Salvare derizorie. În pădurice? Nemții ochesc întotdeauna păduricile, adăposturi

obișnuite ale trupelor. Nu, în mijlocul ogoarelor: acolo este locul cel mai puțin vizat. Atunci îl încearcă o altă teamă. Un om singur în plin câmp, noaptea... Dar dacă o santinela îl ochește? Sau dacă doar îl recunoaște, ce rușine! Ce să facă? Ce să facă?

Huruiturile se apropie. Ghicește o întreaga escadrilă. Aerul uneori atenuază, uneori face să vibreze vuietul greu, sacadat, gâfâit. Se simte că ele trudes, că sunt încărcate cu lucruri ucigătoare. Și vin! Vin mereu!

Alban se învârte în jurul fermei, lipindu-se de ziduri, având impresia că, dacă s-ar îndepărta doi metri, ar pierde un sprijin, s-ar lăsa descoperit de privirea nemiloasă ce coboară din văzduh, ca pe vremea justițiarilor legendari. Iată intrarea în pivnița, amenajată ca intrare de adăpost, cu saci de pământ și apărători de schije. În clipa în care pătrunde acolo, aude un zgomot scurt, strident, ca acela al unei pânze sfâșiate, și apoi explozia, foarte aproape, într-un zornăit de țigle ce se rostogolesc, în vreme ce o bășică plină de apă înghețată pare că se sparge în pieptul lui odată cu torpila, iar acum e inundat. Gata. Nemții sunt deasupra satului.

— E cineva aici înăuntru?

Cu brațele înainte, pe băjbăite, înaintează în beznă pivniței, pe care o ghicește plină de oameni. Dar ca și cum faptul de a ridica vocea ar fi de ajuns pentru a atrage râul, unul singur dintre ei, cel mai aproape, de care Alban s-a poticnit, răspunde în șoaptă:

— Așază-te aici, stai liniștit.

De data asta nici nu s-a auzit bine șuierul că a și explodat. Casa se zdruncină. Încă o dată, mai departe.

Cerul duduie de peste tot, nu e decât un huruit imens. Alban vede avioanele rotindu-se, rotindu-se pe deasupra satului, ca șoimul deasupra prăzii. După ecoul motoarelor, crede că ele zboară foarte jos, la o sută cincizeci de metri poate. Își spune că

dacă ar ieși trei pași pe drum, unul din ele s-ar năpusti asupra lui și l-ar mitralia. Are viziunea unor demoni dantești aruncându-se din înaltul norilor peste suflete. I se pare cu neputință ca, date fiind situarea ei la o răspântie și importanța ei, camioanele și roabele-tărgi care o înconjoară, ferma asta să nu apară ca obiectivul principal al inamicului.

Se gândește că n-are casca, n-are pătura pe care s-o facă sul deasupra pântecelui (având grijă să lase picioarele libere pentru a putea fugi). Totul din lăuntru lui e ca o cârpă uda pe care două mâini o storc. Afară duduie mereu. Din când în când se aude câte un om suflând greu pentru că, apăsător de enervare, și-a ținut mult timp respirația. Se aud afară un lanț care zornăie, un cal care se scutură, ca și cum s-ar simți și el apăsător. Se aud un zgomot ușor, foarte familiar lui Alban: ghicește că în pivniță se află și o pisică și că se spală. Iar lucrul ăsta îi aduce o vagă ușurare. Firește, dacă ar simți sub degete acea mică viață caldă, orice lucru ar fi mai puțin greu...

Și apoi duduitul scade. De-ar fi adevărat, de-ar putea fi adevărat! Deja trage altfel aerul în piept!

Crede că încă îi mai aude, când ei sunt deja departe. În sfârșit simte cu adevărat liniștea, o cântărește, o măsoară de-a dreptul îmbătat, cum ar cufunda o sondă în ocean.. Liniștea! Îl cuprinde atunci un tremur îngrozitor.

Tremura în întuneric, tremură așa cum nu bănuiește că ar fi cu puțință ca cineva să tremure. Pe obiectul acela ce poate fi un cadru de lemn sau de sârma, pe care treptat i s-a făcut și lui loc, tremură precum jansenistii cuprinși de convulsii la mormântul diaconului Paris, aude arcurile care scârțâie sub mișcările trupului, e înspăimântat la gândul că zgomotele, mișcările acelea vor atrage până la urmă atenția vecinilor. Izbutește să strângă din dinți, ca să

nu mai clănțăne, dar degeaba își încordează mușchii, își crispează pumnii până ce-și înfinge unghiile în carne, sau se agață de mânerele de lemn, nu reușește să se oprească din tremurat, atât de tare, cu mișcări atât de greu de stăpânit, încât pe o fotografie ar putea fi văzuți zece Albani în loc de unul singur...

Și apoi mișcarea se liniștește. Dar era mai bună acea anestezie a gândirii. Acum gândește. Măine vor pleca, vor merge înainte, *înainte*: cuvintele astea îi provoacă greață; poate că mâine se va întoarce la compania sa, înainte, tot înainte, singur, cumplit de singur. I se pare ca însuși trupul face mișcarea de a se retrage, într-atât se împotrivește întreaga lui făptură. O dorință josnica îl străbate: de-ar fi pierderi mari și de-ar fi înlocuita divizia. Ca și acel „nu” de mai înainte, din străfundul ființei urca un alt strigat: Destul! Destul! Destul!

Totul devine mai confuz. O voce (unde oare?) zice: „Fiecare se va vindeca prin propriul sau leac”. O alta voce spune: „Tot ce este legat va fi dezlegat”. O alta spune și ea: „Promenada Ranelagh”, ca fiind locul unde se vor duce curând.

Și brusc, iarăși! Dumnezeu! Iarăși! Înțelege. Au plecat să se aprovizioneze și se întorc. Ar vrea să întrebe: „Nu mai existau oare și alte adăposturi decât acesta?” Dar nu îndrăznește. Are impresia că este singurul aici care se teme. Se încrunta în efortul de a-și închipui că Prinete e aici, lângă el, ca în ziua trecută. Încearcă să-și imagineze care era atunci starea lui de spirit. Trebuie să recunoască o dată în plus că teama lui din noaptea asta e rușinoasă, în vreme ce cealaltă nu era. Se întoarce, caută poziția în care corpul lui ar fi cel mai puțin expus, se așază în sfârșit culcat cu genunchii la gura, ca și cum o mică parte din el însuși ar fi fost astfel pe jumătate ferită. Se felicita ca unul din oameni, mai curios, și-a scos bustul din adăpost pentru a privi, căci corpul acela va primi astfel grosul

schijelor în locul corpului său, dacă o torpila explodează cumva alături. Și apoi își simte viața cum îi fuge din corp prin picioare; are senzația că se duce, că se părăsește pe sine însuși, că se coboară într-o groapă așa cum se întâmplă în coșmaruri. Se gândește că va leșina; își înalță bustul, dă din cap, cascadează ochii – „Deschideți-vă, tenebre de temut. Să nu mai coboare nici măcar o singură noapte pe pământ! O, Doamne! O, Doamne! Mor în așteptarea morții.”

Mai aproape, tot mai aproape vin duduiturile, intermitent. Zgomotul lor se amestecă cu rugăciunea *miserere* pe care o îngaimă tânărul și pe care o întretaie cu mii de promisiuni: va face o fundație unde să se țină slujbe, va oferi daruri unor comunități... După ritmul din văzduh, Alban își dă seama că, de data asta, aparatele sunt mai încărcate: și-au făcut plinul de muniție și totul e destinat cătunului. Își umezește buzele. Inima i se zbate lovindu-i coastele ca un animal care ar trage să moară înlăuntrul lui. Atunci dorința întregii lui ființe care până atunci rățăcea, striga, se zbătea în zadar, brusc se cristalizează. Actul, fapta, i se înfățișează spiritului cu limpezime, perfect, viabil, așa cum un copil ajuns la perfecțiune iese în sfârșit la lumină din durerea mamei sale. Cu un suflet nou și vioi, dominat de imagini cărora nu le poate ține piept și care astăzi îl lasă pradă spaimei, așa cum ieri îl lăsau în seama temerității, o dată în plus își duce până la ultima consecință impulsul care în el doboară omul. Măine dimineață, la prima oră, va cere să fie evacuat.

Această evacuare i-a fost deja propusă; e rănit, într-adevăr. Ideea îl copleșește în asemenea măsură încât n-a auzit șuieratul, însă torpila explodează. Se aude un zgomot de lucruri ce se prăbușesc, se clatină, se prăbușesc iarăși. Și apoi o altă explozie, mai departe. Alban își multiplică implorările adresate nimănui: „De-aș trăi până mâine dimineață! De-aș prinde dimineața! De-aș

putea să nu fiu ucis cu patru ceasuri mai înainte de a părăsi pentru totdeauna aceste maluri ale iadului, pentru totdeauna!”

Torpilele cad peste tot jur-împrejur. Pare că totuși nu-i mai este frică. Așa cum un martir pierdut în idealul său aproape că nu mai simte tortura, gândul plecării îl abstrage atât de puternic, încât primejdia aproape că nu mai are influență asupra lui.

Nu se mai aud explozii. Se aud mai puțin huruiturile. Unul din oameni, nevăzut, spune: „Au lovit biserica”, și această primă vorbă omenească, reprezentând totodată și enunțul unui rezultat, face aproape sensibil faptul că această a doua alarmă s-a sfârșit. Și Alban repetă: „Mâine dimineată... mâine dimineată... încă trei ore și apoi gata”. El nu mai este o voință, ci un element dezlănțuit; el nu mai are scopuri, ci un scop. Pentru a atinge acel scop, știe că va face totul. Își va băga piciorul sub un automobil care trece, va minți, va ucide, da, va ucide unul, doi, zece oameni: teroarea îi dă forța unei gorile. Poate că mâine, sau imediat, se va afla într-un Ford; fiecare minut îl va îndepărta cu șase sute de metri de locurile unde se poate muri. Ah, bucurie! bucurie! Convulsie de bucurie!

Somnul îl doboară.

Visează ceva legat de veacul lui Ludovic al XV-lea.

Zorii zilei. Oamenii ies din adăpost. Se teme că fiecare îi va citi rușinea pe chip. În timp ce ei cască, se întind, el își spune: „îi părăsesc. E josnic. Totuși, asta e!”

Se poate acum desluși clopotnița bisericii, decapitată, semănând în penumbra lividă cu o epavă de vapor, cu un lucru îngrozitor coborât pe fundul mării și pe care îl vezi prin pereți de apă. „Părăsesc biata biserică, ea care nu trebuia decât să-și tragă clopotul pentru a pune pe fugă duhurile rele! Îi părăsesc pe

camarazi. Părăsesc rămășițele singurului meu prieten. Părăsesc tot ce jurasem să apăr. Oh, cât e de urât! Dar, asta e.”

Oamenii se spală la adăpătorea pentru animale. El își umezește fața, pe care apa se usucă instantaneu, atât de tare îi arde pielea; își răcorește gura pergamentoasă și un pic de salivă se lipește ca o crustă verzuie în colțul buzelor. Oamenii vorbesc.

— Au fost uciși niște ofițeri.

— Guichard, dintr-a 13-a.

— Era un tip cumsecade, știi doar. Înțelegea cum stau lucrurile în viață.

— De Marolles, de la a 13-a.

— Nu-l știu.

— Prinnet, aspirantul dintr-a 19-a. Țsta era un neisprăvit.

— Nu era un neisprăvit. Doar că, știi și tu, când un ofițer are o mutră care nu ți-e pe plac, n-ai ce face, nu-ți rămâne decât să părăsești regimentul.

— Le Hagre a fost rănit. Ah! Țla...

Alban se îndepărtează, simțind cum ceva liniștit a pătruns în el pentru totdeauna.

Rețeaua de nervi ultrasensibilizată îi face pielea dureroasă, iar aceasta are ușoare frisoane, mărunte, de parcă s-ar mișca niște viermi pe dedesubt. Îl doare în jurul ochilor, la ceafă, îndărătul urechilor. De fiecare dată când trage aerul pe nas, simte o zvâcnitură ascuțită în spatele urechii drepte. Maxilarul îi atârână un pic. Simte o adevărată năuceală. Uneori, când stătea câte o zi întreagă să dezmiere o fată, fără să ajungă la concluzia firească, simțea seara o asemenea sfârșeală în toată ființa.

Pe pragul pivniței stă o pisică alături de puiul ei: ei doi se tot lingeau în pivniță, noaptea. Scheletici, cu ochii înspăimântători, devorează un excrement, cu un aer hăituit, ca animalele jupuite la

abator și revenite la viață. Alban îi privește și se gândește la sine. Ce fac ei altceva, ei și cu el, decât să se zbată luptând împotriva morții, pe jumătate nebuni și tremurând de suferință?

Soarele se înalță, cerul nu are nici umbră de nor. Un sergent îi spune: „Convoiul dumneavoastră de Luptă va sosi curând. Iar apoi, plecăm cu toții la amiază”. Se uită la oameni, cuprins de o ciudată senzație. Ce-i pasă lui că vor pleca la amiază! Va pleca și el, dar înainte de amiază, și nu în același sens! Glume nelegiuite, o jubilarie îngrozitoare îi destind fața. „Micile mele poteci ascunse! Un ascunziș... un ascunziș...” Repetă aceste cuvinte întruna, iar asta îi dă o senzație de gust bun în gură, ca gustul divin al perelor mari zemoase, răcoroase, în august. Îi privește din nou pe țăranii Franței, cei cu care a împărțit atâtea, tovarășii, camarazii. Iată-l pe unul care îi zâmbește. Îi vine să se ducă la el, să-i spună: „Nu, nu, nu te pot trăda. Trebuie să-ți spun... Nu-mi zâmbi căci te părăsesc”. Ei bine, atunci n-are decât să rămână! Dar e cu neputință. Corpul îi trage după sine rațiunea așa cum un păianjen trage după el o muscă moartă.

Străbate cătunul, mergând pe șosea, și nu merge la întâmplare.

În grădinița unei case, ajutorul medicului militar își pune moletierele. Alban se oprește în fața lui. Ajutorul medicului se ridică. Fără o vorbă, Alban își scoate vestonul, desface pansamentul de la braț. Mica plagă apare la lumină.

— Pot rămâne cu așa ceva?

Ajutorul medicului lărgeste puțin marginile rănii; se vede tăietura proaspătă a cărnii, de un roșu luminos și strălucitor ca acela al acadelelor supte.

— Vă fac fișa. Veți lua primul Ford care se va înapoia.

Nimic nu tresare pe chipul lui Alban, care are un aer supărat. Dar în vreme ce infirmierul se pregătește să-i bandajeze din nou

brațul, Alban se uită la brațul acela tare și neted și auriu ca un obiect frumos de fildeș din vremea cezarilor.

Atunci, preț de o secundă, îi trece prin minte ideea că, având un asemenea trup, e cu neputința să facă ceva rău, că probabil se înșală atunci când crede că face ceva rău. Și, cu un tremur, cu un elan sălbatic, de parcă și-ar consola o ființa mult iubită, spune: „Nu, nu vei muri, trup al meu.”

XV

CHEWING-GUM

Aflat de opt zile la ambulanța diviziei, la doi kilometri de orașelul Verberie-sur-l'Oise, și la douăzeci și cinci de front, Alban nu-și schimbase obsesia. Voia să se întoarcă în spatele frontului, și pentru totdeauna.

Războiul pentru el murise. Murise pentru că Stanislas Prinnet murise. Vedea foarte limpede acum. Rând pe rând crezuse că polul războiului era propria sa plăcere, sau gustul libertății, sau patriotismul său, sau nevoia sa de repaus; nimic din toate astea; Prinnet era polul războiului și nepăsarea lui aeriană. „În noaptea în care mă aflam sub tirul avioanelor, de-ar fi trebuit să-l găsesc a doua zi, aș fi fugit oare?” Răspunsul țâșnea ca o rachetă: „Ba nu! Ba nu!” O, rachetă! Ea lămură totul.

Și apoi îi era frică. Frică de când băiatul ăsta nu mai era în regiment. Frică de moarte, neîndoielnic, iar frica aceea o privea drept în față. Frică mai cu seamă de o moarte obscură și fără rezonanță: moartea *pierdută*, moartea *ratată* pe care o respinsese

deja în ziua bătăliei, alături de cei trei indiferenți, în timp ce chiar în minutul în care accepta, dorea aproape cealaltă moarte, cea pe care ar fi îmbrățișat-o sub ochii prietenului său.

Căci acceptase, dorise să moară sub ochii lui! Căci acea bună camaraderie deschisă, directă, fără pasiune, chiar cu zilele ei de neglijență, cu lipsa de reflexie asupra sa, putuse face asta! Simpatia, ca o pârghie ușoară, fusese suficientă pentru a ridica acea greutate! Ah! De mult timp știa că existau ființe – ca Dominique – care îi consolidau conștiința morală, și ca întotdeauna era vorba de o problemă care ținea de persoane. Acum însă se întreba ce este realitatea în afara acestor ființe, din moment ce războiul îi apărea diferit de absolut tot, după cum participa sau nu la el a opt suta mia parte din armata franceză, numita Prinet. Problema esențială nu era: „Ce-i de făcut?” Era: „Cu cine s-o facă?” Și în deosebi în luptă, mai întâi să aleagă șeful, apoi camaradul. Aceste două alegeri o dată făcute, toate obstacolele sunt sfărâmate!

Își aplica un verb viguros: „Eram ocupat...” Existase ceva în el care constituia o armătura. Se dislocase, iar el odată cu ea. Gol de asemenea era și frontul, gol sau plin de o enormă inutilitate. Nu exista nimic care să nu fi suferit aici o degradare. Țigara pe care o va fuma, gamela de vin pe care o va bea erau încă de pe acum diminuate în importanța lor. Deveneau odioase lipsurile, care până mai ieri fuseseră foarte suportabile pentru ca celălalt le trăia în același timp cu el. Nu mai exista plăcere în suferința. Nu mai exista stima muta, caldă precum o mână așezată pe o altă mână. Nu mai exista prezența îndepărtată, la capătul batalionului, îndepărtată, certa. Nu mai exista rezonatorul care, apăsând pe buton, o făcea să sune. Nu mai exista rațiunea actului, nici recompensa actului. Dar exista, dură și nuda, datoria, cu moartea la capătul ei, iar în fața ei

Alban care se uita la toate astea un scurt moment, apoi se înfiora și făcea „nu” din cap. Fie iertat!

Astea erau gândurile care-l chinuiau de opt zile, și chiar în dimineața asta, cum stătea așezat să privească curgând râul Oise în fundul parcului, unde era cantonat spitalul ambulant. Ceva mai devreme, la vizita medicală, medicului nu-i plăcuse cum arată rana. Ce urmări va avea ea? Voia să părăsească frontul, dar nu mai avea posibilitatea, sângele opune rezistență. În clipa panicii, se văzuse scriind, în dreapta și în stânga, scrisoare după scrisoare, adresate unor rude influente. Astăzi rușinea îl reținea. Cele două forme de curaj îi lipseau, curajul de a fi viteaz și cel de a fi laș.

Râul curgea în fața lui, pe sub niște ramuri joase. Trepte de piatră acoperită de mușchi coborau până la râu, parcă pentru a te conduce în acea împărăție lichidă în care toate lucrurile erau probabil mult mai plăcute. Le vedeai sub apă urmărindu-se, însuflețite de o viață tainică. Brusc tresări. Dominique venea către el.

— Dumneata aici!

Mai înainte chiar de a-și spune că doar dragostea era în stare s-o țină astfel lipită de urmele lui, o recunoscuse, vai!, pe chipul ei. Obrazul ei dezvăluia o dragoste imposibil de ascuns. Din miile de ore ale trecutului, nu rămânea decât acea care o văzuse, noaptea, prăbușită peste o mână bărbătească. Doar aceea era veridică. Orice lucru bun pentru viitor era de acum distrus.

Ea se interesă ce-i face mâna. El începu să fluiera.

Ea întrebă dacă nu se petrecuse nimic altceva. El nu rosti numele lui Prinnet. Ar fi avut sentimentul unui sacrilegiu dacă ar fi vorbit despre acea moarte în fața unei femei îndrăgostite.

În timp ce ea explica în ce fel fusese anunțată de sosirea lui Alban la spitalul ambulant militar al diviziei și cum reușise să fie detașată excedentar la „Triajul” de la Verberie, „cunoașterea de către ea a limbii engleze trebuind să se dovedească utilă pe lângă răniții americani”, Alban simțea cum se acumulează în el o caldă durere. Pe cât era de simplă durerea care țâșnise din el pentru Prinnet mort, o durere pură, inexprimabilă tocmai din cauza acelei simplități, pe atât aceasta, complexă, confuză și pe care inteligența o complica, cerea să fie exprimată în cuvinte.

Vorbi așadar în mod foarte direct, atât din dorința de a fi scos din incertitudine, cât și din dispreț pentru șireteniile inimii.

— Dragă Dominique, îi spuse el, cu o nuanță de afecțiune în voce, atât de vioaie încât el însuși se pomeni mirat, poate chiar surprins, dragă prietenă, e necesar să vorbim cu curaj.

Și cum ea își țuguia buzele gata să-l întrerupă, el continuă zâmbind ușor:

— Ghicești deja. Da, la Granrupt, atunci când ne-am despărțit, ai făcut acel gest... și iată că astăzi... Ascultă, Dominique, trebuie să mi-o spui, ca s-o știu: te-ai îndrăgostit de mine?

Ea își închipuise această întrebare învăluită sub mii de forme. Rămase descumpănită. Apoi începu să bâjbâie, trădându-și cele mai bune motive.

— Dar n-am nevoie să răspund. Vezi bine, zise ea fără să-și înalțe totuși pleoapele. Apoi, cum el nu spunea nimic, ea adăugă: „Nu-i vina mea”, cu o voce scăzută.

El o văzu sinistră ca o boală.

Știa bine ceea ce ea îi dezvăluia; evitase prea mult să se gândească la acest lucru pentru a nu-l cunoaște. Capodopera obținută vreme de paisprezece luni era distrusă, era retezată floarea nobila ce constituia unica lor strălucire. Absența stricase

ceea ce prezența construise. Se închidea o ușă pe care știuseră s-o deschidă pe una din căile măreției. Iar războiul și pacea erau două lucruri corupte, amândouă.

— Lucruri enorme sunt distruse, spuse el cu încetineală, iar dumneata, dumneata ai să suferi tare. E greu să te încurci în propria dragoste, să știi acest lucru și s-o dăruiești iarăși și iarăși, și încă celui care-ți strigă că ea îl împovărează, fără a putea să oprești această dragoste așa cum nu poți face să nu curgă sângele dintr-o rană. Te implor, dacă se mai poate încă, nu-mi face acest dar care ne micșorează și pe unul și pe altul.

— Nu se mai poate, spuse ea, cu privirea fixă.

Însă emoția tânărului, mișcarea spontană prin care el deplânsese suferința prietenei înaintea propriei sale suferințe ușurau un pic acea suferință. Întreaga eroare a lui Alban se afla în creierul lui; ea o știa bine pentru că își făcuse atât de mult timp iluzii în legătură cu el. Și, sigura de cauza ei, spunea, spunea cu vocea ei de femeie, joasă, un pic voalată:

— Ce vraja te va elibera? Doar la auzul cuvântului de dragoste, iată-te zbârlit tot, simțindu-te rău fizic, ca un posedat la auzul numelui lui Dumnezeu. Însă din dragoste dumneata nu cunoști nimic, așa cum nici eu nu cunoșteam până mai ieri. Ai o mișcare de dezgust pentru perechile sentimentale, romanțioase, cu mâinile împletite, în care bărbatul face pași mărunți și ridicoli pentru a merge în același ritm cu femeia de la brațul lui; dar, dacă ai simți măcar o clipă ceea ce simt aceste mediocrități ale iubirii, te-ai așeza în genunchi în fața lor. Vai! Din păcate, dumneata rămâi întotdeauna excepțional, fără să cunoști odihna, mereu încordat, fără tihna...

— Parcă te aud încă, la gimnastică la Palestra, în prima zi în care ne-am vorbit cu încredere: „Firește, te rog, nu se va pune problema

să ne iubim". Iar eu am răspuns: „Cred și eu!” cu ce elan, deja, porniți să ne apărați demnitatea!

— Ah! Cum de cutezi să-ți faci o armă din acele cuvinte de pe vremea când eram inconștienta și nehibzuita? Și cum de ești atât de pervers să te îmbeți cu fragila mea prietenie când respingi acel lucru infinit pe care îl culeg pentru dumneata în străfundul inimii mele?

— Perversitate pentru că gust puritatea!

— În atracția pe care o exercitau asupra dumitale puritatea și aparenta mea indiferență, era ceva aproape morbid...

— Virtuțile care ne lipsesc le numim defecte. Cel care are globule roșii este un degenerat pentru cel care are globule albe.

— Eram o delectare pentru mintea dumitale; satisfăceam un ideal deosebit pe care ți-l construiai în legătură cu ideea de fată tânără; mă vedeai într-un anume echilibru, și mă contemplai în acest echilibru fără să te întrebi dacă el era normal, nici prin câtă trudă mă mențineam acolo, nici dacă îmi rupeam coastele abandonându-l. Ce rol am jucat, Dumnezeule!

— Ia seama, spuse el, articulând doar cu buzele, fără a-și descleșta dinții. Ți-ai pierdut cumpătul; ești deja scuzată. Dar nu poți fi scuzată atunci când încerci să arunci îndoiala asupra a ceea ce a fost lucrul cel mai bun din dumneata și din noi.

— Lucrai cel mai bun din noi, fantoma asta, caricatura asta a perfecțiunii și a fericirii! Uite, privește asta!

Scoase din geantă o fotografie, i-o întinse; Alban recunoscuse instantaneul, deja vechi, făcut de un camarad. Dar, pe hârtia decolorată, apăraseră acum pete verzui, ca urmare fără îndoială a unei proaste tratări chimice. Un principiu secret de descompunere sălășluia în interiorul acelei hârtii strălucitoare, și iată că imaginile celor doi tineri aveau contururile neclare pe margini, arătau o

ureche lipsă, o gură găurită, măști de cadavre pe jumătate stricate. Nu era nimic, sau era un semn înspăimântător.

— Noi! Noi suntem! Uită-te la noi, mâncați de lepra asta! Ei bine, când întorc capul, văd aceste paisprezece luni mâncate de un rău asemănător, atât de puternic încât chiar și în zilele în care aveai o adevărată dorință de blândețe, tot îmi trebuia curaj... Lucrai cel mai bun din noi! Această legătură sterilă, care întotdeauna depășea prietenia și pe care o martirizai pentru ca ea să nu devină dragoste, și care nu putea înainta, nu se putea îmbunătăți, avea orizontul astupat, era ceva fără nume! „Ceva nou”: câtă chemare, câtă speranță am pus în acest cuvânt banal! Ceva nou, orice, fie și o duritate sporită! Oare n-ai simțit niciodată greață privind calendarul, văzând săptămânile cum trec, trec mereu fără nicio schimbare, iar noi îndreptându-ne spre epoca în care va lua sfârșit acel lucru care n-ar fi fost nimic? Oare nu ți-ai dat niciodată seama că eram sătula, sătula de noi, bolnavă de noi, de dumneata, de acele veșnice conversații din care ieșeam așa cum veniserăm? De fiecare dată când ne vedeam, aveam senzația copleșitoare a ceva ce trebuia reluat, reîncărcat, reînceput la nesfârșit, ca și cum în timpul absențelor noastre stricam, fiecare pe partea lui, ceea ce ținuserăm cu atâta hărnicie împreună. O, cuvintele mele, felul meu de a fi rămâneau aceleași; discuțiile simulau mișcarea; cuvintele goale ne susțineau așa cum micile baloane cu aer susțin un om la suprafața apei. Dumneata nu-ți dădeai seama de nimic, eu nu te avertizam prin nimic, iar între noi doi ceva murise. Era ca și cum aș fi avut de la dumneata un copil mort, iar dumneata, pentru a te înșela singur, îl mângâiai spunând: „Ce frumos!” Ai construit relațiile noastre pe principiul de a contrazice prin ele natura, și ți-ai găsit aici, recunoaște-o, unica dumitale plăcere, orgoliul de a-ți exercita forța în a menține necurbat spre dreapta ceva al cărui curs spontan o

facea la stânga. Iar eu n-am fost decât terenul de experiență al cercetărilor și al monstruoșității duminice.

În jurul lor răsună bâzâitul de nestăvilit al muștelor. Fluviul curgea molatec sub frunzișul de pe margini, ca o divinitate strălucitoare.

Alban răspunse:

— Ai fost instrumentul virtuții mele, dacă numim virtute actul de a te afunda în natură pentru a i te opune sau pentru a o corecta. Da, am exercitat presiune asupra noastră pentru a merge drept, așa cum procedează împlânzitorul de fiare cu animalele feroce, și e adevărat că ele mai slobozesc și răgete uneori. Ai fost preocuparea mea, parțialitatea mea minunată, și eram atât de fericit să fiu drăguț cu dumneata, să pot fi astfel! Căci e adevărat că m-am scăldat în uluire vreme de paisprezece luni descoperind că n-am motive să te disprețuiesc. Te-am instruit cu dragoste, în sfârșit rostesc acest cuvânt, cu dragoste, cu toată seriozitatea mea adică. Am avut pentru dumneata acea solitudine a spiritului, acea solitudine masculină în care tandrețea mi-era îngrădită și conducea totul fără a se exprima vreodată, atât de strâns unită cu cel mai mărunț din gesturile mele încât n-ai știut s-o distingi, iar astăzi te îndoiești de ea, nefericite! După ce am dobândit ceea ce e important în cursul acestui an, n-am avut tihnă până când n-ai dobândit și dumneata același lucru. Îmi amintesc de bucuria pe care am simțit-o atunci când mi-ai spus că știi grecește: m-am simțit dintr-odată îmbogățit, armonizat... îmi amintesc de o oră de lucru în cursul căreia am crezut că am găsit punctul de observație din care întreaga lume antică se întindea sub ochii mei, iar pe durata acelei zile m-am simțit neliniștit, nefericit, pentru că eram împiedicat să vin să îți împărtășesc acest lucru. Aveam impresia că

asta stătea în calea prieteniei noastre, dacă nu-mi cunoșteai descoperirea...

Se opri, căci cuvintele i se poticneau, vocea îi era sacadată și continua să articuleze cuvintele ca un cal care merge împiedicat.

— A doua zi te-am așteptat, în dimineața plină de picături de ploaie, pe traseul care ducea la stadion. Ai văzut starea mea de presiune și de febră. Și când ai înțeles, n-ai fost mirată, n-ai fost dezamăgită, dar fără de cuvinte mi-ai mulțumit pentru faptul că, în loc să-ți aduc un prostesc scrupul al unui amant, îți ofeream acel fruct al cunoașterii, acea perfectă plăcere care pentru mine devenea amărăciune dacă n-ai fi mușcat odată cu mine. Toate astea au existat. Ai fost fratele și fiul meu. Nu mă pricep să-ți spun mai multe: doar în această gravitate a dragostei stă talentul meu. Am mizat pe dumneata așa cum mizezi pe un băiat, pe o ființă a cărei natură, în mod firesc, chiar și fără să vrea, te susține atunci când te străduiești spre binele ei. Am jucat și am pierdut, din moment ce ai căzut. De ce anume te-ai împiedicat nu știu...

— Nu știi? De parcă nu m-aș fi împiedicat de toate, mereu, când mă prefăceam că sunt fericita pentru ca dumneata să nu încetezi de a fi fericit, când strângeam din buze zbătându-mă sub egoismul și orgoliul dumatăle, pentru a suporta acea răceală care îți dădea o plăcere îngrozitoare!

Umerii îi căzură, plângea în hohote.

Într-o zi când concura în finală într-un campionat de sărituri la înălțime, bara aflându-se la 1,32 metri, eșuase de două ori. La cea de a treia încercare, când un eșec trebuia s-o elimine definitiv din concurs, agățase bara din nou și se rostogolise pe nisip, unde rămăsese inertă. Veniseră toți în grabă, crezând-o rănită, căci stătea nemișcată ca o moartă. Or, după ce o ridicaseră, o găsiseră nevătămată: ceea ce o frânsese și o doborâse era neașteptata ratare.

Între timp, aplecat deasupra ei, Alban îi văzuse lacrimile din ochi; iar atunci răspunsese acelor lacrimi printr-un extraordinar elan de prietenie și stimă. Dar lacrimile vărsate acum din pricina lui nu-i dădeau decât sentimentul ridicolului și al unei necuviințe care atingea absurdul.

Era gata să-i spună că minte, că nu avusese niciodată ideea acelui sacrificiu; cuvintele îi rămaseră pe buze. Minciuna asta de teatru ieftin, îndoiala aruncată asupra relației lor de un tip superior, prăbușirea, lacrimile, într-o clipă totul dădu năvală asupra lui. Ieșind de sub valul acesta, strigă: „Oare încă o mai iubesc?” Tot astfel, după explozia obuzului, striga: „Oare mai trăiesc?” Era de parcă vedea femeia lovindu-l, lovind în afecțiunea pe care i-o dădea, și își spunea: „Va rezista oare afecțiunea pe care i-o port?” Cineva care aude ușa trosnind sub presiunea asasinului nocturn nu simte o neliniște mai puternică decât aceea.

Plângea, iar el o privea fără să spună nimic. În vidul ăsta, un popor de umbre se născu din aerul dindărătul acelei femei copleșite de nefericire și începu să defileze în tăcere. Erau oamenii. Apăreau, dispăreau, soseau alții; totul, în tăcere. Trecu Bellerey. Trecu Ertle. Nu se putea citi nimic pe fețele lor închise. Mai jos de umbre, femeia plângea, inutil.

Singurul dintre ei pe care Alban îl văzuse plângând plângea pentru că simțea că moare. Când aspirantul murise, Alban nu plânsese. Treceau. Trecu Prinnet, cu capul întors. Alături, femeia plângea. În ierarhia lacrimilor, ce rang ocupau lacrimile astea? Ea era floarea din zona în care domnea ordinea ei și, în ordinea ei, ea avea dreptate. Totuși, tot ce se naștea, tot ce se putea naște venind de la ea era dinainte infirmat. O văzu străduindu-se departe de el, în van..

Știu că se va întoarce pe front, din voința lui, ca și altădată; își dădu astfel seama că totul se terminase, ca își părăsise cu adevărat prietena, căci lua aceasta hotărâre atât de odioasă firii lui pentru a rămâne logic față de rigoarea cu care o lovea. Afecțiunea lui trăia încă, însă aspectele nobile ale ființei lui se retrăgeau din tânăra fata, retractate de o desconsiderare superioară. Ochii aceia roșii, batista boțită, mâinile care se strângeau una într-alta convulsiv, tot ceea ce exista în ea și o arunca în groapa infirmilor, în timp ce umerii ei, tot dreapți, gâtul ei semănând tot cu gâtul lui Pallas Athena, rotunjirea minunată de deasupra coapsei, dezmințeau, rezistau, o rețineau în viața normală, totul îi sporea mânia dureroasă, iar el simțea, de la o clipă la alta, crescând în el o voință de a pedepsi. Așa cum pisica refuza să se apropie de o altă pisică, fie chiar mama ei, dacă simte că aceasta trage să moară, așa cum fiara se aruncă asupra împlânzitorului care a căzut, așa cum o întreaga curte de orătănii vine să lovească cu ciocul în găina care sângerează, tot astfel, pe măsură ce o vedea mai atinsă, îi purta parcă și mai multă pică. Ea își trase mâna pe care o dusesse la ochi, și dintr-odată, văzând-o atât de urâtă de lacrimi, o dori.

Dorința! Fanion înălțat care însemna sfârșitul bătăliei! Totul era așadar acum consemnat. Antica substituie se făcuse. În vidul pe care-l lăsa dragostea sufletului prăbușindu-se, dragostea trupului își găsea locul și se înălță fără să se mai izbească de vreun obstacol. Căzut era ultimul dintre zăgazurile înălțate de prietenia și de respectul lui, din moment ce peste femeia inconștientă se năpustea pofta reținută vreme de paisprezece luni. O privi înspăimântător; simți că în acele luni de absență mâinile ei crescuseră; simți mirosul oboselii ei, al durerii ei de cap, mirosul a tot ce o lăsa lipsită de apărare; încerca o pasionată curiozitate de a ști cum ar arăta chipul ei dacă ea ar ceda: nu și-l putea imagina. Și neprevăzutul și

ciudățenia dorinței lui, după o legătura care avea ca element esențial anestezia dorinței, aceasta ciudățenie atât de mare care-l făcea să vadă dorința ca pe o infracțiune, bucuria suverana și vanitatea ingenuă pe care le ducea întotdeauna în clipele lui de nestăpânire, tot ceea ce dușmănia, pe care totodată o simțea pentru ea, adăuga drept ceva savuros și aspru dorinței lui, în sfârșit, acea calitate a firii ce-l împingea să evadeze întotdeauna din tristețe și din regret, îl făcuse brusc să simtă că totul mergea bine și că la urma urmei, era un destin triumfător, din moment ce legătura aceea nobila cădea și era pe dată înlocuită cu altceva.

Ea înălța capul:

— Poate că, atunci când ți-am spus, adineaori... M-ai fi iertat dacă mi-aș fi ieșit din fire?

Nu răspunse. Plăcerea de a o face să sufere urca din însăși senzualitatea lui. La gândul că avea putere asupra ei prin acel mijloc atât de simplu de a păstra tăcerea era satisfăcut în inima lui.

Atunci Dominique îl văzu scoțând din buzunar o tableta mica a cărei hârtie o desfăcu cu grija, o bucată de chewing-gum pe care o puse în gură.

— Nu mai vrei să-mi vorbești?

Nu, și dacă ar fi vrut, nu mai putea să-i vorbească, acum. Era ca și cum mușchii din jurul gurii lui nu mai știau altceva decât ticul de a mesteca, de parcă și-ar fi pierdut facultatea de a-l face să redea alt sunet decât băiguiala lui Prinnet, de atunci, din beznă: „Eu... eu... eu... nu pot... nu mai pot vorbi”, de parcă, cu o intensitate halucinatoare, se simțea metamorfozat în piatră. Și mii de lucruri cădeau în tăcerea asta, cădeau, dar nu-l copleșeau.

— Spune, asta ai inventat acum? Crezi că am să continui să te întreb astfel? Ăsta-i supliciul pe care l-ai născocit?

„Supliciu! Ce expresii! O s-o vedem împotmolindu-se tot mai mult”, se gândi el cu mulțumire. Se uită la ea cum era făcută, ea care vorbea de supliciu și care nu suferise niciodată în carnea ei. Douăzeci de manifestări ale disprețului îi veneau pe buze, ca bulele de aer pe buzele bebelușilor: „Să se înfurie... să facă pe eroina... să aibă o aventură...” Uneori, cu ochii pe jumătate închiși, ca leii siguri de puterea lor, îi venea să-i devoreze obrazul; îi venea s-o strângă așa cum strângi un tub de pasta de dinți, s-o facă să-și verse sufletul, spiritul vital, ca să simtă în gură o părtică din ea absolut intactă, niciodată până atunci ieșita la lumina zilei, esența delicată a vieții.

— Am să plec atunci, zise ea fără să se miște, scăpând aceste cuvinte care o pierdeau.

Pe malul celălalt al Oisei, pe un fir de telegraf, o rândunică își netezea penele, înălțându-și aripa cu o mișcare aproape umană. „Suferă oare și ea câteodată?” se întreabă ea. „Cum îi e când suferă?” O lăsă din ochi, se întoarse spre cel ce o persecuta. Cu gura pungă, atât de tare strângea din buze, cu chewing-gum-ul fixat în partea stângă, cu pupilele devenite mai limpezi, aproape verzi, cu părul scurt care dezgolea capul și ceafa, cu tot chipul subțiat, ras proaspăt și parcă patinat, mai puțin patetic totuși sub uzura războiului decât sub uzura păcii, îl văzu asemănător unui șarpe înălțat și nemișcat, atât de nemișcat încât îl puteai crede împăiat, însă pasărea ținută sub privirea lui era dată gata de parcă ar fi fost mușcată. Iar ea, anunțând că pleacă, se simțea incapabilă să facă vreun gest. Se simți totuși în stare să-și întoarcă privirea; rândunica tocmai zburase: firul încă mai tremura. Îl văzu tremurând vreme îndelungată. Brusc nu-l mai văzu, nu mai văzu niciun fir.

Hidoase fire telegrafice. Dintr-odată reapărură, în același loc în care în secunda precedentă ea nu vedea decât cerul albastru, ca o materializare a undelor de lumină, atât de pătrunzătoare că aproape țipă. Apoi dispărură, fură absorbite de cer. Apoi iarăși o orbiră, o făcură s-o doară ochii, îi răsuciră nervii în central craniului.

În depărtare, în câmpia încinsă de vară, se răspândea în valuri un Creator nestăvilit. Clipind din ochi, clipind din suflet, câmpurile pustii în lumina soarelui îi erau odioase, cu mutismul lor ce dădea fiori, cu animalitatea lor ascunsă. Ghicea unele identice, cu totul identice, la nesfârșit, la nesfârșit. Era cuprinsă până la neliniște de monotonia, tristețea și stupiditatea miezului de august. Avea certitudinea că, având absolut același motiv de nefericire, ar fi fost mult mai puțin nenorocită dacă ar fi fost iarnă sau toamnă. Văzu cei doi kilometri de drum pe care trebuia să-i străbată în curând, ba nu!, imediat, sub arșiță, prin praf, cu pieptul apăsător de durerea aceea îngrozitoare...

— Alban, spuse ea, te implor să nu mă lași să plec astfel. Există o cale de întoarcere, oricare ar fi ea... Te rog, spune-mi ceva.

Încerca acele cuvinte ca pe altele, la întâmplare, ca pe niște chei diferite la o ușă, la întâmplare.

— Ah! Cum voi putea fi vreodată îndeajuns de fericită pentru a compensa ceea ce sufăr în clipa asta din cauza dumitale!

Vorbele ei cădeau de aici, de colo, ca frunzele copacilor; se pierdeau, se împrăștiu în plin aer, pe când într-o cameră, se gândea ea, ar fi fost poate culese. Un hamac era atârnat nu departe de ea; își aminti de ciudățenia care făcea ca atunci când era lipsită de griji să se poată legăna, dar că acest lucru îi dădea amețea când era mâhnită. O apucă greața gândindu-se că în momentul acela ar fi putut să se legene. Toate astea le gândea vag, într-un soi

de năuceală, asemănătoare aceleia care te cuprinde când ai râs prea mult. Capul îi era plin de un vid zumzăitor, de parcă ar fi existat o gaură în fiecare tâmplă, prin care trecea un violent curent de aer.

— Alban, spuse ea încă o dată, îți cer să nu mă lași să plec astfel, în timp ce... apoi se opri, renunța, nu mai continua.

Își întoarse fața de la acel chip distant ce o fixa, insensibil și spectral precum haloul lunii, dar tot mestecându-și, mușcându-și guma, scuturat fără încetare de mișcări distructive, de parcă ar fi sfâșiat bucăți din trupul ei, al lui Dominique; și totuși, în mestecatul ăsta ea vedea ceva copilăresc, ceva de puști mai curând, având ceva din ștregăria persistentă care, departe de a-l face pe Alban inofensiv, era tocmai ceea ce-l făcea periculos. Atenția îi fu atrasă de un vapor-ambulanță care cobora fluviul, atât de lin, atât de lin; formele albe ale infirmierelor, pe punte, îi dădeau înfățișarea unei mănăstiri duse de ape; trebuia să faci un efort pentru a-ți închipui că deasupra vasului plana altceva decât fericirea. Imaginea dispăruse îndărătul copacilor, dar dâra lăsată pe apă tot mai tremura. Și-l închipui pe Alban stând pe punte, grav rănit, temându-se că o să moară, având nevoie de ea.

Acum, ea nu putea renunța să privească apa. Din dâra vie urcau imagini, se amestecau cu durerea ei. Cât o durea rădăcina părului la ceafă, avea senzația că el o ținuse de ceafă ore întregi, scufundând-o pentru a o îneca, în timp ce ea se zbătea și lupta, își strecură un deget pe sub fâșia ce-i strângea fruntea, pentru a lăsa aerul să circule: tot așa făcea odinioară pe stadion, cu bentița. Avea migrenă, semăna cu persoanele cuprinse de accese de febră, de parcă toate acele cuvinte neplăcute îi pătrunseseră până în oase, așa cum te pătrunde amurgul de octombrie când stai așezat sub lumina muribundă a cerului; și îi era frig, și frică, și rău. Și totuși, în pofida acestor lucruri, simțea în fundul sufletului ei dragostea ce

se revărsa, se revărsa neîntrerupt, mai tare, de fiecare dată când îl privea. Așa cum Alban își înăbușise cu ajutorul orgoliului oroarea față de moartea lui Prinț cel ucis, tot astfel ea și-o înăbușea pe a ei prin plăcerea de a-l iubi încă. Și se adăpostea, ca într-un turn de cristal, în cortegiul fetelor cântând la procesiuni, în imnul pur și pierdut pe care îl înălța în miezul verii.

— Te iubesc, dragul meu, spunea ea, și nici eu, nici dumneata n-avem puterea de a mă împiedica să te iubesc. Te iubesc, iar binele pe care mi-l fac mie iubindu-te distruge răul pe care mi-l faci...

Vorbea, iar inima ei plutea peste marea eternei iubiri. Tandrețea ei creștea, reconstruia lumea, anula războiul și moartea. El însă, văzând-o aproape reînseninată, se gândea: „Aveam așadar dreptate să cred că lacrimile femeilor, care le aduc atâtea avantaje, nu le costă nimic. Își șterg un pic ochii: șmecheria e gata! Încă o mare durere urmată de un mic câștig!”

Orice motiv de respect dispărând, prin breșă se năpustea dorința, care pândise mereu în urmă, așteptând această cădere. Și în mintea lui rostogolea femeia așa cum fluxul rostogolește o piatră pe țărm; se agita și se zbătea în ea cu un lătrat vesel; da, furios și mușcând și sufocându-se de lătrături precum câinii dezlănțuiți. O dorea cu o sănătate, o agerime și o integralitate ce depășeau posesia. Și i se părea cu neputința, de neînchipuit, să aibă motiv să se întristeze în răsturnarea de situație care-i îngăduia acea dorință. Când crezuse că ea are minte, o tratase ca pe un bărbat, îi dorise judecata. Acum acestea se terminaseră, după ce fusese totul atât de frumos. Acum, când ea nu mai era decât trup, o trata ca pe o femeie, îi dorea trupul, iar dorința asta, ca și cealaltă, era tot frumoasă. Și tot ce conținea ea frenetic în clipa aceea se descărca în agitația sălbatică a maxilarelor și a buzelor pe bucățica de chewing-gum, o impudoare triumfătoare se răspândea dinspre gura vorace

peste obraz, o bestialitate excesivă îi reda sufletului întreaga lui latură binefăcătoare. Și în partea lui vizibilă, în partea lui invizibilă, în tot ce era el și îl făcea să fie el în acea clipă, nu era nimic ce nu putea fi demn de admirație.

Ea văzu această schimbare și o înțelese greșit. Deprinsă cu incoerențele lui, cu copilăriile lui, cu acea libertate de spirit care făcea din el două personaje, unul care se dezlanțuia și celălalt care, zâmbitor, se uita, deprinsă fiind cu gustul lui pentru anumite *exerciții* (să simuleze, de pildă, impasibilitatea), deprinsă cu plăcerea lui de a se lăsa să cadă din înălțimea mâniei izbucnind în râs etc., crezu că el se încăpățănase să păstreze tăcerea fără alt motiv decât acela de a se distra pentru a o face să sufere. I se păru destul de firesc acest lucru, scuzând totul din moment ce el nu era supărat, deja pregătită să accepte umilirile, să-și facă poate din ele un motiv de voluptate. Brusc destinsă, avu un elan spre el, se apropie din nou de el, gata să-i pună mâna pe brațul pe care el și-l rezemase de masă. La marginea gestului, șovăi și, într-un mod bizar, mai curând înduioșător, lăsându-și mâna alături de cea a tânărului, își puse deasupra doar degetul mic.

Îl văzu tresărind, ca și cum acel infim contact (care îi dăduse probabil senzația unei picături calde de ceară căzându-i pe piele) stabilise între ei un curent. Înainte ca ea să fi făcut un gest, el îi prinse buzele, îi trase capul înapoi, îi imobiliza obrazul cu gura, îi apăsă cu putere buzele, făcând-o parcă să simtă povara globului pământesc, fără ca ea să facă un gest, paralizată de oroare. Se pomeni din nou liberă. El se îndepărtă, pe alea luminoasă, iar petele de soare alunecau peste el. Avu timpul să distingă, după mișcarea maxilarului, că-și păstrase guma în cavitatea obrazului.

Nu se mișcă, nu se ridică. Acum se isprăvisc cu adevărat. Ea îi oferise inima ei și tot ce conținea ea, măreția, miracolul, esența ei

nenumită; îi dăruise totul, ușor, ca în vis. Iar el respinsese totul. Pentru ca ea să nu rămână cu nicio îndoială, îi dăduse sărutarea aceea lipsită de echivoc, comunicase gurii ei tocmai ceea ce deosebește impuritatea de tandrețe, plecase apoi liniștit, ca un cocoș arogant, și o lăsase mai umilită decât dacă ar fi imobilizat-o și ar fi posedat-o pe prundiș. Totul se terminase. Nu simțea nimic.

XVI

RĂU DE VARĂ

Dominique Soubrier se întorcea în vara distrugătoare. Soarele dogorea. Niciun copac pe drumul pe care se ducea spre oraș; căci se simțea totuși în stare să pună un picior în fața celuiilalt, se ținea încă pe picioare, mergea încă, la urma urmelor. Pășea cu capul plecat; avea nevoie de un efort de voință, un „hai!” pentru a ridica ochii, iar uneori chiar îi închidea, scârbită. Cum de n-o răsturnase până acum nicio mașină, pentru că nu se grăbea deloc atunci când camioanele claxonau în spatele ei! Dacă un camion ar fi trecut peste ea, n-ar fi scos un țipăt. Nu se îndepărta nici când o acoperea norul de praf, scârbosul miros cald de benzină și ulei. Se poticnea însă cuprinsă de confuzie, cu adevărat gata să țipe, ca și cum ar fi avut o schijă de obuz în inimă, iar frecare pas ar fi sfâșiat-o.

Niciodată nu mai suferise ca în ceasul acela; era cu mult mai rău decât tot ce presupusese ea. Căci nu punea nici urmă de demnitate, de disciplină, de imaginație în suferința ei. Coborând în acel abis și știind că va urca din nou la suprafață dacă va lovi cu piciorul

atingând fundul prăpastiei, știa de asemenea că nu va avea forța de a face acel gest. Avea o durere de animal.

Castelul Apremont, la marginea localității Verberie, era de o săptămână spitalul ambulant de triere. Răniții din trei divizii se buluceau aici, abia pansați, apoi plecau câteva ceasuri mai târziu spre spatele frontului. Spre castel se îndrepta și Dominique, sigură că de îndată ce va sosi, avea să se arunce în somn, chemând prăbușirea ca pe singurul leac posibil.

Mergea în zigzag pe mijlocul drumului, orbită de vălul lacrimilor, sau poate doar de fumul durerii ei. O fetiță care se legăna între cele două brațe ale unei șarete la care se înhămasese se strâmbă uitându-se la ea. Mai găsi în ea încă un locșor nerănit, pentru a primi și rana asta. „Cred că par ridicolă.” își închipuia culoarea pământie a tenului ei, își absorbea amărăciunea gurii ca un burete, își simțea întreg obrazul dureros de parcă l-ar fi cufundat într-o baie chimică, sau de parcă s-ar fi descompus. Cu ochii plecați, își vedea pantofii albi care se târau prin praf, nu mai erau de mult curați. Își privi mâinile, unghiile un pic murdare, se gândi că sudoarea îi pătrunsese prin bentița de pe frunte, își dădu seama de încercarea la care te supune timpul, de lucrurile care se degradează, care tind să se strice, de necesitatea luptei; o armată de tăuni se ținea după ea, ca și cum viața ei ar fi fost viața amară a unui cal. Se privi în oglinjoara de buzunar: „Iată o ființă vie care suferă”. Totuși nu avea aerul mai grav decât de obicei. Încerca să-și aducă aminte cum arăta când nu suferea. Nu găsea puncte de reper. Cum era ea când nu avea nimic să-i ierte lui. Își aminti, fără să-și poată imagina, vremea când zicea: „Să trăiesc, chiar și suferind!” Iar acum striga: „Să nu sufăr! Să nu sufăr!”, fugind din fața vieții ca din fața unei fiare.

Când ajunse la castel, merse direct la bucătărie, bău cinci pahare din siropul de lemn-dulce pregătit pentru răniți, apoi, fără să mai cineze, fără să se mai intereseze în legătură cu serviciul – foarte elastic, de altfel – urcă în camera în care se culcau cele trei infirmiere și, îmbrăcată, nescotându-și decât boneta, se cufundă în inconștiența.

Fu trezită, în toiul nopții, de o voce dindărătul ușii, care o ruga să coboare. Tot restul nopții rătăci printre oameni plini de sânge, în semiîntineric (armă împotriva avioanelor) ca într-un coșmar.

Importanța nemăsurată pe care o acorda durerii ei o făcea să fie insensibilă la aceea a oamenilor, și puțin lipsea să nu-i invidieze. Prăbușindu-se, îi era de ajutor ca lumea să se prăbușească odată cu ea. Dar când fu chemată ca să-l ajute pe un tânăr arab, rănit la picioare, să meargă din sală până la mașina care trebuia să-l ia de acolo, și îl simți total sprijinit de ea, când îi simți brațul strâns în jurul gâtului ei într-o înlănțuire în care se vedea forța mușchilor, când simți mâna catifelată care-i atingea în treacăt obrazul, toată senzația de bine pe care o avusese în spital îi reveni în minte și în amintirea trupului. Și atunci își dădu seama unde își putea afla leacul inimii.

O dată în plus se reîmplinea actul etern: o atingere fugară ușura ultima suferință a sufletului. Acum un scop unic îi era dăruit până la ceasul zorilor: așa cum un înotător extenuat se duce de la o geamandură la alta, Dominique mergea de la un bărbat la altul. Durerea ei se ștergea. Se îneca de plăcere în clipele în care se înfierbânta la un simplu contact, ținându-și mâna sau punând-o pe un umăr gol, strângând un trup pentru a-l ridica. Chiar și timpul pe care îl folosea pentru a căuta și a provoca acele ocazii era ca un stupefiant pentru durerea ei.

La ce bun să numere bucuriile imobile, elanurile întunecate ale sângelui? Nu e prea plăcut să spunem cât îi fusese de ușor să abuzeze de împrejurări; în noaptea densă, fără funcții definite, fără supraveghere, în mijlocul zăpăcelii bietelor ființe năucite de epuizare și de durere, mai mult sau mai puțin dezbrăcate. În nemaipomenita promiscuitate, niciunul din nefericiții care o văzură aplecându-se deasupra lor pe fecioara consolatoare nu se gândi că ea era cea care se consola prima.

Chinuitoare imagine totuși. O văd, o văd pe această Persefonă în împărăția ei de beznă. La ceasul acesta, în alte spitale de campanie, în tranșee, în cantine, în gări, de-a lungul și de-a latul acelei mari patrii internaționale a dezordinii, mii de ființe încearcă să-și compenseze nefericirea cu aceleași clipe de purpură și de umbră. Astfel, li se va părea mai puțin îngrozitoare următoarea bătălie, mâine.

Închisă, taciturnă, neamestecându-se, fără prietene, firește că Dominique ținea un jurnal intim. Ocupata seara cu serviciul, își redacta acum însemnările aproape întotdeauna a doua zi dimineața. Distanțarea pe care o oferea durata nopții le dădea o aparență de rațiune.

Știa că era trezită de o suferință ascuțită care îi exploda în suflet. Unul câte unul, cu viteza bulelor care urca la suprafața apei și se sparg, motive de durere urcau și explodau în conștiința ei: toate întristările, de la mâhnirea latentă a inimii și până la sila în fața unei „scrisori dificile” de scris. Era momentul nesfârșit de laș când tristețea de a nu fi fericită făcea să pară foarte simple momentele abominabile de fericire; era ora, vai!, cu siguranță cea mai bună a zilei. Prin golurile obloanelor nu se vedea încă lumina. Cu sudoarea adunată la încheietura genunchiului, strecurându-și

picioarele între cearșaf și marginea saltelei pentru a da de un pic de răcoare, răsucindu-se de pe o parte pe alta, cu brațele întinse, ca un înotător care face *over-arm-stroke* – acele mișcări de înot lateral cu picioarele foarfecă – având o senzație fizică de sufocare, ghicea cum îi lucea nasul la sfârșitul nopții, ghicea aspectul dinților încă neîngrijiți, părul încă nepieptănat și își spunea cu un soi de stupefacție: „Peste trei ceasuri voi fi lângă el, cu toate simțurile treze, iar peste patru ceasuri se va fi terminat și voi ști. Voi ști... ce? Ei bine, dacă el a fost rău sau drăguț”.

Atunci buzele ei încep: „Ddd...” pentru ceva ce pare a fi „Dragul, dragul meu Alban...” (înfundându-și obrazul în pernă), dar nu se formează nimic altceva decât un geamăt. Se tânguie, preaplinul dragostei se revarsă în gemete, ca preaplinul suferinței pe paturile de spital. Totul i se pare ușor de realizat, iar un ceas mai târziu, pe drum, totul îi va apărea de o monstruoasă neverosimilitate. Se gândește, se gândește, o doare întreg corpul din pricina gândurilor, se ostenește într-o căutare, ar vrea să nu se facă niciodată zi; se perpelește în așternutul jilav și totodată se simte uscată pe dinăuntru ca un pește abandonat pe nisip. Din curte se înalță o cadență grea de oameni care merg la pas: brancardierii, cioclii celor în viață. Se ridică în sfârșit, iar apa cu care-și spală trăsăturile obosite nu face decât să marcheze și mai mult oboseala; chipul îi rămâne încețoșat, acoperit de abur ca geamurile; Dominique urcă la suprafață din străfundul delectării ei ca din adâncul unei fântâni.

La ora asta, cu nici trei luni în urmă, lăsând perdelele trase de teamă ca tatăl ei să nu intre și să n-o ironizeze, își scotea de sub plapumă piciorul pentru a-și face masaj cu cremă.

Pagina următoare a fost scrisă a doua zi după marea suferință de pe malul Oisei.

5 August 1918. – Mă duc să-l aștept în dimineața asta, la ușa spitalului de campanie, de la opt până la nouă și un sfert. Pe măsură ce trece timpul, simt o ușurare. Mi-e atât de frică, încât am un fel de speranță că nu va veni. Iată-l ieșind, iar eu sunt pe punctul s-o iau la goană. Nu știu ce poate însemna pentru un soldat câmpul pe care-l străbate sub tir de mitraliere până la tranșeea inamică, pentru mine însă drumul ăsta de străbătut, sub privirea lui, reprezintă ceva abominabil. Nu știu ce mutră să fac. Chipul lui nu are nicio expresie, nici plictiseală, nici bucurie.

Fac un mic semn din cap, de parcă m-aș afla aici din întâmplare (întristător jocul ăsta de „a merge în întâmpinarea lui”, și de fapt pe cine înșală?). Îmi notasem nouă lucruri să-i spun, pe spatele unei cărți de vizita: aveam de gând să arunc o privire pe furiș, însă el, „reia discuția” atât de simplu, ca și cum toate astea aveau așa de puțină importanță, încât nu îmi mai vin în minte frazele care, noaptea asta, țâșneau arzătoare din inima mea. Am impresia că ele nu mai corespund sentimentului meu din dimineața asta, și totuși știu bine că acest sentiment este mereu același! Mi se pare că, dacă nu le-aș fi pregătit și aproape învățat pe de rost, n-aș ști ce să spun, pentru că în clipa asta *nu am niciun sentiment*. Aici, în fața spitalului ăstuia de campanie, în mijlocul acestor oameni care se ocupă de viața și de moartea lor, ele sunt atât de mult în afara peisajului, par atât de repetate, atât de puțin firești, bizare. E ciudat ca mă aflu aici în acest moment, și în acest scop! Că m-am întors pentru asta, la ora opt dimineața – ora la care mă duceam la stadion – pentru a răscoli toate lucrurile astea! Simt aici ceva anormal, ceva jalnic, un pic grotesc, și simt că printre toți acești răniți, nesănătoasa și bolnava sunt eu, da, bolnavă de el.

Câte cuvinte ale lui mi-ar fi furnizat o intrare în materie! Și nu le-am reținut. Găseam un fel de beție în a nu profita, a nu împinge lucrurile mai departe, în a lăsa totul baltă. Am mers douăzeci de minute alături, asemănători în aparență cu ceea ce eram odinioară, fără ca nimic din realitate să mai semene cu ceea ce fusese odinioară; și aveam impresia unei lipse de sinceritate față de trecători, care pur și simplu ne puteau crede fericiți. Am mers douăzeci de minute alături, fără să fi rostit vreun cuvânt în care să fi existat ceva din noi înșine. Dar se pare că e firesc, că așa e bine, că nu sufăr din pricina asta. Dacă s-ar fi făcut o tăcere completă, o lungă tăcere de mai multe minute, ceva suprem ar fi fost atins, iar noi nu ne-am fi putut despărți fără să ne fi oferit o explicație; dar niciunul dintre noi nu dorea să se justifice, astfel încât chiar și drama era imposibilă. În sfârșit, am văzut că ne apropiam de baraca în care se face masaj. Nu știu dacă aveam oroare de puținul timp ce ne rămânea, sau dacă eram mulțumită de acest lucru, pentru că în sfârșit toate punțile erau tăiate.

I-am întins eu mâna; am scurtat eu prima întrevvedere noastră. Atunci el a spus aceste cuvinte extraordinare: „Când te voi vedea?” (fără să mă privească). Iar eu, care aș fi vrut să-i spun: „Imediat, o să aștept să ieși...” i-am aruncat cu dezinvoltura: „Habar n-am... într-una din zile.” Apoi, cum el părea că așteaptă: „Măine dimineața, dacă vrei, la aceeași oră”. Atunci după ce făcuse deja câțiva pași, s-a oprit și a spus: „Vezi să nu uiți!”

Câta tristețe în aceste cuvinte care voiau să mă facă să nu uit, în toată atmosfera asta de moarte! De-ar fi vrut să ia din nou de la capăt acea jumătate de oră, nu de neliniște, ci mai curând de amărăciune! De-ar fi dat impresia că ține la mine! După ce am rămas singură, m-am făcut că privesc un cal căzut, și astfel, pe furiș, l-am privit cum se îndepărtează, cu mersul lui de sportiv, cu

picioarele perfect paralele. Apoi, după o clipă, s-a întors. S-a întors și a doua oară. Apoi încă o dată.

Măine, cu siguranță, voi ști mai bine cum să procedez. Ah! Speranța! Corabia cu pânze se desprinde spre larg. Plecăm, vai!, pornim iarăși.

(E foarte bronzat, dar, când își apleacă puțin capul, i se vede la spate, acolo unde cravata se lărgeste un pic, gâtul care e mai palid.)

(După cină.) Îl iubesc, îmi place să-l iubesc, îmi place să sufăr din această cauză, îmi place să fiu tristă în lânzezeala asta de sfârșit de zi, când un soi de praf urcă dinspre pământ spre cer și când, în ciuda tuturor lucrurilor, eu sunt doi, împreună cu el care nu mă iubește.

6 August. – L-am așteptat încă. Aveam toate motivele să-l abordez fără probleme, după cuvintele lui de ieri: „Când te voi revedea?” Or, iată ce s-a întâmplat.

Iese – iar eu simt că nu voi avea curaj. Nu-l abordez. Îl las să plece fără să mă fi zărit. De departe merg în spatele lui, nu caut să-l ajung din urmă. Am impresia că sunt ridicolă, că pe chipul meu, pe rochia mea, în înfățișarea mea se află dovada vizibilă pentru toți că sunt un obiect mizerabil, cu totul în mâinile lui și slabă în fața lui; că nimeni nu mă poate vedea fără a-și spune: cine ar vrea s-o iubească? Îmi repet: „Peste o secunda se va întoarce, mă va recunoaște și va continua să meargă fără să se oprească.” Și pot eu spune că nu există în mine ceva care vine în întâmpinarea acestei idei și o acceptă? Extraordinare, întristătoare minute, și atât de calme! Merge în fața mea, eu merg în urma lui și nu încerc să-l ajung din urmă, pur și simplu pentru că nu aștept nimic de la faptul de a-l vedea, pentru că nu știu ce să-i spun, pentru că vom vorbi vag și în silă, și aștept clipa asta de douăzeci și patru de ore,

m-am trezit în mod special, m-am grăbit, am zădărnicit încercarea unor oameni care voiau să mă vadă, m-am simțit apăsată toată dimineața din pricina asta, mi-am băut fără niciun chef ceașca de cacao, și suntem singuri și nimic nu ni se opune, iar mâine poate că unul din noi doi va fi plecat! Lucrul cel mai rău e că nu sufăr. După un asemenea eșec al propriei mele persoane, am impresia că, în sfârșit, conștiința mea este împăcată, dar dacă n-aș fi venit, m-aș fi chinuit toată ziua. M-am chinuit până ce a dispărut în clădirea pentru masaj. Sunt iarăși singură, nu sunt nici măcar furioasă pe mine însămi, ca și cum ceea ce făcusem era foarte firesc, ca și cum aș fi venit special pentru a face acest lucru, ca și cum aș fi descoperit o voluptate morbida în a arunca perla aceea în mare. Va mai trece oare din nou? Poate că nu în cursul zilei. Există și alte ieșiri prin spate. Iar eu îl aștept, totuși, îl aștept!

Rămân. Aș rămâne acolo până seara. Nu-i nevoie decât de inerție, și e singura forță de care sunt în stare în clipa asta. Locurile astea nu le pot părăsi. Știe el oare ce înseamnă să pleci? La fiecare pas pe care l-aș face pentru a mă îndepărta de locul în care se află, parcă m-aș simți legată fedeleș de carnea mea vie, iar cineva ar trage, ar trage de legături. Îmi spun că poate – e foarte posibil – după trei ore de așteptare, voi proceda ca adineaori; mă voi uita la el cum pleacă fără să îndrăznesc nimic. Poate; și totuși rămân și rătăcesc cuprinsa de nefericire și plictiseala în mijlocul ostilității peisajului, pe marginea drumului odios, cu vremea frumoasă care mi se urcă la cap, și mi-e ciuda pe el ca nu l-am abordat. Voi avea cumva curajul ăsta peste o oră, sau două, sau trei?... Mi-e fiică de soare, mi-e frică de drumuri, mi-e frica de acest decor în care ne întâlnim, mi-e frică de ceea ce citesc în ochii lui când mă zărește.

Ar trebui s-o fac totuși.

Reiau după ce am fost întreruptă. Eram așezată pe un strat de gazon la o parte, scriind rândurile astea, când un jandarm în trecere și-a îndemnat calul pe pajiște, a coborât, mi-a cerut actele. Cu actele mele sub ochi, mi-a cerut să-i spun *toate* prenumele părinților mei (de parcă ar putea cineva ști *toate* prenumele părinților săi!). Apoi mi-a întins un carnet, m-a pus să semnez, a comparat semnătura cu cea din acte. După asta și-a cerut scuze: exista atâtea spioni, false infirmiere etc. Îmi bate inima. Nu aveam eu dreptate să cred că am o înfățișare bizara, când merg la întâmplare prin singurătatea acestei câmpii?

(Scriu la ora opt seara:)

L-am revăzut, când a ieșit de la masaj. Scurtă strângere de mână, ce n-ar fi avut loc dacă n-aș fi întins eu prima mână. Nu am curajul de a repovesti aici tot ce mi-a spus. Pentru niște nimicuri, pentru niște prostii, m-a luat peste picior cu atâta plăcere! Era o crunta persiflare din partea lui, își bătea joc de fiecare cuvânt pe care-l spuneam. Pentru că e cumva stingherit? O dată mi-am dat seama că mă privea pe furiș. Cred că îi tremurau buzele, ca botul pisicii care pândește o pasare. Poate că am visat amănuntul ăsta. Sincer, nu cred.

Îl părăsesc, sau mai curând el mă părăsește, spune ca trebuie să fie înapoi la cutare oră... Povești!

¹ *Dominique a scris pe marginea acestei pagini, desigur după ce o recitise: Va mai veni oare o zi în care voi scrie în acest jurnal lucruri atât de lipsite de interes ca odinioară: „A venit medicul, crede că o să am apendicită”, etc.? Astăzi fiecare din zilele mele valorează cât trecutul întregii mele vieți. Dar, de pildă, cum de mi-a rămas scrisul neschimbat? Lucrul ăsta mă șochează. (n.a.).*

Astfel n-am elucidat nimic, n-am explicat nimic, n-am îndrăznit să spunem nimic din ceea ce ne fixaserăm să spunem, n-am făcut nimic care să aducă ceva cât de cât nou; totuși ne-am văzut, ne-am vorbit: un fel de pace acoperă toate aceste lucruri urâte, așa cum pământul bine nivelat acoperă un mort.

La întoarcere am făcut un ocol mare pentru a trece prin fața cantonamentului sau, – unde știu că la ora asta el nu este.

(Noaptea trecută am visat că tata intra în camera mea înainte să adorm. După ce puneam lampa pe noptiera, îi luam mâinile și, cu ochii închiși, cu capul rezemat de mâinile lui, îi spuneam: „Ascultă... ascultă... Îl iubesc pe băiatul ăsta... Asta e. Acum descurcă-te, fă în așa fel încât să fie drăguț...”)

7 august. – Plec

De îndată ce am fost informată de acest lucru, m-am dus să-l văd pe medicul-șef. M-a primit în picioare, cu o politețe rece. „Te-am primit, deși nu mai erau locuri, doar pentru a-i face plăcere unchiului dumitale, care mă rugase. Nu aveam nicio nevoie de serviciile dumitale, astăzi însă pretextul pentru prezența dumitale aici – cunoștințele dumitale de engleză – nu mai stă în picioare; ai văzut chiar dumneata însăși că de patru zile nu mai e pe aici nici măcar un singur rănit american, și nici n-au să mai vină. De altfel, nu știu cum se face, dar, în cele câteva ocazii în care am fi avut nevoie de dumneata, nu erai niciodată aici.”

Plec poimâine dimineață.

Trebuie negreșit să-l văd în seara asta.

Ora 9 seara. – L-am văzut, l-am văzut, și ceva pare să existe iarăși între noi.

Nu l-am văzut decât un minut; era cu niște... (cuvânt ilizibil) care-l așteptau. Când i-am spus că plec, l-am văzut schimbându-se la față. A spus doar un scurt „Ah!”, dar era limpede că era foarte tulburat.

După o clipă de tăcere, a spus: „întâmplarea face să mă duc mâine la o consultație la spitalul din Canly, la Verberie, și am o permisie până la miezul nopții. Ne-am putea vedea puțin. Ai totuși o locuință în afara spitalului?” Eram atât de descumpănită de fericire (cred că era de fericire) și mai ales de surpriză, încât la început n-am răspuns, apoi, gândindu-mă că răspunsul dorit era un „da”, am spus: „Da, da, am bagaje la hotel...” La rândul-i: „îți mărturisesc că sunt obosit de veșnicile noastre conversații la plimbare. Din moment ce ai o locuință, poți să mă primești o oră, cred. Aici, lucrul ăsta n-are nicio importanță”. Ei! Eu! Într-o cameră de hotel! Eram atât de uluită că aș fi șovăit poate, aș fi făcut să eșueze totul dacă nu l-ar fi chemat cineva. l-am spus atunci numele singurului hotel convenabil din oraș: „Central-Hotel, la ce oră?” – „Ora nouă.” Și a plecat.

Va veni! El mi-a propus! Ar trebui să fiu năucă de fericire, să binecuvântezez această plecare care face să se nască între noi... ce? n-are importanță, doar un fapt de viață asupra căruia poți avea influență. De ce nu pot fi oare fericită? Nu cutesc să mă gândesc la seara de mâine. Și totuși, ce cuvânt tânăr acest *mâine seară*! Am impresia că n-a existat niciodată pe pământ un *mâine seară* înainte de ziua de azi.

În clipa asta în care scriu, simt că leșin din pricina a ceva ce-mi cuprinde sufletul fără să-mi atingă trupul, dar mă face să tremur și-mi dă amețeală.

Alban! Alban! Alban!

Mi-e frig.

8 August. – Ah! de ce, atunci când un lucru se înfățișează bine și în chip neprevăzut, de ce acea perfidă dorință de a-l mai perfecționa? E ca o ispită diabolică.

Am vrut să-l revăd în dimineața asta. De abia m-a zărit și s-a întors spre un camarad, s-a făcut că nu mă vede, s-a îndepărtat repede.

Tot ce se va întâmpla va putea oare face ca acest lucru să nu fi existat?

Mă doare prea tare ca să mai pot continua.

Această ultimă frază din jurnal este o mângăleală aproape ilizibilă. Mâna nu mai conducea pana.

XVII

A NU TRĂI

După ce mângăli rândurile acelea, Dominique Soubrier se ridică. Era ora patru. Numărând pe degete – pentru mai multă siguranță! – cele cinci ore ce o despărteau de cea a întâlnirii, întoarse capul, ca și cum s-ar fi aflat la poalele unui munte de urcat.

Reveni într-o stare proasta. Se afla în momentul de cumpănă în care tot ceea ce nu reprezintă o încercare de a-ți îmbunătăți situația în ce privește dragostea nu întâlnește în ființa ta decât dezgust, moment în care chiar aceste încercări îți produc sila, pentru că ești prea sigur de eșecul lor. Din mulțimea actelor posibile ce i se

înfățișau, câștiga primul care era simplu și proaspăt: o luă peste pajiște spre râu.

Știa bine că nu primise niciodată de la natura decât descurajare și disperare; nu uitase cât de neîndurător fusese cu ea acel râu, și totuși i-ar fi fost de ajuns să se apropie de apă, credea ea, pentru a primi din partea ei o inspirație și o întinerire. Privi așadar cu curaj apa care scânteia, schimbându-și culoarea, ca o eșarfa de mătase din fire colorate. Sârmele telegrafice se aflau tot acolo, ca și data trecută, dar nu mai sclipeau; rândunelele erau tot acolo, ca și data trecută, dar zburau foarte jos, atingeau suprafața apei, apoi, din zbor, plonjau pe o distanță de câțiva metri, comunicându-ți o stare de voluptate. Cu voce tare spuse numele atât de plăcut: „Oise”; deschise ochi mari asupra întinderii ce se vedea mai departe, monotona și posaca la fel ca gândurile ei. Și dintr-odată, înfiorându-se, grăbi pasul spre Verberie. Avea inima atât de grea că trebui să se oprească de două ori pentru a respira adânc. Tot aerul cerului părea că nu poate s-o scoată de sub apăsare.

În dreapta ei, două coline se înălțau ca doi săni tineri mișcându-se în ritmul respirației. Seara încercuia cu roșu cercurile de la suprafața apei, asemănătoare petelor de pe penajul păsărilor. Se simțea infinit de permeabilă la toate aceste lucruri, atât de slabă, avea impresia că se împrăștie în inconsistent, având nevoie să se așeze, să-și rezeme spatele și capul, ca și cum fiecare loc, tufișul, panta blândă, sinuozitățile drumului îi șopteau: „El ar putea fi aici”. – „Este aici! Este aici!” își strigă ea. „În imensa Franța el se află chiar în locul în care sunt și eu. Suntem la șazeci de kilometri de orașul capcana, în câmpie. Prilejul este unic. Ce-a ieșit de aici? Și mâine eu plec”.

Merse mai iute, simțind întreaga umezeală a lacrimilor izvorându-i din interiorul obrazului, contractându-i trăsăturile;

ceva se adâncea în ea, așa cum se adâncește marea în jurul pachetului care se scufundă. Cu pași mari de automat, se grăbi spre oraș, incapabilă de a suporta ideea celor cinci ore singură cu ea însăși; căci tocmai reușise să-și închipuie ca salvarea va veni de la lectura. Niște negri care săpau morminte (spitalul golit se reconstitua la un metru cincizeci sub pământ) îi dădură bună ziua. Din nou băgă de seamă, în oraș, că era privită cu insistență: erau niște soldați italieni, cu aer deșucheat, dar care tocmai din pricina asta îi erau simpatici, erau de fapt niște puștani îngrozitori. Se simți pândită, bănuita, până și efortul ei de a părea nepăsătoare îi deforma trăsăturile într-un mod ciudat: conștiința încărcată se reflecta pe chipul ei ca o mască. Fiecare ființă pe care o întâlnea îi reînnoia chinul. Intra într-o prăvălie de mărunțișuri ceru să i se arate romanele ieftine, alege unul, îl deschise la întâmplare, se aruncă în ceva ce nu o reprezenta, ca într-un fluviu.

Citea mergând, întorcându-se spre râu. Cartea îi conferea o anumită atitudine, o împiedica să vadă privirea cercetătoare a trecătorilor, o împiedica să gândească, mai ales. Citea, cu sprâncenele încruntate, cramponată de lectura ei, poticnindu-se, răsucindu-și picioarele pe pavajul prost. Picioarele o dureau. Plecându-și puțin capul, avu impresia, după felul cum mergea, că picioarele ei erau în formă de X. Ideea că picioarele ei începuseră să meargă în formă de X pentru că suferea din dragoste o făcu totuși să zâmbescă. Își băgă din nou nasul în carte. Nu pricepea nimic din intrigă, confunda personajele, dar ce importanță avea lucrul ăsta! Constatarea o uluia, o trăgea parcă în afara ei înseși, nu mai avea creier. Când se așeză pe malul râului, puse o clipă pe iarbă cartea deschisă. Atunci fluxul ei interior crescă iarăși, într-o secundă lacrimile îi udară genele, lacrimile acelea care nu o eliberau de nimic... Reluă cartea, înghiți rândurile...

Citi vreme de două ore, neîntorcând ochii decât pentru a se uita la ceas. Ar fi vrut să-i fie foame, să poată umple o jumătate de oră cinând, dar mai curând ar fi putut cineva s-o omoare decât s-o facă să înghită o îmbucătură; de altfel ideea de a face dragoste, după mese, îi făcea greață. La opt și un sfert, se ridică și se întoarce la hotel. Cerul se întuneca, rostogolea nori de furtună. Iminența acțiunii îi dădea din nou putere, deși tremura din cauza nopții care se lăsa.

Așa se scurse ultima din acele zile aproape smintite, căci e adevărat că ea nu mai gândea, zile care trecuseră peste ea ca niște tornade, lăsând-o sfârșită. I-ar fi fost necesară, după fiecare dintre ele, întreaga zi următoare, pentru odihnă: întinsă fără niciun gând, fără să se miște, așa cum stă pe iarbă, pe stadion, după alergare.

Cum trecuse pragul hotelului, strecurându-se pentru a atrage mai puțin atenția, patroana o chema:

— Lumina electrică nu funcționează. Am pus să fie duse sus la dumneavoastră niște lumânări.

— N-aveți lămpi?

— Sunt toate luate.

Spuse, 3ine, bine" ca să termine. Era prima oară că făcea act de prezență în camera asta, iar peste o jumătate de oră un bărbat va veni să o întâlnească aici; femeia aceea putea să bănuiască oare ceva din ceea ce veneau ei să facă aici împreună? I-o retezase pentru a putea dispărea, dar, după ce urcă trei trepte, regreta că nu trimisese pe cineva să cumpere o lampă de la bazar. Lumânările alea în nesuferita aia de cameră de hotel, ce exces de „întorsătură proasta!" Dintr-un ungher al scării, un miros infect o izbi în treacăt. În cameră, fereastra era deschisă, jaluzelele închise. Nu va trebui să se arate așadar la fereastra, cu boneta ei albă, să se chinuie cu jaluzelele în fața mulțimii care ridică nasul pentru a o vedea.

Aprinse două lumânări: o lumina tremurătoare lăsă zone mari în umbră. Făcu un efort pentru a-și da seama că, în timp ce vor vorbi, nimic nu va fi diferit în acel decor. Un bilet, pe ușă, îi aminti că nu trebuia să „introducă nicio persoana străină” în camera ei, și se crispa în fața unor imagini dezgustătoare. Stinghereala ei spori. Dacă ar fi fost sigura că el va veni direct de la spitalul din Canly, ar fi ieșit, s-ar fi găsit departe pe drum, să-l aștepte; s-ar fi așezat în curtea părăsită a castelului Apremont. Se simțea însă incapabilă să riște fie și pentru o șansă de unu la o sută ca el să-i scape. Îl blestemă atunci, pe el și lipsa lui de delicatețe care-l făcuse să vorbească de un hotel. I se pâra cu neputință ca el să nu fi vrut s-o jignească. În agitația în care se afla, gândul ăsta alunecă peste ea fără să-i facă rău.

Bătu de nouă, atât de încet de parcă bătăile nu se puteau hotărî, de parcă fiecare din ele era ultima. Ah! Așteptarea asta, atunci, fixând flacăra unei lumânări până ce se simți hipnotizată de ea, văzând-o cum se înalță și se înalță mereu! Închisese fereastra pentru a putea trage perdelele, căci se temea că prin golurile jaluzelelor va putea fi văzută mișcându-se umbra ei, devenită un obiect de curiozitate; și astfel se sufoca de căldură, în vreme ce căska, morbid, simțind cum îi urcă lacrimi în ochi, căci – din pricina oboselii nervoase desigur – îi era și mai somn de când era îndrăgostită. Jos, forfota străzii, și zgomotul acela, sporovăielile, chemările, scârțâitul ca de fiare vechi i se păreau îngrozitoare. Vocile soldaților italieni, mesagere ale frumoaselor seri din Napoli pe care le trăise cu cinci ani în urmă, îi exasperau frământarea prin sunetele lor dulci. Mai ales unul din acele zgomote îi făcea rău, același rău pe care i-l provoca zilele trecute scânteierea bruscă a firelor de telegraf: o placă de tablă, pe trotuar, zăngănea sub pasul fiecărui trecător. O dată bubui tunetul. Judecând după rumoare,

avu impresia că percepe o înghesuială în fața hotelului. Realmente nechibzuită – cel puțin așa trebuie s-o credem – se apropie de fereastră, își lipi urechea de ea, așa cum se vede în filme, încercă să deosebească vorbele rostite, crezând că aude insulte, amenințări: „Oho! scârbele de infirmiere... toate niște târfe...” Oare n-o să lovească vreo piatră jaluzelele?

Nouă și zece și el nu era aici. Ce se petrecea? Și dacă izbucnise vreo dramă? Dacă avea să audă vocea cumetrei, jos: „Da, domnișoara, la al doilea pe dreapta, trebuie doar să urcați...” și-l va vedea pe tatăl ei apărând? Sau jandarmul, cel care îi ceruse actele? Fie și numai închipuindu-și așa ceva, groaza îi schimonosi trăsăturile: o atmosferă de flagrant delict o apăsă, se instala în jurul ei; pentru prima oară luă cunoștință de realitatea unui chip răvășit și acuzator: știu că era incapabilă să adopte o anumită atitudine, că primul venit intrând în clipa aceea și văzând-o nu va avea nici cea mai mică îndoială: ea nu se afla acolo decât pentru a se dărui. Brusc o idee îi trecu prin minte. Întâlnirea asta bizară nu era oare pur și simplu o glumă, un prilej de a o chinui? Tânărul nu cumva era acum în patul lui, închipuindu-și neliniștea ei și distrându-se pe seama acestui lucru? Era ea oare atât de mult în dezacord cu genul pe care îl adoptase, *din ziua aceea*, încât el să o persifleze, să se joace cu ea așa cum te joci cu o jucărie? Așa cum, atunci când scuturi o strecurătoare, rămâne în ea doar ce e mai consistent, tot astfel, agitându-și nebunește în minte toate acele lucruri, nu-i mai rămâneau în curând decât cele mai jignitoare. Rațiunea ei o lua razna. Degetele îi erau reci, la fel ca degetele de la picioare în pantofi, dar fruntea pe care o rezema de geam, închizând ochii, nu era rece. Își umezea buzele cu limba, neputincioasă împotriva acelei Sahare din gura ei, de parcă din leagăn n-ar mai fi băut

niciodată nimic. Un asemenea ceas te apropie cu un an de moarte. Și totuși, omul supraviețuiește!

Era cu puțință? Era oare cu puțință? Era el atât de josnic? Și ar mai putea ea să-l privească fără spaimă? Ei bine, da! Da! Îl accepta și îl voia așa monstruos cum era, numai să vină. Dragostea ei era neînfrânată, acum când el nu-și respectase cuvântul pentru a doua oară... Brusc, încremeni. Cineva urca.

Târșăitul picioarelor trecu mai departe de ușa ei, se auzi mai slab mergând spre etajul superior. Simți un fior de-a lungul cefei. Sus, o ușă se închise. Tăcere. Atunci, illogic, cu teamă, cu disperare, străbătu camera, ajunse pe palier, asculta așa cum vor asculta oamenii tunetul trompetelor Judecății de Apoi. Nu se auzea niciun zgomot în casa plină de o beznă opacă, de parcă era deja cufundată în somn. Dintr-odată se simți zvârlită înapoi de un reflex excesiv. Zărise, pe zidul scării, în dreptunghiul luminos pe care-l proiectau lumânările prin ușa aceea deschisă, umbra ei imensă... Oare în clipa aceea n-o pândeă cineva dintr-o încăpere alăturată?

Atunci, întoarsă în cameră, deschise dulapul, se uită sub pat, ridică trapa, ciocăni în perete, smulse o foaie din carnet pentru a astupa gaura cheii, apoi avu impresia că are febră (și n-avea), își luă pulsul, se văzu bolnavă și prost îngrijită, da, nefericita făcu toate aceste gesturi. Și iarăși se pomeni luată de vârtejul ideilor, lașe și dezordonate în capul acela gol precum coaja unui ou după ce i-a fost înghițit conținutul, iarăși mâinile crispate, ceasul la care se tot uita, lumânările care se consumau, țcănitul pașilor pe bucata de tablă, iar în stradă acel zumzăit îngrozitor al oamenilor adunați la un loc, dintre care se va auzi țâșnind un țipăt...

Nouă și jumătate. – Nouă treizeci și cinci.

„Să aștept! Să aștept! Sunt nebună după el și nu știu ce să fac. Ah! Totul se rezolvă întotdeauna prin așteptare, și trebuie să mai și

trăiești, să mai și trăiești, atât de mult timp, și cu atât de puțin câștig! Să aștept! Ore întregi ți se șterg din existență, cu adevărat goale și moarte, orele în care lumea zice, în cuvinte înspăimântător de adevărate: „*Asta nu-i viață.*” Sărim de la o oră la altă oră, precum arcada unui pod, fără să știm nimic despre podul care se rostogolește între două arcade, și din fiecare deziluzie, o, vai! se înalță o speranță idioată... Dar orice, orice e mai bun decât așteptarea. Nicio suferință pentru un rău împlinit nu egalează teama de un rău ce nu-i decât amenințare.”

S-a sfârșit, nu va mai veni. Toate posibilitățile se ștergeau. Doar dacă nu-l va fi oprit vreun obstacol. Atunci, știind că va pleca a doua zi dimineață la ora șapte, va căuta poate s-o vadă la plecare... Puerilitatea iluziei o făcu să schițeze un biet zâmbet. Nu, nu, contactul era pierdut. Poate că va primi peste opt ore unul din acele bilete în care își închidea secretul de a fi amabil și insultător, acel secret (ce-i aducea atâția dușmani) de a conferi gesturilor lui de politețe o banalitate atât de afectată, încât ar fi fost cu neputință să nu simți că le voise încărcate de indiferență: *Draga prietenă, absolut încurcat... un eveniment neprevăzut...*

Un fel de bine imperceptibil o năpădea, pentru că renunțase la orice speranță. Știa că nu-l va mai vedea: acest lucru îi conferea un teren stabil. Avea mare nevoie de așa ceva. Șocul ca urmare a consumului nervos, ca și slăbiciunea din dragoste o făceau să-și simtă trupul sleit de parcă ar fi tras din greu. Nu mai avea un strop de forță, era doar conștientă de arderea și de sudoarea care o năpădea. Privindu-și valizele, își spunea: „N-aș fi în stare să le ridic.” Se gândi că dacă el era ucis, ei bine, ea putea să se consoleze cât mai repede cu ceea ce adunase în acele opt zile și în acel ultim ceas. Iar dacă el trebuia să trăiască, i se părea atunci că acea îngrozitoare seară reprezenta un pas către o împlinire; o asemenea

așteptare, atâta amărăciune, atâta furie acumulată creându-i un drept asupra lui, acționând ca un resort, aruncând-o într-o nebunie oarbă prin mijlocirea căreia clipa supremă ar putea fi în sfârșit atinsă. Ajunsă la acele situații extreme, se vedea foarte bine pe sine însăși propunându-i un târg, ca lui Bouchard: „la seama, familia mea e mai puternică decât a ta. Puțin îmi pasă dacă mă iubești sau nu; ceea ce vreau, este să-mi dai iluzia că mă iubești. Dacă nu, îți pot face rău, îți pot da planurile peste cap. Sunt o inamică primejdioasă...”

Auzi mișcare, jos. Desluși vocea patroanei: „La etajul doi. Veți vedea lumină.” Recunoscuse vocea care răspundea. „Vă mulțumesc.” Atunci, cuprinsă de spaimă, se întoarse în fugă spre fundul încăperii, se așeză la masă, mimă impasibilitatea, bătând darabana pe sugativă.

— Se poate intra?

Îl văzu ivindu-se în cadrul ușii, încă în întuneric.

XVIII

VICTORIA ORDINII

Cei în care clocotește ca o sevă puterea nelimitată de a reconstrui nu sunt făcuți pentru regrete, nici măcar pentru întoarcerile îndărăt. Era una din trăsăturile esențiale ale firii lui Alban, acea ușurință de a se *obișnui imediat cu ideea* unui lucru irevocabil sau măcar bine stabilit. Așa cum *nu se întorcea* asupra vieții, asupra morții lui Prinnet, tot astfel nu se mai întorcea asupra prieteniei lui cu Dominique. Fusese o extraordinară creație, ce nu

va mai putea fi regăsită. Se terminase. Altceva acum! Distrusa fiind capodopera construită de inteligența lui, trupul lui dădea semne că tânjește și el după o chinuitoare capodopera. Să plece, atunci? Să se întoarcă pe front, așa cum avusese de gând atunci când neînțelegerea cu sexul feminin îl respingea în interiorul ordinii masculine? A, nu! Nu înainte de a-i fi sacrificat dorinței lui ceea ce i se cuvine.

Știind bine că momentul sublim al dragostei se afla într-o furișă atingere a mâinilor, și nu în îngăduință totală (a cărei formula va deveni iute: „Ea, mă detesta; iar ție mine mă enervează corpul ei”), sacrificiul posesiunii era pentru el un mărunț sacrificiu. Pe marele violoncel uman, se pot cânta foarte frumoase arii doar la trei corzi. Ea, simbol al vieții pure, ce minune s-o culce lângă el și s-o adore! Blestemându-i inteligența, dar mereu gata să-i primească ajutorul, fie și pentru a o întoarce împotriva ei însăși, pătrundea cu iscusința în obscurele-i mișcări organice, dorindu-le să aibă virulența a ceea ce nu a coborât în trup decât după ce a fost zămislit și legănat în creier. Era mândru că asprimea lui îi îngăduise (totul socotit dintr-o aruncătură de ochi) să abandoneze drumurile străbătute vreme de paisprezece luni pentru a se arunca în direcția opusă, cu întreaga lui forță, în vreme ce atâția alții s-ar fi lamentat, ar fi tergiversat cu timiditate și scrupule, pentru a obține în sfârșit o victorie, o victorie – dacă putea fi numită astfel – otrăvită de tristețe.

Și totuși, în cursul acelei săptămâni, rămăsese nehotărât. Desigur, nimic nu se schimbase în mintea lui, din ceea ce fusese atât de ferm spus pe malul Oisei. Nedreptate sau nu, atât timp cât va măsura lumea conform valorilor ordinii războiului, dragostea ce i-o purta Dominique va fi de nesuportat pentru el. Această nouă

Dominique, care nu mai era iubită cu afecțiune, nu putea subzista decât prin plăcere. – Da, dar chiar și asta, era oare ceva sigur?

Ar fi jurat că așa este atunci când incendiul ce-i răscolea măruntaiele scotea un fum ce-i întuneca mintea. Își reluase sângele rece: „Desigur că prima întâlnire va fi torențială. Dar de la a doua! Cum o voi mai cunoaște! Ce puține lucruri va avea să mă învețe! Cât va fi de aidoma altor o mie! Sunt dinainte scârbit că va trebui să fac pe rafinatul cu ea. Orele astea dorite cu o adevărată demență, eu le voi distruge primul. Atunci când se va îmbrăca, și nu voi mai găsi nimic să-i spun, și când am s-o presez să fiu liber mai curând, iar privirile noastre se vor alunga, cum, cum anume voi proceda ca să nu se întâmple și a suta oară? Voi aprinde o țigară. Ea va mai scoate de la mine trei, patru fraze care vor părea că vin dintr-o altă lume. Nu voi face cumva și gestul de a-mi căuta portofelul? Cunoscut dinainte cele mai mărunte detalii... Ah! Trup imbecil, când sufletul ei mă descoperea atât de bine!”

„Și după ce ne vom despărți, artificial, plictisiți unul de celălalt și detestându-ne pe tăcute, încă nu voi termina să o trădez. Clipa în care ea era goală și mi se dăruia se va tulbura în memoria mea ca un vis, căci îmbătrânesc și nu-mi mai întipăresc bine în memorie momentele de fericire. Fiecare trup pe care-l voi întâlni, atât de mediocru pe lângă al ei, îmi va da imboldul dragostei. Nu mi se va părea că merită să fie dorit decât ceea ce nu este Dominique a mea. Mă voi lepăda de ceea ce am avut gândindu-mă la ceea ce nu pot avea. *«Toate, acum imediat, și veșnic!»* voi implora eu; în afara lor, voi rămâne întotdeauna însetat, întotdeauna înstrăinat. Așa cum Tiberiu dorea ca poporul roman să nu aibă decât un cap, pentru a-l putea decapita dintr-o singură lovitură, tot așa nu m-aș sătura decât dacă întreg sexul n-ar avea decât un trup, pentru ca să-l pot posedea în întregime dintr-o singură dată.” Mă voi lepăda, mă voi

lepăda, și lepădându-mă nu voi mai trăi decât pentru următoarea din aceste ore lipsite de bucurie, pentru această așteptare care, doar ea, înseamnă bucurie. Ah! tristă dragoste! O halbă de bere vara îți aduce mai multă fericire. Și totuși, la momentul potrivit, te voi declanșa, nu-i așa, tristă dragoste? Ea, eu, acea frumoasă amintire: totul distrus pentru o clipă de amețală... Da, voi face asta, o știu."

Și o făcuse. Amenințat de plecarea fetei, fixase întâlnirea ambiguă.

Cine va fi oare mirat de acest lucru? Omenirea repeta acel *omne animal*; există însă oare vreo singură ființă pe care aceasta „tristețe” să o fi oprit? Pentru a o obține, omul își dăruiește timpul, durerea, banii, sănătatea, gloria, onoarea, fericirea. Totul, dăruiește totul pentru a nu mai auzi răgetul pe care niciun alt răget nu-l acoperă, acela al trupului care nu are ceea ce dorește.

Când Alban apăru în cadrul ușii, în fața chipului sfârșit al fetei, își recăpătase chipul luminos de la șaisprezece ani.

— Tocmai m-a urmărit un urs, zise el cu mare seriozitate, așezându-se.

Ea se apropie, zâmbi înfiorata, presimțindu-i jocurile copilărești, de temut.

— Era un urs negru, preciza el.

Apoi, după o pauză, satisfăcut ca o vedea descumpănită:

— O întregă zi la plimbare! Toamna asta ivită în miezul verii are ceva ce nu pare a fi în ordine și care mă ațâța. Cum aș fi putut rezista? Vedeam o nuanță de galben al frunzelor pe cerul alb și-mi plăcea atât de mult! Eram fericit să-mi așez albastrul uniforme de culoarea cerului alături de acel galben...

Ea se tot străduia să zâmbească, fără a nimeri vreun răspuns.

— Totul era atât de misterios că mă așteptam să vad ieșind din crâng un elefant, sau poate un om de statura gigantica, sau un cerb

de culoarea zăpezii cu coarne de aur. Pe un copac necunoscut o pasăre cânta în dreapta mea, de acolo de unde vin prevestirile fericite. Am ciulit urechea. Cântul ei îmi vestea: „Toate îngăduințele îți vor fi acordate.”

Se simți cuprinsa de suferința sub privirea lui.

— Și dintr-odată m-am ridicat. Ca și cum comuniunea mea cu natura mi-ar fi dat acuitatea simțurilor animalului, ghicisem prezența unei ființe. La treizeci de metri, îți vine a crede? Când pădurea mi-o ascundea în întregime și nicio frunză nu se mișcase, eu adulmecasem viața, o bănuisem tânăra, presimțisem o voce plăcută, plăcută ca vocea unui duh. Nu-i ciudat? Mă arunc în singurătate, dar după un sfert de oră de solitudine, chem tulburat o voce. Îmi amintesc de bătaile inimii pe care le-am simțit în acel sector neevacuat din Hautes-Vosges, când, după ceasuri de pândă, vedeam mișcare pe sub copaci. Era vreun neamț, sau vreo fetișcana? Stăteam înălțat și pândind ca un șarpe, fără să știu dacă, peste o clipă, voi împărți moartea sau bucuria...

Auzindu-i cuvintele, începu să se simtă apăsată.

— Și atunci, adineaori? întreba ea, fascinata de ofensa pe care i-o aducea acea inconștientă voluntară.

El deschise ochii, plini de melancolie.

— Vrei să știi ce s-a întâmplat cu fata? Ce s-a întâmplat cu mica făptură alba de care brusc îmi agățam viața?

Mica făptură alba se pierduse la marginea pădurii. Spuse că mai apoi căpătase gust pentru câte o floare, o băltoacă, un pui de căprioară, un câine.

Toate asta le născocea treptat; își petrecuse ziua în baracă gândindu-se la Dominique. Nu geniul speciei era cel care îl îndemna să spună acele cuvinte, atât de apte să-o ardă pe fata, și nu din timiditate se eschiva de la un limbaj mai direct. Fapt este că în

acel minut chiar nu știa dacă avea sau nu intenția s-o atace chiar în trupul ei. Se închipuia foarte bine pe sine părăsind-o, seara, cu inima ușoară, fără să-și fi onorat dorința.

Dar când o văzu mușcându-și buzele, trăgând aer în piept, atât de neputincioasa în disimulare, mica lui pălăvrăgeala se opri, așa cum se oprește vântul. Pe întregul lui chip se așternu gravitatea dorinței, acea gravitate atât de înspăimântătoare încât este mai ușor să râzi în fața sicriului unei mame iubite decât în fața femeii pe care o dorești din dragoste. Înceta să mai vorbească și o privi.

Ea rămase mai întâi nemișcata sub acea privire fixă, făcându-se că privește interesată în altă direcție; apoi, neștiind ce expresie să adopte, zâmbi stângace; se întoarse spre el cu vioiciune; se așeză picior peste picior, bătu tactul cu piciorul, glumi fără să mai poată zâmbi: „Am cumva pete de cerneală pe față?”, în timp ce el n-o slăbea din ochi.

Stătea complet nemișcat. La fel cum în fața mâțelor care se contorsionează, motanii stau imobili, un lung moment, atât de siguri de ei încât mimează indiferența, uitându-se în dreapta și în stânga, tot astfel Alban rămase nemișcat. Știa că va obține de la ea tot ce va voi, în clipa când o va dori. În jurul acestei certitudini totul era adormit, ca sub influența unui narcotic tare. Nicio obiecție nu se făcea simțită. Nicio amenințare nu l-ar fi oprit. Dacă tatăl lui Dominique ar fi strigat dindărătul ușii: „Deschideți!”, n-ar fi deschis înainte de momentul potrivit.

Se ridică, se apropie de ea. Pălăitul sordid al lumânării împingea la infinit limitele cutezanței. După căldură, după miros, simți distinctă clipa în care pătrunse în atmosfera trupului ei. Se dădu înapoi întorcând un pic capul, de parcă ar fi vrut s-o ucidă.

Se pomeniră în picioare unul în fața celuilalt, încordați din toate puterile, la limita puterilor, lipiți de parcă ar fi fost vid într-unul

din trupuri și l-ar fi aspirat pe celălalt; Alban nu și-ar fi încordat mai mult mușchii dacă ar fi stat agățat de o stâncă deasupra prăpastiei. Desfigurați, îmbătrâniți cu cincisprezece ani, el apărându-i ei mai nesuferit decât o audiție din Beethoven, ea apărându-i lui mai cumplită decât clipa atacului pe parapet, ei nu s-ar fi recunoscut întâlnindu-se pe stradă. Pipăindu-i pe sub păr forma capului, o ținea răsturnată pe acea Gorgonă, respirând puternic pe nări și suflându-i peste față. Ea îi azvârlea parcă o flacăra în obraz. De-ar fi fost flacăra, el ar fi stins-o. Și toate astea, pe tăcute.

Ah! Dragostea aceea cu chip neliniștit, când o va fi uitat oare Alban? Căldura de febră neplăcută, de boală care mocnește, uscăciunea, teama din ochi, trăsăturile confuze, estompate, de parcă ar fi privit printr-un zid de apă, masca aceea, toată numai mărturisire, acuzația de neșters etalata pe chip! Fără să o fi atins, îi dezarticulase deja gura. Cea care fusese toată numai minte și suflet, acum asuda, împrăștiindu-și mireasma trupului și, înecându-se, tușea mărunț.

Preț de o clipă, privirea ei rătăcită îi amintise de ochii lui Prinete, pe drum, când îi fusese frică. Dar Prinete nu era pentru el un obstacol.

Îi spuse:

— Chipul tău e nou ca și sufletul, toate clipele tale sunt însemnate aici, pe chip. Am recunoscut ridurile astea ivite în zori, în jurul ochilor, și care nu vin de la cutele pernei.

— Am dat totuși cu un pic de pudră peste cearcăne, ca să nu par bolnavă...

Adâncurile vieților lor erau răscolite, însă în jurul a ceea ce murea, în jurul a ceea ce se năștea, doar murmure răgușite se făceau auzite acum: voci pe care le credem joase și care răsuna tare,

sălbaticе sunete care străbat uşile cu zgomotul celei mai violente dispute.

Alban îi sărută pleoapele, care aveau gustul acrişor al merelor *reinette*; şi apoi, deasupra lor, fruntea călduţă ca la câini; şi apoi, mai jos de pleoape, locul pe unde trece o venă, ca un fluviu în asfinţit. Fata spusese adevărul, cearcănele ei apăreau acum, ca ametistul tainic, diluate la culoare. De parcă mii de guri, atingându-se de locul acela, accentuaseră până la urmă în jurul ochilor culoarea brună a cărnii.

Îi desfăcu primul nasture al gulerului. Mâna îi tremura atât de tare încât se opri la al doilea, atât de tare îi tremura mâna care ucisese oamenii! „Ajută-mă!” articula el cu greu, respirând sacadat. Atunci ea însăşi, fără o vorbă, desfăcu un nasture mai jos. Chipul ei înspăimântător la vedere, tăcut, ca acela al unui militar căruia îi sunt smulse galoanele.

Dezgoli umerii. Gesturile, niciodată visate cu gândul la ea, îi antrenau degetele ca într-un vechi obicei. Ieşiră la iveala umerii, plăcuţi la vedere şi tari ca miezul strugurelui, şi un instinct mai puternic decât dorinţa îl opri, îl aruncă înapoi, în gestul de a se distanţa pentru *a privi*. Căci tocmai zărise, spre vârful deltoidului, două scurte înfiorări ale cărnii, asemănătoare unduirilor unui drapel.

— Ce e asta? întrebă el, neputând numi acei muşchi. Şi îi cercetă cu gura, ca un copil în extaz pe o pistă, însă bucuria lui nu era deplină, pentru că numele acelor muşchi îi scăpa. Preocuparea asta deveni atât de intensă, încât iarăşi se îndepărtă, privi. „Ah! zise el cu emoţie, nu s-a schimbat.” Se referea la trupul ei. Aşa cum, odinioară, extremităţile muşchilor drepti sugerau o prăjitură modelată din ceară, tot astfel umbrele reliefurilor stimulau dorinţa de cântec; ridurile delicate ce ieşeau de la subsuoara dădeau

aceeași senzație de virginitate pe care o dau niște cute încă vizibile într-o țesătură desfăcută pentru prima oară. Era aceeași vigoare ușoară, trupul eroic și subtil, obiectul desăvârșit, copleșitorul lucru frumos pe care îl văzuse înflorind de la o lună la alta însuflețit de o asemenea mișcare interioară încât uneori, punându-i mâna pe spate, i se păruse că își simte mâna ușor ridicată, ca așezată pe o pânză de corabie umflată de vânt. Și ar mai fi putut spune că deasupra acestui trup fusese pus la întâmplare un cap adus de altundeva, atât de izbitor era contrastul între acel trup păstrat așa cum îl știa el și chipul alterat.

Clipă extremă de slăbiciune și de forță. Alban stătea nemișcat, cuprins de o stranie înduioșare. Degeaba încercase așadar să fugă sufletul nobil și temător, în zadar îi modificase tulburarea ființei până și chipul, în zadar trupul deprins cu îngrijirile fusese părăsit și atacat; trupul acela rezista, rămânea intact, proclamând: „Nu-i totul pierdut, eu rezist, mai e încă timp.. Părea că sufletul, alungat dinlăuntrul pieptului, venise să se împrășteie pe suprafața lui. Nu mai era trupul de altădată, inocent și indiferent și asemănător aceuia al unui tânăr erou; totuși el continua să strălucească de gloria trupurilor nefolosite încă, nemanevrate. Ca și cum ar fi văzut împlinindu-se un act de încântătoare bravură, Alban își spunea: „Biet trap, cât e de curajos! Am să-l trădez oare?”

Împotriva celui trap, acum, gesturile dragostei nu-i mai veneau la îndemână. Transformarea tipului de puritate într-un tip de impuritate, cum ar putea fi el părtaș la o astfel de faptă! Își amintea de toate moliciunile și, sub nume grațioase, de toate maladiile trupurilor dezmiardate... Cum! S-ar putea lăsa el antrenat în ceva? A, nu, n-ar putea fi el vandalul! Nici vandal și nici sperjur. „Dar, atunci, ce fac, îmi sacrific plăcerea?... Iubesc oare îndeajuns pentru a sacrifica?...”

Cu amândouă mâinile îi luă iarăși bluza și îi acoperi umerii. Nesfârșit fusese desigur acel gest pentru ca, abia schițat, el să fie înțeles. O cumplita senzație de bine străpuse inima femeii. Fericirea asta semăna cu moartea. O văzu pălind, stingându-se, toată fața lungindu-se parcă spre locul în care se duc ochii atunci când se sting, „ține-mă”, mai putu ea să suspine, căci picioarele n-o mai țineau. O susținea în timp ce ea aluneca, cobora de-a lungul lui precum apa, inundând în dreapta și în stânga, căzând mereu, furată de greutatea pieptului, grea ca arborele împovărat de ploaie.

— Te iubesc, spuse el. Nu muri.

Din cealaltă parte a lumii, o voce îi răsună în urechi repetând: „Mai spune-mi-o, mai spune-mi-o, mai spune-mi-o”, tot așa mereu, fără a se putea opri. Capul lui Dominique Soubrier era complet îndoit pe umăr, de-ai fi putut crede că cineva îi frânsese gâtul între două vertebre; capul lui Dominique Soubrier.

— Te iubesc. Nu muri. Nu muri și nu te teme deoarece te iubesc. Dar asculta cuvintele astea, cuvintele pe care nu le-am mai spus niciodată, cuvintele astea pe care nu le-am conceput niciodată, căci am cunoscut afecțiunea și prietenia și dezvățul, dar ceea ce îți dăruiesc în clipa asta este pur ca în ziua în care m-am născut. Ceea ce îți dăruiesc acum e ceva ce a fugit veșnic de mine, ca soarele fără raze pe care-l urmărim neconținut în nopțile de febră. Ceea ce am făcut, ceea ce am învățat, ceea ce am cunoscut, ceea ce am iubit vreme de douăzeci și doi de ani este sufocat acum de un vuiet cumplit, acoperit de un fum negru ca orașele incendiate. M-am născut din nou. Nu exista niciun punct comun între ceea ce eram acum o oră și ceea ce sunt acum.

— Ține-mă bine, ține-mă bine, ia-mă în brațe, așa; eu nu mai pot rezista de una singura pe pământ așa cum rezista femeile care nu știu ceea ce eu știu. Simți? E deja toamnă. Răul de vară a murit. Tu

ești aici, războiul s-a sfârșit, iar la Bois aluneca trăsura prin beznă. O, să simt ploaia alături de tine! Ploaia serii alături de tine! Te aștept fără să mă mai prefac că nu te aștept, iar tu vii trecând peste băltoacele luminate...

— Nu spune că avem nevoie de toamnă! Anotimpurile nu mai au nevoie de speranța, pentru că fiecare își va ține făgăduiala. Nu te strâng cumva prea tare la piept? Te ating, te pipai, mă îneci cu chipul tău, îți vad gura care a mâncat și a băut, gura care a rostit vorbe pe care le-am uitat, gura cu vorbele ei spuse și nespuse, cu cele nerostite, cele tainice, rozele nopții tale. Ah! Învăluiește-mă, aruncă dragostea ta peste trupul meu, îmbată-mă iarăși și iarăși ca să dau de puterea miraculoasă de a te găsi neîncetat.

Dominând-o, vorbind ca în delir sub adierile ce-i veneau dinspre trupul ei ca sub adierile ridicate dintr-o genune, vedea dragostea revărsându-se șiroaie peste fața istovită de fericire; dragostea se revărsa din ea ca valul de sudoare după o emoție, și ea părea acoperită ca de un văl, nemaiputând s-o deslușească prea bine. Îi simțea gura caldă, element marin întredeschis spre adâncimi, și era adevărat că păreau că trăiesc amândoi pe fundul unei mări. Îi sărută gura, se ciocni de dinții umezi, îi ridica părul deasupra frunții, sărută pe mijlocul frunții o paloare pe care n-o mai văzuse niciodată până atunci, îi sărută urechile reci, de parcă abia și-ar fi scos o cununa de violete, îi sărută sprâncenele, și încheieturile mâinilor, și degetele, unul după altul, și articulațiile degetelor; sărută totul, neconținut, neconținut, oprindu-se uneori cu respirația tăiată. Ea îi spunea între doua sărutări: „Ei, Alban, iubește-mă, iubește-mă”. El îi sorbea cuvintele, care renășteau mereu, iar gura, devorată, rămânea intactă. Tulburarea ei și tulburarea lui, ca două miri care ar năvăli una peste alta, și-ar rostogoli valurile venind din străfunduri și s-ar înălța

amestecându-se. Cu mâinile blânde ale forței lui, o despletea de-a lungul întregii sale vieți.

Când, în sfârșit, dintr-un sentiment de amândoi împărțășit, își dădură seama că nu se puteau depăși fără să pătrundă într-un domeniu pe care și-l interziseseră, ea avu o înduioșătoare și fatala inspirație. Își sprijini fruntea de fruntea lui. Și rămaseră astfel, nemaiaivând între ei decât acest redus și mediocru contact, deși el simțea poate, la răstimpuri, mișcarea genelor ei pe obrazul lui.

Care a fost atunci mișcarea lui secreta? Oare prin ce tertip înclinația firii lui, în aparența atât de bine domolită, îl luase din nou în stăpânire? Nu trebuise să facă decât acea comparație, atât de simpla și de izbitoare, între vanitatea lui ofensiva, dacă cineva l-ar fi surprins dezbrăcând-o, și umilința pe care ar fi încercat-o de a vedea că doar un singur martor cunoștea gestul acela care nu era decât tandrețe? Se simțise cumva stingherit ca frunțile li se atingeau deoarece, în aceeași clipa, o voce îi striga că sufletele lor nu se atingeau? E adevărat, așa cum crezu el mai târziu, că o oglindă ascunsă îi reflectase imaginea, o fada imagine de nătâng extaziat? Nu-i mai puțin adevărat că el, primul, cu un gest rapid ca cele născute din frica, se dădu la o parte, își îndepărtă capul.

— Ah! spune el, unsprezece fără cinci! Și trebuie să fiu înapoi la unsprezece.

— Mi-ai spus miezul nopții.

— Am spus unsprezece, șuieră el, ursuz pentru că știa că minte.

— Tună. O să te prindă furtuna.

Dar dintr-odată, ce mirifica inspirație! Cu câta siguranța merge drept la cuvântul care va tranșa totul! Admirabilă prezența de spirit!

— Știi că peste opt zile mă întorc acolo.

Din instinct, a descoperit aceasta armă. Veritabil agent provocator, face tot ce trebuie pentru ca ea să se înjosească și, înjosindu-se, să-i ușureze lui fuga. Dar nu, nu-și face socoteala asta; gestul nesăbuit se naște, gata pregătit, din panică; la fel ca o pisica speriată luata prin surprindere, Alban zgârie femeia, zbatându-se ca să-i scape. Acum, ea n-are decât să se dezonoreze! Ascult-o, băiat perfid ce ești, deschide bine urechile! Te imploră. Spune ca este „torturată”. Spune: „Așadar, nu-ți sunt de ajuns?” Spune:, Ai făcut destul!” Gata, acum nu te mai doare s-o zgâlțâi.

„Oh, ba da, mă doare, încă mă doare! Era grozavă în brațele mele. Niciodată n-am avut parte de ceva așa de grozav ca ea.” în grădină, atunci, pe malul Oisei, fusese bucuria ei să se distrugă. Acum, în pofida celor întâmplătoare, a stat lipită de el ca propria-i coastă în trup. El îi oferă cuțitul și tot el suferă s-o vadă cum se înfige în lama lui.

— Taci, nu-mi spune nimic. Acceptă fără să spui nimic, Dominique...

— Te implor!

— Iar eu te implor să taci. Nu înțelegei pentru ce îți cer să taci?

Măinile se freacă una de alta, capul se lasă un pic pe spate.

— Dar stai odată! Stai dreaptă! Și taci, taci.

Ah! e prea târziu. O respinge în timp ce ea se agață. Disperarea asta îl înspăimânta ca o reptila. Are, o clipă, pornirea de a o hăitui. Vai! Și aici se poticnește; o iubește prea mult pentru a o iubi cu trupul, n-o mai iubește de ajuns pentru a o iubi cu mintea. Doar noaptea îl mai poate salva. Se dă înapoi și deschide ușa.

Ah, strigatul acela! Inima i se frânge și îl primește. Se întoarce cu un pas:

— Cum? Ce ți-am spus? Nu ți-e rușine sa ai mai puțin curaj decât miile de femei care la ora asta...

E prăbușită, din nou, nu-i așa? Are impresia că e a zecea oară când o vede prăbușită astfel. Dumnezeu! Ce se întâmplă? Ce s-a mai întâmplat iarăși, în sufletul ăsta plin de furtuna? Toată dragostea îi e smulsă, se risipește, îi iese din membre, din inima, inima lui e acum o bucată veche de burete ros și uscat. O privește; stă cu fața-n palme! O privește: își înghite lacrimile! Se uită, se uita se îmbată de josnicie. Întunericul îl învăluie. E deja afară.

XIX

DUMNEZEU ÎI TRIMITE O FURTUNĂ FERMECATĂ

„O, natură incapabila de suferință, o, beznă neclintită, veniți la mine! Să vă strâng la pieptul meu. Vânturi, spălați-mi gura de sărutări. Porțile dragostei false sunt acum închise, jalnicele brațe animalice s-au desprins, iar eu sunt propriul meu rege liber și pur ca în ziua împlinirii celor șaisprezece ani ai vieții mele de băiat!” Anticul cânt al Descătușării îl îmbie la drum, cu capul dezgolit, ca un adevărat element al naturii. Cocoțat pe un camion, un soldat bărbos din armata teritorială se încrucișează cu el. O, fericire! Iată un ins care nu-l iubește! Cât bine îi poate face chipul lui! L-ar îmbrățișa pe omulețul ăsta care n-are mai multă minte decât o legumă, care nu caută sensuri ascunse la ceea ce i se spune, care va adormi liniștit chiar dacă Alban nu l-a salutat fluturându-și mâna. Impasibilitatea vieții îl regenerează, ca pătrunderea bruscă a oxigenului în adăpostul pentru mitralieră din care s-a tras mult timp. Iată unde l-a adus ea: la oroarea de a simți, la sila și la

dezgustul pentru suflete. „Dă-mi drumul, demon al sufletelor! Să nu mai existe urmă de sentiment pe pământ!”

În beznă, i se pare că aude văicăreala, tot mai slabă, tot mai umilă a acelei femei. Degeaba încearcă să-și spună: „Suferință de față... Va trece de la sine! Hai! Să trecem la treburi mai serioase!” Degeaba încearcă să reînvie clasica dispută a grecilor în problema de a ști dacă femeia are sau nu suflet. Pe aceasta a zidit-o de vie, iar ea se lamentează. A rostogolit peste ea o piatra de mormânt. Gândindu-se că în clipa asta ea trăiește, este vie, închipuindu-și nefericirea ei disperată, se înfioară de parcă ar vedea pe cineva înecându-se.

Din dreapta se aude un bubuit. Să fie cumva frontul? Frontul. Peste opt zile va fi acolo. Frontul gol. Fără scop. Fără motiv. Pe care-l dorește totuși. Pe care-l dorește! Brațe dulci, voi faceți să-i fie plăcută iubirea asta sălbatică.

Din nou, pe dreapta, răgetul terestru și celest. Însă Dominique nu s-a înșelat: e furtună.

În gradina, un vârtej de vânt zgâlțâie aerul. Arborii își ies parcă din minți. Palizi, cu toate frunzele răsucite, cheamă, se revoltă, neagă, binecuvântează, condamnă. Praful, adunat vreme de trei săptămâni de secetă, se rostogolește pe drum și brusc se ridică, vertical ca un gheizer. Cu miile, frunze moarte înainte de vreme se înalță, urcă în spațiu, câteva trec în goană, orizontale, ca un stol de păsări care-și cunoaște ținta. O paloare se prelinge din cer. Formidabile rândunele, abătute din drumul lor, cu aripile drepte, la înălțimi inumane, sunt luate pe sus, cu coada înainte, alandala, ca un avion pierdut. Una din ele urcă, urcă... Oare o să dispară? Iar el, Alban, va dispărea și el, ca Romulus în timpul furtunii?

Un fulger acoperă zarea de pământ cu o zare de foc, iar Alban își face semnul crucii. E înfiorat, la fel ca sub bombardamente;

Înălță capul și își dilată nările, precum mârtoagele posedate de demoni ce presimt apropierea tainului. Izbucnește ploaia. Își da capul pe spate și primește darul ploii pe obraz. Excesul firmamentului îi leagănă propriul lui exces.

În sinea lui își face loc ideea că el a fost instrumentul unei justiții superioare. La ora la care mii de ființe suferă de singura suferința demna de interes, cea a trupului, este bine ca ființele cruțate să sufere un pic în sufletul lor, pentru o durere *ireală* și *iluzorie* care nu există decât prin părerea pe care și-o fac despre ea. Este începutul unei încercări de compensare. Ba chiar, dacă răutatea lui Dumnezeu pretinde o cantitate dată de suferință, cine știe dacă răul făcut lui Dominique nu a răscumpărat răul ce trebuia făcut unei vieți mult mai utile, mai meritorii, mai valoroase decât a ei: viața celui mai neînsemnat dintre soldații noștri? Cine spune că unul dintre soldații noștri n-a scăpat de o rană, pentru că Alban a jignit-o pe Dominique? Erau limpezi vocile morților auzite pe malurile Oisei și în micuța cameră de hotel: ele cereau un sacrificiu. Ei bine, el s-a petrecut! Împăcate fie sufletele acestor morți, așa cum el însuși este acum împăcat, împăcate fie spiritele vieții puternice pe care se pregătea să o trădeze. Acum pot să se întetească vânturile care-l iau cu ele pe Alban înapoi în larg, spre ordinea masculină. Ifigenia a fost jertfită pe altar.

Furtuna se domolește. Mii de miresme încătușate se răspândesc. Pământul este aidoma unei flori imense. Micile viețuitoare ale nopții ies din nou. Bâzâitul neconținut al unei insecte răsună ca un semnal într-o gară. Câmpia e acoperită de toate sunetele liniștii câmpenești: un cor de voci dulci și joase.

Atunci – minunată revenire – dintr-odată câștigul din ultimele ceasuri începe să-l apese pe Alban. Un extraordinar reflex îl aduce înapoi la tânăra fată. Ar vrea să-i spună:. Ascultă, am mâncat și am

băut din râul pe care ți l-am făcut. Am plămădit din el o pâine a vieții. E a ta. Ți-o înapoiez. Hrănește-te". Și tot așa: „Eu nu am nevoie de dragoste. Sunt puternic atunci când dăruiesc și mai puțin puternic atunci când primesc. Cel care îmi dăruiește mă prinde". Cumplite strigăte care adesea au fost ale lui! Dar acum spune: „Sunt puternic atunci când dăruiesc..." cui dăruiește el oare?

Lasă capul în jos. Mai limpede ca niciodată îi apare trufia devizei atât de îndrăgite: „îmi sunt suficient mie însumi". Nu, nu își este suficient, din moment ce simte nevoia să dăruiască. Ah! La ce i-a folosit să arunce anatema asupra *nevoii de a iubi*, care desconsideră dragostea ce se naște din această nevoie, deoarece i-o dăruiește lui X... așa cum i-ar fi dăruit-o lui Y.. Pentru că trebuia ca ea să fie dăruită cuiva și pentru că s-a întâmplat să fie X... cel ce se găsea acolo! Acea nevoie de a împărți cu un altul fructul vieții, ce este altceva decât nevoia de a iubi? Așa cum viața corpului se câștigă muncind, viața sufletului se câștigă iubind.

Alban recunoaște acest lucru și, fără să vrea, la cuvintele astea se răzvrătește. La ora asta, neîndoielnic, în această moleșeală a naturii, ici, colo, multe ființe, marcate de sentimentalism, cheamă o moleșeală asemănătoare. Se ferește de ele cu violență, ar vrea să strige lumii: „Nu faceți confuzii! Nu sunt una din aceste ființe!" Se mai leapădă o ultimă oară de momentul minciunii și de amețeala încercată între niște brațe distrugătoare; o ultimă oară calcă în picioare chipul dragostei false. Și în aceeași clipă simte în el inocenta posibilitate de a iubi, de a iubi în așa fel de data asta încât să fie incapabil de a mai face rău. „Dorința e ceva incomplet. Prietenia nu are măruntaie. Dragostea așa cum este înțeleasă de obicei e o inferioritate. Cine va izbuti să extragă din ființa mea o tandrețe care să vină din străfundul trupului meu și pe care s-o

aprob totuși cu întreaga mea rațiune? O tandrețe tăcută și puternică, având aripi de vultur!” în beznă neagră o masă vagă i se ivește înaintea: spitalul de campanie din care va pleca o săptămână mai târziu, împovărat de efecte militare, pe același drum, spre gara care îi trimite pe oameni acolo departe. Iată rambleul căii ferate. Iată firele telegrafice, cu stele agățate printre ele, ca notele pe un portativ. Și brusc – să fie cumva răspunsul la întrebare? – chipul lui se transfigurează. O misterioasă ardoare tinerească îi destinde trăsăturile crispate, toată vechea lui amabilitate le luminează. Cu un soi de surâs în ochi, pune mâna pe lemnul unui gard cum ar pune-o pe umărul fragil al unui copil:

— Ah! puștiulică, ia te uită... Taică-tu o ia de la capăt!

Și în inima lui se face lumină.

1919–1922

CRONOLOGIE

1895–20 aprilie – Se naște la Paris Henry-Marie-JosephFrédéric Millon de Montherlant, descendent al unei vechi familii aristocratice, cu tradiții catolice și regaliste

1905 – Studii la liceul Janson-de-Sailly.

1911 – Studii la liceul iezuit Sainte-Croix din Neuilly. În paralel, nutrește o mare pasiune pentru sport și tauromahie, după ce descoperise coridele din Bayonne.

1912 – Începe studii de drept la Institutul catolic din Paris, pe care nu le va continua. Duce viața mondenă tipică pentru un tânăr din mediul său. Moartea tatălui în 1914 pune capăt acestei

perioade mondene. Urmează un timp de solitudine și de inhibiție, „de absolută mediocritate”, după propria-i apreciere. Pasionat de lecturi și de pictură, își împarte timpul între Biblioteca națională și muzeul Luvru, dar participă și la activități sportive și de pregătire militară. Moartea mamei în 1915 reprezintă pentru el o grea lovitură.

1917–1918 – Pleacă pe front; grav rănit în 1918, demobilizat în 1919. Practică în continuare sportul, în pofida rănilor (are în corp mai multe schije de obuz ce nu putuseră fi extrase), începe colaborarea la diverse reviste literare.

1920 – Debutul literar cu romanul *La Rêlève du matin/Schimbul de dimineață*.

1922 – *Le Songe/Visul*, publicat la editura Grasset, primul roman din seria *La Jeunesse d'Alban de Bricoule/Tinerețea lui Alban de Bricoule*.

1924 – Apar volumele *Les Olympiques/Olimpicele* (chiar în anul în care Jocurile Olimpice sunt ținute la Paris) și *Chant funèbre pour les morts de Verdun/Cânt funebru pentru morții de la Verdun*.

1925 – Călătorii în Spania, Maroc, Tunisia, surse de inspirație pentru *Les Bestiaires/Bestiariile*, 1926, *Aux fontaines du désir/La izvoarele dorinței*, 1927.

1929 – Publică *la Petite Infante de Castille/Mica Infantă din Castilia* și piesa *L'Exil/Surghiunul*

1932 – Revine în Franța după o ședere de trei ani în Africa de Nord. Colaborări la: *Le Figaro*, *L'Écho de Paris*, *Revue des Deux Mondes*. Apare volumul *Mors et vita*.

1934 – Apare romanul *Les Célibataires/Celibatarii*, în *Revue des Deux Mondes*. Obține Marele Premiu de literatură al Academiei Franceze.

1936 – Apare primul volum din seria *Les Jeunes Filles/Fetele*. Volumele ciclului se vor înșirui în continuare astfel: *Pitié pour les Femmes/îndurare pentru femei*, 1936, *Le Démon du bien/Demonul binelui*, 1937, *Les Lépreuses/Leproasele*, 1939.

1938 – Publică *L'Équinoxe de septembre/Echinocțiul din septembrie*. Se manifesta ca adversar al acordurilor de la München, scrie articole ostile campaniei Italiei în Etiopia.

1940 – Corespondent de război în zona de luptă pentru ziarul *Marianne*. Din nou rănit. Se ocupă (1942–1945) în cadrul Crucii Roșii elvețiene de copiii francezi victime ale războiului. O parte a notelor va fi publicată în *Textes sous une Occupation/Texte sub Ocupație*, 1953

1941 – Publică eseu *Solstice de juin/Solstițiu de iunie*.

1942 – Scrie piesa *La Reine morte/Regina moartă*, reprezentată la Comedia Franceză în decembrie al aceluiași an, cu mare succes, fiind considerată triumful dramatic al lui Montherlant.

1943 – Scrie piesele *Malatesta*, publicată în 1946, *Fils de personne/Fiul nimănui*, reprezentată în același an.

1944–1 se reproșează la Eliberare colaborarea la periodice apărute sub Ocupație. Comitetul național al epurării îl condamnă la un de suspendare a dreptului de a publica.

1945 – Scrie piesa *Le Maître de Santiago/Maestrul ordinului Santiago*, pusă în scena în 1948.

1949–1950 – Reprezentații ale unor piese care înregistrează un eșec: *Demain il fera jour/Măine va fi lumina și Celles qu 'on prend dans ses bras/Femeile pe care le îmbrățișăm*.

1951 – Publica piesa *La Ville dont le prince est un enfant/Orașul al cărui prinț e un copil*.

1954 – Premiera piesei *Port-Royal* la Comedia Franceza.

1958 – Eșecul piesei *Don Juan*.

1959 - Grave tulburări de sănătate care îi vor întuneca ultimii ani.

1960 - Ales membru al Academiei Franceze. Premiera piesei *Le cardinal de'Espagne/Cardinalul de Spania*. Apare numărul special din *La Table ronde* închinat scriitorului: *Hommage à Montherlant*.

1963 - Publica romanul *Le Chaos et la Nuit/Haosul și Noaptea*.

1964 - Publica piesa *La Guerre civile/Războiul civil*.

1967 - Apare romanul *La Rose de sable/Trandafirul nisipului*. Este pusă în scenă piesa *La Ville dont le prince est un enfant*, înregistrând un mare succes care o va face să rămână pe afiș vreme de patru ani.

1969 - Romanul *Les Garçons/Băieții* este publicat într-o ediție trunchată.

1971 - Apare romanul *Un assassin est mon maître (Le cas Exupère)/Cazul Exupère*.

1972 - Publica *La Marée du soir* (Carnets, 1968–1971) /*Mareea de seară*. În septembrie, Montherlant se sinucide, nesuportând degradarea fizică provocată de orbire și boală.

1973 - Apare în ediție de lux cu tiraj limitat romanul *Les Garçons*, în versiune integrală, formând împreună cu *Le Songe* și *Les Bestiaires* trilogia *La Jeunesse d'Alban de Bricoule*.

Principalele ediții: *Oeuvres*, Gallimard, „Bibliothèque de la Pléiade”, vol. I, *Le Théâtre*, 1954; vol. II, *Romans et œuvres de fiction non théâtrale*, 1959; vol. III, *Essais*, 1963.

Cuprins

- PARTEA ÎNTÂI

- 1
- II
- III
- IV
- V
- VI
- VII
- VIII
- IX
- X

- PARTEA A DOUA

- XI
- XII
- XIII
- XIV
- XV
- XVI

- XVII
 - XVIII
 - XIX
- CRONOLOGIE